

2

2009

Diakonian tutkimus

Journal for the Study of
Diaconia

DTS | Diakonian
tutkimuksen seura

Diakonian tutkimus -aikakauskirjan toimitus

Päätoimittaja/Editor

Yliopistolehtori (mvs.) Diakonian yliopettaja, vieraileva professori (Tallinna), dosentti **Kari Latvus**
kari.latvus@helsinki.fi, puhelin 0400-9799 21
Päätoimittaja ottaa vastaa artikkelit ja muut tekstit
kirja-arvosteluja lukuunottamatta

Toimitussihteeri/Editorial Assistant

Sosionomi AMK **Raisa Inkinen**
raisa.inkinen@evl.fi, puhelin 040-547 6166

Toimittajat/Editorial Team

Tutkija, TT, dosentti **Anne Birgitta Pessi**
anne.b.pesti@helsinki.fi, puhelin 041-544 3424

TtM **Raija Pyykkö**
raija.pyykkö@professoriliitto.fi, puhelin 044-542 0290
Raija Pyykkö ottaa vastaan kirja-arvostelut.

Tutkimus- ja kehittämisspällikkö, VTT, **Marjaana Seppänen**
marjaana.seppanen@helsinki.fi, puhelin 050-588 0724

Diakonian tutkimuksen toimitusneuvosto/Editorial Board

Tutkijayliopettaja, dosentti Mikko Malkavaara, Diak, Helsingin yliopisto
Professori Paavo Kettunen, Joensuun yliopisto
Yksikön johtaja Heikki Hiilamo, Diak
Professori Sakari Hänninen, Stakes
Yliassistentti Irene Roivainen, Tampereen yliopisto
Pastori Kai Henttonen, Berliini
Professori Heikki Kotila, Helsingin yliopisto
Professori Juho Saari, Kuopion yliopisto
Yliopettaja Lea Rättyä, Diak
Ohjelmajohtaja, TL Antti Elenius, Helsingin Diakonissalaitos
Toiminnanjohtaja Riitta Hiedanpää, Diakoniatyöntekijöiden Liitto
Dosentti Virpi Mäkinen, Helsingin yliopisto

Ulkoasu ja taitto: Seija Puro

ISSN 1795-5270

Diakonian tutkimus

Journal for the Study of Diaconia

2
2009

SISÄLLYS

Kirjoittajat

70

Pääkirjoitus

Kari Latvus Diakonian tutkimus vuonna 2009..... 71

Artikkelit

Anne Birgitta Pessi & Juho Saari Kollektiiviset muistot ja hyvinvointipolitiikan tulevaisuus – hyvinvointivaltion ja diakoniatyön muuttuvat suhteet ja tulkinnat 77

Katja Suominen Sosiaalitoimistosta diakoniavastaanotolle – toimeentulotukiasiakkaiden ohjaaminen diakonian avun piiriin 97

Timo Pokki Diakonian tutkimusta vai diakoniatiedettä. Suomessa 2000-luvulla käyty keskustelu diakonian tutkimuksesta tutkimuksen alana 111

John N. Collins From *diakonia* to diaconia today. Historical aspects of interpretation 133

Kirjoitukset

John N. Collins Is the diaconal ministry based on a misunderstanding .. 148

Kari Kopperi Pitääkö diakonian ja diakonian viran perustua Raamattuun. Kommentti John N. Collinsin esitykseen ”Perustuuko diakonian virka väärinymmärrykseen” 156

Lea Rättyä Katsaus diakonisen hoitotyön tutkimukseen..... 159

Marja-Sisko Aalto Diakonian kommentoiva bibliografia 1989–2009 166

Kolumni

Sirpa Wrede Diakonian tutkimus ja ammatillisuus 267

Diakonian tutkimus 2 / 2009 kirjoittajat

Marja-Sisko Aalto, TM
marja.sisko.aalto@gmail.com

Dr John N Collins
21 Kananook Avenue
Seaford, Vic. 31998
Australia
coljn@optusnet.com.au

Kari Kopperi, TT, Kirkon koulutuskes-
kuksen johtaja
kari.kopperi@evl.fi

Kari Latvus
Yliopistonlehtori (mvs.), dosentti
Helsingin yliopiston eksegetiikan laitos
kari.latvus@helsinki.fi

Anne Pessi
Dosentti, akatemiatutkija
Tutkijakollegium, Helsingin yliopisto
anne.b.pessi@helsinki.fi

Timo Pokki, TT, dos. Lahden
Diakoniasäätiön/-laitoksen johtaja
timo.pokki@dila.fi

Lea Rättyä
Yliopettaja, TtL
Diakonia-ammattikorkeakoulu
lea.rattya@diak.fi

Juho Saari
Professori, hyvinvointisosiologia
Kuopion yliopisto
juho.saari@uku.fi

Katja Suominen
diakoni
sosionomi (ylempi AMK)
Turun Martinseurakunta

Sirpa Wrede
Dosentti
Svenska social- och kommunal-
högskolan
sirpa.wrede@helsinki.fi

Diakonian tutkimus vuonna 2009

Mitä diakonia tarkoittaa ja miten voimme sen tietää?

Mitä diakonia tarkoittaa? Kysymykseen oli kohtuullisen helppoa antaa vastaus vielä parikymmentä vuotta sitten. Tämä käy helposti ilmi vaikkapa alan akateemisista oppikirjoista, jotka ilman suurempia ongelmia määrittelivät diakonian kristillisesti orientoituneeksi heikommassa asemassa olevan lähimmäisen auttamiseksi ja perustelivat vastauksensa kirkon historialla sekä reformaation, varhaiskirkon ja Raamatun teksteillä.

Millä perusteella, ja miten, me määrittelemme diakonia-käsitteen vuonna 2009? Mihin oikeastaan perustuu käsityksemme diakoniasta? Tässä yhteydessä on luonnollista vastata: käsityksen diakoniasta täytyy perustua yhtäältä tieteellisesti tutkittuun tietoon ja toisaalta diakoniakentän toimijoiden linjauksiin. Alan uusimmat keskustelut ovat taas uudestaan tuoneet esiin tämän vanhan ja koetellun käsityksen. Nämä kaksi täydentävät toisiaan – ja oikeastaan edellyttävät toisiaan. Diakonian tutkimuksen painoarvo vähenee merkittävästi, jos sillä ei ole yhteyttä käytännön työhön ja toimintaan, ja toisaalta diakonian käytännöt ilman vahvaa tutkimusyhteyttä voivat helposti menettää profiilinsa. Kestävä ja hyvin perusteltu diakonia kaipaa seurakseen solidaarisen kriittistä diakoniaa kehittävää tutkimusta.

Kahden vuosikymmenen aikana diakonian monet itsestäänselvyydet ovat joutuneet tutkimuksen tiukkaan seulaan ja on yllättävää, jos tällä ei tule olemaan vaikutuksia diakonian tulevaisuuden kannalta. Yhä useammin on jatkossa kysyttävä uusimman tutkimustiedon perään ja kannustettava uusia tutkijoita diakonian pariin. Mitä siis diakonia tarkoittaa tänään ja miten voimme sen tietää? Yhden vastausryppään tarjoaa *Diakonian Tutkimus* –aikakauskirjan käsillä oleva viisi-vuotisnumero (DT 2/2009).

Kaksinapainen diakonian tutkimus

Tämä numero on muistutus DT:n verraten lyhyestä elämäнкаaresta, sillä kyseessä on vasta viides vuosikerta. Samalla numero on osoitus diakonian tutkimuksen elinvoimasta Suomessa. Marja-Sisko Aallon laatima kaksi vuosikymmentä kattava diakonian tutkimuksen bibliografia sisältää lähes neljäsataa yksittäistä teosta,

tutkimusartikkeliä tai tutkimukseen liittyvää kirjoitusta. Suuntaus tutkimusaktiivisuudessa ei suinkaan viime vuosina ole ollut laskeva. Vuonna 2004 perustettu *DT* on osa laajempaa tutkimustrendiä, joka ilmenee monitieteisenä intressinä analysoida modernin diakonian toimintamuotoja, sen historiallisia vaiheita ja teologis-aatteellista taustaa.

Bibliografia tuo hyvin konkreettisesti esiin sen, että diakonia on kokonaisvaltaisesti sidoksissa kirkkoon ja teologiaan. Ilman tätä liitosta koko diakoniakäsite olisi mahdoton: itse asiassa yksi odottamattomia seurauksia niin sanotusta Collinskeskustelusta saattaa olla se, että myöhäismoderni diakonia joutuu profiloimaan itsensä entistä terävämmin ja selkeyttämään yhteytensä kirkkoon ja kristinuskoon. Toisaalta diakonia ja sen tutkimus kuitenkin yhä uudestaan antautuvat etsimään heikommassa asemassa olevan ihmisen hätää ja analysoimaan niitä yhteiskunnallisia rakenteita, jotka ajavat yksilöitä ja ihmisryhmiä ahdinkoon. Diakonian tutkimukselle hahmottuu siten kaksinapainen voimakenttä, jossa ensimmäisen ytimen muodostavat ihmisen hätä ja puute kaikissa muodoissaan riippumatta avuntarvitsijan uskonnollisesta tai aatteellisesta taustasta. Toinen ydin liittyy aatteeeseen ja motiiviin auttaa hädässä olevaa. Nykyaikaista diakoniaa ei olisi ilman sidosta kristilliseen uskoon, mutta auttamisen rajaaminen pelkästään kristillisen uskon motivoimaksi toiminnaksi kaventaa todellisuutta. Ihmisyyden tunnusmerkki on toisen ihmisen auttaminen, ja kristillisyyden merkitys on tässä kohdin eritoten aidon ihmisyyden etsimistä.

Tutkimus, tiede ja diakonia

Timo Pokin analyysi tässä numerossa osoittaa ehkä yllättävälläkin tavalla, miten lähellä toisiaan Suomessa ovat olleet niin sanotut diakoniatieteen ja monitieteisen diakonian tutkimuksen mallit. Tästä huolimatta lahtelainen diakoniatieteen malli muodostui kuitenkin tutkijoiden käsityksiä voimakkaasti jakavaksi. Retrospektiivisesti arvioituna diakoniatieteen konseptissa olisi ollut mahdollista löytää huomattavasti enemmän kaikkia diakonian tutkimuksesta kiinnostuneita yhdistäviä voimia sen sijaan, että siitä muodostui kiistan aihe. Tähän lienee vaikuttanut useampikin seikka. Suurin ongelma uuden tieteellisen lähestymistavan esittelyssä liittyi juuri syntyneen ammattikorkeakoulujärjestelmän ja yliopiston huonoon yhteistyöhön. Esiteltä konseptia vaivasi selkeästi yliopistojen tarjoaman tuen puute ja ammattikorkeakoulun kohtuuttoman kova usko omaan kykyyn paikata vanhojen tieteiden panostus ja tuki omalla tiedekonseptilla, omalla tieteenfilosofialla ja omilla tutkimusmetodeilla.

Varustettuna pienemmillä purjeilla, suuremmalla köyllä ja erityisesti vahvistettuna paremmalla yhteistyöverkostolla lahtelaisten yritys myydä diakoniatiede Suomeen olisi saattanut tuottaa purjehduskelpoisemman aluksen.

Tällä hetkellä diakoniatieteen markkinoinen Suomessa ei näytä todennäköiseltä lähivuosien skenaariolta. Kokonaan toinen kysymys on kuitenkin se, voisiko monitieteisen diakoniantutkimus-konseptin ja saksalaisen diakoniatieteen pohjalta vielä syntyä uuden sukupolven toimintamalli, joka olisi mielekäs myös suomalaiselle yliopistolaitokselle. Ammattikorkeakoulut voivat tässä kohden toimia tulevaisuudessa hankkeiden osallisina, mutta kuten Lahden esimerkki osoittaa, tuskin kovinkaan itsellisinä toimijoina. Voima on yhteistyössä. Esimerkiksi Saksassa diakoniatieteessä Heidelbergin yliopiston diakoniatieteen instituutti ja osavaltion saman alueen evankeliset ammattikorkeakoulut (Darmstadt, Freiburg ja Ludwigsburg-Reutlingen) ovat perinteisen nokittelun sijasta viime vuosien aikana päätyneet tekemään tiivistä yhteistyötä. Heidelberg ei pärjää ilman ammattikorkeakoulujen kytköstä kenttään, eivätkä ammattikorkeakoulut ilman Heidelbergin tasokasta tutkimusyhteisöä. Näin tapahtuu siis nimenomaan Saksassa, jossa diakonian tutkimuksen perinne on pitkä ja taso erittäin laadukasta ja monipuolista.

Luoko yhteiskuntapolitiikka diakonian?

Anne Birgitta Pessin ja Juho Saaren artikkeli avaa uuden ja tärkeän tutkimuskentän yhteiskunnan muutoksiin ja auttamisen kollektiivisiin malleihin. Artikkelin pohjalta nousee monia perustavia kysymyksiä myös suomalaisen yhteiskuntapolitiikan ja diakonian suhteesta. Näyttää siltä, että ennen vuoden 1989 käännettä suomalaisen hyvinvointivaltion rakentamisprojekti ohjasi seurakuntien ja järjestöjen diakoniaa yhä kapeammalle raiteelle; yhteiskunta siivosi diakonian työlistalta pois tehtävän toisensa jälkeen. Vastaavasti poliittisen tuulen kääntyminen 1990-luvulla asteittain markkinavetoiseen oikeistopolitiikkaan on tuonut diakonialle pysyvän – ja jopa kasvavan – työlistan suomalaisessa yhteiskunnassa. Katja Suomisen osuva artikkeli tässä numerossa täydentää näkökulmaa dokumentoiden paikallistasolla nykytilanteen odotuksia, joita ilmenee kasvavassa määrin.

Ainakaan vielä yllä kuvatulle suuntaukselle ei näy mitään merkittävää käännettä, pikemminkin kehitys tuntuu vain voimistuvan. Jos kehitystrendi jää pysyvämmäksi, on kirkon ja diakoniajärjestöjen päivitettävä diakoniastrategiansa uudestaan, sillä muutoin päivitystä tehdään ruohonjuuritasolla, rajatuilla resursseilla ja ehkä myös – ymmärrettävästi – vailla tarkkaa käsitystä suomalaisen ja globaalin yhteiskun-

tapolitiikan muutoksen aiheuttamista rakenteiden liikeyhdistyksistä sekä laajemmista viitekehyksistä. Jos hyvinvointivaltio vetäytyy, niin riittääkö diakonialle unilukkarin rooli, vai onko kirkon aika etsiä suurempaa yhteiskunnallista roolia?

Modernin diakonian juuret

Suomessa yksi diakonian tämän päivän keskeisimmistä puheenaiheista liittyy australialaisen teologin John N. Collinsin julkaisuihin ja Suomen vierailuun. Hänen lukuisat kirjoituksensa, joita tässäkin aikakauskirjassa on esitelty, saivat tarkennuksia ja persoonallista väriä hänen vierailunsa myötä. Collinsin teesi on selkeä: kirkossa ja tutkimuksessa Raamatun ja varhaiskirkon kreikankielinen sana *diakonia* on tulkittu väärin. Tyypistään voidaan sanoa, että Collinsin mukaan *diakonia*-sanassa ei ole erityisesti kyse sosiaalisista tai karitatiivisista tehtävistä vaan pikemminkin yleisestä kristillisestä toiminnasta. Collinsin mukaan kirkko ja tutkijat ovat tulkinneet oman työnäkynsä moniin yhteyksiin, joissa kreikan sana *diakonia* on tarkoittanut ihan muuta: lähettilästä, apostolia, Jumalan tai seurakunnan valtuuttamaa henkilöä. Raamattua ja kirkon historiaa on siis luettu modernin diakonian värittämien silmälasien läpi. Collinsin esitelmä Jyväskylän kirkkopäivillä 2009 ja siihen liittyvä Kari Kopperin kommenttipuheenvuoro luotaavat tässä numerossa hyvin tämän hetken tilannetta.

Mistä siis tiedämme? Mitä diakonian tulisi syvimmiltään olla? Collins tyytyy monin paikoin tekemään vain historiallisia määritelmiä ja vetäytyy ajankohtaisista johtopäätöksistä. Jatkossa muodostuukin yhä tärkeämmäksi se, että diakoniaa määriteltäessä on aina ilmaistava omat lähtökohdansa: mitä kukin tutkija tarkoittaa sanalla (nykyaikainen) diakonia. Tähän analyysiin olisi toivottavaa saada myös kirkon keskustelupanos eritoten diakonian ruohonjuuritason kenttää ajatellen. Diakonia on käsite, jonka saksalainen maailma on luonut 1800-luvulla perustuen reformaation, erityisesti Jean Calvinin, ajatusrakennelmiin. Moderni ajan synnyttämä diakonia on historiallinen, kulttuurinen ja sosiaalinen konstruktio. Mitä seuraamuksia näistä uusista tutkimustuloksista on kirkon karitatiiviselle toimelle ja viralle? On kohtuullista odottaa, että näin isoa näkökulman muutosta seuraisi perusteellinen analyysi niin diakonian toimijoiden kuin myös kirkon parissa laajemminkin.

Diakonian tutkimuksen muutos

Diakonian tutkimus elää kansainvälisesti kasvun aikaa. Myös suomalainen diakonian tutkimus kansainvälistyy ja verkottuu yhä syvemmin ja laajemmin erilaisissa

eurooppalaisissa yhteistyöhankkeissa. Esimerkiksi suomalainen diakoniaan ja nuorisotyöhön kohdistuva ylempi ammattikorkeakoulututkinto on osa eurooppalaista yhteistutkintoa, jossa etsitään aivan uutta yhteistyön tasoa diakonia-alan johtavien yliopistojen ja korkeakoulujen kesken. Tähän samaan aaltoon kuuluu myös hanke ensimmäisestä englanninkielisestä ja korkeammat akateemiset kriteerit täyttävästä diakonian aikakauskirjasta. Suomalaiset diakonian tutkijat ovat näissä kaikissa kärkihankkeissa olleet vahvasti mukana aina ideointivaiheesta alkaen.

Myös Diakonian tutkimuksen seura ja *DT* ovat ottaneet askeleita kansainvälisen yhteistyön lisäämiseen. Tämä numero on ensimmäinen reilusti kaksikielinen julkaisu nimeä myöten. *DT*:n kotikenttä ja pääkieli on ankkuroitu Suomeen, mutta jatkossa voimme olla väylä diakonian tutkimuksen julkaisemisessa kahteen suuntaan. Tästä juhlanumerosta alkaen *DT* on vastedes avoin myös ulkomaisten kirjoittajien teksteille, mutta tarjoaa myös suomalaisten kirjoittajien englanninkielisille teksteille hyvän julkaisuväylän; lukijajoukko laajenee tällöin huikeasti. Suomalaisella diakonian tutkimuksella on annettavaa myös maamme rajojen ulkopuolella. Tiede on kuitenkin aina yhteistyötä, synergiaa.

Uusi tuhatluku on kääntänyt pinttyneitä käsityksiä kumoon sekä luonut uusia välineitä ja kysymyksiä tutkimukseen. Näistä lähtökohdista käsin suomalaiselle diakonian tutkimukselle kuuluu hyvää – ja sillä on mahdollisuus profiloitua jatkossa merkittävällä tavalla.

Kollektiiviset muistot ja hyvinvointipolitiikan tulevaisuus – hyvinvointivaltion ja diakoniatyön muuttuvat suhteet ja tulkinnat

Hyvinvointivaltion ja sosiaalipolitiikan tutkimus on jo pitkään tutkinut intressien merkitystä hyvinvointipolitiikalle ja sen kehitykselle. Esimerkiksi eri intressiryhmien suhteellisten valtaresurssien vaikutus sosiaalipolitiikan institutionaalsiin rakenteisiin tunnetaan varsin hyvin. Erilaiset hallituskoalitiot harjoittavat erilaista sosiaalipolitiikkaa; mitä pidempään joku tietty hallituskoalitio on vallassa, sitä vahvemman jäljen se jättää suomalaisen sosiaalipolitiikan institutionaaliseen rakenteeseen. Sama koskee myös institutionaalisten rakenteiden merkitystä uudelleenjaolle – se kuinka sosiaalipolitiikka on rakennettu vaikuttaa ratkaisevasti siihen, kuka maksaa ja kuka saa minkälaisia etuuksia ja palveluja, ja minkälaiset ovat eri politiikkojen kasvu- ja kannustinvaikutukset erilaisille väestöryhmille (Saari 2009c). Sen sijaan kollektiivisten muistojen merkitys hyvinvointipolitiikalle ja uudistamiselle on alkanut valjeta sosiaalipolitiikan ja hyvinvointivaltion tutkijoille vasta 2000-luvulla. Samalla aikaisempaa yksityiskohtaisemmin on alettu ymmärtää, että hyvinvointivaltion ja sosiaalipolitiikan tulevaisuus määräytyvät pitkälti siitä, minkälaiseksi aikaisemman kehityksen tulkitsemme. Tuota kehitystä koskevaa informaatiota puolestaan käytämme varsin valikoivasti.

Kollektiiviset muistot ovat merkityksellisiä hyvinvointivaltion ja diakoniatyön – hyvinvointivaltion uskonnollisen ulottuvuuden – välisen suhteen analysoinnin kannalta. Sen lisäksi, että kollektiivisten muistojen analyysi on osa edellä mainittua laajemman kontekstin analyysiä, tähän liittyy kaksi erityistä teemaa. Yhtäältä hyvinvointivaltion ja diakoniatyön – ja laajemmin kirkon – välinen suhde on altis monenlaisille tulkinnolle. Tämänkaltaisten institutionaalisten järjestelmien välisiä suhteita koskeva kollektiivinen muisti on valikoiva, mutta se valikoi eri aikoina

tarkastelun kohteeksi eri teemoja. Toisaalta voidaan tarkastella suomalaisten kollektiivisen muistin kytkentöjä suomalaiseen arvomaailmaan yleensä sekä kristilliseen arvomaailmaan erityisesti.

Tässä artikkelissa analysoidaan *kollektiivisten muistojen merkitystä hyvinvointipolitiikassa yleensä ja diakoniatyössä erityisesti*. Aluksi tarkastellaan intressien, instituutioiden ja kollektiivisen muistin välisiä mekanismeja. Sitten analysoidaan suomalaisten kollektiivista muistia. Tämä jälkimmäinen kenttä on laaja ja sosiaalipolitiikan ja diakoniatyön tutkimuksessa osin koskematon sekä metodologisesti osin erityisen haasteellinen; systemaattisen empiirisen tutkimuksen sijasta onkin perusteltua hakea sellainen tapaustutkimus, joka on diakoniatutkimuksen kannalta mielenkiintoinen. Nämä kriteerit täyttävä tapaus on nähdäksemme diakoniatyötä kannatteleva Raamatun kertomus *laupiaasta samarialaisesta* (Luuk. 10:25-37). Tämä kertomus on kiehtonut ja kannustanut kristittyjä käyttäytymään altruistisesti kahdentuhannen vuoden ajan. Se on kytkeytynyt kollektiiviseen muistiin ja siirretty yhä uusille sukupolville. Samalla se on vakiintunut osa kulttuuriperimää niissä maissa, joissa kristinuskolla on ollut merkittävä asema. Voidaan myös ajatella, että se, kuinka laajasti yhteisönä ja yhteiskuntana jaamme laupiaan samarialaisen – tai muun auttamista korostavan vastaavan – tarinan, vaikuttaa huomattavasti yhteisömme ja yhteiskuntamme jäsenten välisiin sosiaalisiin suhteisiin. Lopuksi pohditaan, miten näkemys hyvinvointipolitiikan historiasta vaikuttaa hyvinvointivaltion ja diakoniatyön välisiin suhteisiin tulevaisuudessa.

Intressit ja instituutiot: hyvinvointivaltio ja diakonia

Hyvinvointivaltion historia on pitkään kirjoitettu luokkapohjaisten toimijoiden valtasuhteiden historiana. Tässä teoreettisessa kehyksessä korostetaan, että kukin ryhmä ottaa sen, mihin sen käytössä olevat valtaresurssit – kuten eduskuntapaikat tai painostusvoima työmarkkinoilla – riittävät ja mikä on mahdollista annetussa instituutio-naalisessa rakenteessa ja käytettävissä olevien taloudellisten resurssien puitteissa. Esimerkiksi maalaisliitto-keskustapuolueella oli pitkään suurin vaikutusvalta suomalaisen sosiaalipolitiikan kehityksessä, mikä heijastuu sen kannattajien intressien mukaisena sosiaalipolitiikkana. Tyypillisesti nämä olivat voimakkaasti uudelleenjakavia, koko kansalle kohdennettuja etuuksia, kuten lapsilisät, kansaneläkkeet ja sairausvakuutuksen peruspäivärahat. Nämä ”ensimmäisen kerroksen” instituutiot rakennettiin 1960-luvun alkuun mennessä: tätä ajanjaksoa on viime vuosina kutsuttu Pertti Alasuutarin käsitteillä *moraalitalouden* ajaksi (Alasuutari 2004).

Maalaisliitto-keskustapuolueen jälkeen suurimmat valtaresurssit olivat Suomessa 1980-luvun lopulle saakka suurilla vasemmistopuolueilla ja niitä lähellä olevilla palkansaajajärjestöillä. Ne rakensivat omien kannattajiensa intressien mukaista nimenomaan ansioihin suhteutettua sosiaaliturvaa ja koko väestön kattavia kansanterveyslain mukaisia terveyspalveluja ja sosiaalipalveluja: tämän ohella palkansaajaväestön intressien mukaista oli rakentaa heille kohdennettua työterveyshuoltoa. Tämä toisen kerroksen sosiaaliturva rakentui ensimmäisen kerroksen päälle. Tätä ajanjaksoa on totuttu kutsuma *suunnittelulalouden* ajaksi (Alasuutari 1994).

Lopuksi väestön vaurastuessa ja politiikan painopisteen – sekä keskimääräisen äänestäjän intressien – siirtyessä hieman enemmän oikealle, Kokoomuksen linjaukset ovat alkaneet dominoida sosiaalipolitiikan uudistamista. Tämä heijastuu muiden muassa tuottajat ja tilaajat erottavien (puoliittais)markkinoiden hyödyntämisessä sosiaali- ja terveyspalveluissa, palvelusetelien käyttöönotossa, ja erilaisten täydentävien eläke- ja sairausvakuutusjärjestelmien verokohtelussa. Keskeinen muutos on ollut sosiaalipolitiikan institutionaalisen rakenteen eriytyminen. Samalla kun sosiaalipolitiikkaan on luotu näitä kohdennettuja ”kolmannen kerroksen” palveluja ja tulonsiirtoja, erityisesti ensimmäisen kerroksen palvelut ja tulonsiirrot, kuten toimeentulo- ja asumistuki sekä kansaneläkkeet ja lapsilisät ovat asteittain rapautuneet. Käsite ”*kilpailukyky-yhteiskunta*” kuvaa varsin hyvin tämän ajanjakson luonnetta (Heiskala & Luhtakallio (toim.) 2006).

Kaiken kaikkiaan, mitä pidempään jokin ryhmä tai koalitio on voinut käyttää valtaresurssejaan, sitä näkyvämmäksi sen kädenjälki on tullut. Kukin tilanne on vaikuttanut myös diakoniatyön rooliin; seuraavaan kuvioon (Kuvio 1.) on hahmoteltu hyvinvointivaltion ja diakonian työnjaon kolme päävaihetta.

Suurin osa hyvinvointivaltiotutkimuksesta keskittyy sosiaalipolitiikan institutionaalisen rakenteen muutoksiin. Samalla on huomattava, että hyvinvointivaltion laajentuminen on kuitenkin voinut syrjäyttää sen kanssa kilpailevia järjestelmiä tai järjestelmiä, jotka ovat siihen nähden funktionaalisia substituutteja eli vaihtoehtoja. Tähän aihepiiriin liittyvä tutkimus on toistaiseksi keskittynyt kahteen teemaan. Jonkin verran on ensinnäkin pohdittu hyvinvointivaltiota perheitä ja lähiyhteisöjä korvaavana järjestelmänä. Tämän ohella erityisesti Suomessa on tarkasteltu myös hyvinvointivaltiota työnantajan elatusvelvollisuutta korvaavana rakenteena. Suomessahan oli vielä 1960-luvun lopulle saakka voimassa laki, joka velvoitti työnantajan elättämään ikääntyneet työntekijänsä. Esimerkiksi ensimmäisessä

KUVIO 1. Hyvinvointivaltion ja diakonian välinen työnjako 1900–2010

tulopoliittisessa ratkaisussa eli Liinamaa I-sopimuksessa (1968) tätä velvollisuutta uudistettiin niin, että työnantaja pystyi korvaamaan tämän ”isännälle” kohdennetusti kuuluvan elatusvelvollisuuden kunnalle maksettuna huoltoapuna. Tämän ohella monilla työnantajilla oli pitkään 1960-luvulle merkittävää sosiaali- ja asuntopoliittista toimintaa. (Saari 1996.) Muita vastaavia järjestelmiä ovat olleet muiden muassa työnantajien tarjoamat päivähoito- ja asumispalvelut sekä perheturvan korotuksia 1960-luvulla korvannut kouluruokailun kehittäminen.

Myös hyvinvointivaltion ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon harjoittaman diakoniatyön välisiä mekanismeja voidaan tarkastella tästä funktionaalisten substituuttien merkitystä korostavasta näkökulmasta. Diakoniatyö on kirkon toimintasektoreista vahvasti vuorovaikutuksessa ympäröivään yhteiskuntaan, kuten esimerkiksi hyvinvointivaltion ja talouden taantumiin ja nousuihin. Historian saatossa myös diakoniatyön rooli suhteessa julkiseen hyvinvointityöhön on vaihdellut – osin reaktiivisesti; vahvan julkisen sektorin aikaan diakoniatyö on panostanut enemmän muiden muassa virkistystoimintaan, kun taas taloustaantumissa – ja aiemmin heikon julkisen sosiaaliturvan aikaan – kirkko on ollut hyvinvoinnin keskeisiä toimijoita. (Yeung 2003.) Jotta voimme kussakin ajassa ja tilanteessa ymmärtää diakonian ominaislaatua, tilannetta, haasteita sekä yhteistyösuhteita, ympäröivän yhteisön analyysiin on pysyttävä ajan tasalla. Joissakin tilanteissa hyvinvointivaltio on syrjäyttänyt diakoniatyötä sen perinteisiltä alueilta, toisissa tilanteissa diakoniatyö on löytänyt uusia toimintamuotoja hyvinvointivaltion aukkokohdista.

Diakoniatyön ja kirkon roolina hyvinvointipolitiikan oli 1980-luvulle saakka väistyä voimakkaampien valtaresurssien tieltä. Kyseessä oli pitkä prosessi, jossa erityisenä käännekohtana voidaan pitää vuoden 1972 kansanterveyslakia. Kun julkisen vallan rooli vahvistui, kirkon tuottamien palvelujen merkitys sekä suhteellisesti että osin jopa absoluuttisesti vähentyi. Lisäksi tuotetuissa palveluissa uskonnon merkitys supistui. Sielunhoidon sijaan nouseva trendi olivat virkistys- ja terveyspalvelut. Konkreettisimmillaan tämä syrjäyttämisaikutus heijastui kirkon tuottamien laitospalvelujen kunnallistamisena ja pätevyysvaatimusten muutoksina. 1990-luku, ja erityisesti vuosikymmenen alkupuolen syvä lama, toi kuitenkin murroksen julkisen vallan ja kirkon suhteisiin. Kirkko oli yhtenä nopeimpana instituutiona vastaamassa julkisen sektorin palveluaukkoihin. (Malkavaara 2002a; Yeung 2003; Hiilamo & Raunio & Yeung 2007.)

Pohjimiltaan 1990-luvun tuomissa muutoksissa oli kyse uusien sosiaalisten riskien hallintajärjestelmien rakentamisesta. Suomalaisen sosiaalipolitiikan uudet kohderyhmät – siirtolaiset/maahanmuuttajat, ylivelkaantuneet, ja syrjäytyneet – kasautuivat uusiksi sosiaalisiksi riskeiksi. Julkinen valta alkoi rakentaa heidän kohtaamiinsa riskeihin vastaavia riskinhallintajärjestelmiä. (Saari 2009b.) Käytännössä nämä järjestelmät olivat kuitenkin sisäisesti varsin hajanaisia, ja niiden kattavuus ja vaikuttavuus oli usein suhteellisen heikko, mikä johti työttömien toimeentulo-ongelmiin ja edelleen diakoniatyön asiakasmäärien nousuun.

Tämä uusien riskinhallintajärjestelmien syntyminen myös avasi evankelis-luterilaiselle kirkolle yhteiskuntapolitiittisen ”markkinaraon” heikompiosaisen aseman puolustajana, jonka se myös systemaattisesti hyödynsi (– tämä tosiasia ei poista mitään kirkon toimijoiden auttamismotiivien altruistisuudesta). Kirkon diakoniatyö astui uusille areenoille pitkäaikaistyöttömyyden, ylivelkaantumisen ja maahanmuuttajatyön¹ alueilla – ja osin julkisen sektorin ydinturvan paikkaajaksi. Myös mediassa kirkko otti selkeämmän roolin köyhien puolustajana ja oikeudenmukaisuuden peräänkuuluttajana. Kutsumme tätä uudeksi kirkkopoliitikaksi ja uudeksi diakoniapolitiikaksi. Uusi politiikka syntyi siis 1990-luvun alkupuolen laman syövereissä ja on jatkunut näihin päiviin saakka – tämänhetkinen lama sitä varmasti vahvistaen.

Uusi kirkkopoliittikka vastasi myös ihmisten arvostuksiin; luottamus kirkkoon nousi vahvasti 1990-luvulla ja sen jälkeen. Trendi on jatkunut myös kolmannen vuosituhaten alussa: samanaikaisesti kun uskonnollinen kiinnittyminen kirkkoon, kuten jäsenyys ja osallistuminen sen toimintaan, on jatkuvasti heikentynyt, ihmiset ovat alkaneet nähdä kirkon enenevässä määrin yhteiskuntapolitiittisena toimijana.

Kirkon jäsenmäärä pysyi varsin vakaana 1990-luvun (1990 = 88 %, 2000 = 85 %), mutta on sen jälkeen ollut aikaisempaa jyrkemmässä laskussa (2007 = 82 %). Laskeva trendi on nopeutuva: todennäköisesti jäsenyydet laskevat tasaisen vauhdin taulukkoa nopeammin kynnyksien ylittämisen jälkeen, kun kirkkoon elinikäistä kuulumista edistävät sosiaaliset normit heikkenevät ja jäsenyys kirkossa tulee aikaisempaa omavalintaisemmaksi. Kristinuskon opettamaan Jumalaan uskoi noin kolmannes suomalaisista ja uskovaisia käsitteen tiukassa mielessä oli noin kuudesosa suomalaisista vuonna 2007. ”Varman ja vakaan jäsenyyden” määrä on suurin piirtein noissa luvuissa.

Toisaalta vuonna 2007 kirkkoon luotti instituutiona noin kaksi kolmesta, ja vielä suurempi osa (69 %) on sitä mieltä, että ”kirkon tulisi ennen kaikkea keskittyä heikompiosaisten auttamiseen”. Se nähtiin kirkon keskeisimmäksi tehtäväksi. (Kääriäinen ym. 2008.) Samaten, kun suomalaisten pyydetään valitsemaan väittämien väliltä ”Kirkon tulee olla vahvasti mukana julkisessa keskustelussa esim. oikeudenmukaisuudesta” versus ”Kirkon ei tule olla näkyvästi mukana julkisessa keskustelussa”, selkeä enemmistö (neljä viidestä) kallistuu ensin mainitun väitteen puolelle. Lisäksi väitteeseen ”Kirkon tulee pitää auttamisen arvoa esillä yhteiskunnassamme” yhtyy suomalaisista peräti kolme neljästä. (Pessi & Saari 2008.) Näiden lukujen valossa on ilmeistä, että ei-aktiivisesti uskovien kirkkoon sitoutumisessa ja sitouttamisessa kirkon rooli köyhien ja syrjäytyneiden puolustajana on tulevaisuudessa aikaisempaa keskeisempi.

Julkisen vallan suhtautuminen kirkon uuteen politiikkaan on ollut varsin ambivalenttia. Sekä 1990- että 2000-luvulla kirkolla on ollut vakiintuneet lokeronsa hyvinvointivaltion marginaaleissa, joita julkinen valta on ylläpitänyt myös kirkkoa lähellä oleville tahoille maksetuilla Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) perusavustuksilla. Näitä lokeroita on ollut muiden muassa päihde- ja kriminaalisyössä sekä osin myös vammais- ja kuntoutuspalveluissa (tämän ohella RAY on tukenut muiden muassa merimieskirkkoa). Tällä alueella ei ole ollut merkittäviä jännitteitä kirkon ja julkisen vallan välillä.

Kirkon uusi diakoniatyö on sen sijaan ollut tässä suhteessa haasteellista. Yhtäältä kirkon diakoniatyön asiakaskunta kasvoi voimakkaasti 1990-luvun alun lamassa ja sen kohderyhmät muuttuivat, laajenivat. Perustuslain kannalta diakoniatyön 1990-luvulla kasvanut asiakaskunta oli ilmiö, joka ei ole ollut vaivatta yhteen sovitettavissa laman jälkeen vuonna 1995 voimaantulleen perustuslain 19 pykälän kanssa, joka asettaa julkisen vallan vastuuseen riittävästä sosiaaliturvan tasosta.

Sinänsä asiakasmäärän kasvu ei välttämättä kerro ongelmien lisääntymisestä (kuten ei myöskään esimerkiksi terapiapalvelujen kysynnän kasvu välttämättä suhteudu mielenterveyspalvelujen määrään), mutta diakoniatyön asiakaskunnan muuttunut profiili kohti työikäisiä ja yksinasuvia viittaa voimakkaasti siihen, että diakoniatyö vastasi turvaverkkojen aukkoihin erityisesti ”ensimmäisen kerroksen” sosiaaliturvassa.

Tämän perustuslaillisen jännitteen vuoksi kirkon toimintaa ei ole voitu pitää osana julkista hyvinvointipoliittikkaa. Jo määritelmällisesti kirkon diakoniatyön missio auttaa siellä, missä eniten apua tarvitaan, on julkisen vallan kannalta osoitus potentiaalisesti perustuslain kannalta jännitteisestä tilasta. Toisaalta erityisesti 1990-luvun alun vuosina diakoniatyöllä oli paikkansa monien spesifien ryhmien tukijana, erityisesti pitkä-aikaistyöttömien ja ylivelkaantuneiden aseman parantamisessa ja puolustamisessa. Tähän liittyvät julkisen vallan järjestelmät rakentuivat vasta 1990-luvun puolivälin jälkeen. Tällä alueella kirkko on löytänyt itselleen uutta ja aitoa tilaa toimia. Yhteiselon sopuisuutta on lisännyt pitkään jatkunut myönteinen talouskehitys. Käytännössä julkisen vallan kannalta sekä pitkäaikaistyöttömyyteen että ylivelkaantumiseen on liittynyt aina 2008 alkaneeseen uuteen lamaan saakka tietynlainen saattohoitomentaliiteetti, jossa pääosa kanta-asiakkaista periytyy lamavuosien aiheuttamista myllerryksistä.

Valtapolitiisesti kirkko myös löysi pienen hapuilun jälkeen paikkansa uudessa köyhyyspolitiikassa 1990-luvun jälkipuoliskolla (Malkavaara 2002b). Kirkolla oli roolinsa siinä, että Lipposen toisen hallituksen (1999–2003) ohjelmaan sisällytettiin syrjäytymisen vastaisia linjauksia. Sekä Lipposen toisen hallituksen että Vanhasen ensimmäisen hallituksen (2003–2007) aikana kirkon diakoniatyön edustajat osallistuivat köyhyyspakettien valmisteluun.² Kirkolla on ollut myös paikkansa Euroopan unionille toimitettujen köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisten kansallisten toimintasuunnitelmien (sittemmin kansallisten sosiaalisen suojelun ja sosiaalisen osallisuuden strategioiden) valmistelussa (Kuivalainen ym. 2005; Kuivalainen & Niemelä 2009).

Kaiken kaikkiaan 1990-luvun lopusta eteenpäin uusi kirkkopoliittikka on vakiinnuttanut paikkansa uuden valtarakenteen osana. Samalla se on toiminut tärkeänä agendan asettajana. Kuten sosiaalipoliitikot Kuivalainen ja Niemelä tärkeässä artikkelissaan todistavat:

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että keskustelu köyhyydestä nousi esiin kirkon ja kansalaisjärjestöjen toimesta. Ne myös ryhtyivät konkreettisiin toimiin

aikaisemmin kuin valtiolta. Kirkko ja kansalaisjärjestöt ovat olleet huolissaan kaikkein köyhimmistä ja nostaneet heidän asemansa julkiseen keskusteluun. (Kuivalainen & Niemelä 2009, 197.)

Samalla nämä linjaukset ovat olleet hyvinvointivaltiota säilyttäviä ja sen nykyiseen rakenteeseen tukeutuvia. Kirkko ja kansalaisyhteiskunta rakentavat uudistusehdotuksensa pohjoismaisen hyvinvointimallin varaan. Kirkko on sekä diakonian sanoilla ja teoilla - eli uudella diakoniapolitiikallaan - ollut pikemminkin peräänkuuluttamassa vahvan julkisen sosiaaliturvan säilyttämistä.

Kollektiivinen muisti

Hyvinvointivaltio ja sosiaalipolitiikka ovat ennen kaikkea edellä kuvatun kaltaista valtapolitiikkaa. Kukaan sosiaalipolitiikan arkeen tutustunut havainnoitsija ei voi kiistää tätä havaintoa: jokaisen uudistuksen yhteydessä punnitaan eri intressiryhmien valtaresurssit. Valtakeskeinen kertomus hyvinvointivaltion kehityksestä kuvaa varsin onnistuneesti keskeisimpiä käännekohtia suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa. Samalla se kuitenkin peittää varjoonsa sekä sosiaalipolitiikkaan että diakoniatyöhön kytkeytyvät kollektiiviset muistot.

Kollektiivisten muistojen analysoinnin lähtökohtana ovat ihmisten muistin toimintaperiaatteet. Tätä peruskysymystä muistin rakenteesta on yksilötasolla tutkittu paljon. Usein on tiivistetty muistin "seitsemän perussyntiä", toisin sanoen seitsemän perussyntä sille, miksi emme muista asioita oikein. Nämä ovat muistin heikkeminen, hajamielisyys, muistikatkot, väärät muistikuvat (tosiasioiden ja kuvitelmien sekoittuminen), johdattelemalla tuotetut muistikuvat, painottunut valikoituminen, ja häviämättömät (kuten erilaiset traumaattisiin tilanteisiin liittyvät) muistot (Schacter 2001).

Muisti ei kuitenkaan ole ainoastaan yksilöllinen asia. Edellä mainittujen tekijöiden yhteisvaikutuksesta tavallisen ihmisen muisti on hyvin altis ulkoisille vaikutteille sekä riippuvainen erilaisista muistia ja muistoja ylläpitävistä organisaatioista ja instituutioista. Muistaminen kytkeytyy voimakkaasti *kollektiiviseen muistiin*, joka puolestaan on itsessään monimutkainen valikoitumisprosessi. Kollektiivisella muistilla on myös taipumus jälkirationalisointiin: näemme historiassa enemmän rakennetta ja johdonmukaisuutta kuin mitä siinä on tapahtumahetkinä ollut sitä löydettävissä. Lisäksi olemme taipuvaisia muistamaan sen, mikä on kuvattu ja kirjoitettu, kuka toimii muistin kantajana, ja miten nämä asiat on dokumentoitu.

Muistin valikoituvuuden vuoksi monien meistä näkemykset Suomen historiasta

perustuvat enemmän Tilastokeskuksen tuottamien aikasarjojen luomaan kollektiiviseen muistiin kuin yksittäisten ihmisten välittämään muistitietoon. Me muistamme kollektiivisesti 1990-luvun laman osittain koska Tilastokeskuksen aikasarjat kertovat talouden jyrkästä laskusta ja sosiaalimenojen räjähdysmäisestä kasvusta. (vrt. Rothstein 2005; sekä erit. Hardin 2009, joka korostaa tilastoviranomaisten merkitystä kollektiivisen muistin luojina).

Samalla tavalla vaikuttaa myös aihetta käsitellyt Suomen Akatemian historian mittavin tutkimusohjelma sekä lukuisat muut lamaa tulkinneet julkaisut. Lama ja sen analysointi toivat suomalaiseseen akateemiseen maailmaan kokonaisen uuden tutkijasukupolven, joka kantaa laman muistoa mukanaan – nyt ja tulevaisuudessa. Omalla tavalla muistiin vaikuttavaa on myös se, että useimpien hyvinvointipolitiikkaa ja diakoniatyötä käsittelevien tutkimusten aikasarjat alkavat nykyisin vuodesta 1990. Sitä edeltävä historia on katomassa muististamme.

Kollektiivinen muisti rakentuu ihmisiä *yhdistävistä* tapahtumista tai symboleista, jotka institutionalisoituvat hegemoniseksi tulkinnaksi. Tässä kohden on perusteltua erottaa toisistaan tapahtumat ja niiden tulkinnot. Kansalliseen muistiin kytkeytyvät tapahtumat ovat usein tapahtumien intensiteetin ja emotionaalisen vaikuttavuuden kannalta tiheitä murroshetkiä, on sitten kyse kansalaissodasta, talvisodasta tai vaikkapa Suomen menestyksestä jääkiekon MM-kisoissa vuonna 1995. Tällaiset tapahtumat välittyvät ihmisten tietoisuuteen usein tiedotusvälineiden – aikaisemmin sanomalehtien, sittemmin television, nyttemmin internetin – välityksellä.

Suomen historia ja kollektiivinen muisti

Käsillä olevan artikkelin kannalta kiintoisaa on, kuinka nämä tapahtumat institutionalisoidaan jaetuiksi käsityksiksi ja kollektiivisiksi kokemuksiksi sekä miten niitä hyödynnetään yhteiskuntapolitiikan perusteluissa. Eräissä tapauksissa kollektiivinen muisti on myös tietoisien poliittisen valikoinnin seurausta. Ehkä havainnollisin esimerkki tästä on Israelin kansallista identiteettiä vahvistanut Masada-myytti, joka liittyy 72 ajanlaskumme alun jälkeen tapahtuneeseen juutalaisten kapinaan roomalaisia vastaan. Tuon Suomessakin hyvin tunnetun kertomuksen mukaan juutalaiset taistelivat sankarillisesti roomalaisia vastaan Masadan linnoituksessa, kunnes vihollisen määrällinen ja teknologinen ylivoima oli johtamassa vääjäämättömään tappioon. Tuossa tilanteessa juutalaiset valitsivat mieluummin kollektiivisen itsemurhan kuin tappion. Israelilaisten kollektiivisessa muistissa Masada edustaa kansallista uhrautumista yhteisön hyväksi. Esimerkiksi Israelin armeijan sotilasva-

lassa vannotaan tänäkin päivänä, ettei Masada enää koskaan antaudu.

Masada-myytin tekee erityisen merkitykselliseksi se, että sillä ei ole käytännössä minkäänlaista empiiristä perustaa. Masadan juutalaiset olivat Jerusalemissa karkotettuja rikollisia. Itse taistelu oli suhteellisen vähäpätöinen tapahtuma, ja mahdollista on, että rikolliset antautuivat ilman taistelua. Mikä ehkä mielenkiintoisinta, Masadaan liittyvät tosiasiat ovat olleet hyvin tiedossa, mutta ne on tietoisesti poistettu kansakunnan kollektiivisesta muistista. (Rothstein 2005, 164-5.)

Samalla tavalla voidaan kysyä, missä määrin suomalaista hyvinvointivaltiota koskevassa kollektiivisessa muistissa on tehty tietoisia valintoja, tai missä määrin valinnoissa on hyödynnetty kansallista kollektiivista muistia. Hyvinvointivaltiota ja -politiikkaa kannattelee valtasuhteiden ja institutionaalisten rakenteiden ohella yhteiskunnan kollektiivinen muisti hyvästä yhteiskunnasta ja oikeutetusta toiminnasta. Esimerkiksi ruotsalainen hyvinvointipolitiikka nojautuu pitkälti myyttiin konsensusesta ja kansankodista. Kuten Rothstein osoittaa, ne ovat hyvin valikoivaan muistiin perustuvia ideaalityypisiä konstruktioita. Ihmiset muistavat sen ja siten, mikä ja miten sopii kansalliseen identiteettiin: lisäksi julkinen valta mahdollistaa tiettyjen tulkintojen vakiintumisen dokumentoimalla tietyt tapahtumat paremmin kuin toiset ja tulkitsemalla samaa tapahtuma mieluummin yhdellä kuin jollakin toisella tavalla.

Suomalaisen hyvinvointivaltion historiasta löytyy myös muutamia kollektiivisiä muistoja, joiden varaan rakennamme omaa käsitystämme Suomesta ja hyvinvointivaltiosta. Väinö Linnan (1920–1992) *Täällä pohjantähden alla* -trilogia, jonka myös Rothstein mainitsee kirjassaan esimerkkinä kollektiivisesta muistista on ehkä tunnetuin kansallista muistia luonut kaunokirjallinen julkaisu. Seurantatutkimukset osoittavat, että Linnan Pohjantähti-trilogia (1959–1962) sekä aikaisempi teos *Tuntematon Sotilas* (1954) – erityisesti alikersantti Antti Rokka ja vänrikki (myöhemmin luutnantti) Vilho Koskela – ovat jääneet suomalaisten mieliin (Linnan ja hänen teostensa merkityksestä suomalaisille, ks. Eskola 2009). Toinen samankaltainen teos on Toivo Pekkasen (1902–1957) tehdas- ja kasvukuvaus *Tehtaan varjossa* (1932), joka tosin on näyttänyt menettävän asemiaan vuosikymmenten saatossa nopeammin kuin Linnan teokset. Yhteistä näille ja monille muille Suomen historian käännekohtiin kytkeytyville teoksille kuitenkin on, että ne kertovat voimakkaasti ja emotionaalisesti siitä, mikä on oikein ja väärin, mikä motivoi suomalaista miestä – ja vähän naistakin.

Historiallisina kuvauksina sen paremmin Linnan *Pohjantähti* kuin Pekkasen *Tehtaan varjossa* eivät vastaa myöhemmin tehtyjen tutkimusten antamaa kuvaa

kansalaissodasta tai tehtaiden yhteiskunnallisista vaikutuksista (Paavolainen 1966; 1967; Haapala 1986; 2001), eikä niitä tutkimuksiksi ole tarkoitettukaan (vaikka Linnasta tehtiinkin tieteen akateemikko). Ne ovat valikoituneet kansallista identiteettiä luoviksi teoksiksi vastaamalla suomalaisten näkemyksiin suomalaisen yhteiskunnan tiheistä tapahtumasarjoista: sodista selviytymisestä, kansallisen identiteetin hitsautumisesta ja modernin Suomen pohjustamisesta.

Sosiaalipolitiikassa tämänkaltaisia myyttisiä, kollektiivista muistoja luovia tapahtumia on muutamia. Toisen maailmansodan (1939–1945) jälkeen sosia(a)lidemokraattien ja työnantajien välinen asevelisocialismi loi kansallista konsensusta periaatteella: yhdessä olimme sodassa, yhdessä myös rauhaa rakennamme. Samoin myös asevelipapit osaltaan pohjustivat kirkon laajentuvaa sosiaalista työtä samassa hengessä. Yhteistä ymmärrystä loi myös yhteinen viollinen, eli kommunistinen työväenliike.

Kirjallisista teoksista Urho Kaleva Kekkonen (1900–1986) teos *Onko maallamme malttia vaurastua?* (1952) ja Pekka Kuusen (1917–1989) *60-luvun sosiaalipolitiikka* (1961) on usein nähty yhteistä ymmärrystä – ja edelleen yhteistä muistia – luovina teoksina. Näitä teoksia on myös hyödynnetty – ja niillä on yhtymäkohtansa – kuviossa 1. esiteltujen aikakausien suunnitelmatalouden eetoksiin: keille kuuluu vastuu hyvinvoinnista?

Kekkonen teos korosti säästämisen merkitystä pääomien kasautumisen reunaehtona. Tämän katsotaan olleen valtiojohtoisen teollistamispolitiikan alkupiste. Käytännössä hän siteerasi laajalti aikaisempia komiteamietintöjä: hänen oma panoksensa on varsin ohut. Suomen kasvumalli olikin varsin investointikeskeinen aina 1980-luvulle saakka. Eri asia sitten on, missä määrin tuo investointikeskeisyys oli seurausta Kekkonen symbolisesti tärkeästä teoksesta. Teoksen roolia korostavat monet taloustieteilijät (Pohjola 1996; Böckerman & Kiander 2006), mutta systemaattisemmin asiaa ei ole koskaan tietääksemme selvitetty. Suomen talouspolitiikan ehkä perusteellisimmassa analyysissä *Suomen talouspolitiikan pitkässä linjassa* Kekkonen teos mainitaan, mutta sille ei anneta merkittävää roolia talouspoliittisen ajattelun suuntaajana (Pekkarinen & Vartiainen 1995, 138-140).

Puolestaan Kuusen teoksessa esitellyn suunnitelman mukaan suomalainen 60-luvun sosiaalipolitiikka olisi kokonaisvaltaista, ihmiskeskeistä ja kasvuhakuista. Todellisuudessa toimeenpantu sosiaalipolitiikka oli kuitenkin sirpaleista, järjestelmäkkeskeistä ja usein talouskasvulle todennäköisesti³ haitallista. Monia Kuusen ehdottamia uudistuksia ei toimeenpantu, ja monilla alueilla, kuten esimerkiksi

rahoituksessa ja politiikan kohdentamisessa, tehtiin täsmälleen päinvastoin, kuin mitä Kuusi oli ehdottanut. (Bergholm & Saari 2009.) Tästä huolimatta Kuusen teos on edelleenkin kansallinen myytti, joka yhdistää suomalaisia sosiaalipoliitikkoja, ja johon poliitikotkin silloin tällöin edelleen viittaavat.

Kolmas samankaltainen kiinne kohta on Liinamaa I –sopimus vuonna 1968, ja siitä seurannut tulopoliitiikan ja sosiaalipakettien aika, jonka kuluessa tulopoliittisten kokonaisratkaisujen yhteydessä sovittiin tärkeimmistä sosiaalivakuutukseen, asumiseen ja työehtoihin liittyvistä asioista. Valtakunnansovittelija Keijo Liinamaan (1929–1980) ennenaikainen kuolema vielä kultasi tämän taistelujakson, jolloin Suomi löysi vakaan kasvun uran.

Sen sinetöi "Korpilammen henki" vuodelta 1977 samanhenkisen konferenssin mukaan, jossa Suomen poliittinen, taloudellinen ja työmarkkinapoliittinen eliitti löysivät kollektiivisen muistimme mukaan yksimielisen käsityksen konsensuksen reunaehdoista (tilaisuuden perusteella tuotetun asiakirjan toimitti silloinen nuorempi finanssisihteeri Raimo Sailas). Todellisuudessa systemaattisempien tutkimusten valossa sen paremmin tulopoliitiikka kuin Korpilammen henkikään eivät vakautta- neet suomalaista talouspolitiikkaa, joka perustui devaltaatiosykliin aina talous- ja rahaliiton jäsenyyteen (valmistelu alkaen vuodesta 1993) saakka (vrt. Pekkarinen & Vartiainen 1995).

Samalla tavalla 1990-luvun sosiaalipoliitikasta löytyy useita kollektiivista muistia luovia hetkiä: sosiaalipoliitiikan historian merkkipaaluja, jotka ovat nykyään muistoja 1990-luvun alun syvinä lamavuosina tuotettiin monia kollektiiviseen muistiin juuttu- neita leikkauslistoja ja uudistussuunnitelmia: näitä ovat esimerkiksi, mediassakin liikkuneet, työnantajien "saatanalliset säkeet", "Sailaksen sakset", "Liisan listat" ja "Presidentin ryhmä", jotka kukin vuorollaan tulkitsivat laman kriisiksi ja loivat muis- tia ylläpitäviä kielikuvia ja tapahtumasarjoja. Monissa julkisissa puheenvuoroissa 1990-luvun alun lama nähtiin kansallisena hätätilana. (Saari 2001.)

Myös tutkijat ovat tulkinneet laman jälkeistä Suomea monin eri tavoin. Risto Heis- kala ja Eeva Luhtakallio näkivät teoksessa *Uusi Jako* (2006) Suomen muuttuneen aikaisempaa kylmemmäksi ja kovemmaksi maaksi. Muun ohella lama mahdollisti yhteiskunnallisten jakojen syventämisen luomalla oikeutuksen tuloeroja voimak- kaasti kasvattaneelle veropoliitikalle. Juho Saaren (2006) toimittamassa teokses- sa *Suomen malli* (2006) tehtiin puolestaan päinvastainen tulkinta, ja korostettiin Suomen uudistuneen varsin tasapainoisella tavalla, mistä muun muassa kertoi Suomen erinomainen menestys erilaisissa vertailevissa tutkimuksissa. Suomi on

maailman kymmenen tai kahdenkymmenen parhaan maan joukossa useimmilla elämäalueilla kilpailukyvyistä työllisyyden kasvuun ja sosiaalisesta yhteenkuuluvuudesta ympäristön kestävyuteen.

Heikki Patomäki (2007) puolestaan näki teoksessaan *Uusliberalismi Suomessa* Suomen muuttuneen uusliberaalimpaan suuntaan sillä seurauksella, että muun muassa hyvinvointivaltio on joutumassa markkinoiden armoille. Päinvastaista kantaa edustaa Seppo Lindblom (2007) teoksessaan *Politiikka karkuteillä*. Teoksessa todetaan, että hyvinvointivaltion perusongelma ovat sen ystävät, jotka eivät pysty yhdistämään käytettävissä olevia resursseja ja ihmisten odotuksia toisiinsa julkistaloudellisesti kestävästi. Näin hyvinvointivaltion pahimmat viholliset ovat sen aktiivisimmat ystävät.

Kaiken kaikkiaan on siis menossa kamppailu siitä, minkälaiseksi kollektiiviset muistomme 1990-luvun lamasta ja sen jälkeisestä yhteiskuntapolitiikasta muodostuvat. Onko kysymys katastrofaalisesta epäonnistumisesta vai luovan tuhon kautta uudistamaan kyenneestä yhteiskunnasta? (vrt. Böckerman & Kiander 2009). Tuo kamppailu keskeiseltä osaltaan vaikuttaa siihen, miten uutta lamaa (2008-) tulkitaan, ja minkälaisilla välineillä ja politiikoilla siitä pyritään nousemaan.

Edellä jo mainittiin kirkon keskeinen rooli 1990-luvun alun laman kansallisissa muistoissa. Myös diakoniatyössä on omat kollektiiviset muistonsa 1990-luvun Suomesta. Kirkon asiakirjoista piispojen kannanotto *Kohti yhteistä hyvää* (1999) on muodostunut melkein paradigmaattiseksi esimerkiksi kirkon yhteiskuntapoliittisesta arvopohjasta, joka heijastaa 1990-luvun alun laman jälkeistä ajattelua. Kyseessä on tärkeä asiakirja, joka nosti esiin kirkon uudet linjaukset hyvinvointivaltion ja kirkon välisistä suhteista: ja samalla se herätti kritiikkiä elinkeinoelämän piirissä toimivien keskuudessa (Malkavaara 2002b).

Toinen tärkeä kollektiivista muistia luonut foorumi oli 1990-luvun lopulla toiminut Kirkon Nälkäryhmä, joka osallistui Paavo Lipposen II hallituksen ohjelman kirjoittamiseen kirjoittamalla syrjäytymisen merkitystä korostavan raportin, johon sisällytettiin myös toimenpide-ehdotuksia. Syrjäytymisen käsite tulikin hallitusohjelmaan. (Nälkäryhmän ohella sitä toki ehdottivat myös monet muut tahot.) Toisaalta seurantaselvitys näiden Nälkäryhmän linjausten toteutumisesta osoittaa, että nälkäryhmän toimenpide-ehdotuksia ei juurikaan toimeenpantu (Kuvaja 2002).⁴

Kaiken kaikkiaan 1990-luvun alun lama muodostui vahvaksi yhteiseksi kansalliseksi muistoksi. Se että kirkko oli niin aktiivisesti kansalaisten rinnalla ja oikeudenmukaisuuden puolustajana tässä 1990-luvun alun kollektiivisessa

muistojen kipupisteessä, edistää kirkon imagoa suomalaisen solidaarisuuden ja oikeudenmukaisuuden edistäjänä ja esitaistelijana vielä pitkään. Eri asia sitten tosin on, missä määrin kirkko todellisuudessa resurssoi diakoniatyötä suuren laman aikana ja sen jälkeen. Tämä vaatisi erillisen tutkimuksen. Joka tapauksessa kirkko nähdään tänään instituutiona, jossa sanat ja teot kohtaavat – eli autenttisuuden instituutiona. (Yeung 2008.) Juuri tämä on nähdäksemme sitä ”uutta kirkkopoliitikkaa”, josta edellä puhuimme.

Kollektiivinen muisti ja auttaminen

Mielenkiintoinen kollektiiviseen muistiin liittyvä kysymys on, missä määrin kolmannen vuosituhannen suomalainen hyvinvointivaltio tukeutuu esiteollisilta ajoilta periytyviin arvoihin ja niitä mukanaan kantaviin kollektiivisiin muistoihin. Varsin vaikutusvaltaisen ajattelutavan mukaan hyvinvointivaltio ei tuota tai pysty tuottamaan omaa arvopohjaansa (Hirsch 1976 on tämän teesin klassinen versio). Sen mukaan moderni elämäntapa yleensä ja hyvinvointivaltio erityisesti vaativat ihmiseltä sellaista itsekästä ja omanvoiton tavoitteluun tähtäävää käyttäytymistä, joka rapauttaa esiteolliselta ajalta periytyvät moraaliset käsitykset ihmisten välisistä velvollisuuksista ja vastuista. Niinpä hyvinvointivaltio tarvitsee selviytyäkseen kollektiivisen muistin kantaman näkemyksen esiteollisen ajan arvoista.

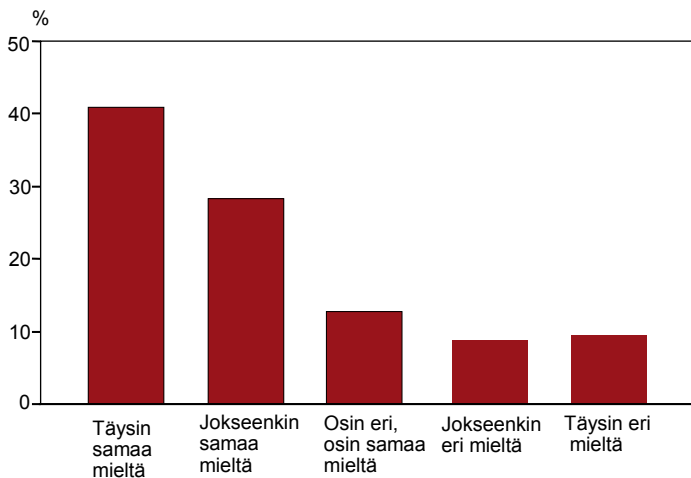
Esimerkki tämänkaltaisesta esiteollisen ajan moraalista käsityksestä on kristinuskolle (sekä ilmeisesti myös kaikille muille maailman valtauskonnoille) tavanomaiset käsitykset auttamisesta (ks. myös Saari & Kainulainen & Yeung 2005). Lukuisista auttamista korostavista tarinoista kertomus laupiaasta samarialaisesta (Luuk. 10:25-37) on ehkä laajimmalle levinnein osa länsimaista kristillistä perinnettä – ja levinnyt kirkkojen ulkopuolellekin länsimaiseen(kin) kulttuuriin. Vuosisatojen aikana laupiaan samarialaisen tarina on sananmukaisesti liikuttanut miljoonia ihmisiä. Tarinan tuntemusta on käytetty indikaattorina laajoissakin yhdysvaltalaisissa sosiologisissa altruismi-tutkimuksissa (ks. esim. Wuthnow 1996). Laupiaan samarialaisen teko on aidosti altruistinen: kohteena on muukalainen ja teko perustui sympatiaan. Samarialaisen toiminta ansaitsee sille annetun teologisen ja eettisen arvon erityisesti siksi, että samarialainen auttoi epäitsekästä kenenkään näkemättä. (Ks. kyseisen narraation ongelmista kollektiivisen toiminnan näkökulmasta Saari & Kainulainen & Yeung 2005.)

Se, kuinka hyvin suomalaiset tänä päivänä tunnistavat kyseisen kertomuksen, kertoo osaltaan suomalaisten jakamista kollektiivisesta muistista. Samalla se toimii

suomalaisen yhteiskunnan arvopohjan yhtenä indikaattorina. Voidaan myös ajatella, että tuon tarinan tunteminen luo perustaa myös harjoitetulle diakoniatyölle. Kuvioon 2 tiivistettyjen tulosten mukaan tarina laupiaasta samarialaisesta on suomalaisille varsin tuttu (N=1035, aineistosta tarkemmin, ks. Pessi & Saari 2008). Noin 40% tuntee tarinan erittäin hyvin ja heidän lisäksi reilu neljännes näyttää tuntevan tarinan varsin hyvin.

Tulos kertoo kollektiivisesta uskonnollisesta muistista; kirkko pystyy vielä jakamaan ajatuksiaan suomalaisille varsin hyvin. Toisaalta tämä saattaa olla lähitulevaisuudessa mennyttä aikaa, sillä yksityiskohtaisempi analyysi osoittaa merkittäviä eroja eri ikäluokkien välillä (Pessi & Saari 2008). Kun vanhimmista ikäluokista laupiaan samarialaisen tarinan tuntee noin puolet, nuorimmissa ikäryhmissä osuus on enää noin kolmannes. Ero on huomattavan suuri, samoin kuin ero toisessa ääripäässä: noin kuudesosa nuorista aikuisista ei tunne tarinaa lainkaan. Kollektiivinen muisti vaikuttaa olevan ohenemassa.

Entäpä yhteys laupiaan samarialaisen tarinan tuntemisen ja altruististen asenteiden ja tekojen välillä? Asioilla on löydettävissä vahva – ehkä hämmästyttävänkin vahva – yhteisvaihtelu. Tarkasteltaessa laupiaan samarialaisen tarinan tuntemisen ja huono-osaisia koskevan auttamisvalmiuden (kannanotto väitteeseen ”Ihmisten

KUVIO 2. Suomalaiset suhteessa väitteeseen ”Tunnen kertomuksen laupiaasta samarialaisesta”

tulisi olla valmiita auttamaan huono-osaisia”) välisiä yhteyksiä voidaan löytää tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteisvaihtelu, kuten taulukosta 1. alla ilmenee. Toisin sanoen laupiaan samarialaisen tarinan osaavat henkilöt peräänkuuluttavat keskimääräistä vahvemmin huono-osaisista huolehtimista. Mielenkiintoista kyllä, sen sijaan yhteys laupiaan samarialaisen tarinan tuntemuksen ja oman asenteen (”Toisten auttaminen on minulle hyvin tärkeää”) välillä ei ole yhtä voimakas joskin edelleen merkitsevä (Taulukko 1).

Voidaan siis todeta, että kertomuksen sisäistäminen vaikuttaa jonkin verran omiin ajatuksiin, mutta vielä vahvemmin se vaikuttaa auttamisen yleiseen – ehkäpä myös yhteiskunnalliseen – peräänkuuluttamiseen. Tätä tulkintaa tukee se taulukosta 1. esille käyvä tulos, että tarinan tuntemisella ja yhtymisellä väitteeseen ”Ihmisten tulisi huolehtia nykyistä enemmän toisten hyvinvoinnista” on samaten erittäin merkittävä yhteys. Lisäksi kertomuksen tunteminen vaikuttaa olevan yhteydessä positiiviseen ihmiskuvaan, mikä onkin edellytys auttamisen vahvaan peräänkuuluttamiseen: eli samasta taulukosta käy myös ilmi, että kertomuksen tuntemus on tilastollisesti erittäin merkitsevässä yhteydessä väitteen ”Ihmiset ovat yleisesti ottaen auttavaisia” kannatuksen kanssa.

Toisaalta tulevaisuuden kollektiivista muistia tähyten on todettava, että suomalaiset, jotka tuntevat laupiaan samarialaisen tarinan, ovat myös ihmisiä, jotka mieltävät auttamisessa olevan vahvan uskonnollisen elementin. Eli kuten taulukosta 1. ilmenee, tarinan tuntemuksen ja väitteen ”Toisten auttaminen on Jumalan valtakunnan työtä” kannatuksella on erittäin merkittävä yhteys. Jos uskonnollisuus ja kirkollinen kollektiivinen muisti ohenee, väheneekö myös altruismi? Mitä uusia kollektiivisen muistin elementtejä voisi ehkä nousta tilalle?

Vai elääkö uskonnollinen muisti sittenkin sitkeämmässä, kuin mitä yksittäisen – joskin keskeisen – tarinan tuntemus voisi osoittaa? Edelleen, mikä on ”uuden kirkkopoliitiikan” ja ”diakoniapolitiikan” rooli tämän muistin ylläpidossa? Näitä kysymyksiä on pohdittava ja kohdattava kirkossa muiden muassa rekrytoitaessa diakoniatyöntekijöitä ja vapaaehtoistoimijoita.

Intressit, kollektiiviset muistot ja tulevaisuuden hyvinvointipoliitiikka

Suomalainen yhteiskunta on kehittynyt pitkäköjä tasaisen kehityksen jaksoja seuranneiden murrosten kautta. Voidaan myös ajatella, että kollektiivinen muistimme on kytköksissä näihin aikakausiin. Kollektiivinen muistimme ikään kuin asemoituu

TAULUKKO 1. Suomalaisten laupiaan samarialaisen kertomuksen tuntemuksen yhteys auttamista koskeviin väittämiin

Correlations

			k1_1_valmius ihmisten tulisi olla valmiita autamaan huonompisoia	k1_3_ärkeää Toisten auttaminen on minulle hyvin	k1_6_ Jumalan Toisten auttaminen on Jumalan valtakunnan	k1_9_ enemmän ihmisten tulisi huolehtia nykyistä enemmän toisten	k1_16_ auttavaisia ihmiset ovat yleisesti otetaan	k16_11_
Spearman's rho	k1_1_valmius ihmisten tulisi olla valmiita autamaan huonompisoia	Correlation Coefficient Sig. (1-tailed) N	1,000 . 1012	,451** .000 993	,139** .000 974	,455** .000 998	,075** .009 998	,202** .000 990
	k1_3_ärkeää Toisten auttaminen on minulle hyvin ärkeää	Correlation Coefficient Sig. (1-tailed) N	,451** .000 993	1,000 . 997	,171** .000 960	,364** .000 985	,153** .000 985	,071** .013 974
	k1_6_Jumalan Toisten auttaminen on Jumalan valtakunnan työtä	Correlation Coefficient Sig. (1-tailed) N	,139** .000 974	,171** .000 960	1,000 . 975	,089** .003 966	,059* .034 965	,208** .000 956
	k1_9_enemmän ihmisten tulisi huolehtia nykyistä enemmän toisten auttavaisista	Correlation Coefficient Sig. (1-tailed) N	,455** .000 998	,364** .000 985	,089** .003 966	1,000 . 1001	,050 .058 992	,135** .000 980
	k1_16_auttavaisia ihmiset ovat yleisesti ottaen auttavaisia	Correlation Coefficient Sig. (1-tailed) N	,075** .009 998	,153** .000 985	,059** .034 965	,050 .058 992	1,000 . 1001	,082** .005 979
	k16_11_laupiasS	Correlation Coefficient Sig. (1-tailed) N	,202** .000 990	,071* .013 974	,208** .000 956	,135** .000 980	,082** .005 979	1,000 . 997

** Correlation is significant at the 0.01 level (1-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (1-tailed).

uudelleen murrosten aikana (vrt. Saari 2009c). Ajankohtainen kysymys onkin, kuinka vuonna 2008 alkanut globaali taantuma tulee muokkaamaan sekä yhteiskuntamme intressiryhmien välisiä valtasuhteita että suomalaisten ajattelutapoja suhteessa hyvinvointivaltioon ja diakoniatyöhön.

Olemme tässä artikkelissa tarkastelleet hyvinvointivaltion ja diakoniatyön suhdetta valtopolitiikan ja kollektiivisten muistojen näkökulmista. Valtapolitiikan näkökulmasta hyvinvointivaltio on eräinä ajanjaksoina pyrkinyt selkeästi syrjäyttämään diakoniatyötä, mutta toisaalta 1990-luvun laman jälkeen institutionaalisten rakenteiden ja valtaresurssien välinen vuorovaikutus jätti huomattavasti tilaa diakoniatyölle, erityisesti pitkäaikaistyöttömien, ylivelkaantuneiden ja maahanmuuttajien parissa. Mikäli kirjoittamisen aikana kesällä 2009 ajankohtainen globaali lama realisoituu Suomessa työttömyysasteen pysyvänä nousuna ja julkisen talouden voimakkaana älijäämäistymisenä, diakoniatyölle on tällä alueella sijansa myös tulevaisuudessa. Ehkä keskeisin huolenaihe tässä kohden on tulevaisuutta tähtyen kirkon taloudellinen pohja jäsenmäärien laskiessa ja sen kyky kohdentaa resursseja erityisesti diakoniatyöhön. Näitä resurssien siirtoja puoltavat kansalaisten näkemykset kirkon

roolista ja tehtävistä, mutta samalla niihin liittyy ilmeisiä jännitteitä kirkon sisällä.

Kollektiivisten muistojen kannalta 1990-luvun ja 2000-luvun alun kehityksen tulkinta on edelleen osin avoin. Varsin ilmeistä on, että ennen vuonna 2008 alkannutta lamaa suomalaiset tulkitsivat 1990-luvun alun laman jälkeisen kehityksen usein varsin myönteisesti: tasaisen nousun tarinana. Nyt 2008 laman jälkeen monet silloiset ratkaisut ovat alkaneet näyttäytyä suomalaisten mielissä virheinä. Mikäli 1990-luvun politiikka aletaan tulkita epäonnistumisena tai riittämättömäksi, hyvinvointivaltioon alkaa kohdistua ennennäkemättömiä uudistusvaatimuksia, jotka voivat ulottua sen perusrakenteisiin saakka. (vrt. Saari 2009b.)

Sen sijaan diakoniatyötä ja kirkon yhteiskuntavastuuta koskevat tulkinnat vaikuttavat varsin vakiintuneilta – ja myönteisiltä. Nämä tulkinnat liittyvät erityisesti luottamukseen, auttamiseen, tukeen, oikeudenmukaisuuteen. Kirkko, ja erityisesti sen diakoniatyö, edustaa kollektiivisten muistojen osalta jatkuvuutta, kun taas hyvinvointivaltion osalta kollektiiviset muistot ovat alttiimpia talouden ja politiikan suhdanteille. 1990-luvulta alkanut uusi kirkkopoliitiikka, uusi diakoniapoliitiikka, on tätä jatkuvuutta vain vahvistanut. Tulevaisuus on osin kuitenkin avoin. Koska kirkko tänä päivänä sekä peräänkuuluttaa hyvinvointivaltion vastuuta että toimii ansiokkaasti hyvinvoinnin puolestapuhujana ja toimijana, voidaan pohtia, onko kirkolla käsissään haasteellinen kaksostrategia. Yhtäältä kirkko vaatii julkista valtaa kantamaan hyvinvointivastuun, toisaalta kirkko itse toimii viimeisijaisimpana turvaverkkona. Kirkko etsii asemaansa virallisena hyvinvointijärjestelmän osana. Pitääkö kirkon uusi kirkkopoliittinen linja tulevaisuudessa – kenties vain vahvistuen? Tilausta tälle yhteiskunnassa laajasti olisi.

VIITTEET

- 1) Esimerkkejä kirkon maahanmuuttajatyöstä ovat mm. Yhteisvastuukeräysvaroin rahoitettu kampanja maahanmuuttajien työllistämiseksi (2009-) ja kirkon toiminta suurilla siirtotyömailla kuten Oilkuoto III-ydinvoimalan rakennustyömailla.
- 2) Juho Saari toimi näiden työryhmien sihteerinä.
- 3) Tämä väite perustuu ajatukseen, että Kuusi oli oikeassa siinä, että hänen ehdottamansa sosiaalipoliitiikan malli olisi kasvua edistävää, ja että poikkeamat tuosta mallista ovat kasvun kannalta haitallisia.
- 4) Tämä selvitys julkaistiin Kirkon sosiaalifoorumin raportissa. Tuon seurannan teki Juho Saari.

KIRJALLISUUS

- Bergholm, Tapio & Juho Saari (2009). Paradigmat, agendat ja kehykset – Miten Pekka Kuusen 60-luvun sosiaalipolitiikka on vaikuttanut suomalaisen hyvinvointivaltion kehitykseen? Teoksessa Johannes Kananen & Juho Saari (toim.) Ajatuksen voima – Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa. Helsinki: SoPhi/ Minerva, 31-62.
- Böckerman, Petri & Jaakko Kiander (2006). Talouspolitiikka. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Suomen malli – Murroksesta menestykseen? Helsinki: Yliopistopaino, 135-172.
- Böckerman, Petri & Jaakko Kiander (2009). Luova tuho - Miten suuren laman aiheuttama murros muutettiin käsitykseksi luovasta tuhosta. Teoksessa Johannes Kananen & Juho Saari (toim.) Ajatuksen voima – Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa. Jyväskylä: SoPhi/ Minerva, 99-118.
- Eskola, Katarina (2009). Väinö Linn ja suomalaisten muut kirjailijasuositukset vuosituhannen taitteessa. Teoksessa Mirja Liikkanen (toim.) Suomalainen vapaa-aika – Arjen ilot ja valinnat. Helsinki: Gaudeamus, 123-160.
- Haapala, Pertti (1986). Tehtaan valossa - Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820-1920. Tampere: Vastapaino.
- Haapala, Pertti (2001). Väinö Linnan historiasota. Historiallinen aikakauskirja 99: 1, 25-34.
- Hardin, Russell (2009). How Do You Know? Princeton: Princeton University Press, Princeton.
- Heikkilä, Matti & Jouko Karjalainen & Mikko Malkavaara (toim.) (2001). Kirkonkirjat köyhyydestä. Helsinki: Kirkkopalvelujen julkaisuja 5.
- Hiilamo, Heikki & Antti Raunio & Anne Birgitta Yeung (2007). Lähimmäinen hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Juho Saari & Anne Birgitta Yeung (toim.) Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 220-236.
- Hirsch, Fred (1977). Social Limits to Growth. Cambridge: Harvard University Press.
- Kananen, Johannes & Juho Saari (toim.) Ajatuksen voima – Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa. Jyväskylä: Minerva.
- Kekkonen, Urho K. (1952). Onko maallamme mallittia vaurastua? Helsinki: Otava.
- Kuivalainen, Susan & Ilpo Airio & Heikki Hiilamo & Mikko Niemelä (2005). Suomalainen köyhyyspolitiikka. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Köyhyyspolitiikka – Johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen. Helsinki: STKL, 63-120.
- Kuivalainen, Susan & Mikko Niemelä (2009). Universalismista selektivismiin? – Miten köyhyyspolitiikka vakiintui 1990- ja 2000-luvun alun Suomessa? Teoksessa Johannes Kananen & Juho Saari (toim.) Ajatuksen voima – Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa. Jyväskylä: SoPhi/ Minerva, 187-218.
- Kuvaja, Sari (2002). Ruokapankeista vaikuttamisen foorumeille. Näkökulmia kirkon yhteiskuntavastuuseen. Helsinki: Kirkkopalvelut.
- Kääriäinen, Kimmo & Kimmo Ketola & Kati Niemelä & Harri Palmu & Hanna Salomäki (2008). Monikasvoinen kirkko – Suomen evankelisluterilainen kirkko 2004–2007. Tampere: Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 103.
- Lindblom, Seppo (2007). Poliittikka karkumatalla. Helsinki: Otava.
- Malkavaara, Mikko (2002a). Sodasta laman kynnykselle – Köyhyys ja diakonia hyvinvointivaltiota rakennettaessa. Teoksessa Mäkinen, Virpi (toim.) Lasaruksesta leipäjonoihin – Köyhyys kirkon kysymyksenä. Jyväskylä: Atena, 221-261.
- Malkavaara, Mikko (2002b). Nälkä ja köyhyys kirkon asiaksi – Näkökulmia laman ja markkinakilpailun aikaan. Teoksessa Mäkinen, Virpi (toim.) Lasaruksesta leipäjonoihin – Köyhyys kirkon kysymyksenä. Jyväskylä: Atena, 283-312.
- Meinander, Henrik: Suomen historia – Linjat rakenteet käännekohtat. Suomentanut Paula Autio. Helsinki: WSOY.
- Paavolainen, Jaakko (1967). Poliittiset

- väkivaltaisuudet Suomessa 1918, osa 1 – Punainen terrori. Helsinki: Tammi.
- Paavolainen, Jaakko (1967). Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918, osa II – Valkoinen terrori. Helsinki: Tammi.
- Patomäki, Heikki (2007). Uusliberalismi Suomessa – Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot. Helsinki: WSOY.
- Pekkarinen, Jukka & Juhana Vartiainen (1995). Suomen talouspolitiikan pitkä linja. [Toinen painos]. Helsinki: WSOY.
- Pessi, Anne Birgitta & Juho Saari (2008). Hyvä tahto. Auttamisen asenteet ja rakenteet Suomessa. Helsinki: STKL.
- Pohjola, Matti (1996). Tehoton pääoma. Helsinki: WSOY.
- Rothstein, Bo (2005). *Social Traps and the Problem of Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Saari, Juho (1996). Sosiaalipoliittikka markkinariippuvuuden vähentäjänä. Helsinki: Stakes.
- Saari, Juho (2001). *Reforming Social Policy – A Study on Institutional Change in Finland during the 1990s*. Turku: University of Turku, Department of Social Policy.
- Saari, Juho (toim.) (2006.). Suomen malli – Murroksesta menestykseen. Helsinki: Yliopistopaino.
- Saari, Juho (2009a). Harvinainen hetki – Tammikuu 2009 ja hyvinvointivaltion tulevaisuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 74: 3, 239-255.
- Saari, Juho (2009b). Hyvinvointivaltion tulevaisuuden haasteet. Helsinki: Tulevaisuusvaliokunnan julkaisuja 1/2009.
- Saari, Juho (2009c). Musta laatikko - Ratio-
- naalisuuden rajat ja hyvinvointivaltioiden uudistaminen. Teoksessa Johannes Kananen & Juho Saari (toim.) *Ajatusten voima – Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa*. Jyväskylä: SoPhi/Minerva, 359-398.
- Schacter, Daniel L.: *The Sevens Sins of Memory – How the mind forgets and remembers*. New York: Houghton Mifflin Company.
- Saari, Juho & Kainulainen, Sakari & Yeung, Anne Birgitta (2005). *Altruismi – Antamisen lahja Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vahtola, Jouko (2003). Suomen historia – Jääkaudesta Euroopan unioniin. Helsinki: Otava.
- Wuthnow, Robert (1996). *Acts of Compassion – Caring for others and helping ourselves*. Princeton: Princeton University Press.
- Yeung, Anne Birgitta (2003). The Re-emergence of the Church in the Finnish Public Life? Christian social work as an indicator of the public status of the church. *Journal of Contemporary Religion* 18: 2 , 197-211.
- Yeung, Anne Birgitta (2001). *Individually Together. Volunteering in Late Modernity: Social Work in the Finnish Church*. Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare and Health.
- Yeung, Anne Birgitta (2008). *Servant of Solidarity, Institution of Authenticity – The Dilemma of Welfare in the Church of Finland*. – *Nordic Journal of Religion and Society*, 1-21.

Sosiaalitoimistosta diakoniavastaanotolle? – toimeentulotukiasiakkaiden ohjaaminen diakonian avun piiriin

Johdanto

Suomen ollessa talouslaman kourissa 1990-luvun alkupuolella evankelis-luterilaisten seurakuntien järjestämä ruokapankkitoiminta sai näkyvän osan yhteiskunnallisen tukijärjestelmän paikkaajana. Kirkon rooli sai myös mediassa uudenlaisen ulottuvuuden ja seurakuntien diakoniatyö sen mukana julkisuutta. Evankelis-luterilaisen avustustyön rinnalla kolmannen sektorin avustustyötä tekivät mm. Pelastusarmeija, Vapaakirkko ja Helluntaiseurakunta. Hengellisten järjestöjen lisäksi taloudellisen tuen mahdollisuutta tarjosivat ainakin Suomen Punainen Risti, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja työttömien yhdistykset. (kts. esim. Iivari & Karjalainen 1999; Heikkilä ym. 2000.) Ruoka-avun lisäksi kirkon diakoniatyö on perinteisesti antanut myös taloudellista apua, niin laman aikana kuin sen jälkeenkin. Viime vuosina kirkon diakoniatyöntekijät ovat havainneet, että sosiaalityöntekijät ohjaavat taloudellisen tuen tarpeessa olevia asiakkaitaan diakoniatyön vastaanotolle. Tästä on olemassa myös sosiaalityöntekijöiden laatimia kirjallisia ohjeistuksia, joissa kehoitetaan ottamaan yhteyttä diakoniatyöntekijään. (Juntunen 2006, 96.) Käytäntö on herättänyt keskustelua, ja diakoniatyöntekijät ovat kokeneet ohjaamisen kautta joutuneensa tilanteeseen, jossa he toimivat sosiaalityön jatkeena. (esim. Kettunen 2001, 190–192; Juntunen 2006, 96; Kallunki ym. 2006, 457.)

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon diakoniatyön avustamistyötä on viime vuosina tutkittu paljon. Diakoniatyön avustamistyötä käsittelevä tutkimus on kuitenkin

Tämä artikkeli perustuu Diakonia-ammattikorkeakouluun tekemääni Diakonian ja kristillisen kasvatuksen kysymyksiin perehtyneen sosionomi (ylempi AMK) – tutkinnon opinnäytetyöhön. Suominen Katja (2008). "MÄ VOIN SANOO ASIAKKAALLE, ETTÄ OTA YHTEYTTÄ DIAKONIAAN, JOS MÄ EN PYSTY ENÄÄ AUTTAA" Sosiaalityöntekijöiden käsityksiä diakoniatyön roolista auttamistyössä Turun kaupungin alueella. Opinnäytetyö. Sosiaalialan ylempi AMK -tutkinto. Järvenpää: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

keskittynyt pitkälti diakoniatyöntekijöiden ja asiakkaiden näkökulmiin. Keskustelussa, jossa on käsitelty kuntien sosiaalityötä ja kolmannen sektorin avustustoimintaa, on jäänyt puuttumaan kuntien sosiaalityössä toimivien työntekijöiden kokemukset ja käsitykset tilanteesta. Tässä artikkelissa tarkastellaan kahden erillisen aineiston avulla perusteita sosiaalityön asiakkaiden ohjaamiselle diakoniatyön vastaanotolle. Ensimmäisenä aineistona ovat Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän yhteisen diakoniatyön johtokunnan avustustoimikuntaan vuonna 2006 tulleet avustusanomukset. Toisena aineistona ovat kuuden Turun kaupungin palveluksessa toimivan sosiaalityöntekijän haastattelut. Aineistot analysoitiin sisällönanalyysillä, joka monimuotoisuudellaan mahdollistaa hyvinkin erilaisten aineistojen analyysin. (Hämäläinen 1987, 22; Tuomi & Sarajärvi 2002, 93.)

Artikkeli jäsentyy siten, että aluksi tarkastelen diakoniatyön taloudellista avustustoimintaa sekä toimeentulotukityön ristiriitaisuutta sosiaalityössä. Tämän jälkeen esittelen sekä avustusanomusten että sosiaalityöntekijöiden haastattelujen analyysien perusteella syntyneet havainnot. Lopuksi esitän yhteenvedon sekä pohdin tuloksia. Artikkelissa diakoniatyöllä tarkoitetaan ammatillista diakoniatyötä sekä taloudellista avustustoimintaa ja sosiaalityöllä taas sosiaalityöntekijän tekemää ammatillista sosiaalityötä ja toimeentulotukityötä.

Diakoniatyön taloudellinen avustustoiminta

Suomen evankelis-luterilainen kirkko määrittelee diakonian kirkkojärjestyksessä seuraavasti: ”Seurakunnan ja sen jäsenten tulee harjoittaa diakoniaa, jonka tarkoituksena on kristilliseen rakkauteen perustuva avun antaminen erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta. Toiminnasta määrätään tarkemmin kirkkoneuvoston tai seurakuntaneuvoston hyväksymässä diakoniatyön johtosäännössä.”(Kirkkojärjestys II osa, 4.luku 3 §.) Kirkkojärjestyksen määrittely ohjaa seurakuntalaisia ja seurakunnan palkattuja työntekijöitä toimimaan niiden apuna, joiden hätä on suurin. Tämä määrittely ei ole yksityiskohtainen, vaan määritelmä pitää sisällään kaikenlaisen kristilliseen rakkauteen perustuvan avun lähimmäisen hyväksi. Ammatilliseen diakoniatyöhön kirkkojärjestys ei yksityiskohtaisesti ota kantaa, vaan päätökset sen toimintamuodoista tehdään paikallisesti.

Diakoniatyöntekijöiden kokema huoli sosiaalityöntekijöiden toimesta tapahtuvasta asiakkaiden ohjaamisesta vastaanotolleen on koskenut ennen kaikkea taloudelliseen tukeen liittyvää avuntarvetta. Taloudellinen avustaminen ja sen määrittely on diakoniatyöntekijöiden keskuudessa epäselvää. Ei ole olemassa

selkeää yhteistä näkemystä siitä, millainen rooli taloudellisella avustamisella on diakoniatyössä. Diakoniatyöntekijät perustelevat taloudellista auttamista sekä sen pois rajaamista omalla henkilökohtaisella diakonianäyllään (Gothoni 2006, 95). Taustalla on koko diakoniatyön jäsentymättömyys, joka näkyy tapana puhua ideologisella tasolla esimerkiksi rinnalla kulkemisesta tai asiakkaan kokonaisvaltaisesta kohtaamisesta selkeiden työkäytäntöjen sijaan (Iivari & Karjalainen 1999, 75). Diakoniatyöntekijät painottavat kokonaisvaltaisen auttamisen tärkeyttä, mutta toisaalta taloudellisen avustamisen ei koeta kuuluvan diakoniatyöhön. Taloudellisen avustustoiminnan yhteydessä diakoniatyöntekijät ovat kritisoineet erityisen voimakkaasti sitä, että he kokevat joutuvansa toimimaan sosiaalityön jatkeena. (Kettunen 2001, 190–192.)

Toimeentuloturvajärjestelmän monimutkaisuus aiheuttaa osaltaan seurakunnan diakoniatyön tarjoaman avun tarvetta. Turussa asiaan on kiinnittänyt huomiota mm. kaupungin sosiaaliamies. (Salviander 2007, 13). Diakoniatyön asiakkaat ovat kuitenkin useimmiten ennen diakoniatyön piiriin tulemista jo saaneet heille kuuluvan lakisääteisen toimeentuloturvasa. Toimeentulotuki voidaankin nähdä diakonisen avun ja toimeentulominimin välillä olevana rakenneyhteytenä. (Heikkilä & Karjalainen 2000, 253.) Tämä rakenneyhteys voidaan löytää myös tutkimuspaikkakuntani alueella toimivan Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän diakoniatyössä käytössä olevista materiaalsen tuen periaatteista ja käytännöistä. Ne edellyttävät lakisääteisen sosiaaliturvan täysimääräistä käyttöä ennen diakoniatyöstä myönnettävää tukea. Määritellyt periaatteet ja käytännöt viittaavat taloudellisen avustamisen muuttuneen turkulaisen diakoniatyön kentällä vakiintuneeksi toiminnaksi. (Materiaalsen tuen periaatteet ja käytäntö 8.1.2007.)

Toimeentulotukityön ristiriitaisuus sosiaalityössä

Suomen laki määrittelee toimeentulotuen seuraavasti: ”Toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki, jonka tarkoituksena on turvata henkilön ja perheen toimeentulo ja edistää itsenäistä selviytymistä. Toimeentulotuen avulla turvataan henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo”. (Laki toimeentulotuesta 1997/1412, 30.12.1997).

Sosiaalityöstä viime vuosikymmenellä tehtyjen tutkimusten havaintojen mukaan sosiaalityöntekijät ovat kokeneet toimeentulotukityön haasteettomaksi ja leimautuvansa sosiaalisen kontrollin ylläpitäjiksi. Sosiaalityöntekijät pitivätkin kontrollia vähemmän tärkeänä kuin asiakkaan yksilökohtaista kohtaamista. Ongelmalliseksi

muodostui tilapäisessä toimeentulotuen tarpeessa olevien ihmisten kohtaaminen. Tällöin työntekijät katsoivat, että asiakkaat ovat sosiaalityöntekijöiden hoitamassa ainoastaan taloudellisia asioita. (Rostila 1997, 38–39.) Sosiaalityön tekemistä hankaloittavat erilaiset normit ja säännöt. Organisaatio ei sosiaalityöntekijöiden mukaan anna heille mahdollisuutta tehdä todellista sosiaalityötä. (Mäntysaari 1991, 105, 125, 141.) Sosiaalityöntekijät ovat kokeneet, että taloudellisiin etuuksiin liittyvä työ tulisi organisoida toisin, sillä etuuksiin liittyvän työn koetaan kuormittavan liikaa sosiaalityöntekijöitä. (Kempainen ym. 1998, 153.) Elämänhallintaan liittyvät ongelmat pitävät osaltaan yllä vaikeaa tilannetta. Rutiininomaiseen taloudelliseen avustamiseen kuluvat voimavarat sekä sosiaalityöntekijöiden asiakasmääriin nähden liian pienet resurssit voivat aiheuttaa tilanteen, jossa ei pystytä huomioimaan riittävästi asiakkaiden elämänhallintaan ja toimintakyvyn tukemiseen liittyviä kysymyksiä. (Raunio 2000, 220–221.)

Tiukasti normitetun työn myötä sosiaalityöntekijöiden rooliksi on katsottu jäävän tietojen keräilijän osan, jolloin asiakkaan kohtaamiseen varattuna aikana työskentelyn pääpainona on asiakkaan tietojen kirjaaminen ja päivittäminen. Tämä on koettu sosiaalityöntekijöiden keskuudessa vaikeaksi, koska tällöin työntekijällä ei jää aikaa yksilökohtaiseen työskentelyyn ja ohjaamiseen. (Moffat 1999, 226–227, 229.) Juuri harkinnanvarainen taloudellinen avustaminen kytkee avustamisen sosiaalityöhön. Sosiaalityöhön tämä perustuu siksi, että harkinnanvaraisuus edellyttää sosiaalityöntekijältä ammatillista ja eettistä pohdintaa sekä päätöksen siitä, mikä on asiakkaan parhaaksi. Tällöin sosiaalityöntekijän tulee ottaa huomioon asiakkaan kokonaistilanne taloudellisen tilanteen lisäksi. (Helavirta 1996, 69.) Sosiaalityön ja toimeentulotuen suhde on muuttunut käytännössä viime vuosina ja vuosien 2001 ja 2002 toimeentulotukilakiin tehtyjen lakimuutosten jälkeen sosiaalityöntekijöille on annettu lisää mahdollisuuksia harkintaan, ja näin ollen ehkäisevän toimeentulotuen käyttö on mahdollistanut toimeentulotuen käyttämisen sosiaalityön työvälineenä. (Karjalainen ym. 2003, 41–42.) Toimeentulotuen myöntämistä on myös huomattavassa määrin siirretty etuuskesittelijöiden tehtäväksi.

Haasteeksi nousevat kunnissa tapahtuvat poliittiset normitukset. Poliittisten normitusten myötä kentällä asiakastyötä tekevä joutuu tilanteeseen, jossa päätöksentekoa ohjaavat ylhäältäpäin tulevat ohjeistukset eivätkä työntekijän ammatillisesti selvittämät asiakkaan tarpeet. Pidemmällä tähtäimellä rahojen vähyyteen perustuva ohjeistus voi osoittautua hyvinkin kalliiksi. On nähtävissä, että sosiaalitoimen sosiaalityöhön on tullut mukaan voimakkaita byrokratiatyön

ja kontrollityön ominaisuuksia. Tämä ilmenee esimerkiksi siten, että organisaatioiden alempien tasojen ohjeistukset ja tiukentuneet normit ovat vaikeuttaneet hyvinvointityötä tekevien ammatillisia työskentelymahdollisuuksia. (Metteri 2004, 95–96.) Tulosvastuullisuus on tuonut sosiaalityöhön ulkoapäin tulevaa valvontaa. Tulosvastuullisuuden vaatimus näkyy keskeisenä arvona ennen kaikkea päättäjien toiminnassa. (Piiroinen 2005, 92.) Toimeentulotuen subjektiivisuus ja viimesijaisuus huomioiden odotusajat avun saamiseksi voivat olla liian pitkiä. Perusteltua olisi myös kokonaan kunnan harkinnassa olevan ehkäisevän toimeentulotuen käytön laajentaminen. (Arajärvi ym. 2006, 54.)

On esitetty huoli siitä, että riittämättömästi resursoitu julkinen aikuissosiaalityö siirtää vaikeimmat asiakkaat muille sektoreille. Sosiaalityön tärkeimpänä tehtävänä tulisi olla asiakkaiden oikeuksista kiinnipitäminen, sosiaalityön areenasta riippumatta. On ongelmallista, jos sosiaalityöntekijät joutuvat liittoutumaan instituutioiden reunaehtojen ja yhteiskuntapoliittisten linjausten kanssa, eivätkä he voi toimia asiakkaan parhaaksi. (Jokinen & Juhila 2008, 287–288.) Asiakkaan ohjaamisesta toisen toimijan puoleen voidaan kutsua diversioiksi eli poiskäännyttämiseksi. Diversiosta on olemassa eriasteisia muotoja, selkeästä käännästä viivyttelyyn. Diversio voidaan nähdä myös positiivisena toimintana, joka tukee yksilön omaehtoista selviytymistä. Toisaalta diversion myötä vaikeimmat haasteet voidaan siirtää muille toimijoille. (Hänninen & Karjalainen 2007, 164–165, 169, 171, 188.)

Turun kaupungissa toimeentulotukeen liittyvä työ on organisoitu 1.1.2004 lähtien siten, että norminmukaisesta toimeentulotuesta päättävät etuuskäsittelijät silloin kun päätökseen ei liity olosuhteiden ja erityisten tarpeiden arvioimista. Erityistä harkintaa vaativat päätökset tekee sosiaalityöntekijä. (Toimeentulotuen delegointipäätöksen muuttaminen 1.1.2004 lukien.) Turun kaupungin sosiaalilautakunta on 20.11.2002 kokouksessaan päättänyt myös ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisen perusteista. Niiden mukaan ehkäisevää toimeentulotukea voidaan myöntää työllistymiseen ja kouluttautumiseen liittyviin menoihin. Velkaantumiseen ehkäisevää toimeentulotukea voidaan myöntää, silloin kun tavoitteena on talouden saattaminen tasapainoon ja jatkuvan tuen tarvetta voidaan ehkäistä. Ehkäisevää toimeentulotukea voidaan myöntää myös asumiseen. Asumiseen liittyvät kulut voivat olla vakuusmaksuja tai rästivuokria, silloin kun perheessä on akuutti kriisitilanne. Ehkäisevää toimeentulotukea voidaan myöntää myös opiskelunaikaiseen toimeentuloon sekä luottohäiriömerkinnän aiheuttaneen velan maksamiseen silloin, jos se mahdollistaa ensisijaisten etuuksien piiriin pääsemisen. Esimerkiksi pitkäai-

kaisasiakkaille voidaan myöntää tukea harrastusmenoihin sekä kodin tarpeisto- ja tarvikkehankintoihin. (Ehkäisevän toimeentulotuen perusteet Turun kaupungissa.)

Asiakkaan diakoniatyöhön ohjaamisen perusteet avustusanomusten mukaan

Yhteisen diakoniatyön johtokunnan avustustoimikunta on Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän alaisuudessa toimiva toimikunta, jonka tehtävänä on käsitellä diakoniatyöntekijöiden tekemiä taloudellisen avustamisen hakemuksia. Yhteisen diakoniatyön johtokunnan avustustoimikuntaan kuului vuonna 2006 neljä henkilöä. Puheenjohtajana toimii diakoniajohtaja, jäsenenä ovat diakoniatyöntekijöiden ja luottamushenkilöiden edustajat sekä velkaneuvoja. Tutkimusaineistoni kattaa kaikki vuonna 2006 avustustoimikunnalle tulleet hakemukset, joita tuli vuoden aikana 132. Avustuksia hakemusten perusteella myönnettiin yhteensä 58778 euroa. Toimikunnalle osoitetut hakemukset ovat keskeinen osa diakoniatyön taloudellista avustamista, mutta myös selkeitä dokumentteja diakoniatyöntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden yhteistyön tavoista ja malleista.

Avustustoimikunnalle tulleet hakemukset koostuivat neljäsvivuisesta asiakkaan täyttämästä lomakkeesta, jota kutsutaan tukitarpeen kartoitukseksi. Lomakkeen alussa kysytään asiakkaan henkilötiedot sekä perhesuhteet. Tämän lisäksi lomakkeella selvitetään, mikä on saanut asiakkaan tulemaan seurakunnan diakoniatyöntekijän luokse, onko asiakas saanut apua muualta ja mikä on asiakkaan asioita hoitavan sosiaalityöntekijän nimi. Asiakas merkitsee lomakkeeseen myös tiedon siitä, onko hän velkajärjestelyssä ja mikä on velkajärjestelyn tilanne. Perustietojen selvittämisen jälkeen asiakkaalta kysytään, minkälaista tukea hän toivoo diakoniatyöltä. Samoin pyydetään asiakkaan selvitystä tilanteeseensa johtaneista syistä. Tilanteen kartoituksen jälkeen kirjataan kaikki asiakkaan tulot ja menot. Hakemuksiin liitetään diakoniatyöntekijän tekemä kirjallinen noin yhden sivun mittainen selvitys. Hakemukseen voidaan tämän lisäksi liittää sosiaalityöntekijöiden tai muiden yhteistyökumppaneiden antamia lausuntoja tai päätöksiä. Lisäksi hakemukseen voidaan liittää muita diakoniatyöntekijän tarpeelliseksi katsomia selvityksiä. Analyysin kohteeksi valitsin ne hakemukset, joissa sosiaalityöntekijä ja diakoniatyöntekijä olivat tehneet yhteistyötä.

Toimikuntaan oli vuonna 2006 tehty 132 taloudellisen avun anomusta, joista 124 oli Turun alueelta. Näiden 124 hakemuksen joukossa oli 32 hakemusta, joissa yhteistyötä oli selkeästi tehty. Sosiaalityöntekijä oli itse ottanut yhteyttä tai hän oli

ohjannut asiakkaan ottamaan yhteyttä diakoniatyöntekijään 19 hakemuksessa. Kolmen hakemuksen kohdalla ei selvinnyt, kumpi taho oli ollut ensisijainen asianhoitaja. Kymmenen hakemuksen kohdalla diakoniatyöntekijä oli ottanut ensimmäisenä yhteyttä sosiaalityöntekijään asiakkaan asiassa.

Diakoniatyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyötä kuvaavista 32 hakemuksesta 28 koski vuokratästejä. Loput olivat yksittäisiä laskuja kuten hammaslääkärilasku, jota sosiaalitoimistosta ei makseta, koska asiakas oli käyttänyt yksityisen hammaslääkäriaseman palveluja akuutissa hammassäryssä.

Aineistosta erottuivat omaksi ryhmäkseen tapaukset, joissa sosiaalityöntekijä oli valmis tekemään myönteisen avustuspäätöksen, mikäli myös diakoniatyössä tehdään myönteinen päätös. Tällaisia tapauksia oli 17. Tätä käytäntöä kuvaavat seuraavat sitaattit:

”Myönnetään ehkäisevää toimeentulotukea, mikäli asiakas saa tukea myös seurakunnalta.”

”Sosiaalitoimisto on luvannut maksaa osan vuokratästeistä jos seurakunta voi tukea perhettä 491,76€.”

”Jos seurakunta pystyy auttamaan perhettä 700€, sosiaalitoimisto olisi valmis hoitamaan loput tästeistä, eli noin 2000 eurolla.”

Lisäksi hakemuksissa tuli esille niin sanottu kolmikantaperiaate. Sillä tarkoitetaan avustamistilannetta, jossa asiakas maksaa esimerkiksi vuokratästeistä itse osan, sosiaalitoimesta maksetaan osa ja diakoniatyöstä osa. Hakemusten joukossa oli myös kaksi hakemusta, joissa sosiaalityöntekijän lausunnossa sosiaalityö lupautuu maksamaan tästeistä loput, jos niitä vielä seurakunnan avustamisen jälkeen on jäljellä.

Miksi ohjaan asiakkaita diakoniatyön vastaanotolle? Sosiaalityöntekijöiden haastattelut

Toisena aineistona olivat kuuden Turun kaupungin palveluksessa toimivan sosiaalityöntekijän haastattelut, jotka tein opinnäytetyötäni (Suominen 2008) varten tammikuun ja huhtikuun 2008 välisenä aikana. Haastattelut kestivät puolesta tunnista reiluun tuntiin. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin sanatarkasti. Aineistoa kertyi fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,5 yhteensä 71 sivua.

Litteroidusta tekstistä hahmottuivat tutkimuskysymyksen kannalta olennaisimmat teemat. (esim. Hämäläinen 1987, 46–48; Eskola 2001, 147). Kokosin teemat yhteen taulukoksi, johon merkitsin vasemmalle ne asiat, joiden näin nousevan

useammasta aineistosta. Tämän jälkeen kävin jälleen kerran haastattelut läpi ja merkitsin rastilla ne haastattelut, joissa esiin nostettu asia esiintyi. Ensimmäinen teema, *vuokrarästeihin liittyvät kysymykset* ovat jokaisen haastateltavan kohdalla mainittu asia. Samoin voidaan todeta, että jokainen haastateltava nosti esille toisen teeman eli *lait, normit tai ohjeistuksen*, jonka myötä työntekijä ei voinut asiakasta auttaa, vaikka katsoi sen tarpeelliseksi. Kolmantena kohtana matriisissa on nostettu esille *kolmikantaperiaate*, joka nousi esille myös aiemmin kuvatuista taloudellisen avun hakemuksista. Haastattelujen kohdalla kysymys kolmikannasta esitettiin suoraan kysymällä, ovatko haastateltavat kuulleet kolmikannasta tai kolmikantasopimuksesta. Edellä mainittujen teemojen lisäksi haastatteluissa pohdittiin *diakonian roolia puolivirallisena ja sosiaalityötä täydentävänä toimintana*.

Ohjeet, vuokrarästit ja kolmikantaperiaate

Aiemmassa dokumenttiaineistossa esiin nousi tilanteita, joissa sosiaalityöntekijä on ohjannut asiakkaan diakoniatyöntekijän vastaanotolle tilanteessa, jossa ei itse voi enää asiakasta auttaa. Haastatteluaineisto tukee dokumenttiaineiston analyysia. Sosiaalityöntekijät ohjaavat asiakkaan diakoniatyöntekijän vastaanotolle silloin kun taloudelliseen avustamiseen liittyvät, sosiaalityöntekijän toimintaa ohjaavat ohjeistukset ja normitukset estävät avustamisen. Kaikki haastateltavat kertoivat, että he ovat ohjanneet asiakkaan diakoniatyöntekijän luo sellaisissa tapauksissa, kun eivät ole itse enää pystyneet auttamaan, vaikka he ymmärtäisivätkin asiakkaan tilanteen.

H4: että tää, tää on just sitä, et meil on harkintavalta mut sit meil on kuitenkin tietyt säännöt kirjoitetut tai kirjoittamattomat jonka mukaan me toimitaan täällä.

K: niin

H4: Ja sit sitä puolustellaan sillä niinkun ööö tasaverosella---tasa-arvo-suudella ja tota et niin kun kaikki ois yhtäläilla huomioitu, mut siihen tää sosiaalityön harkinta perustuu et voidaan yksilökohtaisesti tilanteen mukaan, tarpeen mukaan harkita...

K: mmmm

H4: ..et se on vähän ristiriitanen...

K: nii (tauko 4 sek)

H4: Et tota just noh jossakin just tämmösissä mitä harrastuksiin tai jotakin muuta kun siinäkin on olemassa tämmönen vuosisumma mitä voidaan myöntää, mut sitten jos sitä myöntää niin sanotaan et miten nyt sitten

harrastuksiin rahaa myönnät...

Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden puheessa esiin nousivat poliittisten normien tuomat kysymykset. Poliittisten normitusten lisäksi selkeästi esiin nousivat myös kirjoittamattomat säännöt. Näiden kohdalla kyse oli käytännöiksi muodostuneista tavoista. Erityisenä kysymyksenä esiin nousivat vuokratästit. Kaikki haastatellut sosiaalityöntekijät kertoivat vuokratästien olevan sellaisia, joissa he ovat tehneet yhteistyötä diakoniatyöntekijän kanssa.

H5: noh, kyllä mulla on ainakin sitten henkilökohtaisesti sitten niinku lähinnä ollu.. että yleisii on nää vuokratästit, on se yleisin. Heti mieleen toisena tilanteena tulee mieleen että tämmönen tota tämmönen siin oli tota ylivelkaantumistilanne, missä sitten perhe tän takii ohjautuu sitten sinne diakoniatyön puolelle.

Myös niin kutsuttu kolmikantaperiaate, joka nousi esille aiemmin analysoidusta dokumenttiaineistosta, nousi esiin myös haastatteluista. Kolmikanta-käsite oli tuttu kaikille haastatelluille. Kahden haastateltavan kohdalla diakoniatyön taloudellinen avustaminen nähtiin myös kirkon velvollisuudeksi, koska kirkko julkisoikeudellisena yhteisönä kerää veroja.

Sosiaalityöntekijöiden haastattelujen perusteella diakoniatyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden tämän hetkinen yhteistyö on perustunut pääosin taloudellisen avun kysymyksiin. Sosiaalityöntekijä (H5), joka on ollut työssä useammalla paikkakunnalla, kertoo, että yhteistyö on joka paikassa painottunut pitkälti taloudellisen avun kysymyksiin.

Taloudellisen avun kysymystä analysoitaessa tulee huomioida, että diakoniatyön ja sosiaalityön yhteistyön määrä ei haastattelujen perusteella näyttäytynyt kovinkaan suurena. Yksi haastateltavista arvioi määrän olevan maksimissaan viisi kertaa vuodessa, ja kahden muun kohdalla sosiaalityöntekijä puhui tietyistä asiakkaista.

Diakoniatyö puolivirallista ja sosiaalityötä täydentävää työtä

Diakoniatyön taloudellinen avustaminen on sosiaalityöntekijöiden kannalta monitahoinen asia. Diakoniatyö nähdään sosiaalityötä täydentävänä työnä. Täydentävälle työlle annettiin erilaisia merkityksiä. Täydentävä työ nähtiin niiden asioiden paikkaamisena, joihin sosiaalityö ei yllä. Diakoniatyö nähtiin myös vähemmän normitettuna työnä kuin sosiaalityö.

H2: Mä ymmärrän että kirkon ja seurakunnan toiminta täydentää meidän toimintaa. Meillä on niin kun se lakisääteisen tuen myöntäminen ja sitten lastensuojelu ja päihdehuolto ja diakoniatyössä on varmaan sitten paljolti semmosta aineellisen puutteen paikkausta joka meillä jää ehkä tekemättä. Mutta jotenkin mulla on sellanen käsitys, että se on vähemmän systemaattista ja normitettua kun meidän tuki. Näin mä olen sen ajatellut olevan.

Toisaalta täydentävä työ voitiin nähdä käytännön elämässä tukemisena. Sosiaalityöntekijä (H2) kertoo ihmisistä, jotka eivät pysty itse hoitamaan asioitaan tai vastaavasti eivät osaa hakea itselleen kuuluvaa apua. Tällöin haastateltavan mielestä olisi perusteltua saada konkreettista käytännön tukea asioiden hoitamiseen. Sosiaalityöntekijän mielestä tarvittaisiin paneutuvampaa otetta, jonka diakoniatyöntekijä voisi mahdollisesti antaa. Samaa asiaa pohtii myös haastateltava (H4).

H4: Noh mun mielestä sen pitäis niin ko olla täydentävää eikä suinkaan korvaavaa nimenomaan täydentää sillä puolella mihin me ei ite pystytä ihan tähän, ehkä just tämmönen puhdas taloudellinen tuki ja tämä byrokratian pyörittäminen tätä kautta, mut just se ihan käytännönelämässä tuensaanti olis sitten näillä muilla toimijoilla.

Toisaalta diakoniatyö nähtiin yhteistyökumppanuutena, joka voi tarjota asiakkaan tilanteeseen hieman erilaisen perspektiivin. Tällöin täydentävälle työlle annettiin oman työn paikkaamisesta poikkeava merkitys. Täydentävällä työllä tarkoitettiin asiakkaan tilanteen hahmottamista eri näkökulmista.

Diakoniatyöntekijöiden tekemä työ nähtiin sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta myös paneutuvampana ja läheisempänä. Sosiaalityöntekijä H3 kertoo, että diakoniatyö on hänen näkökulmastaan työtä, joka on samanlaista kuin sosiaalityökin, mutta ei niin lakisääteistä. Toisaalta haastateltava näkee diakoniatyön olevan työtä, jossa ”enemmän voi silleen vapaammin toteuttaa omia ajatuksiaan siitä miten sitä ihmistä voi auttaa”, joskin hänen käsityksensä mukaan kirkolla on kuntaan nähden huomattavasti vähemmän taloudellisen avun varoja.

Joidenkin haastateltavien kohdalla diakoniatyöntekijöitä kohtaan esitettiin toiveita, joiden mukaan diakoniatyö voisi olla sellaisten ihmisten tukena, jotka eivät itse pysty selviytymään byrokratian rattaissa. Diakoniatyön koettiin myös olevan sosiaalityötä armeliaampaa. Armelaisuuteen liittyi myös ajatus byrokratian oikomisesta.

Haastateltavat kuvailivat diakoniatyöntekijöiden tekemää työtä puoliviralliseksi

sekä vähemmän byrokraattiseksi ja normeihin sidotuksi työksi. Neljä haastateltavaa kertoi, ettei nähnyt diakoniatyötä kolmannen sektorin toimijana eikä näin ollen liittännyt toimintaa järjestöihin. Asiaa käsiteltiin myös pitkän ajan vakiinnuttamana toimintana.

H2: jotenkin mulla on semmonen perinteinen näkemys, että diakoniatyö on niin kuin melkein yhtä virallista kun meidänkin sektori. Et se on kuitenkin niin pitkän ajan vakiinnuttama, enemmän kuin joidenkin uudempien järjestöjen toiminta.

Aineiston mukaan sosiaalityöntekijät perustelevat asiakkaiden ohjaamista diakoniatyön piiriin myös ammatillisuudella. Suhteessa kolmannella sektorilla vapaaehtois pohjalta toimiviin järjestöihin diakoniatyö nähtiin luotettavana, ammatillisena toimintana. Haastateltavat perustelivat kolmannen sektorin toiminnan ja kirkon diakoniatyön eroa juuri sen kautta, että diakoniatyöntekijät ovat palkattuja viranhaltijoita.

Yhteenveto ja pohdinta

Tässä artikkelissa on selvitetty kahden aineiston avulla, miksi sosiaalityöntekijät ohjaavat asiakkaan diakoniatyön vastaanotolle. Aineiston pohjalta tehtyjen havaintojen mukaan sosiaalityöntekijät ohjaavat asiakkaan diakoniatyöntekijän vastaanotolle useimmiten siksi, että sosiaalityöntekijää koskevat normit ja ohjeistukset eivät aina anna mahdollisuutta avustaa asiakasta, vaikka sosiaalityöntekijä näkisi sen perustelluksi. Toisaalta sosiaalityöntekijöiden käsitysten mukaan diakoniatyöntekijöillä on mahdollisuus armeliaisuuteen asiakasta kohtaan.

Useimmiten diakoniatyöntekijän ja sosiaalityöntekijän yhteistyössä on kyse ollut asiakkaan vuokrarästeihin liittyvistä ongelmista. Tämä siitakin huolimatta, että Turun kaupungin sosiaalilautakunnan 20.11.2002 tekemän päätöksen mukaisesti ehkäisevää toimeentulotukea koskevat viralliset ohjeistukset mahdollistavat vuokrarästeissä avustamisen. Toisaalta haastatteluista esiin nousivat kirjoittamattomat säännöt, jotka ovat muodostuneet käytännöiksi eivätkä välttämättä ole virallisista ohjeistuksista luettavissa.

Sosiaalityöntekijöiden käsityksen mukaan diakoniatyötä ei koeta kolmannen sektorin toimijana, vaan työ nähtiin puolivirallisena, sosiaalityötä täydentävänä työnä. Sosiaalityöntekijät kokevat siirtävänsä asiakkaan yksilöllisemmän avun piiriin, ja samalla asiakkaan siten saavan tarvitsemansa avun. Sosiaalityöntekijät selvästikin luottivat diakoniatyöhön ja sen mahdollisuuksiin auttaa asiakkaita. Mal-

kavaaran (2002, 304) mukaan kirkon perinteinen tavaramerkki suhteessa valtioon ja yhteiskuntaan on ollut luottamus. Toisaalta yhteistyötä kunnan ja seurakunnan toiminnan tasolla edesauttaa erityisesti kirkon julkisoikeudellinen status. (Kallunki ym. 2006, 456, 460.)

Sosiaalityöntekijät antoivat diakoniatyölle sosiaalityötä täydentävänä työnä kolmenlaisia merkityksiä: I) ensinnäkin täydentävä työ nähtiin taloudellisena avustamisena, II) toiseksi se koettiin käytännön elämässä tukemisena ja III) kolmanneksi täydentävä työ selitettiin asiakkaan tilanteen näkemisenä erilaisesta näkökulmasta. Käytännön elämässä tukeminen ja asiakkaan tilanteen tarkasteleminen sosiaalityöntekijästä katsottuna erilaisesta näkökulmasta ei ole ristiriidassa diakoniatyöntekijöiden omien työnsä määrittelyjen kanssa. (Kettunen 2001, 192.) Diakoniatyön rooliin määrittelyyn voidaankin soveltaa Kananojan ym. (2007, 283–284) näkemystä järjestöjen roolista. Se voidaankin ymmärtää niiden palvelun tarvitsijoiden kanssa toimimisena, jotka eivät sovi tiettyihin sektoreihin. Järjestötoiminta mahdollistaa heidän kohdallaan toiminnan, joka auttaa käytännön elämässä selviämässä. Tämän artikkelin tutkimuskysymyksen kannalta tärkein teema nousee esille silloin, kun diakoniatyön täydentävä työ määritellään taloudellisena avustamisena. Taloudelliseen avustamiseen liittyvä työskentely on juuri se kysymys, jota diakoniatyössä ei ole kyetty ratkaisemaan. Sosiaalityöntekijän näkökulmasta asiakkaan ohjaaminen diakoniatyön piiriin on perusteltua asiakkaan auttamiseksi. Diakoniatyöntekijän näkökulmasta taas ohjaaminen koetaan hankalaksi, koska diakoniatyöntekijä ei voi vaikuttaa tilanteeseen. Diakoniatyöntekijä voi kokea joutuvansa vastaamaan tilanteesta, joka olisi kuulunut hoitaa jo sosiaalityöntekijän toimesta. Jos yhdessä sovittuja pelisääntöjä ei ole, tilanne jatkuu samanlaisena myös tulevaisuudessa.

Tämän artikkelin aineisto on kerätty Turun kaupungin alueelta ja aineisto on suppeahko, mutta aineiston yhtenäisyyden perusteella voitaneen tehdä varovasti laajempiakin päätelmiä. Aiemmat tutkimukset diakoniatyöntekijöiden kokemuksista, joiden mukaan sosiaalityöntekijät ovat ohjanneet asiakkaita heidän vastaanotolleen, ovat kattaneet alueellisesti lähes koko Suomen (Juntunen 2006, 72). Tulevaisuutta ajatellen kirkon, ja sen diakoniatyön, tulisikin konkreettisesti lähteä pohtimaan, mikä on sen antaman taloudellisen tuen tarkoitus ja tavoitteet. Tähän voitaisiin päästä ainakin kahdella tavalla. Ensimmäinen on selkeä paikallistasolla sovittujen työkäytäntöjen ja pelisääntöjen muokkaaminen suhteessa sosiaalitoimeen. Toinen laajempaan kontekstiin liittyvä kysymys koskee koko kirkon itsensä määrittelemää

diakoniatyön taloudellisen avustamisen roolia ja sen suhdetta yhteiskunnalliseen auttamisjärjestelmään. Miksi diakoniassa tehdään avustustyötä, onko kyse ideologisista lähtökohdista vai onko kyse sosiaalisesta työstä, jota voidaan kehittää yhdessä muiden toimijoiden kanssa omaa profiloitumista vahvistamalla ja omaa työtä selkiyttämällä.

LÄHTEET

- Arajärvi Pentti, Järvinen Pekka, Narikka Jouko, Pajukoski Marja, Prättälä Kari, Sakslin Maija, Tuori Kaarlo & Vehmas Liisa (2006). Hyvinvointivaltion rajat. Tällä lailla sosiaaliturvaa. Sosiaaliturvan saamisedellytyksistä ja -takeista. Helsinki: STAKES.
- Gothi Raaili (2006). Velat anteeksi? Akoridirahastotoimintamallin arviointitutkimus. Suomen ev.lut.kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2006:1. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Heikkilä Matti & Karjalainen Jouko (2000). Vuotoja hyvinvointivaltion verkoissa. Kansalaiskeskustelun merkitys suomalaisessa hyvinvointipolitiikassa. Teoksessa Heikkilä Matti, Karjalainen Jouko & Malkavaara Mikko (toim.) Kirkonkirjat köyhyydestä Kirkkopalvelujen julkaisuja n:o 5. Helsinki: Kirkkopalvelut.
- Helavirta Susanna (1996). Harkinnanvarainen toimeentulotuki sosiaalityön välineenä. Tapaustutkimus harkinnanvaraisen toimeentulotuen myöntämisestä. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos.
- Hämäläinen Juha (1987). Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus laadullisen sosiaalitutkimuksen ”käsiyötaitoon”. Tilastot ja selvitykset 2/1997. Kuopio: Sosiaalitieteiden laitos. Kuopion yliopisto.
- Hänninen Sakari & Karjalainen Jouko (2007). Tarve harkinnassa. Teoksessa Hänninen Sakari, Karjalainen Jouko & Lehtelä Kirsi-Marja (toim.) Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Helsinki: STAKES.
- Iivari Juhani & Karjalainen Jouko (1999). Diakonian köyhät – epävirallinen apu perusturvan paikkaajana. STAKES, raportteja 235. Helsinki: STAKES.
- Jokinen Arja & Juhila Kirsi (2008). Jännitteitä ja suuntaviittoja aikuisten sosiaalityössä. Teoksessa Jokinen Arja & Juhila Kirsi (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino.
- Juntunen Elina (2006). Diakoniatyön taloudellinen apu ja viimesijaisen sosiaaliturvan aukot. Teoksessa Juntunen Elina, Grönlund Henrietta & Hiilamo Heikki. Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Kallunki Valdemar, Pesonen Heikki & Yeung Anne Birgitta (2006) Kirkon paikka paikkaajana? Diakonian kuntayhteistyö kirkon aseman osoittajana. Teologinen aikakauskirja 111, 449–467.
- Kananaja Aulikki, Lähteinen Martti, Marjamäki Pirjo, Laiho Kristiina, Sarvimäki Pirjo, Karjalainen Pekka & Seppänen Marjaana (2007). Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.
- Karjalainen Jouko, Hiilamo Heikki & Raivio Helka (2003). Harkinta toimeentulotuen. Toimeentulotuen muutosten arvioinnin väliraportti. Aiheita 19/2003. Helsinki: STAKES.
- Kempainen Tarja, Koskinen Simo, Pohjola Anneli & Urponen Kyösti (1998). Sosiaalityö epävarmuuden oloissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 28. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kettunen Paavo (2001). Leipää vai läsnä-

- oloa? Asiakkaan tarve ja diakoniatyöntekijän työnäky laman puristuksissa. Sarja A Nro 76. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Malkavaara Mikko (2002). Nälkä ja köyhyys kirkon asiaksi. Teoksessa Miettinen Virpi (toim.) Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Metteri Anna (2004). Hyvinvointivaltion lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset. Sosiaalili- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY r.y. Helsinki: Edita.
- Moffat Ken (1999). Surveillance and Government of the Welfare Recipient. Teoksessa Chambon Adrienne S., Irving Allan & Epstein Laura (eds.) Reading Foucault for Social Work. New York: Columbia University Press.
- Mäntysaari Mikko (1991). Sosiaalibyrokratia asiakkaiden valvojana. Byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten sääntely sosiaalitoimistoissa. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 51. Tampere: Vastapaino.
- Piiroinen Hannu (2005). Epävarmuus, muutos ja ammatilliset jännitteet. Suomalainen sosiaalityö 1990-luvulla sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 264. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Raunio Kyösti (2000). Sosiaalityö murroksessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Rostila Ilmari (1997). Keskustelu sosiaaliluokulla. Sosiaalityön arki sosiaalityön toimeentulokeskusteluissa. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaalipoliittikan laitos.
- Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli (2002). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

MUUT LÄHTEET

- Ehkäisevän toimeentulotuen perusteet Turun kaupungissa. Turun kaupungin sosiaalilautakunnan pöytäkirja 20.11.2002. Viitattu 15.8.2009. <http://www05.turku.fi/ah/sosla/2002>
- Laki toimeentulotuesta 1997/1412, 30.12.1997. Viitattu 17.9.2007. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412>.
- Materiaalisen tuen periaatteet ja käytäntö 8.1.2007. Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän diakoniatyön materiaallisen tuen periaatteet ja käytäntö 8.1.2007. Tuloste tekijän hallussa.
- Salviander Rita (2007) Turun sosiaaliamiehen selvitys asiakkaiden aseman ja oikeuksien kehityksestä 2006. Elokuu 2007. Viitattu 27.7.2008. <http://www.turku.fi>
- Toimeentulotuen delegointipäätöksen muuttaminen 1.1.2004 lukien. Turun kaupungin sosiaalilautakunnan pöytäkirja 3.12.2003. Viitattu 15.8.2009. <http://www05.turku.fi/ah/sosla/2003>

Diakonian tutkimusta vai diakoniatiedettä.

Suomessa 2000-luvulla käyty keskustelu diakonian tutkimuksesta tutkimuksen alana

Diakoniaa on Suomessa tutkittu monesta eri näkökulmasta, mutta varsinainen diakonian tutkimus on yleensä tehty aina teologisten oppiaineiden sisällä (Ryökäs 2002, 394). Etenkin kirkkohistorian ja kirkkososiologian piirissä on tutkittu diakoniaa (Pyykkö 2006, 92). Diakonian tutkimus on kuitenkin laajentunut ja monipuolistunut 2000-luvulla. Näyttää siltä, että perinteisesti teologien ja teologisen tutkimuksen käsissä ollut diakonia kiinnostaa nyt muitakin kuin teologeja. Merkittäviä diakonia-aiheita käsitteleviä tutkimuksia on julkaistu myös historiatieteiden, yhteiskuntatieteiden ja hoitotieteiden piirissä (Malkavaara 2007, 2). Tässä artikkelissa en puutu juurikaan siihen, millaisia tutkimuksia diakonian alueelta on tehty, vaan kohdistan huomioni niihin puheenvuoroihin, joita diakonian tutkimuksesta tutkimuksen alana on käytetty Suomessa 2000-luvulla.¹

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on siis analysoida keskustelua, jota Suomessa on käyty diakonian tutkimuksesta 2000-luvulla. Ensisijaisena lähdeaineistona ovat vuodesta 2001 lähtien ilmestynyt Anno Domini Diakoniatieteen vuosikirja, vuodesta 2004 lähtien ilmestynyt Diakonian tutkimus -aikakauskirja ja näiden kahden lisäksi Diakonia-lehti. Tämä osa aineistoa on analysoitu systemaattisesti. Lisäksi aineistoa täydentävät muutamat erilliset puheenvuorot, joista tärkeimmät ovat Mikko Malkavaaran esitelmä ”Diakoniatutkimus tänään”² sekä Kari Latvuksen ja Lea Rättyän 2007 laatima ”Diakonian tutkimuksen tilanteen ja tarpeen kartoitus”³. Yliopistojen ja Diakonia-ammattikorkeakoulun kohdalla on käytetty myös internet-sivujen materiaalia. Tällainen lähdeaineiston rajaus merkitsee sitä, että en lähde laajemmin pohtimaan tieteen ja tieteellisyuden määrittelyä sinänsä. Esimerkiksi sosiaalityön tiedesuhdetta koskeva pohdinta jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle, vaikka se diakonian tutkimuksen kannalta olisi varmasti hyödyllistä. Toivon, että

joku voisi jatkaa keskustelua tästä näkökulmasta.⁴

Tutkimuksessani pyrin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: Hahmottuuko keskustelussa esille tulleista näkemyksistä selkeitä päälinjoja siitä, millaista diakonian tutkimuksen tulisi olla ja mihin suuntaan sitä pitäisi kehittää? Mitä diakonian tutkimuksen pitäisi tutkia ja kenen sitä tulisi harjoittaa? Artikkelin lopussa esitän tutkimustulosten lisäksi myös joitakin omia johtopäätöksiäni.

Tutkimuksen lähtökohtana on havainto, että diakonian tutkimuksen kehittämistä käydyssä keskustelussa näyttäisi olevan kaksi päälinjaa. Ensimmäinen päälinja näkee lähinnä saksalaisen esikuvan mukaisesti diakonian tutkimuksen itsenäisenä tieteenalana, jonka tulee luoda omia malleja ja tehdä valintoja tieteenfilosofisten ja metodologisten lähtökohtien suhteen (Lahtinen 2001, 44-45). Toinen korostaa, että tärkeintä on edistää diakonian tutkimusta kaikilla mahdollisilla sektoreilla ja kehittää eri toimijoiden yhteistyötä, mutta ei kannata hukata rajallisia resursseja itsenäisen diakoniatieteen kehittämiseen (Kopperi 2001, 73-74).

Diakoniatieteen puolestapuhujat korostavat diakonian tutkimuksen erityislaatuisuutta

Tarkastelen aluksi niitä puheenvuoroja, joissa on otettu kantaa itsenäisen diakoniatieteen puolesta. Ne jotka kaikkein voimakkaimmin painottavat diakonian tutkimuksen erityislaatuisuutta, ovat saksalaista käytäntöä seuraten halunneet puhua itsenäisestä diakoniatieteestä. Lahden diakonialaitoksen yhteydessä toimiva Lahden diakonian instituutti on tehnyt 1990-luvun alusta lähtien vilkasta yhteistyötä saksalaisten yliopistojen (etenkin Freiburg ja Heidelberg) kanssa. Lähinnä saksalaisten vaikutteiden tukemana Lahdessa vahvistui käsitys siitä, että myös Suomessa on relevanttia puhua itsenäisestä diakoniatieteestä, jonka arvostettava eurooppalainen perinne tukee myös suomalaista kehittämistyötä ja antaa sille oman perspektiivinsä (Pohjolainen 2001, 15). Diakoniatieteen mallien käyttöönotto ja kehittäminen alkoi Lahdessa nimenomaan koulutuksen tarpeista johtuen: diakoniaopintoihin tarvittiin teoreettista pohjaa.⁵ Tampereen ja Helsingin yliopistoista sekä Åbo Akademista löytyi kotimaisia tukijoita saksalaisten rinnalle.

Itsenäisen diakoniatieteen puolesta ovat ottaneet kantaa mm. Terttu Pohjolainen (2001), Mikko Lahtinen (2001) ja Katie Eriksson (2001).⁶ Suomalaiseen keskusteluun omat puheenvuoronsa antoivat Anno Domini -vuosikirjojen sivuilla myös saksalaiset Klaus Kiessling (2001), Theodor Strohm (2002) ja Heinz Schmidt (2002). Kai Henttonen (2005) on kirjoittanut diakoniatieteen ja diakoniatieteellisen ajattelun

ja tutkimuksen kehittämisestä eurooppalaisesta näkökulmasta. Jo aikaisemmin Henttonen (1997) on kuvannut diakoniatiedettä itsenäisenä tutkimuksen alana laatimassaan diakoniatieteen oppikirjassa. Myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon www-sivujen Diakonian asiansanasto tuntee itsenäisen diakoniatieteen ja esittelee sen määrittelyjä saksalaisen mallin mukaan.⁷

Mikko Lahtisen mukaan diakonian tutkimuksen erityislaatuisuus on siinä, että diakonian tutkimuksella on aivan oma erityinen näkökulmansa todellisuuteen. Lahtinen pitää tätä erityistä näkökulmaa myös itsenäisen diakoniatieteen lähtökohtana. Samalla hän tekee selväksi, ettei diakoniatieteellä voi olla mitään omaa metodologiaa, vaan tutkimus lainaa metodinsa, käsitteensä ja teoriansa olemassa olevista tieteistä. Diakonian tutkimuksen erityislaatu on siis perusteltavissa sen kohteen kautta. Mikäli diakonian tutkimuksella ei ole mitään omaa näkökulmaa, silloin ei Lahtisen mielestä kannata kehittää edes omaa diakoniatutkimusta: ”Tutkitaan sitten sosiologisesti tai teologisesti tai hoitotieteellisesti diakoniaa!” (Suviranta 2004, 8.)

Lahtinen hahmottelee diakoniatieteellistä mallia, jossa yhteydet muihin tieteisiin olisivat vahvat, mutta erityislaadun ja oman resurssin tutkimukseen toisivat diakonian käytäntö ja diakonian historia, jossa mukana ovat kirkkohistoria, Raamatun historia ja kristinuskon historia, koko inhimillisen auttamisen historia. Diakoniatieteen lähtökohdat ovat sitä itseään paljon vanhemmassa diakonian käytännössä, diakonian historiallisessa ilmiössä. Lahtisen mukaan diakoniatieteen voima ja vahvuus voivat nousta juuri käytännön ja teorian likeisesta suhteesta, jopa siitä, että toiminta ja tutkimus yhdistyvät yhdessä ja samassa ihmisyydessä, opinahjossa tai työyhteisössä.⁸ Diakonian käytäntö ja sen historia antavat peruskokemukset, esiymmärryksen ja sen oman erityisyytensä, joka tarjoaa käsitteellisiä, metodologisia ja teoreettisia näkökohtia näkökulmien rakennusaineiksi. Näiden kautta tarkastellaan diakoniaan liittyviä käytäntöjä. (Suviranta 2004, 8.)

Diakoniatiede siis ammentaa muista tieteistä, mutta säilyttää oman näkökulmansa. Suhde teologiaan on läheinen, koska diakoniatiede tutkii Raamattua ja kristinuskon historiaa. Se ei kuitenkaan missään tapauksessa redusoidu vain teologiaan, vaan aineksia tulee myös hoitotieteen, yhteiskuntatieteiden ja filosofian alueilta. Lahtisen mukaan diakoniatiedettä ei saa yksipuolisesti kiinnittää vain johonkin näistä tieteistä. (Suviranta 2004, 10.)

Terttu Pohjolainen määrittelee diakoniatieteen seuraavasti: ”Diakoniatiede muodostuu diakoniaan kohdistuvasta tieteellisestä tutkimuksesta ja diakonian tutkimuksen tieteellisistä tuloksista ja johtopäätöksistä. Diakoniatiede tutkii empiirisesti,

monitieteisesti ja dialogisesti diakonian ilmiöitä ja diakonian käytäntöä kristillisen kirkon ja yhteiskunnan elämässä, toiminnoissa ja rakenteissa sekä tekee tästä tutkimuksesta tieteelliset johtopäätökset” (Pohjolainen 2001, 13).

Kehittyäkseen Suomessa tieteenalana diakoniatiede tarvitsee Pohjolaisen (2001, 14) mukaan pitkälle kehittyneiden perustieteiden tietoa ja niiden alueella kehitettyjä tutkimusmenetelmiä. Samalla sen on pidettävä huoli oman tietoperustansa ja metodologiansa omaleimaisesta kehittämistyöstä. Diakoniatiede luo diakonian lähtökohdista nousevaa lähimmäisenä olemisen ja auttamisen teoriaa. Se tarvitsee filosofiaa luodakseen omaa orientaatiotaan tutkimusalana. Samalla se tarvitsee antropologiaa ymmärtääkseen ihmistä hänen eri suhteissaan ja luodakseen diakonian lähtökohdista käsin omaa ihmiskuvaansa. Se tarvitsee luonnollisesti teologian eri tutkimusalojen tietoa, sillä diakonia nousee kristillisen uskon ja kirkon elämänpiiristä. Diakoniatiede tarvitsee myös terveystieteiden, psykologian ja sosiaalitieteiden antamaa tietoa.

Lahden diakonian instituutissa paljon vaikuttanut ja opettanut professori Klaus Kiessling (2001, 76-79) Frankfurtista (am Main) kysyy, mikä tekee diakoniatieteestä diakoniatieteen? Hänen mukaansa on kaksi mahdollisuutta määritellä tieteenalan erityislaatu. Joko se määrittelee itsensä kohteensa mukaan, tai identiteetti perustuu siihen näkökulmaan, joka on leimaa-antava juuri tälle tieteenalalle. Kiesslingin mukaan käytäntö on diakoniatieteellisen työn lähtökohta, mutta myös päämäärä. Diakoniatiede on siis sidottu käytäntö–teoria–käytäntö -ympyrään, sikäli kuin diakoniatiede hankkii tutkimusaiheensa käytännöstä ja pyrkii toiminnallaan olemaan hyödyksi käytännön diakoniatyölle. Kiessling uskoo, että diakoniatieteellä on paljon lainattavaa teologialta (kuten monilta muiltakin tieteiltä), mutta sillä on myös paljon annettavaa teologialle. Hän pohtii myös diakoniatieteen ja hoitotieteen suhdetta kysellen, ovatko ne sopuisia sisaruksia vai taistelevia veljeksiä.

Teologiaa vai yhdistelmätiedettä?

Esko Ryökäs ei kirjoituksissaan avoimesti liputa sen puolesta, että suomalaista diakonian tutkimusta pitäisi kehittää itsenäiseksi diakoniatieteenksi. Ryökäs (2001, 37-39 ja 2009, 154-155) on pohtinut teologian ja diakoniatieteen periaatteellista suhdetta. Voidaanko diakoniatieteenksi kutsua sitä tutkimusta, jota tehdään teologian piirissä? Vai onko diakoniatieteellä jotain sellaista pääomaa, joka teologialta puuttuu? Ryökäs näkee mahdollisena, että tällainen diakoniatieteen oma pääoma voisi löytyä siitä kentästä, jossa diakoniatiede liikkuu: ensi sijassa teologian, yhteiskun-

tatieteiden ja hoitotieteiden erilaisesta yhteistyöstä. Tässä Ryökäs näyttäisi tulevan melko lähelle edellä mainittua Mikko Lahtisen näkemystä, jonka mukaan diakonian tutkimuksen erityislaatu on perusteltavissa sen kohteen kautta. Ryökäs hahmottelee myös diakoniatieteen kahta eri tasoa. Ykköstarasolla se voisi olla eräänlaista ”sosio-karitatiivista” laaja-alaista teologiaa ja kakkostasolla jonkinlaista metatiedettä, jossa tutkitaan erilaisia teorioita diakoniasta. Diakoniatiede voisi vertailla eri tieteenalojen teorioita diakoniasta keskenään, tutkia ja analysoida teorioiden taustaoletuksia ja tuloksia. Diakoniatieteessä voitaisiin tarkastella, mikä on ominaista kunkin tieteen tavalle ymmärtää ja analysoida diakoniaa. Diakoniatiede tällä kakkostasolla olisi siis analysia diakoniaa koskevasta tutkimuksesta.

Heidelbergin yliopiston professori Heinz Schmidt (2002, 259) näkee diakoniatieteen käytäntöön soveltamiseen suuntautuneena yhdistelmätieteenä, joka ”ei itse luo tutkimuksensa kohdetta, diakonista käytäntöä, vaan löytää sen edestään kulttuurisena ja sosiaalisena käytäntönä yhteiskunnassa.” Yhdistelmätieteenä diakoniatiede pyrkii vastaamaan käytännön haasteisiin valikoimalla niihin sopivat teoriat ja arvot ja rakentaa niistä kokonaisuuden, jonka pitävyyttä sitten koetellaan erilaisissa käytännöissä ja diskursseissa. Yhdistelmätieteeksi ymmärretyn diakoniatieteen ääriviivat ovat Schmidtin (2002, 259, 263) mukaan käytännöllis-teologiset ja ihmistieteelliset painopisteen asettuessa etiikkaan.

Saksalaisen diakoniatieteen ominaispiirteenä on poikkitieteellisyys

Kai Henttonen moitti suomalaista diakoniatieteellistä keskustelua perin vaisuksi ja kaipaili suurempaa aktiivisuutta vuonna 2005 julkaistussa kirjoituksessaan. Näihin aikoihin keskustelu olikin huomattavasti hiljentynyt siitä, mitä se oli vielä 2000-luvun alkuvuosina. Henttonen (2005, 29) näkee yhtenä syynä keskustelun vähäisyyteen sen, että diakonian tutkimusta ovat Suomessa melko yksipuolisesti hallinneet teologit, joista ”yhä harvemmalla on kuitenkaan mitään tekemistä käytännön diakonian toteuttamisen ja kehittämisen kanssa.” Toisaalta on hyvä muistaa, että sama teologien ylivalta jarrutti diakoniatieteen kehitystä aikanaan myös Saksassa. Heinz Schmidtin (2002, 260) mukaan ”diakoniatieteen perustajilta meni liki puoli vuosisataa vailla hyvää mainetta tai teologista oikeutusta, ennen kuin teologipuolelta herui yhteistyöhalua ja diakoniaystävällistä asennetta.” Tällä hetkellä diakoniatieteen tulevaisuus Saksassa näyttää kuitenkin hyvin valoisalta. Siellä julkaistaan diakoniaa ja diakoniatiedettä käsittelevää tutkimuskirjallisuutta

enemmän kuin koskaan aikaisemmin ja diakonia-/caritastieteen opetusta annetaan ainakin kahdessakymmenessä ammattikorkeakoulussa ja kahdessatoista yliopistossa ja muussa korkeakoulussa (Henttonen 2005, 29).

Henttosen (2005, 30-31) mukaan saksalainen tulkinta diakoniatieteestä/diakoniikasta määritteli sen aikaisemmin yksiselitteisesti käytännöllisen teologian osaluueeksi. Nykyisessä keskustelussa diakoniatiede näyttäisi kuitenkin kulkevan kohti kasvavaa itsenäisyyttä. Tällöin diakoniatiede on joko tieteen alue, jonka perustiede on teologia tai vähintäänkin teologian itsenäinen oppiaine. Jälkimmäistä ratkaisua edustaa esimerkiksi Heidelbergin yliopiston Diakoniatieteen instituutti (DWI), joka on esittänyt seuraavan määrittelyn: Diakoniatiede on teologian itsenäinen tieteenala, jonka kohteena ovat kirkkojen sosiaalinen toiminta kulloisessakin yhteiskunnallisessa ja sosiaalipoliittisessa kontekstissa, johon kuuluu myös yhteistyö muiden sosiaalialan toimijoiden kanssa. Tutkimusalueita ovat myös niin sanottu kolmas sektori, kuten myös sosiaalivaltiollisen kehityksen historia ja tämän alueen ajan-kohtaiset kysymykset. Teologian sisällä diakoniatiede käyttää kaikkien teologian eri alojen lähestymistapoja, nykyisin erityisesti etiikan ja käytännöllisen teologian.

Henttonen (2005, 31-35) toteaa, että kaikissa diakoniatieteen saksalaisissa tulkintamalleissa sen tieteellisenä ominaispiirteenä pidetään varsin yksimielisesti poikkitieteellisyyttä. Diakoniatieteen metodologisina ja tiedollisina matkakumppaneina mainitaan esimerkiksi sosiologia, psykologia, sosiaalipedagogiikka, talous- ja oikeustiede sekä etiikka. Tulkinta diakoniatieteen asemasta teologian eri alueiden sisällä ei näytä saksalaisessa keskustelussa kuitenkaan olevan yhdenmukainen, ei välttämättä myöskään käsitys sen poikkitieteellisyyden laadusta. Henttonen muistuttaa, että Saksassa diakoniatiede ja monet sen tutkijat ovat rantautuneet yliopistojen ohella yhä vahvemmin ammattikorkeakouluihin. Tästä syystä voidaan Henttosen mielestä suurellakin varmuudella ennakoida, että keskustelu diakoniatieteen poikkitieteellisyydestä ja käytäntöön orientoitumisesta tulee lähivuosina Saksassa vilkastumaan. Henttonen olettaa, että myös poikkitieteellisen ja poikkikäytännöllisen diakoniatieteen tieteenteoreettisten lähtökohtien selvittely jatkuu intensiivisenä. Tähän keskusteluun Henttonen haastaa myös suomalaisia osallistumaan.

Diakonian tutkimuksen kolme kehitysvaihtoehtoa Erikssonin mukaan

Abo Akademin professori Katie Erikssonin (2002, 158-159) mielestä itsenäisen tieteenalan voima ja potentiaali on sen teoreettisessa ytimessä. Diakoniatieteen

elinvoimaisuuden ratkaisee sisältäpäin tuleva kasvu. Eriksson näkee diakonian tutkimukselle kolme kehitysvaihtoehtoa: (1) kehittyminen itsenäisenä tieteenalana, (2) sulautuminen teologiaan tai (3) ajautuminen osaksi monitiedetutkimusta. Ensimmäinen vaihtoehto edellyttää, että diakoniatiede onnistuu ilmaisemaan oman teoriaytimensä ja kehittämään sitä kautta oman ainutlaatuisen identiteettinsä. Tämä taas vaatii sitä, että empiirisen tutkimuksen rinnalle tulee systemaattisempaa perustutkimusta, jonka päämääränä on selvittää peruskäsitteet, tehdä aatehistorialliset perusteet selviksi sekä kehittää tieteenteoreettisia perusteita. Eriksson pohtii, uskaltavatko diakoniatieteen harjoittajat korostaa omaa tietoaan ja sen itseisarvoa ja uskovatko he itse diakoniatieteeseen niin paljon, että haluavat hankkia sille tieteellisen identiteetin? Tämä olisi mahdollista, koska diakoniatieteellä on rikas perinne ja kantava substanssi.⁹

Toinen vaihtoehto on diakoniatieteen sulautuminen teologiaan. Erikssonin (2002, 159) mukaan diakoniatieteellisen tiedon integroiminen teologiaan ei ole ongelmantonta, koska niiden peruskäsitteet ovat erilaiset. Eriksson kysyy, onko mahdollista, että ”diakonisojen ammattiparadigman historiallinen rasite tietämättään kytkee diakoniatiedettä teologiaan?” Kolmas mahdollinen kehityssuunta on diakoniatieteen sulautuminen yhä enemmän monitieteelliseen tutkimukseen. Eriksson näkee vaaroja siinä, että diakoniatieteen ajattelutapa tulee hajanaiseksi, kun käsitteille annetaan erilaisia merkityksiä. Tiedon luonne on yhä enemmän käytännöllistä, jolloin itsenäisen diakoniatieteen tarve asetetaan kyseenalaiseksi. Näin tapahtuu etenkin silloin, jos diakonian tutkimuksella ei ole omaa, tarpeeksi selkeää identiteettiä.

Mikko Lahtinen on valmis myöntämään, että Suomessa diakoniatieteelle ei ole muodostunut omaa identiteettiä jo senkään takia, ettei vallitse yksimielisyyttä siitä, mitä diakoniatiede on tai tarvitaanko sitä edes. Voidaanko siis ylipäätyään puhua diakoniatieteestä vai pitäisikö puhua vain diakonian tutkimuksesta? Lahtinen toteaa, että tieteen identiteetin muodostuminen on pitkä prosessi. ”Välttämättä millään tieteellä ei ole omaa pysyvää identiteettiä, koska tieteen idea on siinä, että kaikki näkemykset saavat kilpailla keskenään vapaasti. Tieteen terve ydin on siinä, että sille on vieras ajatus se, että joku auktoriteetti voisi sanella sen, mitä tiede on. Identiteetti voidaan oikeastaan havaita vasta jälkikäteen tiettyinä tapoina tutkia.” Näin ollen itsenäisen diakoniatieteen kehitystä Suomessa voidaan arvioida vasta vuosien kuluttua (Suviranta 2004, 9).

Avarampi linja haluaa edistää diakonian tutkimusta kaikilla mahdollisilla sektoreilla

Olen tähän asti käsitellyt enimmäkseen niitä kannanottoja, joissa diakonian tutkimusta halutaan kehittää itsenäisen diakoniatieteen suuntaan. Toisen ryhmän muodostavat ne puheenvuorot, joissa ei oteta kantaa itsenäisen diakoniatieteen puolesta, vaan halutaan edistää yleisemmin diakonian tutkimusta kaikilla mahdollisilla sektoreilla. Tämän avaramman linjan edustajat eivät välttämättä pyri kieltämään itsenäisen diakoniatieteen ansioita tai periaatteellisia mahdollisuuksia. Ainakaan sellaisia kirjoituksia, joissa diakoniatiede vakuuttavin perusteluin ammuttaisiin alas, ei ole ollut helppo löytää. Kysymys on pikemminkin tutkimukseen käytettävissä olevista resursseista sekä diakoniatieteen uskottavuudesta suomalaisen tiedemaailman kontekstissa (Latvus 2005, 41-42). On esitetty, ettei suomalaiseen tiedeyhteisöön kannata lähteä saksalaisen mallin mukaan synnyttämään uutta tieteenalaa, koska siihen ei yksinkertaisesti ole riittävästi voimavaroja. Saksasakin tähän prosessiin kului useita vuosikymmeniä ja Suomessa resursseja on käytettävissä paljon vähemmän kuin Saksassa. Lisäksi on epäilty, ettei kristilliseen arvomaailmaan sitoutunut diakoniatiede voisi suomalaisessa tiedemaailmassa saada tunnustettua asemaa tieteenalana (Kopperi 2001, 72-74).

Suomalaisella diakoniatutkimuksella näyttäisi tällä hetkellä olevan neljä keskitymää: Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos, Diakonia-ammattikorkeakoulu (Diak), Joensuun yliopiston teologinen tiedekunta ja Diakonian tutkimuksen seura.¹⁰ Koska mikään näistä neljästä ei ole suuntautunut itsenäisen diakoniatieteen kehittämiseen, edellä mainittu Lahden diakonian instituutti ja sen julkaisema Anno Domini Diakoniatieteen vuosikirja on jäänyt melko yksinäiseksi saarekkeeksi edustamaan itsenäisen diakoniatieteen kehittämisen mallia. Näin ollen diakoniatieteen asema suomalaisessa diakonian tutkimuksessa ei ole viimeisen kymmenen vuoden aikana ainakaan vahvistunut.¹¹

Mikä sitten on vaihtoehto diakoniatieteelle? Mitään varsinaista selkeää vaihtoehtoa ei keskustelussa ole oikeastaan esitetty, vaan kuten edellä on todettu, avaramman linjan edustajat haluavat edistää diakonian tutkimusta kaikilla mahdollisilla sektoreilla. Entä miten eri tahoilla tapahtuvaa diakonian tutkimusta voisi koordinoita? Hyvänä avauksena diakonian tutkimuksen kehittämiseksi on pidetty Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitoksen johtamaa (prof. Esko Koskenvesa) diakonian tutkimuksen koordinoitua työtä 1990-luvulla sekä Diakonia 2000 -tutkimusprojektia, jossa olivat mukana kaikki Suomessa diakonian opetusta

antavat yliopistot ja ammattikorkeakoulut sekä keskeiset diakonia-alan työelämän edustajat (Pohjolainen 2001, 14). Noista ajoista on kulunut kuitenkin jo vuosia. Diakonian tutkimuksella on kyllä hyvät edellytykset monipuolistua (Pyykkö, 2006, 91), mutta näyttää siltä, että koordinoijan rooliin ei ole vielä löydetty sopivaa tahtoa. Tuo rooli voisi istua luontevasti Diakonia-ammattikorkeakoululle, mutta voiko ammattikorkeakoulu koordinoida tutkimusta, joka tapahtuu osittain yliopistossa? Tähän ei ole saatu selvää vastausta. Toinen avoimeksi jäävä kysymys on, voiko ammattikorkeakoulun koordinoimaan tutkimukseen saada esimerkiksi Suomen Akatemian rahoitusta.

Diakonian tutkimuksen seura on varonut ottamasta ehdottomia kantoja diakoniatieteeseen. Se perustettiin 2000-luvun alussa kaikkien diakoniatutkimuksesta kiinnostuneiden yhteiseksi seuraksi. Yhdessä Diakin kanssa se on halunnut korostaa monitieteisyyttä ja monien eri tieteenalojen samanaikaista kiinnostusta diakonia-ilmioita kohtaan (Malkavaara 2007, 5). On nähtävissä, että sosiologit ja sosiaalipoliitikot katselevat diakoniaa usein köyhyystutkimuksen näkökulmasta, hoitotieteilijät ovat kiinnostuneita mm. diakonian menetelmistä ja diakonian professiosta, historian tutkijat lähestyvät diakonian kautta hyväntekeväisyyttä ja armeliaisuutta sekä hyvinvointiajattelun kehityslinjoja ja naistutkimus naisen aseman muutosta (Malkavaara 2007, 4). Kaikki tämä tuottaa diakonian tutkimuksen kannalta relevanttia materiaalia. Esimerkiksi sosiaali- ja terveystieteiden piirissä on myös tutkimusta, joka on diakonian kannalta kiinnostavaa ja relevanttia, mutta joka ei itse määrittele itseään diakonian tutkimukseksi (Ryökäs 2002, 411 ja 2009, 152).

Myös avaramman linjan edustajien joukosta on kuulunut toivomuksia, että diakonialla pitäisi olla selkeämpi ydin ja identiteetti, (Yeung 2007, 85-86; Latvus 2007a, 3-4),¹² mutta sen muodostamisessa ei välttämättä haluta sitoutua itsenäisen diakoniatieteen kannattajien tarjoamaan malliin, vaan myönnetään, että diakonia ”ei ole puhtaasti minkään tieteenalan omistama, vaan pikemminkin monitieteinen risteys” (Latvus 2007b, 71). Päivi Thitz (2006, 88) tiivistää toiveen tieteiden välisestä vuoropuhelusta diakonian tutkimuksessa näin: ”On tärkeää, että kirkon ja seurakunnan toiminnan tutkimusta laajennetaan teologisen diskurssin sisältä moniäänisempään tieteiden väliseen vuoropuheluun. Sen sijaan, että pelätään keskustelun johtavan omien tulkintojen hämärtymiseen, olisi käytävä rohkeasti vuoropuhelua, jonka avulla ymmärrys tutkittavan ilmiön olemuksesta voi monipuolistua ja syventyä.”

Raili Gothónin mukaan diakonian tutkimuksen erityislaatu on tutkimuskohteiden valinnassa. Ne valitaan hänen mielestään samojen periaatteiden mukaisesti kuin kohteet käytännön diakoniatyössä. Diakonian tutkimuksen tavoitteena on tukea työtä hädän ääripäässä ja nostaa ongelmia ja niiden taustalla olevia rakenteellisia tekijöitä yleiseen tietoisuuteen. Tutkimuksen keskeinen tehtävä on lisätä avointa ja kriittistä dialogia ammattikäytäntöjen, kansalaisten todellisuuden, koulutuksen ja tutkimuksen välillä (Unkuri 2004, 12).

Perustellusti voidaan kysyä, onko itse diakonian identiteetin 1990-luvulla alkanut ja edelleen jatkuva muutosprosessi vaikuttanut eniten siihen, että myöskään *diakonian tutkimuksella* ei ole yhtenäistä identiteettiä.¹³ Esko Ryökäs on vuonna 2009 julkaistussa artikkelissaan kiinnittänyt huomiota siihen, että diakonian sisällöstä ei ole Suomessa tällä hetkellä yhtenäistä käsitystä. Ryökäs toteaa samassa yhteydessä, että on hyvin vähän tutkimusta, jonka kohteena olisi diakonian olennaisen sisällön pohtiminen.¹⁴

Diakoniatieteellisen mallin ja avaramman linjan erot

Keskustelupuheenvuoroissa piirtyvä ensimmäinen päälinja, joka kannattaa itsenäisen diakoniatieteen mallia myös suomalaiseseen diakonian tutkimukseen, on ainakin määritelmien tasolla selvästi rajaavampi. Se haluaa rakentaa diakonian tutkimukselle (siis diakoniatieteelle) selkeästi *oman identiteetin* ja tässä rakennustyössä ainekset haetaan varsinkin diakonian käytännöstä ja sen historiasta (Lahtinen 2001, 50). Samalla diakoniatiede nähdään kuitenkin myös sateenvarjona, joka toisi yhteen eri alojen tutkimusta, loisi ehkä vähitellen diakoniaan (yliopistollisen?) oppituolin ja omanlaisensa tutkimusperinteen (Latvus 2005, 41). Diakoniatieteen puolestapuhujat ottivat voimakkaasti kantaa diakoniatieteen puolesta 2000-luvun alkupuolella, mutta vuosikymmenen kääntyessä loppua kohti puheenvuorot ovat merkittävästi vähentyneet.

Toinen keskustelussa hahmotettava linja on avarampi, mutta samalla identiteetiltään epäselvempi. Se lähtee siitä, ettei diakoniaa tai diakonian tutkimusta tule tarkastella liian kapeasta näkökulmasta. Diakonian tutkimuksen tulee olla monitieteistä, etsivää ja uusia näkökulmia tarjoavaa. Yhteiseksi nimittäjäksi riittää yhteinen tahto edistää diakonian parasta (Latvus 2004, 7). Avaramman linjan edustajat muistuttavat, että diakonia pakenee määritelmiä. Se ei suostu taipumaan yksiselitteisesti teologian kielelle, vaikkei myöskään mahdu kokonaan profaanin auttamisen määritelmiin (Elenius & Latvus 2007, 282). Sama monimuotoisuus

heijastuu myös diakonian tutkimukseen.

Kuitenkin myös avaramman linjan edustajat tiedostavat, että kysymys diakonian tutkimuksen itseymmärryksestä on tärkeä. Huolestuneena kysytään: onko suomalaisella diakonian tutkimuksella identiteettiä? Onko diakonian tutkimuksella jokin yhteinen nimittäjä vai onko kyseessä vain hajanainen joukko tutkimuksia? Onko diakonian tutkimuksella jotain omaa ja erityistä, vai ”laimentuuko diakonian tutkimuksen erityisyys yhteiskunnallisen vaikuttamisen yleiseen imuun?” (Latvus 2005, 42).

Käytössä olleen lähdemateriaalin perusteella on kuitenkin vaikea nähdä kovin merkittävää substantiaalista eroa näiden kahden linjan välillä. Ne katsovat samaa asiaa hiukan eri näkökulmista. Merkittävin ero näyttäisi olevan siinä, että osa keskustelijoista toivoo, että suomalainen diakonian tutkimus kehittyisi itsenäiseksi diakoniatieteeksi, kuten Saksassa on tapahtunut. Toiset taas katsovat, ettei tuollainen kehitys ole Suomessa mahdollista käytettävissä olevien resurssien puitteissa ja ettei siihen ole sen takia mielekästä edes pyrkiä.

Missä diakonian tutkimusta tehdään?

Yliopistollinen diakonian tutkimuksen laitos toimi Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa vain kahdentoista vuoden ajan (1960–1972),¹⁵ eikä varsinaista diakonian tutkimuksen laitosta maassamme sen jälkeen ole ollut. Diakoniaan liittyviä tutkimushankkeita on kuitenkin jatkuvasti menossa. Otan kaksi esimerkkiä. Helsingin yliopistossa käytännöllisen teologian laitoksella on Anne Birgitta Pessin johtama projekti ”Uskonnon rooli muuttuvassa solidaarisuudessa” (2008–2011). Tutkimusprojektin tavoitteena on tutkia, mitä rooleja uskonnolla on tämän päivän muuttuvan solidaarisuuden rakentumisessa. Tutkimuskohteena on sekä Suomi että sen itäinen lähialue. Projekti tutkii yksilötasolla 1) kansalaisten näkemyksiä Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta hyvinvointitoimijana, 2) kansalaisten arkipäivän kokemuksia altruismista ja yhteisöllisyydestä, sekä 3) vanhustyön hoiva-ammattilaisten näkemyksiä solidaarisuudesta ja altruismista. Yhteisötasolla tutkitaan, mitä rooleja uskonnolla on suhteessa solidaarisuuden rakentumiseen. Tutkimuksen kohteena on mm. evankelis-luterilaisen kirkon vapaaehtoistoiminta.¹⁶

Toinen diakoniaan liittyvä hanke käytännöllisen teologian laitoksella on Tiina Ilosen johtama tutkimusprojekti ”Kansainvälinen diakonia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon päätöksenteossa” (2008–2009). Tutkimus käsittelee kansainvälistä diakoniaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon päätöksenteossa 1990-luvulla ja

2000-luvun alussa. Tutkimuksessa analysoidaan kirkon kansainvälisen diakonian kehitystä ja siihen vaikuttaneita tekijöitä. Kansainvälisen diakonian asemaa lähestytään erityisesti kirkon hiippakunta- ja keskushallinnon kautta. Kirkon kansainvälistä diakoniaa kokoava tutkimus nostaa esille kirkon itseyttä ja itsenäisyyttä. Toimiessaan kansainvälisen diakonian kentällä kirkko tekee valintoja, jotka kuvaavat sen käsitystä omasta asemastaan ja roolistaan suomalaisessa yhteiskunnassa ja osana kansainvälistä yhteistyöverkosta.¹⁷

Diak:ssa on vuodesta 2002 toiminut tutkimusyksikkö ”Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehittämispalvelut”. Kyseinen yksikkö keskittyy soveltavaan tutkimukseen ja on toimittanut omia julkaisusarjojaan, joissa on ilmestynyt lähinnä artikkelikokoelmia. Strategiansa mukaan ”Diak tutkii ja kehittää tehtävästään ja arvopohjastaan nousevia kärkiosaamisalueita yhdessä työelämän kanssa luomalla innovaatioita, jotka perustuvat eettisesti, sosiaalisesti, taloudellisesti ja ympäristöllisesti kestäville periaatteille.” Diak on käynnistänyt kolme tutkimusohjelmaa (Kirkko, Hyvinvointipalvelut, Kansalaisyhteiskunta), joissa asetetaan etusijalle osallisuuden, köyhyyden ja huono-osaisuuden liittyvät kehittämishankkeet Suomessa ja kansainvälisesti erityisesti kehittyvässä maissa.¹⁸ Diakoniaa liittyväksi on näissä kaikissa, mutta pääasiassa diakoniatutkimus liittyy kirkolliseen tutkimusohjelmaan. Diak:n palveluksessa oli vuoden 2009 alkupuolella kolme teologian dosenttia (Raili Gothoni, Kari Latvus ja Mikko Malkavaara), jotka kaikki ovat julkaisseet paljon diakonia-alan tutkimusta, useita muita tohtoreita sekä muita diakoniaa tutkivia ja diakoniatutkimusta ohjaavia opettajia. Diak on diakonia-alan osaamiskeskittymä, jonka asemaa ja roolia kirkollisen tutkimusohjelman kehittyminen entisestään vahvistaa mm. yhteisten painopisteiden, suunnitelmien ja tutkimushankkeiden muodossa (Malkavaara 2007, 4). Hyvä esimerkki Diakin luomasta tutkimusverkostosta on kesäkuussa 2009 julkaistu Sairas köyhyys -tutkimus, joka on toteutettu Diakonia-ammattikorkeakoulun, Kirkkohallituksen ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (entinen Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES) yhteistyönä.¹⁹

Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehittämistoiminta koostuu koulutusyksiköiden ja yhteisten tutkimus- ja kehittämispalveluiden toiminnasta ja toteutuu erilaisten hankkeiden kautta. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan yleisenä tavoitteena on ihmisten hyvinvoinnin edistäminen. Tutkimustoiminta ei kuitenkaan näyttäisi olevan keskittynyt erityisesti diakoniaan, vaan tutkimus- ja kehittämistoiminnan tavoitteena on osallistua laajemmin työelämän ja yhteiskunnan kehittämiseen. Tämä

tapahtuu tarjoamalla räätälöityjä palveluita esimerkiksi työyhteisöjen kehittämiseen. Lisäksi yhteisöt voivat hyödyntää Diak:n työnohjaus- ja asiantuntijapalveluita.²⁰

Vuodesta 1994 lähtien Lahden diakonian instituutissa on toiminut pieni Tutkimus- ja kehittämissyksikkö, jonka keskeinen tehtävä on ollut ”koordinoida diakoniatieteellisistä lähtökohdista opetuksen, tutkimus- ja kehittämistoiminnan sekä muiden työelämäyhteyksistä nousevien innovaatioiden tuomia haasteita oppimisprosessin tueksi.” (Pohjolainen 2001, 24). Resursseja varsinaiseen tutkimustyöhön ei ole kuitenkaan ollut, eikä Lahden diakonian instituutti toisen asteen ammattillisena oppilaitoksena tarjoa yhtä hyvää kontekstia tutkimuksen kehittämiseen kuin yliopisto tai ammattikorkeakoulu.

Yliopistoissa on koko ajan tehty diakoniaa koskevaa tutkimusta ja yliopistojen panos on jatkossakin tärkeä diakonian tutkimuksen kannalta, sillä yliopistojen tehtäviin kuuluu tiedepohjainen perustutkimus, kun taas ammattikorkeakoulujen tehtävänä on harjoittaa työelämää ja aluekehitystä tukevaa soveltavaa tutkimus- ja kehitystyötä (Pyykkö 2006, 91). Samaan hengenvetoon on kuitenkin todettava, että perinteinen yksituumainen jako, jonka mukaan yliopistot tekevät tiedettä sen itsensä vuoksi ja ammattikorkeakoulut tekevät soveltavaa tiedettä, ei näyttäisi enää pitävän täysin paikkaansa. Hyvä ohjaus ja mielekkäät aiheet ovat tärkeäpää kuin se, missä tutkimusta tehdään. Ongelmana tutkimuksen kehittämisen kannalta on kuitenkin se, että yliopistoissa diakonian tutkimus jää helposti marginaaliseen asemaan, eikä Diak ole ammattikorkeakoulupuolella pystynyt keskittämään riittävästi voimavaroja varsinaiseen diakonian tutkimukseen. Kari Latvus (2005, 41) on esittänyt johtopäätöksen, jonka mukaan Suomessa tarvittaisiin rakenteellisia ratkaisuja, jotka takaisivat diakonian tutkimukselle resursseja ja koordinoisivat paremmin diakoniaan liittyvää tutkimusta.

Mitä nämä rakenteelliset ratkaisut olisivat, sitä ei kukaan ole vielä tarkasti osannut kertoa. Varsinkin Diakonia-ammattikorkeakouluun on kuitenkin kohdistunut suuria odotuksia. ”Diakonia-ammattikorkeakoulun asema Euroopassa ainutlaatuisena kirkollisen koulutuksen keskuksena herättää mielestäni täysin oikeutettuja odotuksia oman diakoniatieteellisen tutkimuksen, käsitteellistämisen ja keskustelutradition syntyyn”, totesi Kai Henttonen (2005, 29) jo muutama vuosi sitten. Mikko Malkavaara (2007, 4) ilmaisi saman asian pari vuotta myöhemmin seuraavasti: ”Diak on...etabloitunut suomalaisen korkeakoulu- ja tutkimuskenttään siinä määrin, että vähitellen siltä on syytä alkaa odottaa näkyviä tuloksia ja kestävää linjaa myös diakoniatutkimuksen alueella.”

Mitä diakonian tutkimuksen pitäisi tutkia?

Diakoniatutkimus on ollut Suomessa vahvasti historiapainotteista. Näkyvintä diakoniatutkimusta olivat pitkään diakonian instituutioiden historialliset tutkimukset, joita tehtiin lähinnä kirkkohistorian tai käytännöllisen teologian piirissä. Silti voidaan väittää, että kaikkien teologisten tutkimushaarojen piirissä on tehty diakoniatutkimusta kaikkina aikoina (Malkavaara 2007, 5). Muiden tieteenalojen kiinnostuksen herääminen diakoniaa kohtaan on jo mainittu. Samoin sellaisten tutkimusten rajapinnat diakoniaan, jotka eivät kuitenkaan lähtökohtaisesti määrittele itseään diakonian tutkimukseksi. Kaikki se tutkimus, joka auttaa ymmärtämään ihmistä ja yhteiskuntaa erityisesti hädän ja avun tarpeen näkökulmista, on hyödyllistä myös diakonian kannalta.

Diakonian tutkimuksen selkeää profiloitumista näyttäisi ainakin osaltaan vaikeuttavan se, että tutkimuksellisia lähestymiskulmia diakoniaan tuntuisi olevan melkein rajattomasti. Pyrkimättä mihinkään kaiken kattavaan luetteloon Mikko Malkavaara (2007, 9) luettelee niitä neljätoista: historia, aate, asenne, teologia, sosiaalityö, terveydenhoito, hyvinvointipalvelut, kansalaisyhteiskunta, järjestötoiminta, kannattajakunta, asiakkaat, työmenetelmät, seurakuntatoiminta, sielunhoito. Malkavaara toteaa, että tutkimustraditioita tai tutkimusmenetelmiä kiinnostavampia ovat ehkä kuitenkin tutkimusteemat.

Diakoniatieteen kannattajien piirissä tutkimustehtävä on esitetty seuraavasti: ”Diakoniatieteen keskeinen tehtävä on tutkia empiirisesti hädän ja kärsimyksen todellisuutta sen eri ulottuvuuksissa sekä yksilöiden, yhteisöjen ja kristillisten kirkkokuntien tapoja tulkita kärsimys ja vastata siihen diakonisesti toimien” (Pohjolainen 2001, 14). Diakonian tutkimuksen seuran (DTS) toimesta suoritetun kyselyn tulokset osoittavat, että diakoniatyöntekijöiden mielestä diakonian tutkimus on tärkeää mm. siksi, että voitaisiin nähdä ”arjen diakoniatyön keskeinen profiili, omaleimaisuus ja voimavarat” (Juntunen 2007, 18). Keskustelijat ovat suhteellisen yhtä mieltä siitä, että tutkimus tukee käytännön diakoniatyötä, joskaan tutkimusta ei tule tehdä yksinomaan käytännön ehdoilla.

On hyvin ilmeistä, että tutkimusaiheiden valinnassa tarvitaan myös diakoniatyöntekijöiden aktiivisuutta. Heidän toivottaisiin tekevän tutkimusta omasta työstään, mutta erityisesti tuovan esiin toiveitaan ja tarpeitaan tutkimusaiheista ja yhteistyöstä. Raili Gothonin mielestä jokainen diakoniatyöntekijä voisi kysyä: Mikä on se tutkimus, joka auttaisi kehittämään seurakunnan diakoniatyötä ja työyhteisöä entistä paremmaksi?²¹

Esko Ryökäs (2002, 412 ja 2009, 153) muistuttaa, että diakoniatyön tutkimuksessa olisi perusteltua ensin määritellä se diakonia, jota tutkitaan, tai sanoa, kenen diakoniakäsitystä seurataan. Ryökkään (2002, 413 ja 2009, 155) mukaan Suomessa, eikä juuri muuallakaan, ole tutkimuksia, jotka selvittäisivät diakonian sisällön kehitykseen vaikuttaneita syitä. Pääosa tutkimuksesta on keskittynyt hänen mukaansa diakonian nimissä kulkevan toiminnan kehityksen analyysiin.

Diak:n diakonia-alan yliopettajat Kari Latvus ja Lea Rättyä (2007, 4-5) ovat kyselytutkimuksen avulla kartoittaneet yliopiston, ammattikorkeakoulun ja kirkollisen hallinnon piirissä sekä käytännön diakoniatyössä olevien käsityksiä siitä, mitä diakonian tutkimuksessa pitäisi tutkia. Tutkimuksen tuloksista Latvus ja Rättyä ovat koonneet seuraavan melko laajan luettelon diakoniatutkimuksen tärkeimmistä aiheista ja näkökulmista:²²

1. diakonian monet määritelmät, tulkinnat ja toimintamuodot
 - diakonia yksilön, ammattilaisen tai kirkkoyhteisön toimina
 - * erilaisten koulutusten merkitys professioon
 - diakonian ideaalin ja käytännön suhde
2. diakonia-teema Raamatussa
 - diakonian perustelu ja esimerkit
 - suhde köyhyyteen ja huono-osaisuuteen Raamatussa
 - Raamatun tekstien soveltaminen ja käyttö diakoniatyössä
3. diakonian historia
 - diakonian ja diakoniatyön organisoituminen varhaiskirkossa, reformaation aikana sekä 1800-luvun diakoniaherätyksen yhteydessä
 - diakonian historia Suomessa: laitokset ja seurakunnat
 - mikrohistoria työntekijöiden ja paikallisten alueiden tasolla
4. diakonian yhteys kirkon virkaan ja teologiaan
 - diakonia osana kirkon tehtävää vs. diakonia yhteiskunnallisena hyvän tuottamisena
 - diakonian yhteys seurakuntaan, messuun ja muuhun seurakunnan toimintaan
 - kysymys diakoniatyöntekijöistä osana kirkon virkaa
 - diakonian teologia
 - * diakonian eettinen perustelu
 - * diakonian teologinen perustelu

5. diakonian yhteiskunnallinen rooli

- diakonian merkitys suomalaisen yhteiskunnan kannalta
- diakonian rooli hyvinvointijärjestelmän synnyssä ja ylläpitämisessä
- seurakuntien ja kuntien yhteistyön muotoutuminen (etäänntyminen vs. lähestyminen)
- yhteisötyö

6. diakonian käytännöt

- taloudellinen avustaminen
- sielunhoito
- spiritualiteetti ja jumalanpalveluselämä
- rippikoulut ja diakoniakasvatus
- toiminta yhteisöjen tukemiseksi
- hoitotyön menetelmät
- sosiaalityön menetelmät
- erikoistuvat toimintasektorit: päihdetyö, vammaistyö, kriminaalityö, seniorityö jne.

Latvuksen ja Rättyän tekemään kyselyyn saadut vastaukset osoittavat, että käytännön diakoniatyössä olevat odottaisivat eniten diakonian käytäntöihin suuntautuvaa tutkimusta. Yliopiston, ammattikorkeakoulun ja kirkollisen hallinnon piirissä toimivat henkilöt taas pitävät tärkeimpinä tutkimuskohteina diakonian olemukseen, jäsenyykseen ja yhteiskunnalliseen rooliin liittyviä hiukan teoreettisempia kysymyksiä (Latvus & Rättyä 2007, 6).

Kenen pitäisi tutkia diakoniaa?

Perinteisesti diakoniatyötä tekevät ja diakoniaa tutkivat henkilöt ovat tulleet eri yhteisöistä tai ainakin eri oppilaitoksista. Tämä on varmasti omalta osaltaan jarruttanut diakonian tutkimuksen kehittymistä. Tällä hetkellä on kuitenkin entistä enemmän sellaista diakonian tutkimusta, jossa tutkijalla itsellään on omakohtaista näkökulmaa myös diakoniatyön käytäntöön. Diakoniatyöntekijöiden yliopisto-opintojen myötä hoitotieteellinen ja sosiaalieettinen lähestymistapa on lisääntynyt diakonian tutkimuksen kentässä (Pyykkö 2006, 92). Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet diakoniatyöntekijät saavat opiskelussaan valmiuksia myös tutkimuksen tekemiseen, sillä ylemmän tutkinnon tavoitteena on, että opiskelija ”osaa käyttää tutkimuksellista otetta kristillisen kasvatuksen ja diakoniatyön kehittämisessä” (Kotila 2006, 144).

Jokaisen diakoniatyöntekijän pitäisi Mikko Lahtisen mielestä olla myös diakonian tutkija, koska tutkimus auttaa ymmärtämään maailmaa. Tiede auttaa tarttumaan todellisuuteen ja jäsentämään sitä. Lahtinen toivookin diakoniatyöntekijöille aikaa ja tilaa itsetutkiskelulle. ”Yhteiskunnallisen muutoksen luonteen ymmärtäminen on itseymmärryksen yksi edellytys. Se ei onnistu spontaanin arkisen toiminnan pohjalta. Tällä en tarkoita sitä, että diakonien pitäisi hakea virkavapautta ja ruveta tekemään väitöskirjaa tai mennä tutkimusprojektiin. Meidän arkisissa käytännöissämme tulisi olla enemmän tilaa ajattelulle ja enemmän niitä kumppaneita, joiden kanssa ajatella. Yksi kumppanuusyhteisö voi olla diakoniatieteen tai diakoniatutkimuksen yhteisö.” (Suviranta 2004, 10.)

Tuloksia ja johtopäätöksiä

Tässä artikkelissa olen analysoinut keskustelua, jota Suomessa on käyty diakonian tutkimuksesta 2000-luvulla. Etsin vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Hahmottuuko keskustelussa esitetyistä näkemyksistä selkeitä päälinjoja siitä, millaista diakonian tutkimuksen tulisi olla ja mihin suuntaan sitä pitäisi kehittää? Mitä diakonian tutkimuksen pitäisi tutkia ja kenen sitä tulisi harjoittaa? Tutkimuksen tuloksena keskustelusta voidaan ensinnäkin nostaa esiin kaksi selkeää mallia diakonian tutkimukselle. Itsenäistä diakoniatiedettä kannattava malli piirtyy esiin selkeästi ja olen kuvannut sitä edellä. Sen sijaan toinen, avarampi malli, joka haluaa edistää diakonian tutkimusta kaikilla sektoreilla, jää keskustelussa huomattavasti epä-määräisemmäksi ja identiteetiltään hämärämmäksi. Siinä diakonian tutkimuksen yhteiseksi nimittäjäksi näyttää riittävän yhteinen tahto edistää diakonian parasta, tehdään tutkimusta sitten missä organisaatioissa ja millä metodeilla hyvänsä. Olennaisin ero näiden kahden päälinjan välillä näyttäisi olevan siinä, että ensimmäinen haluaisi suomalaisen diakonian tutkimuksen kehittyvän itsenäiseksi diakoniatieteeksi, toinen taas katsoo, ettei tuollainen kehitys ole Suomessa ainakaan nopealla aikataululla mahdollinen.

Entä mihin diakonian tutkimuksen pitäisi kohdistua ja kenen pitäisi tutkia? Näyttää siltä, että mielekkäitä tutkimusteemoja tai -aiheita ei ole lainkaan vaikea löytää. Niitä on edellä esitetty suuri joukko. Keskustelussa on nähty tärkeäksi, että myös käytännön diakoniatyötä tekevät toisivat aktiivisesti esiin toiveitaan ja ideoitaan siitä, mitä pitäisi tutkia. Diakonian tutkimuksen kehittymisen kannalta on positiivista, että yhä useammalla tutkijalla on myös omakohtaista kokemusta käytännön diakoniatyöstä. Kun diakoniatyöntekijöiksi opiskelevat saavat tutkimuksen

tekoon liittyviä valmiuksia, se auttaa heitä ymmärtämään myös käytännön työssä vastaan tulevia kysymyksiä. Positiivista on diakonian tutkimuksen laajentuminen ja monipuolistuminen 2000-luvulla niin, että merkittäviä diakonia-aiheita käsitteleviä tutkimuksia on julkaistu teologian lisäksi myös historiatieteiden, yhteiskuntatieteiden ja hoitotieteiden piirissä. Diakonia-ammattikorkeakoulun panoksen diakonian tutkimuksen kehittämisessä odotetaan jatkossa kasvavan merkittävästi.

Kaksi kysymystä näyttäisi varjostavan diakonian tutkimuksen kehitystä: kysymys resursseista ja koordinoinnista. Tutkimuksen kehittäminen edellyttää sen määrällisten resurssien lisäämistä: työaika, päätoimisuutta ja rahoitusta. Voidaanko diakonian tutkimukseen osoittaa tutkijan virkoja ja saadaanko siihen järjestettyä tutkimusprojekteja? Onnistutaanko luomaan edellytyksiä tasokkaalle tutkimukselle? Mikäli resurssien lisääminen on vaikeaa tai mahdotonta, entistä tärkeämpään rooliin diakonian tutkimuksen kehittämisen kannalta nousee tutkimuksen koordinointi. Koska diakoniaan liittyvää tutkimusta joka tapauksessa jatkossakin tehdään – näin uskon – olisi ensiarvoisen tärkeää, että diakonian tutkimuksen laajassa kentässä pystyttäisiin luomaan tutkimusta koordinoiva organisaatio, jolla olisi toimivat verkostot niin yliopiston, ammattikorkeakoulun, kirkon ja seurakuntien kuin Stakesin (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen) suuntaan. Tutkimuksen koordinaattoria etsittäessä katsotaan jälleen myös Diakonia-ammattikorkeakoulun suuntaan.

Mitä on 2000-luvulla jo saavutettu?

Tahdon päättää artikkelini muistuttamalla, että vaikka paljon on vielä tekemistä, paljon on kuitenkin myös saavutettu diakonian tutkimuksen rintamalla 2000-luvulla. Kun Mikko Lahtinen vuonna 2001 esitti diakoniatieteellisen seuran perustamista, Diakonian tutkimuksen seura näki päivänvalon jo seuraavana vuonna. Seura saavuttaa kohta jo tuhannen jäsenen rajapyykin, mikä ei ole kyllä vielä kovin paljon, jos ajatellaan, että Suomessa on pelkästään seurakuntaviroissa lähes 1500 diakoniatyöntekijää. Jo useana syksynä Helsingin yliopistolla pidetty Diakonian tutkimuksen päivä on koonnut ilahduttavan runsaasti osanottajia. Lahdessa järjestetään vuosittain diakoniatieteen seminaari, jossa yleensä on mukana myös joku kansainvälinen diakoniatieteen edustaja.

Myös julkaisuja on syntynyt. Lahden diakonian instituutti julkaisee edellä mainittua Anno Domini diakoniatieteen vuosikirjaa, joka syntyi aikoinaan ”vauhdittamaan keskustelua diakonian tutkimuksesta ja diakoniatieteestä”. Diakonian tutkimus -aikakauskirja ja Anno Domini täydentävät näkökulmiensa osalta toisi-

aan. Edellinen on tiukemmilla kriteereillä tieteellinen, mutta myös Anno Dominin julkaisema materiaali on merkittävää diakonian identiteetin pohdinnan kannalta. Hyviä diakoniaan liittyviä tutkimuksia ja merkittävää kirjallisuutta on 2000-luvulla julkaistu niin paljon, etten ole tässä artikkelissa luetellut edes tärkeimpiä. Merkittävää on myös se, että diakonia on 1990-luvun laman jälkeen herättänyt kiinnostusta myös sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön piirissä aivan eri tavalla kuin ennen lamaa. Sosiaalityön kirkolliset juuret on myönnetty ja ne ovat saaneet tunnustusta. Tästä on hyvä jatkaa tutkimuksen kehittämistä ja rakentaa edelleen verkostoa kaikkien niiden toimijoiden välille, jotka tutkivat diakoniaa tai siihen liittyviä ilmiöitä; olipa tavoitteena sitten itsenäisen diakoniatieteen tai avaramman diakonian tutkimuksen kehittäminen.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- Elenius, Anssi & Latvus, Kari (2007). Diakonian teologia – auttamisen teologia. – Auttamisen teologia. Toimittaneet Kari Latvus & Antti Elenius. Kirjapaja, Helsinki. 271-282
- Eriksson, Katie (2002). Rakkaus – diakoniatieteen ydin ja ethos? – Anno Domini, Diakoniatieteen vuosikirja 2002. 155-161.
- Eriksson, Katie (2003). Diakonian erityisyys hoitotyössä. – Anno Domini, Diakoniatieteen vuosikirja 2003. 120-126.
- Henttonen, Kai (1997). Voiko sen tehdä toisinkin. Diakoniatieteen lähtökohdat ja valinnat. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu, Sarja C, Oppimateriaalia 1997:1. Lahti. 1997.
- Henttonen, Kai (2005). Eurooppalaisia näkökohtia diakoniatieteeseen. – Diakonian tutkimus 1/2005. 29-37.
- Juntunen, Elina (2007). Mitä kuuluu diakoniatyölle tänään? – Crux 5/2007. 17-18.
- Kiessling, Klaus (2001). ”Kenellekään sinun ei pidä kokonaan kuuluman!” – Anno Domini, Diakoniatieteen vuosikirja 2001. 75-80.
- Kinnunen, Kaisa (2009). Sairas köyhyys. Tutkimus sairauteen liittyvästä huonosaisiudesta diakoniatyössä. Kirkkohallituksen julkaisu, 2009:7. Helsinki.
- Kopperi, Kari (2001). Diakoniatiedettä vai diakonian tutkimusta? – Anno Domini, Diakoniatieteen vuosikirja 2001. 71-74..
- Kotila, Heikki (2006). Maistereita Diakoniammattikorkeakoulusta – Sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opetussuunnitelman tarkastelua. – Diakonian tutkimus 2/2006. 143-148.
- Kummel-Myrskog, Pia; Sarelin, Birgitta; Ekstrand, Sixten (redaktörer) (2009). Där nöden är störst. En introduktion i diakoni ur finländsk synvinkel. Publikationer utgivna av Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2009:1. Helsingfors.
- Kylätasku, Taneli (2001). Diakoniatiede lunnastaa paikkansa. – Kotimaa 4.1.2002. 13.
- Lahtinen, Mikko (2001). Tyvestä puuhun mutta latvaan saakka – ehdotuksia suomalaisen diakoniatieteen kehittämiseksi. – Anno Domini, Diakoniatieteen vuosikirja 2001. 42-59.
- Latvus, Kari (2005). Diakoniatieteen vuosikirjat Anno Domini 2001-2004. Diakonian tutkimus 1/2005. 38-42.
- Latvus, Kari (2007a). Diakonian identiteetti kaipaa selvitystä. – Diakonian tutkimus 1/2007. 3-4.
- Latvus, Kari (2007b). Diakoniatieteen tila:

Anno Domini 2005-2006. – Diakonian tutkimus 1/2007. 68-71.

Latvus, Kari & Rättyä, Lea (2007). Diakonian tutkimuksen tilanteen ja tarpeen kartoitus. Diak:n tilauksesta laadittu eri tahojen edustajille suunnattu kyselytutkimus. Painamaton ja aiemmin julkaisematon. Kopio tekijän hallussa.

Malkavaara, Mikko (2007). Alustus Diakoniatutkimus tänään –tiedeklubissa 7.11.2007. Internet-osoitteessa http://www.kkl.fi/fin/etusivu/klubit/tiedeklubien_alustuksia/?id=45 (internetversiossa ei sivunumerointia). Luettu 19.5.2009.

Pohjolainen, Terttu (2001). Diakoniatiiede Lahden ammattikorkeakoulun Diakonian instituutin opetuksen perustana. – Anno Domini, Diakoniatieteen vuosikirja 2001. 11-27.

Pyykkö, Raija (2006). Diakonian tutkimuksella edellytykset monipuolistua. – Diakonian tutkimus 2/2006. 91-92.

Ryökäs, Esko (2001). Diakoniatiiede ja teologia – yhdessä vai erikseen? – Anno Domini, Diakoniatieteen vuosikirja 2001. 28-41.

Ryökäs, Esko (2002). Diakonian tutkimus. – Diakonian käsikirja. Toim. Riitta Helosvuori, Esko Koskenvesa, Pauli Niemelä, Juhani Veikkola. Kirjapaja, Helsinki.

394-418.

Ryökäs, Esko (2009). Forskning inom ämnet diakoni. – Där nöden är störst. En introduktion i diakoni ur finländsk synvinkel. Publikationer utgivna av Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2009:1. Helsingfors. 126-161.

Schmidt, Heinz (2002). Diakoniatieteellisen tutkimuksen ja opetuksen näkökohtia. – Anno Domini, Diakoniatieteen vuosikirja 2002. 258-264.

Strohm, Theodor (2002). Pohjoismainen diakoniatiiede saksalaisesta näkökulmasta. – Anno Domini, Diakoniatieteen vuosikirja 2002. 221-230.

Suviranta, Raili (2004). [Mikko Lahtinen] Diakoniatieteen puolestapuhuja. – Diakonia 5/2004. 8-11.

Thitz, Päivi (2006). Diakonian yhteisölliset merkitykset. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja, Sarja B, Raportteja 32. Tampere. 2006.

Unkuri, Juhana (2004). Tutkimus tukee käytännön diakoniatyötä. – Diakonia 5/2004. 12-13.

Veikkola, Juhani (2001). Diakonian identiteetti muutoksessa. – Diakonia 4/2001. 3.

Yeung, Anne Birgitta (2007). Mikä on diakonian ydin? – Diakonian tutkimus 2/2007. 85-86.

VIITTEET

1) Monissa diakoniaan liittyvissä julkaisuissa tämä näkökulma jää melko vähälle käsitellylle. Esimerkiksi v. 2009 ilmestynyt erinomainen julkaisu *Där nöden är störst* – En introduktion i diakoni ur finländsk synvinkel käsittelee melko niukasti diakonian tutkimusta tutkimuksen alana. Teokseen sisältyvässä Esko Ryökkään artikkelissa *Forskning inom ämnet diakoni* käydään ansiokkaasti läpi diakonian tutkimuksen historiaa ja pohditaan myös diakonian tutkimuksen erilaisia tasoja ja näkökulmia. Ks. Ryökäs 2009, 152-155. Kyseinen teksti tarjoaa kuitenkin melko vähän uusia näkö-

kulmia, sillä se perustuu v. 2002 Diakonian käsikirjassa julkaistuun Ryökkään artikkeliin ”Diakonian tutkimus”. Ks. Ryökäs 2002.

2) Mikko Malkavaara: Alustus Diakoniatutkimus tänään -tiedeklubissa 7.11.2007. Internet-osoitteessa http://www.kkl.fi/fin/etusivu/klubit/tiedeklubien_alustuksia/?id=45. Luettu 19.5.2009. Ks. Malkavaara 2007.

3) Kartoitus on laadittu Diakonia-ammattikorkeakoulun tilauksesta.

4) Esimerkiksi 1.1.2009 toimintansa aloittaneen Tampereen yliopiston Sosiaalityön tutkimuksen laitoksen piirissä tehtävä tutkimustyö voisi antaa uusia näkökulmia diakonian

- tutkimuksesta käytävään keskusteluun.
- 5) Näin rehtori Maija Vehviläinen ensimmäisen Anno Domini diakoniatieteen vuosikirjan alkusanoissa 2001.
 - 6) Ks. myös Mikko Lahtisen haastattelu Diakonia-lehdessä 5/2004. *Suviranta* 2004, 8-11. – YTT, FT Mikko Lahtinen on vuodesta 2001 ollut Anno Domini diakoniatieteen vuosikirjan päätoimittaja. Hän on toiminut valtio-opin vs. professorina Tampereen yliopistossa. Tieteentekijöiden liitto valitsi Mikko Lahtisen vuoden 2007 tieteen tekijäksi.
 - 7) Ks. www.evl.fi/kkh/to/kdy/sanasto/ (toim. Ilkka Porio ja Maija Aukee). Sanasto on laadittu ilmeisesti 1990-luvulla. Luettu 21.5.2009.
 - 8) Anno Domini 2002 diakoniatieteen vuosikirja, takakansi.
 - 9) Ks. myös Erikssonin artikkeli, jossa hän käsittelee diakonian erityisyyttä hoitotyössä. Eriksson 2003.
 - 10) Malkavaara (2007, 4) mainitsee muuten samat yhteisöt, mutta jättää jostain syystä Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitoksen mainitsematta. Malkavaara huomauttaa, että Joensuun yliopiston teologien tiedekunta on siinä mielessä erityinen, että sen melko pienessä opettajakunnassa on useita huomattavia diakonian tutkijoita, esim. Ilkka Huhta, Paavo Kettunen, Hannu Mustakallio ja Esko Ryökäs (tilanne v. 2009). Myös Helsingin yliopistossa dosenttien joukossa on merkittäviä diakoniatutkijoita (Anne Birgitta Pessi, Mikko Malkavaara ja Kari Latvus).
 - 11) Vuonna 2001 tilanne näytti diakoniatieteen kannalta vielä paljon lupaavammalta ja uumoiltiin, että ”diakoniatiede lunastaa paikkansa”. ”Diakoniatiede on viimeisen kymmenen vuoden aikana vakiinnuttanut asemiaan ammattikorkeakoulualana”, kirjoitti Kotimaa-lehti vuonna 2001. Ks. Kylätasku 2001.
 - 12) Tietynlainen profiiliin epäselvyys näkyy esim. vuonna 2002 ilmestyneessä Diakonia-käsikirjassa, varsinkin diakonian teologian osalta. Ks. tästä esim. Elenius & Latvus 2007, 22-24.
 - 13) Diakonian identiteetin muuostosta kuvaa esim. Veikkola 2001.
 - 14) ”Det intressanta är dock att det inte finns någon samsyn om diakonins innehåll och att det finns mycket litet forskning kring diakonins egentliga innehåll.” Ryökäs 2009, 126.
 - 15) Sosiaalietiikan ja diakonian laitos, josta tuli myöhemmin käytännöllisen teologian laitos ja sosiaalietiikka siirtyi systemaattisen teologian laitoksen piiriin.
 - 16) Ks. <http://www.helsinki.fi/teol/kteol/esittely/tutkimusprojektit.htm> . (luettu 23.5.2009). – Tutkimusprojektiin johtaja, monia diakoniaan liittyviä laadukkaita tutkimuksia tuottanut Anne Birgitta Pessi (aik. Yeung) työskentelee akatemiattutkijana Helsingin yliopiston tutkijakollegiumissa. Hänen tutkimusalaansa on uskontososologia.
 - 17) Ks. <http://www.helsinki.fi/teol/kteol/esittely/tutkimusprojektit.htm> (luettu 23.5.2009).
 - 18) Ks. www.diak.fi/tutkimusjakehitt (luettu 22.5.2009).
 - 19) Tutkimuksen ohjausryhmään ovat kuuluneet Diakin yksikönjohtaja Heikki Hiilamo (pj.), tutkimusprofessori Sakari Hänninen (THL), tutkija Elina Juntunen (Helsingin yliopisto), tutkimusjohtaja Sakari Kainulainen (Diak Etelä), tutkija Jouko Karjalainen (THL), työalasihteeri Tiina Saarela (Kirkkohallitus). Hankkeen päätoiminen tutkija on ollut Kaisa Kinnunen. Ks. Kinnunen 2009.
 - 20) Ks. www.diak.fi/tutkimusjakehitt (luettu 22.5.2009).
 - 21) Raili Gothoni Diakonia-lehden haastattelussa 2004. Ks. *Unkuri* 2004, 13.
 - 22) Olen nähnyt tarpeelliseksi tämän melko pitkän lainauksen mukaan ottamisen, koska kyseisen kartoituksen tuloksia ei ole aikaisemmin julkaistu. Myös *Malkavaara* (2007, 5-6) viittaa Latvuksen ja Rättyän laatimaan kartoitukseen.

From διακονία to diaconia today. Historical aspects of interpretation

The following historical sketch will trace steps by which, from the 19th century onwards, scholars and church leaders introduced errors into the lexical description of the small group of Greek words which occur in the New Testament as the main designation of ecclesial ministry in general and of one particular ministry called diaconate. The words, *diakonia* and associated terms, were once unremarkable, but the sketch will reveal how new meanings wrongly accrued to their interpretation. This misinterpretation was to the detriment both of exegesis and of ecclesiology. We begin with the sample case of Phoebe, moving on to that of the diaconate. In this case, 19th century innovations begin to impact on the lexical values of the title 'deacon' and of cognate Greek terms. The survey concludes with notice of the newly emerged consensus regarding a re-interpretation of *diakon-* words that requires, in its turn, a re-thinking of the whole question of *diaconia/Diakonie* today.

Phoebe

The *diakon-* terms have been inextricably involved with contemporary discussion and debate regarding the diaconate. The reason is obvious. All languages maintain an explicit connection with these terms by reason of the name they have given to the church officer known in English as the deacon. In the protracted controversies following upon the Reformation in relation to the ministries of bishops and priests, where was this other minister of the historical church?

In the first published English translation of the New Testament, the reformist William Tyndale was happy to write plainly about 'deacons' at Phil. 1:1: 'Paul ... to all the saints ... with the bishops and deacons'. Equally at 1 Timothy 3:8. With Phoebe at Romans 16:1, where the same Greek word *diakonos* occurs, Tyndale wrote of her as 'a minister of the congregation at Cenchree'.

The Roman Catholic Rheims version also balked at calling Phoebe a deacon, naming her 'our sister, who is in the ministry of the church'. In this, however, Rheims was taking a lead from the curious circumlocution in the Vulgate: '*quae est in ministerio ecclesiae*'. The AV wrote simply 'a servant of the church', a designation Phoebe retained through RV (1881) until 1946 when the RSV introduced the strikingly novel designation, 'our sister Phoebe, a deaconess of the church'. In NRSV (1989) 'deaconess' becomes 'deacon', although a footnote offers the alternative translation 'minister'.

Phoebe, of course, is a unique case, being a woman in early Christian sources which elsewhere do not apply a technical term of office to any woman. So why should the title 'deacon' come to be applied to her in the NRSV of 1989? This designation is very puzzling so early in the institutional evolution of the Christian community. My own view (Collins 1990, 223-25) is that Paul is writing a commendatory note for Phoebe as the 'delegate' of the church of Cenchreae to the communities in Rome. In designating her 'deacon' at the end of the 20th century, however, could there have been vested ecclesial interests at work like those which led Thomas More – against Tyndale's best instincts - to demand the presence of 'priests' at the bedside of the sick mentioned by James (5:14; Daniell 1989, 367; 1994, 267)?

Deacons and the Reformation

In regard to deacons, however, the churchmen of the 16th and 17th centuries, who so earnestly debated the relative merits of 'priest' and 'presbyter' had virtually no problem about the existence of officers called deacons.

Among Roman Catholics, deacons remained a symbolic appendage within their hierarchical arrangement. The status of the diaconate as an official part of the church's order was religiously represented in liturgical functions reserved on more solemn occasions for the deacon. On such liturgical occasions, however, the deacon's role was normally performed by priests vested in deacons' robes. The diaconate itself was merely a brief transitory stage on the way to the higher ranking of priesthood – perchance of episcopacy - within the hierarchy.

Among reformed churches a much more pragmatic regime was quickly in place. These churches perceived deacons to have a clear role as officers of charity. In Institutes iv.iii.9 Calvin (1962, 322) enunciated this: '...although the term diakonia has a more extensive meaning, Scripture specially gives the name of deacons to

those whom the Church appoints to dispense alms, and take care of the poor... Their origin, institution, and office, is described by Luke (Acts 6:3).'

In neither the Roman Catholic nor the Protestant situation did these arrangements to expose any sensitive theological principle for the opposition to attack. The Protestants, however, could at least claim that they had made something real of an original Christian institution whereas the Roman Catholics had allowed this to atrophy.

Demise and restoration

Within a century or two, however, changing social and economic conditions increasingly delivered social welfare into the administration of the state, and even the Protestant deacon mostly lost his distinctive role (McKee 1989, 62-64; Olson 1992, 130-34; 185-86).

The attempt in the 16th century to restore a functional diaconate had been driven by a conviction that the Scripture required the church to be so ordered. The prescription was recognised in the directions on bishops and deacons in 1 Timothy 3, while the identification of the role as an office of charity was read from the institution of the Seven in Acts 6, even though there was disagreement as to whether the Seven were deacons (McKee 1984).

By the early 19th century with the virtual demise of this office, a dramatically different role of the Scripture in the understanding of diaconate began to unfold. This has had broad ramifications not only for the *modus operandi* of the diaconate across churches today but also for a revised estimation of the nature of ecclesial ministry itself.

Initiatives within German Lutheranism taken in the 1830s by Johann Hinrich Wichern and the Flieðners, Theodor and Friederike, - to mention only these revered names – saw the creation of communities of men and especially of women who were dedicated exclusively to the works of charity, so desperately needed in social dislocations created by industrialisation and the Napoleonic wars.

19th century servant model

These developments brought the terminology of deacons, deaconesses and diaconate back into circulation. It also brought a sharper focus to bear on the few passages in the New Testament that spoke of deacons. Associated with this was closer attention given to passages that spoke of the works of mercy. In turn,

this attention spilled over into a high level of interest in the semantic values of the *diakonia* words themselves. This occurred in regard to the other 98 instances of the *diakonia* terms in the New Testament, which were not designating deacons at all.

By the 1930s, Lutheran and Reformed diaconal operations stemming from the 19th century foundations had grown enormously in Central and Northern Europe and had travelled with migrants to North America in particular.

Accompanying side of the broadening of diaconal undertakings and the geographical spread of the diaconal institutions was the strong growth of a distinctively modern diaconal spirituality. In essence, this centred on the servant role of the deacon and deaconess in their meeting the needs of the disadvantaged. The basic scriptural paradigm supporting the spirituality was, of course, the paradigm set about Jesus of Nazareth as the one 'who came not to be served but to serve' (Mk 10:45). Deacons and deaconesses sought to make their own of the saying of Jesus, 'I am among you as one who serves' (Lk 22:27).

Diakonia among the scholars

The 19th century was a period of intense scholarship in the matter of words. This was so in regard both to vernaculars like English and to classical Greek and Latin. The Greek lexicon of Liddell and Scott, first appearing in 1843, built upon the German Passow (1819) and Hase's 1831 French edition of Henri Etienne's *Thesaurus* of 1572.

While this was going on, views about the semantics of *diakonia* ruffled no feathers. In Liddell and Scott, we read that the verb *diakoneō* meant – among a few other things – to 'minister, do service' (note the latter expression); the abstract noun *diakonia* meant 'service', 'attendance on a duty' (again, notice the latter); and the common noun *diakonos* meant 'servant', 'messenger', 'attendant or official' in a cult, (note the two latter: 'messenger', 'official'), and, of course, the Christian 'deacon'.

Over the next hundred years little more was to be heard of *diakonia*, certainly not at any level of disputation. Some semantic refinement did occur here and there, and this was because scholars observed a certain obscurity around the origins and character of these rather rare words.

At this point I cannot help remembering what the path-finding English lexicographer, Dr. Samuel Johnson, had to say about assumptions affecting investigations

into 'ancient tongues, now immutably fixed'. Dr. Johnson observed that the learned results might yet be 'inadequate and delusive' (McAdam/Milne 1982, 29).

With such a possibility in mind, Richard Chenevix Trench, who had initiated the creation of the Oxford Dictionary of the English Language, was one who chose to meet this kind of challenge in his *Synonyms of the New Testament* (1854). A few pages of the 9th edition of this book (1880, 30-34) included observations on the so-called synonyms of the Greek 'servant' terms: *therapōn*, *doulos*, *diakonos*, *oiketēs*, and *hypēretēs*.

Of Trench's comments, those on *doulos* and *diakonos* are of interest in the context of early Christian Greek and today's predominant understanding of *diakonia*. The leading difference Trench noted between *diakonos* and *doulos* was (32) that '*diakonos* represents the servant in his activity *for the work* ... not in his relation, as that of the *doulos*, ... *to a person*'. In illustration he cited Eph 3:7, Col 1:23, and 2 Cor 3:6, 'God has qualified us to be ministers of a new covenant'

Trench was drawing on the *Lexilogus* of Phillip Carl Buttmann, a work of 1818 that saw five editions in English translation between 1835 and 1861. Buttmann (233; Collins 1990, 89-95) derived *diakonos* from *διώκειν* ('to run'), and says it 'properly means *the runner*; whence *a messenger, a servant*.' He added that 'the word is always retaining the free and honourable idea implied in the original word.'

This idea of 'the free and honourable' is strikingly emphasised by Buttmann. He derives the idea from the association - lost in time - of the messenger god Hermes with the two terms *diakonos* and its older relative *diaktoros*. So strong in the two *diak-* words is the root semantic value of 'the free and honourable' that it resurfaces, according to Buttmann, in the German word 'Diener'. Given the modern story of the German *Diener* and *Dienst* words in ecclesiology – not to mention in connection with the diaconate – this ancient correlation with *diakon-* as 'free and honourable' is remarkably ironic.

Buttmann wrote (233n4), 'The same honourable meaning which *διάκονος* has in Greek, existed in old German in the word *Degen*' (to be distinguished from the modern *Degen*, 'dagger'); this, in turn, was the old Frankish *thegan*, and I add that in English it was 'thane' (*Shorter Oxford*): Macbeth was 'thane of Cawdor', which was not honour enough for him, although as a Scottish title it made him a 'lord' who 'held lands from the king and ranked with the son of an earl'.

Writing an early book on *Deaconesses* in 1861, John Saul Howson also drew on Buttmann when he wrote (15): 'The derivation does not point, as is often thought,

to labouring and slaving in the dust, but rather to the notion of alacrity and willing activity.... The *diakonos* is never properly a slave.'

The modern turnaround of diakonia

In today's predominant understanding of *diakonos*, by contrast, a semantic shift has occurred in the direction opposite to that indicated by Buttman and Trench. The perception of *diakonos* has moved from a servant 'for the work', in Trench's phrase, to a servant 'for the person'.

We see this even in Howson, who translated *diakonia* by 'help'. He found that 'help' corresponds 'precisely' with the Greek. Writing, then, about deaconesses, he recorded his Victorian view that 'Woman's work is helping work.' And he saw this as corresponding to woman's nature as established in Eve, who, according to the AV of 1611 (even to RV of 1885), was made by God to be Adam's 'help meet' (Gen. 2:18). This biblical allusion supported Howson in teaching the deaconess that 'Whenever helping work is to be done, the woman is in her place.'

This stance in respect to women is largely attributable to the 19th century romantic view of women being of a sex that possesses, as Howson wrote (15), 'delicate tact, patience, cheerfulness, a gentle hand, a quick eye'. In 1842 the Strassburg pastor Franz Heinrich Härter gave similar expression to the suitability of women as deaconesses; they were 'not domineering but given to helping others ... in a gentle and undemonstrative spirit' (Krimm, 359; Collins 1990, 9).

Howson also noted how the Germans had recognized "the truth" of this equivalence between *diakonia* and 'help', 'which', as he wrote (16), 'the Germans have made their own by adopting the word "Diakonie".' That was in 1862. In 1856 Theodor Fliedner of Kaiserswerth had presented a paper in Berlin at the Monbijou conference in which he argued for the incorporation of such 'Diakonie' into the church order as the church's diaconate (*Diakonat*). But Fliedner understood the meaning of 'Diakonie' as something more than 'helping'. It was 'servant love: *ein Amt der dienender Liebe*' (1856, 34).

A servant love

The idea of *diakonia* as a beneficent service of a loving kind was thus present within the deaconess movement from the beginning. It is also registered in comments by 19th century lexicographers of Christian Greek, although not as constituting the whole semantic profile of the *diakon-* words. In the book *Diakonia* (Collins, 94)

I noted how Hermann Cremer shifted from Trench's emphasis on the notion of the work itself to the relationship arising from the work. Contrasted with *doulos*, Cremer wrote (177), 'in *diakonos* the main reference is to the service or advantage rendered to another'. Of *diakonein tois hagiois* in reference to the collection for Jerusalem (Rom 15:25), he wrote (179), 'a beautiful expression for compassionate love towards the poor within the Christian fellowship'.

J. H. Thayer's widely-used revision of the *Grimm's Wilke's Clavis Novi Testamenti* also provided occasional references to deacons who are 'to take care of the poor and the sick' (1 Tim 3:10,13), to 'collecting or bestowing benefactions' (Acts 12:25), and to 'distributing of charities' (Acts 6:1; 2 Cor 9:13). In addition, however, he recorded denotations closer to Trench, whom Thayer includes in as an additional note; thus: *diakonia* as '*ministering*, especially of those who execute the commands of others'; *diakonein* as '*render ministering offices to*' (Philm. 13); and *diakonos* as '*one who executes the commands of another*'.

In spite of such occasional backward glances towards Trench's emphasis on the work, the growing influence of the deaconess movement generated widespread perceptions of *diakonia* as a service of love to the disadvantaged. Ultimately, the lexical understanding of the *diakon-* words received its defining twist in 1931 through the study of Wilhelm Brandt, *Dienst und Dienen im Neuen Testament*.

Brandt's intervention is what led to the present confusion within the theology of diaconate, and, indeed, of ministry. The confusion may not be immediately evident to the practitioners of *Diakonie* within the EKD. In fact, its impact has been rather more direct on theologies of ministry that have developed since the 1960s within Roman Catholic and other Episcopal churches (Collins 1990, 11-41; 2006). These theologies also include quite a variety of diaconates, each of which has struggled to arrive at a definitive sense of diaconal identity with consequent loss of the efficacy of deacons in these churches.

The consolidation of *diakonia*

The service, Brandt described in this book, was a Christian variety of *diakonia* deriving from the character of the service Jesus extended to all. Thus, within ancient Christian usage, *diakonia* was, in Brandt's description (71), 'a plain helping activity, a service rendered to the neighbour – not a service as rendered to the master whom one serves... not service from the perspective of obedience, but in relation to the neighbour.'

The phrase 'not a service as rendered to the master whom one serves' severs the last connection with the historical lexicography. Instead of a focus on 'the servant in his activity *for the work*', the servant is now irretrievably bonded to the recipient of the service. For Brandt, the term 'is one of those words that suppose a "Thou": not a "Thou" to whom I could establish a relationship as I choose but a "Thou" before whom I place myself as a servant/*diakonōn*.'

The central sayings of Jesus about *diakonia*, Lk 22:27 and Mk 10:45, are about – in Brandt's words (80) - a 'life that is full of helping activity for every human need, and the death that crowns these helping activities'; service or *diakonia* of this character is the mark of his messiahship: 'the Christ serves.'

Fortuitously, Brandt's study became available as a ready new resource for H. W. Beyer as he prepared his entry on the *diakon*- terms for the second volume of Kittel's *TWNT*. This appeared in 1935. It did not appear in an English translation until nearly thirty years later.

Beyer's description and theological evaluation of *diakonia* has far outstripped any simple application to the identity and role of deaconesses and deacons. In many languages, especially those of central Europe, *diakonia* is recognised as an ancient and original Christian construct bearing profound theological and ethical values.

Nowhere has this shift been so marked and intrusive as within the German Lutheran and Reformed traditions where the original Greek term *diakonia* enshrines all the values associated with Beyer's description of *diakonia* as 'any loving assistance rendered to the neighbour ... the very essence of service, of being for others, whether in life or death'.

Like Brandt, Beyer asserted that a development is observable in early Christian usage of the *diakon*- words. At the basic level of meaning - 'service at table' – Christians simply replicated standard usage or basic meaning within classical and Hellenistic Greek usage. But as applied to the activity of Jesus, the words were placed within an increasingly ethical and then theological frame of reference. Thus, at Matt 25:44 the *diakon*- word, Beyer wrote (86), 'comes to have the full sense of active Christian love for the neighbour and as such it is a mark of true discipleship of Jesus.'

Further to this ethical sense, however, is the theological value attaching to the statement of the Son of Man at Mk 10:45. Here the service of the Son of Man expresses a unique level of care. Beyer puts it thus (86):

διακονεῖν is now much more than a comprehensive term for any loving assistance rendered to the neighbour. It is understood as full and perfect sacrifice, as the offering of life which is the very essence of service, of being for others, whether in life or in death. Thus the concept of διακονεῖν achieves its final theological depth.

Diakonia and ecclesiology

Once this evaluation began circulating among the mid-20th century theological schools and, especially, in influential ecumenical centres, extensive and radical rewriting of the theology of ministry in general and of the diaconate in particular got under way.

Within New Testament scholarship the most influential voice was and remains that of Eduard Schweizer (1961, 171-180; 1992, 835-42.; 1994, 159-85), echoed by the popular and effective communicator of the 1960s Robert McAfee Brown (1965, 102-03): 'In the early church everything that led to the up-building of the Christian community was *diakonia*, service, ministry. Every Christian participated in this *diakonia*, so every Christian was a servant, a "minister".'

As applied radically to the theology of church office, Ernst Käsemann's estimation of *diakonia* among the charismata (1 Cor 12:4-6) has had far-reaching effects (Käsemann 1964; Collins 2006). As a result of being endowed through baptism with the charisma of *diakonia*, 'all the baptized are "office-bearers"... charismatically endowed persons who are under an obligation to serve each other to the measure of their gift' (123).

The leading voice within ecumenism was Hendrik Kraemer, whose interest was ministry of the laity, a concept powerfully supported by a conviction (1958, 143) that 'the Church *is* Ministry ... the Church *is* diakonia'. This term *diakonia* Kraemer presented (187) as 'that profound, revolutionary word' requiring a 'drastic remoulding of the [traditional ordained] ministry and of the theologians'.

Such estimations have determined the re-configuration of the theology of ministry in ecumenical thinking since the Report to the Fourth World Conference on Faith and Order (Rodger/Fischer 1964, 62) announced in Montreal in 1963: 'A recovery of a true doctrine of the laity has brought with it the recognition that ministry is the responsibility of the whole body and not only of those who are ordained. This recovery is one of the most important facts of recent church history....'

Reactions and developing consensus

Against this now long-standing *diakonic* trend in the theology of ministry my linguistic research (Collins 1990, 2009) has attained a certain level of recognition (Hanover Report 1996, nos. 3,4,60; Danker 2000; Benedict 2000; Brodd 2000; Avis 2005, 105-11; 2009, 3-6; Church of England Faith and Order 2007, 10-16; Thiselton, 2007, 493-95; Fitzmyer 2008, 465). Significant here is Danker's revision of the *diakon*- terms in the third English-language edition of Bauer's lexicon of early Christian Greek. Danker replaced Bauer's page with articles on the *diakon*- terms that were of twice the length and were based on the new semantic profile.

More telling, however, is probably the intervention in the same year by Hans-Jürgen Benedict. A professor at Wichern's Rauhes Haus in Hamburg, Benedict was writing within the German diakonic establishment, and chose the provocative title: 'Is the Evangelical *Diakonie* founded upon a misunderstanding of the ancient sources?' To this question Benedict gave an affirmative response accompanied by critical comment on the neglect of the research within German academic circles during the previous decade.

A reaction was soon forthcoming from the Heidelberg Diakoniewissenschaftliches Institut in Part I of its publication *Diakonische Konturen* dealing with diakonic issues in the New Testament. No fewer than four of the six studies there critically address the new semantic description of *diakonia*. None of these sought, however, to challenge the basic semantic outcomes of the new research, although disagreements arise in regard to some points of interpretation and emphasis. Among these, Stefan Dietzel insisted that Brandt established on a 'rock solid' foundation a basic similarity between non-Christian and Christian Greek usage of the *diakon*- terms, thus anticipating a claim in my research (142-43). Brandt, however, was alluding only to first impressions of parallel usage (86, 'Auf den ersten Blick'), going on to claim that in the *diakonein* of Jesus 'something new burst upon the scene' (88) which proceeds to pervade all thinking about serving activities within the Christian community (89).

In similar vein Dietzel cites Beyer's citation of 1 Peter 4:11, which depicts ministry (*diakonein*) as being 'discharged in the power which God gives'. Beyer, however, is simply paraphrasing the text ('whoever serves must do so with the strength that God supplies', NRSV), and draws no semantic connotation at all from this contextualization of *diakonein*. Nonetheless, Herbert Haslinger (2009, 17, 358-50) drew on such reservations in the *Diakonische Konturen* volume to support

his own rejection of the new interpretation, a position which he declines to support by any direct engagement with text (Collins 2009b).

Anni Henschel (2007, 21; and 38, 41, 43) would criticise Dietzel for bringing to his evaluation of the re-interpretation an overriding association with the conventional German understanding of *Diakonie* as well as for failing to take sufficient account of Plato's differentiation between *diakon-* and other Greek terms for service.

In a different context, an examination precisely of leadership in early Christian communities, Andrew Clarke (2000, 233-45; 2008, 63-67) has shown himself to be rather more circumspect. His first treatment addressed the semantic issues at length under the heading 'Ministry or Service', providing in this a reliable précis of my re-interpretation. However, his attempt to apply to the *diakonia* of Paul the notion of 'service as a dominical imperative' arising from usage in the gospels does violence to the rhetorical context of Paul's discourse and undervalues the semantic range of the *diakon-* terms. One would have to identify the process here as illegitimate totality transfer of meaning in one context (gospel narrative) to another (rhetorical apologia). Clarke's more recent volume evidences considerable rethinking of the semantics. For example, 'it has been convincingly demonstrated that [*diakonos* language] does not always or necessarily carry servile connotations' (102); indeed, the re-interpretation 'has in large measure overturned a consensus' (100). However, Clarke(66) remains 'unpersuaded' by 'attempts to detach from the *diakonia* word group the idea of service'.

Against the background of such hesitancy the work of Anni Henschel takes on greater significance. It now provides important – and, I would venture, decisively effective – scholarly support for the re-interpretation. In the sections of her *Diakonia im Neuen Testament* that are devoted to a semantic examination of Greek usage in non-Christian sources (11-89), Henschel expressed full agreement with the semantic profile which I had presented in *Diakonia: Re-interpreting the Ancient Sources*. She wrote (85) that her examination of the sources 'confirms the findings in Collins' monograph in regard to the semantic field covered by the *diakon-* terms'. Some points of exegesis within the New Testament are different between us (Collins 2009a), but not in a way to disturb the semantics. In particular, in the key New Testament passages underlying the traditional conceptualization of *Diakonie*, Mark 10:45 and Luke 22:27, Henschel's reading (278 n438; 286-89) is at one with my own long-standing interpretations.

More recently, of deacons and Diakonie she wrote (2008a, 20):

The novel connection established in the 19th century between *Diakonie* and the offices of deaconess and deacon has much weaker support in the biblical terms *diakonos* and *diakonia* than has generally been thought.

This is a modest understatement, to say the least. In stronger vein, in a study focused on the early diaconate, she has written (2008b, 304):

It is not possible to establish that the *diakon-* words have an inherent semantic orientation towards expressing activities of a specifically charitable character, nor is there any indication of a modification to this effect in Christian usage. This holds even when the terms apply in particular instances to officially mandated activities of a charitable kind (like those carried out in the name of a community).

Addressing in the same journal what Hentschel's assessment might mean for the diaconate today, Eberhard Hauschildt concluded (2008, 308): 'The *diakonia* of the Bible is part of the language of the community and has nothing to do specifically with the radical Christian emphasis on love of neighbour.'

In conjunction with evaluations resulting directly from my own work these are judgements that mark the end of the modern consensus supporting the Brandt-Beyer lexical description of the *diakon-* terms, supported as that may be by the authority of TWNT, most other lexicography, and the main body of subsequent commentary.

Where does this leave the modern diaconate/s? In response to that inevitable question, I glance back to the pre-Kittel era when the lexicographer Cremer used the following phrases about how to understand deacons lexicographically (178):

As a *term. techn.*, side by side with *episkopos*, ... it denotes those who stood by the bishop (or presbyters) as helpers... the presbyters being distinct officers, the care of the churches devolved upon the deacons as their helpers. Such were the beginnings of the diaconate in the early church.

Something quite similar is how I tried to explain the lexical background to the emergence in the Christian communities of members called *diakonoi* (Collins 2002, 128-44). These members went on in history to considerable roles in the church, not least in succeeding to those bishops to whom they had been assistants.

Conclusion

This review of historical aspects of the interpretation of the early Christian term *diakonia* has revealed a gradual change of interpretation arising in the 19th cen-

tury under two influences. The first of these was the lexicographical initiatives taken towards ancient Greek, which joined forces with the second influence in the Lutheran dedication to a modern diaconate. The scholarly lexical outcome in the earlier decades of the 20th century was a *diakonia* of servant love. Applied to the diaconate, this interpretation had immediate relevance, but indirectly the interpretation had a powerful effect also on the understanding of church office in general. However, the two recent reassessments of the *diakon*- terms by Collins and Hentschel have established that the *diakonia* of servant love represents a basic misunderstanding of what the early Christians had in mind when they used this and cognate terms.

Ces études de mots ont une grande importance dans la science historique. Un terme mal interprété peut être la source de grandes erreurs.

Fustel de Coulanges,

Histoire des institutions politiques de l'ancienne France... (1927^a), p. 170

'It is not sufficient that a word is found, unless it be so combined as that its meaning is apparently determined by the tract and tenour of the sentence...'

Samuel Johnson

Preface to the Dictionary

REFERENCE

- Avis, Paul (2005). *A Ministry Shaped by Mission*. London: Clark.
- Benedict, Hans-Jürgen (2000). 'Beruht der Anspruch der evangelischen Diakonie auf einer Missinterpretation der antiken Quellen? John N. Collins Untersuchung "Diakonia".' *Pastoraltheologie* 89, 343-64; now Benedict 2008, 114-28.
- Benedict, Hans-Jürgen (2008). 'Diakonie als Daswischengehen und Beauftragung. Die Collins-Debate aus der Sicht ihres Anstossgebers', *Benedict* 2008, 129-37.
- Benedict, Hans-Jürgen (2008). *Barmherzigkeit und Diakonie. Von der rettenden Liebe zum gelingenden Leben*. Stuttgart: Kohlhammer.
- Beyer, H. W. (1964). 'diakoneō, diakonia, diakonos', 81-93 in *Theological Dictionary of the New Testament*, ed. G. Kittel, trans. and ed. G. W. Bromley, vol. 2. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Brandt, Wilhelm (1931). *Dienst und Dienen im Neuen Testament*. Gütersloh: Bertelsmann.
- Brodd, Sven-Erik (2000). 'Caritas and Diakonia from a Biblical Point of View'. G. Borgegård, O. Fanuelsen, C. Hall, eds, *The Ministry of the Deacon, 2. Ecclesiological Explorations*. Uppsala: Nordic Ecumenical Council, 30-69.

- Buttmann, Phillip Carl (1861). *Lexilogus, or A Critical Examination of the Meaning and Etymology of Numerous Greek Words and Passages...*. Trans. and ed. J. R. Fishlake. Ed. 5. London: John Murray.
- Calvin, John (1962). *Institutes of the Christian Religion*. Vol. 2. Trans. Henry Beveridge. London: James Clarke.
- Church of England Faith and Order Advisory Group (2007). *The Mission and Ministry of the Whole Church*. GS Misc 854. London: General Synod of the Church of England
- Clarke, Andrew D. (2000). *Serve the Community of the Church. Christians as Leaders and Ministers*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Clarke, Andrew D. (2008). *A Pauline Theology of Church Leadership*. (London: Clark).
- Collins, John N. (1990). *Diakonia: Re-interpreting the Ancient Sources*. New York: Oxford University Press.
- Collins, John N. (2002). *Deacons and the Church: Making connections between new and old Leominster*, UK: Gracewing.
- Collins, John N. (2006). 'Ordained and Other Ministries: Making a Difference', *Ecclesiology* 3.1: 11-32.
- Collins, John N. (2009a). 'Re-interpreting diakonia in Germany.' *Ecclesiology* 5.1, 69-81.
- Collins, John N. (2009b). 'A German Catholic view of Diaconate and Diakonia.' *New Diaconal Review*, 2, 41-46.
- Cremer, Herbert (1895). *Biblico-Theological Lexicon of New Testament Greek*. 4th English ed., trans. Edinburgh: T & T Clark, 1895. Text accessible at http://bluehost.levendwater.org/books/cremer_lexicon_nt_greek/index.htm
- Daniell, David (1994). *William Tyndale: A Biography*. New Haven/London: Yale University Press.
- Daniell, David, ed. (1989). *Tyndale's New Testament*. Translated from the Greek by William Tyndale in 1534, New Haven/London: Yale University Press.
- Danker, Frederick William (2000). *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature*, 3rd ed., (BDAG), revised and edited by Frederick William Danker, based on Water Bauer's *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur*, 6th ed., ed. Kurt Aland and Barbara Aland, with Viktor Reichmann, and on previous English editions by W. F. Arndt, F. W. Gingrich, and F. W. Danker. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Dietzel, Stefan (2003). 'Zur Entstehung des Diakonats im Urchristentum. Eine Auseinandersetzung mit den Positionen von Wilhelm Brandt, Wolfgang Hermann Beyer und John N. Collins', in Herrmann, Merz, Schmidt, *Diakonische Konturen*, 136-70.
- Dunderberg, Ismo (2003). 'Vermittlung statt karitativer Tätigkeit? Überlegungen zu John N. Collins' Interpretation von diakonia'. Herrmann, Merz, Schmidt, *Diakonische Konturen*, 171-83.
- Fitzmyer, Joseph A. (2008). *First Corinthians*. The Anchor Yale Bible. New Haven: Yale University Press.
- Fliedner, Theodor (1856). 'Gutachten "die Diakonie und den Diakonats betreffend"' in Friedrich, Müller, Wolff, *Diakonie pragmatisch*, 28-54.
- Friedrich, N., Müller, C-R, Wolff, M., eds. (2007). *Diakonie pragmatisch: Der Kaiser-swerther Verband und Theodor Fliedner*. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag.
- Hanover Report of the Anglican-Lutheran International Commission (1996). *The Diaconate as Ecumenical Opportunity*. Anglican Consultative Council/Lutheran World Federation.
- Haslinger, Herbert (2009). *Diakonie. Grundlagen für die soziale Arbeit der Kirche*. Paderborn: Schöningh.
- Hauschildt, Eberhard (2008). 'Was bedeuten exegetische Erkenntnisse über den Begriff der Diakonie für die Diakonie

- heute?' *Pastoraltheologie* 97.9, 307-14.
- Hentschel, Anni (2007). *Diakonia im Neuen Testament. Studien zur Semantik unter besonderer Berücksichtigung der Rolle von Frauen*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Hentschel, Anni (2008a). 'Diakonie in der Bibel'. L-D. K. Kottnik and E. Hauschild, eds, *Diakoniefibel: Grundwissen für alle, die mit Diakonie zu tun haben*. Gütersloh: Gütersloher Verlag; Rheinbach: CMZ. 17-20.
- Hentschel, Anni (2008b). 'Gibt es einen sozial-karitativ ausgerichteten Diakonat in den frühchristlichen Gemeinden?' *Pastoraltheologie*, 97.9, 290-306.
- Herrmann, Volker, Merz, Rainer, Schmidt, Heinz (2003). Eds, *Diakonische Konturen: Theologie im Kontext sozialer Arbeit*. Heidelberg: Winter, 171-83.
- Howson, John Saul (1861, reprint 2001). *Deaconesses or The Official Help of Women in Parochial Work and in Charitable Institutions*. Elibron Classics.
- Käsemann, Ernst (1964). 'Ministry and Community in the New Testament.' *Essays on New Testament Themes*. Eng. trans. London: SCM, 63-94.
- Kraemer, Hendrik (1958). *A Theology of the Laity*. London: Lutterworth,
- Krimm, H. ed. (1963). *Quellen zur Geschichte der Diakonie*. Vol. 2. Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk.
- McAdam, E. L. and Milne, George (1982). *Johnson's Dictionary. A Modern Selection*. London: Macmillan.
- McAfee Brown, Robert (1965). *The Spirit of Protestantism*. New York: Oxford University Press.
- McKee, Elsie Anne (1984). *John Calvin on the Diaconate and Liturgical Almsgiving*. Geneva: Droz.
- McKee, Elsie Anne (1989). *Diakonia in the Classical Reformed Tradition and Today*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Olson, Jeannine E. (1992). *One Ministry Many Roles: Deacons and Deaconesses through the Centuries*. St Louis: Concordia.
- Rodger, P. C. and Vischer, L., eds. (1964). *The Fourth World Conference on Faith and Order, Faith and Order Paper No. 42*. London: SCM.
- Schweizer, Eduard (1961) *Church Order in the New Testament*. Trans. F. Clarke. London: SCM, 1961), pp. 171-180;
- Schweizer, Eduard (1992). 'Ministry in the Early Church' in *The Anchor Bible Dictionary*, vol. 4, ed. D. N. Freedman. New York: Doubleday.
- Schweizer, Eduard (1994). 'Die diakonische Struktur der neutestamentlichen Gemeinde', 159-85 in Gerhard K. Schäfer and Theodor Strohm, eds, *Diakonie – biblische Grundlagen und Orientierungen*. 2nd edn. Heidelberg: HVA.
- Shorter Oxford Dictionary on Historical Principles (2002). Ed. 5, Vol. 2. Oxford: Oxford University Press.
- Thayer, J. H. (1885). *A Greek-English Lexicon of the New Testament being Grimm's Wilke's Clavis Novi Testamenti*. Edinburgh: T & T Clark.
- Thiselton, Anthony C. (2007). *The Hermeneutics of Doctrine*. Grand Rapids, MI / Cambridge, UK: Eerdmans.
- Trench, Richard Chenevix (1880). *Synonyms of the The New Testament*, 9th ed. London: Macmillan.

Is the diaconal ministry based on a misunderstanding?

John N. Collins

'Is the diaconal ministry based on a misunderstanding?' English-speaking participants would call this 'a leading question'. Then they would sit back to see what traps the speaker might fall into. On this occasion, I am not in a position to know what traps the Finnish audience may be inclined to set. So I will answer the question directly and quickly.¹

'Is the diaconal ministry based on a misunderstanding?'

Yes.

This answer did not surprise those people who kindly invited me to present this public lecture at the Church Day 2009. They were expecting me to say 'Yes'. This is because I am known as the New Testament scholar who published a book in 1990 about the ancient Greek word *diakonia* (Collins 1990). The book was a semantic study with a focus on interpretation of the *diakonia* words in the New Testament. Although, I set the book in the context of changes within the theology of ministry 20 and 30 years ago, many readers see more immediate relevance to the theology of diaconal ministry. After all, the terms *diakonia* and diaconate must have got to be intimately related.

The research

According to this book, during the last 150 years theologians, pastors, deacons and churches have based the diaconal ministry on a misunderstanding of the word *diakonia*. This is why the subtitle of the book is *Re-interpreting the Ancient Sources*. If *diakonia* as understood within pastoral theology since the 19th century played a lively role within European churches, those churches would be expected to take a lively interest in the proposed re-interpretation of the term *diakonia*, especially a re-interpretation that eliminated from *diakonia* the very semantic element that had made it the centre of interest and source of inspiration for so long.

The reality is that in its formative years the 19th century diaconate based itself on one particular understanding of *diakonia*. This understanding subsequently permeated talk about deacons and diaconate until quite recent times. Indeed, from the mid 20th century, this special *diaconal* character began to affect thinking in regard to other forms of ministry and to church office itself. However, linguistic

research has shown that the special diaconal character had been misconceived from the first.

The mistake had been to think that, on the basis of the New Testament, *diakonia* means a specifically Christian kind of lowly loving care for those in need. The research in my book revealed, to the contrary, that *diakonia* never meant service of love. In addition, the book claimed that the word could not express such an idea. The book established these claims by examining the *diakon-* words in Greek writings of early Christians and in the writings of over 90 non-Christian authors from the ancient world; it also drew upon other evidences of the words in ancient papyri and inscriptions. These sources came from about 800 years of Greek literary activity. I extended the research across such a long period because in most writings the *diakon-* words do not occur very often. Accordingly, in order to make my argument as convincing as possible, I needed to base it on as broad a database as I could put together.

What did scholars think of the research? In 1995, one reviewer wrote that the book 'has forced us to rethink one of the dogmas of New Testament scholarship'. The reviewer added that the book is 'a lexicographical study, which is also a fascinating read' (Murphy-O'Connor 1996, 153). As we shall see below, today more and more scholars are accepting the book's claims.

A log of claims

The book is a quarter of a million words, and the time allocated to this presentation is forty minutes. Accordingly, the presentation will not be by way of argumentation but will simply be a log of claims.

The most pressing claim will be that if *diakonia* never expressed the idea of humble and loving service, we must conclude that the diaconal ministry in the early Greek-speaking church was not necessarily focused on charitable social work. This is why, in a recent publication, Kari Latvus wrote that the early deacon was simply 'a general worker in, or an authorised person of a local church without any specific social-caritative responsibility' (Latvus 2008, 149). He added that the 'model of the caritative origin of the diaconal ministry seems to be a myth.' In the following I will explain how the myth arose.

Unfortunately, if the research requires that the essential character of the diaconate is something other than involvement in caritative social work, the present brief occasion does not provide us with the kind of time needed to develop positive suggestions about what churches are to do next. As a result, much of what I say may appear to be overwhelmingly negative. However, we ought to look on this

part of the process as – to quote the blurb on the original dust jacket of the book – a clearing of the decks in preparation for coming to a new and positive evaluation of *diakonia*.

Between 1990 and 2000 not many people read the book. The book sold out quickly enough, but most copies lay unread on the shelves of university libraries in the United States. In a the lecture in Germany in 2005 I called the book *The Book Nobody Read* (Gingerich 2004). Interestingly, those who did read it were mainly within the Nordic Evangelical Churches and the Church of England within UK.

Then in 1998 Hans-Jürgen Benedict attended a *Diakonie* Day at Lahti, Finland. Benedict was a professor at Johann Hinrich Wichern's Rauhes Haus in Hamburg. At the *Diakonie* Day Benedict heard the Norwegian Kjell Nordstokke explain why the book was important. Benedict read the book, agreed with it, and was shocked that German scholars had ignored it. He changed that by publishing an article in *Pastoraltheologie* under the title: 'Does the claim of the Evangelical Church rest on a misunderstanding?' (Benedict 2000, 2008a,b) He answered, 'Yes'.

'A false philological premise'

Response to Benedict's paper in Germany was quick. In 2003 the book *Diakonische Konturen* was published by the Diakoniewissenschaftliches Institut of Heidelberg.² While some contributions to this book contained minor criticisms of the re-interpretation, the validity of the re-interpretation was not challenged.

One other significant response to Benedict's paper was a conference in Germany at Rummelsberg in October 2005. The conference theme was 'the Professional Identity of the Deacon', and in regard to this theme the conference brochure stated:

What is a deacon? What will characterize this profession in the future? In former years only a few could give clear answers to these questions, but because of recent developments answers are now hard to find. The Australian theologian John N. Collins has put in question the traditional understanding of the biblical term *diakonia*....

In Rummelsberg, Benedict presented a paper – his third on the subject – and summed up the situation confronting the Evangelical Church in the following words (2008b, 130):

...the accepted interpretation of a central Christian term [*diakonia*] rested upon a profoundly false philological premise about the ancient Greek usage and misunderstands the New Testament sources.

In tune with this evaluation, Benedict (2008b, 131) then reminded to the Evangelical Church that 'It will always be important for the West German *Diakonie* ... to engage itself in critically evaluating its own story and special claims.'

The same challenge, I have to add, faces all institutions, which dedicate the diaconal ministry exclusively to caritative works under the trademark of *diakonia*.

Keeping the trademark

There is no disguising the size and difficulty of this problem. Benedict's own position illustrates this. On the one hand, he stated (2008b, 136), 'in every passage in the New Testament we must make apparent exactly what *diakonia* means in the context.' And he adds, 'there is no going back.'

On the other hand, however, Benedict was also politically sensitive and pragmatic. In regard to the German *Diakonie*, he wrote (2008b, 132): 'The term *Diakonie* will remain a trademark of organised Christian care services aligned with the church.'

One month later, in November 2005, and at a the higher level, the Lutheran World Federation met in Sao Leopoldo in Brazil to discuss 'The Diaconal Ministry in the Lutheran Churches'. The conference was clearly aware of problems associated with terminology. This problem, the conference stated, was 'complicated by the fact that different key terms are being used in different ways', adding: 'there has not been one unilateral understanding of this ministry'. (http://www.lutheranworld.org/What_We_Do/Dts/Programs/DTS_Statement_Diakonia-2005.pdf) Nonetheless, it announced the following principle for working towards understanding of diaconal ministry: 'we base our understanding of diaconal ministry on the Scriptures'.

The conference then provided the following definition of the diaconal ministry:

...the diaconal ministry bears witness to the gospel by expressing God's love for the world by caring for those in physical, social and spiritual need and advocating for societal structures which promote justice and human dignity.

This definition contains two elements: firstly, a concept of diaconal ministry delivering love and care; and, secondly, a new concept of diaconal ministry as promoting social justice. The first element simply repeats the traditional understanding of *diakonia* as loving service, the concept which the re-interpretation of *diakonia* claims is not scriptural. The second element, in contrast, introduces a novel prophetic dimension. This requires diaconal ministry to work against injustice. In my view, this prophetic dimension has not more basis in the Scriptures than the notion of *diakonia* as loving care.

No basis in the Scriptures

Thus, our focus returns to the claim by the Lutheran World Federation in 2005, 'we base our understanding of diaconal ministry on the Scriptures'. How confident can we be in such professed fidelity to the Scriptures?

One resounding outcome of the linguistic research is that every instance of *diakon-* words in every passage of biblical or other text has a meaning inextricably embedded in a particular context. Indeed, without sufficient literary context, it is simply not possible to determine what meaning a *diakon-* word is intended to convey. Another striking outcome is that the modern meanings accruing to expressions like 'diaconal ministry' have no basis in the Scriptures. This outcome stretches to include all values associated with the conventional modern term diakonic. As we know, terms like diakonic add their particular contemporary value to broad reaches of discourse in reference to ecclesiology and pastoral theology. The fact remains that this contemporary value has no basis in the Scriptures. This situation led Kari Latvus to define the deacon in terms we have already cited: 'a general worker in church, or an authorised person of a local church without any specific social-caritative responsibility'.

In laying these claims against a caritative understanding of diaconal ministry, I have, since 2007, greatly enjoyed the academic support of Anni Hentschel of Würzburg. In that year, Dr. Hentschel published her doctoral dissertation under the title *Diakonia im Neuen Testament*, a study which examined many of the same Greek sources that I had examined. What was gratifying to me was that Hentschel came to the same conclusion as I did. She wrote (2007, 85):

This sampling of non-Christian and Jewish Greek sources confirms the findings in Collins' monograph in regard to the semantic field covered by the *diakon-* terms.

In the rest of Hentschel's study, interpretations of particular passages in the New Testament occasionally differ from those in my own. These differences in exegesis do not signify, however, any departure from the semantic field that I had described. Even so, and in particular, Hentschel's readings of Mark 10:45 and Luke 22:27 coincide exactly with mine. In addition, her readings of Acts 6:1-6 and of Romans 15:25 (along with other passages about the Collection for Jerusalem) are also in substantial agreement with mine. Neither she nor I admit any social caritative reference in the *diakonia* of the Collection for Jerusalem. I have provided a detailed evaluation of Hentschel's significant volume in an earlier publication (Collins 2009).

In the light of the close accord between Hentschel's work and my own, I now

consider the linguistic and semantic question about *diakonia* in the New Testament closed.

There is, of course, room for discussion and further clarification in points of exegesis. Hentschel has already illustrated how this can be deemed necessary. Any such clarifications, however, will be developed within the semantic field which she and I have delineated.

In one particular and significant instance scholars will continue to query my reading. This is in regard to 1 Corinthians 12:4-6 and the place of *diakonai* within *charismata*. Nevertheless, the reading adopted by me subsequent to the publication of *Diakonia* in 1990 (Collins 1992, 122-33; 1993; 1994; 2002, 81-85;) is not unprecedented and, in addition, rests on the further insights arising from the process of re-interpretation of *diakonia*. For almost all other modern commentators, the re-interpretation was not a resource they could bring to this difficult exegetical task. However, one of the most respected of scholars, Joseph Fitzmyer (2008, 464-65), has adopted the essential distinctions I make between *diakonai* and *charismata*. In the process Fitzmyer also rejects the long-standing and damaging consensus about *diakonai* and *charismata* that reaches back fifty years to Ernst Käsemann (Collins 2006).

Diakonia and diaconal ministry in NT

Many more indications could be adduced in support of the re-interpretation of *diakonia*. Many more could also be adduced to point up the ongoing reluctance within academia to acknowledge the relevance of the re-interpretation to critical areas of exegesis, ecclesiology, ministry, and the diaconate. Pastorally, an even more pressing problem than a sluggish academic reception of the re-interpretation, remains the reluctance of numerous major denominations to address the diaconal ministry in the light of the re-interpretation of *diakonia*.

One seriously deleterious effect of this reluctance is the ongoing practice of *eisegesis* at the expense of legitimate expectations from informed exegesis. Eisegesis is a long-established tendency to introduce unfounded ideas into the biblical text and thereby distort the meaning of the biblical text. I give one strikingly relevant illustration. One translation (*The Way*, 1973) presented to its 3 million readers the *diakonia* of the Son of Man at Mark 10:45 in the following words: 'even I, the Messiah, am not here to be served, but to help others...' When, however, the theology of the *diakonia* of the Son of Man himself is reduced to this banal level, we have reason to be concerned at what distortions might be introduced to the other 99 passages where the *diakon-* words occur in the New Testament.

In any such underestimation of the theology at work in Mark 10:45 what we are missing is the powerful divine mandate under which Mark's Son of Man enters upon his march to Jerusalem and away from the honour, wealth and power that have deluded the sons of Zebedee (Mark 10:35,42). Mark's wholly unusual Greek formulation of the two *diakon*- verbs in verse 45 is to be understood on the following lines: 'The Son of Man did not come to have people attending upon him but for the purpose of carrying out the mandate given to him...'

In the case of diaconal ministry, churches are confronting a major issue. I believe their responsibility is twofold: firstly, to rectify the relationship of the diaconal ministry to the Scriptures, and, secondly, to clarify the ecclesiological basis of the diaconal ministry: where does it fit in the church and why. In addressing these responsibilities, the churches both in their diverse levels of leadership and within all their congregations, must never forget the essential call of the gospel (John 13:34) that it has long perversely locked up in its conceptualisation of *diakonia*: 'Love one another as I have loved you.'

The call of the deacon, however, is to something over and above this call to love. The call of the deacon is also something over and above being the agent of the community's expression of love. In *Deacons and the Church* (Collins 2002) I identified the deacon's field of pastoral involvement as embracing both the community's expression of love and, alongside that, the community's life of faith. In sympathy with this, I cited there the view of T. F. Torrance (1984, 11) – in spite of his misconstruing of the Greek word *diakonia* (13) – that the role of the pastor is the ministry of the word (including sacrament), and that the ministry of the deacon is the ministry of response to the word.

NOTES

- 1) This paper was first presented as a brief public lecture accompanied by translation during Church of Finland Church Day 2009 (Jyväskylä, Friday, 21 August, 16.00–17.30). Here I have expanded the sentences somewhat beyond the constraints imposed on that occasion for the purpose of facilitating oral translation. Citations from German sources have been translated into English.
- 2) Principally, in four papers by Benedict himself (2003, 127-35), and by Stefan Dietzel, Ismo Dunderberg, and Dierk Staritzke in Herrmann, Merz, Schmidt, 2003, 127-212. Dirk Jonas' long paper (63-126) on the meaning of service/'Diakonie' in Mark and Luke appears to dismiss the relevance of my *Diakonia* (1990, 2009) as well of Benedict's discussion of the semantic issues; see Jonas 2003, 67 note 20.

REFERENCE

- Benedict, Hans-Jürgen (2000). 'Beruht der Anspruch der evangelischen Diakonie auf einer Missinterpretation der antiken Quellen? John N. Collins Untersuchung "Diakonia"'. *Pastoraltheologie* 89, 349-64. Also 2008a, 114-28; 2008b, 117-33.
- Benedict, Hans-Jürgen (2003). 'Die grössere Diakonie: Versuch einer Neubestimmung im Anschluss an John N. Collins'. Hermann, Merz, Schmidt 2003, 127-35.
- Benedict, Hans-Jürgen (2008a). *Barmherzigkeit und Diakonie: Von der rettenden Liebe zum gelingenden Leben*. Stuttgart: Kohlhammer.
- Benedict, Hans-Jürgen (2008b). 'Diakonie als Dazwischengehen und Beauftragung. Die Collins-Debatte aus der Sicht ihres Anstossgebers.' Benedict 2008a, 129-37.
- Collins, John N. (1990; 2009). *Diakonia: Re-interpreting the Ancient Sources*. New York: OUP.
- Collins, John N. (1992). *Are All Christians Ministers?* Collegeville, MN, USA: Liturgical Press.
- Collins, John N. (1993). 'Ministry as a Distinct Category among charismata (1 Corinthians 12:4-7)'. *Neotestamentica* 27.1, 79-91.
- Collins, John N. (1994). 'Gifts of God to Congregations: An alternative reading of 1 Corinthians 12.4-6. Worship 68.3, May, 242-49.
- Collins, John N. (2002). *Deacons and the Church. Making a connection between old and new*. Leominster, UK: Gracewing; Harrisburg, PN: Morehouse
- Collins, John N. (2006). 'Ordained and Other Ministries: Making a Difference'. *Ecclesiology* 3.1, 12-32
- Collins, John N. (2009a). 'Re-interpreting diakonia in Germany'. *Ecclesiology* 5.1, 69-81
- Fitzmyer, Joseph A. (2008) *First Corinthians*. Anchor Yale Bible. New Haven: Yale University Press.
- Gingerich, Owen (2004). *De revolutionibus: Chasing the Revolutions of Nicolaus Copernicus [1543]*. London: Heinemann.
- Hentschel, Anni (2007). *Diakonia im Neuen Testament. Studien zur Semantik unter besonderer Berücksichtigung der Rolle von Frauen*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Herrmann, V., Merz, R., Schmidt, H., eds. (2003). *Diakonische Konturen: Theologie im Kontext sozialer Arbeit*. Heidelberg: Winter.
- Herrmann, V., and Horstmann, M., eds. (2008) *Studienbuch Diakonie*, vol. 1: *biblische, historische und theologische Zugänge zur Diakonie*. 2nd ed. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag.
- Jonas, Dirk (2003). 'Diakonein – Diakonia – Diakonos. Studien zum Verständnis des Dienstes ('Diakonie') bei Markus und Lukas'. Hermann, Merz, Schmidt 2003, 63-126.
- Latvus, Kari (2008). 'The Paradigm Challenged. A New Analysis of the Origin of Diakonia.' *Studia Theologica* 62.2, 142 – 57.
- Murphy-O'Connor, Jerome (1995). Book review. *Revue Biblique* 102.1, 152-53.
- The Way. Catholic Edition. An illustrated edition of *The Living Bible*. (1973). Wheaton, Ill.: Tyndale House.
- Torrance, T. F. (1984). *The Eldership in the Reformed Church*. Edinburgh: Handsel Press.

Pitääkö diakonian ja diakonian viran perustua Raamattuun

Kommentti John N. Collinsin esitykseen ”Perustuuko diakonian virka väärinymmärrykseen?”

Kari Kopperi

John N. Collinsin tutkimus kreikankielisestä diakonia-käsitteestä on erittäin mielenkiintoinen sekä sisällöltään että myös vastaanotoltaan. Teoksen julkaisemisen jälkeen sitä ei juuri kommentoitu. Suomessa tutkimuksesta ryhdyttiin keskustelemaan pienessä piirissä 1990-luvun lopulla ja tuolloin kirjoitin siitä kirja-arvostelun Diakonia-lehteen (Pitäisikö diakonian käsitteestä luopua? – Diakonia 4/1999, 43-44). Olen edelleen sitä mieltä, että John N. Collinsin esittämät tulokset ansaitsevat huomiota ja niistä on syytä keskustella myös Suomessa sekä akateemisissa piireissä että myös kirkossa. Pidänkin erittäin arvokkaana, että teema on esillä myös Jyväskylän kirkkopäivillä.

Ennen kuin ryhdyn kommentoimaan päivän puheenvuoroa, yritän hieman tiivistää Collinsin tutkimustuloksia:

- Ensimmäisten kristillisten vuosisatojen aikana kirkossa työskenteli erilaisissa tehtävissä henkilöitä, joita kutsuttiin diakoneiksi.
- Sekä Uuden testamentin että varhaisen kristikunnan dokumenttien perusteella ns. alkukirkon olennainen piirre on ollut sosiaalis-karitatiivinen aktiivisuus. Kristillistä kirkkoa ei olisi ollut olemassa ilman lähimmäisenrakkautta ja työtä hädässä olevien ihmisten hyväksi.
- Diakoneilla ei kuitenkaan ollut erityistä roolia kirkkojen sosiaalis-karitatiivisessa työssä tai sen organisoinnissa.
- Diakonin virkaa voidaan luonnehtia lähinnä monipuoliseksi seurakunnan työntekijän tehtäväksi, joka kuitenkin hiipui vähitellen alemmaksi kirkon virkahierarkiassa.
- Nykyinen käsitys diakonian virasta tai diakonian erityislaatuudesta on myöhäsyntyinen keksintö, jonka raamatulliset ja alkukirkon juuret ovat varsin niukat.

Collinsin teesi haastaa pohtimaan tutkimuksen tuloksia ja siitä seuraavia johtopäätöksiä. Kommentissani en esitä vastausta esitettyyn haasteeseen, vaan lähinnä nostan esille muutamia kysymyskokonaisuuksia, joihin kirkossa tulisi vastata. Ensiksikin on syytä pohtia raamatullisuuden periaatetta. Kristillisessä uskossa on aina korostettu vahvasti lähimmäisen rakastamista. Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa, kuten monissa muissakin kirkoissa, on myös vahva sosiaalis-karitatiivisen

diakonian perinne ja runsaasti diakoniatyöntekijöitä. Kirkoissa on yleensä haluttu korostaa opin ja toiminnan raamatullisia perusteita, joten jos John N. Collinsin tutkimus otetaan vakavasti, niin seuraako siitä, että diakonian käsitteestä pitäisi luopua, koska käsitys diakoniasta erityisenä kristillisenä palvelutehtävänä ei näytä perustuvan Raamattuun? Samalla on myös pohdittava, antaako teesi aiheita arvioida uudelleen kirkkojen diakoniatyötä.

Toiseksi tutkimus johtaa pohtimaan myös virkakysymyksiä. Kirkoissa on pitkään keskusteltu ns. kolmisäikeisestä virasta sen eri muunnelmineen. Yleensä keskustelun keskipisteenä on ollut viran ns. kolmas säie eli diakonin virka. Jos Raamatussa kuvatut diakonit eivät erityisesti osallistuneet kirkon sosiaalis-karitatiiviseen työhön, niin mitä tästä seuraa keskustelulle diakonaatista ja kirkon kolmisäikeisestä virasta?

Kolmanneksi teesi voi vaikuttaa myös käsitykseen papin virasta. Luterilaisuudessa on nimittäin totuttu ajattelemaan, että piispan virka on kaitsennan virka, papin virka on sanan saarnaamisen ja sakramenttien jakamisen virka ja diakonin virka on sosiaalis-karitatiivinen palvelun virka. Jos diakonia ei erityisesti liity palvelun virkaan, niin seuraako tästä tarve ymmärtää papin tai jopa piispan virka uudella tavalla? Collinsin tutkimuksen mukaan vastuuta lähimmäisestä ja kirkon sosiaalis-karitatiivista työtä ei voi perustellusti delegoida diakonin viralle, vaan se liittyy koko kirkon olemukseen ja koskettaa niin muodoin kaikkia kirkon virkoja.

Neljänneksi kirkoissa on vahva diakoniatyön traditio, mutta Collins osoittaa, että sana diakonia ei Raamatussa juuri liity tällaiseen toimintaan. Pitäisikö sen vuoksi ajatella, että sana diakonia on eräänlainen myöhemmin kehitetty kirkon sosiaalis-karitatiivisen toiminnan tavaramerkki, jota voidaan käyttää tavaramerkin tavoin, vaikka se ei nouse Raamatusta?

Viidenneksi Collins viittaa alustuksessaan LML:n San Leopoldon kokouksessa esittämään määritelmään diakoniasta. Sen mukaan ”diakonin virka todistaa evankeliumista ilmaisten Jumalan rakkautta maailmaan pitämällä huolta niistä, jotka ovat fyysisessä, sosiaalisessa tai hengellisessä hädässä ja puolustamalla sellaisia yhteisöllisiä rakenteita, jotka edistävät oikeudenmukaisuutta ja ihmisarvoa.” Collinsin mukaan tämä on hyvä esimerkki siitä, miten raamatullisena esitetään näkemyksiä, jotka eivät kuitenkaan perustu Raamatun teksteihin. Vaikka hyväksyisimme näkemyksen, että sana diakonia ei viittaa kirkon sosiaalis-karitatiiviseen toimintaan, niin eikö San Leopoldossa esitetty määritelmä kuvaa osuvalla tavalla lähimmäisenrakkauden periaatteeseen perustuvaa kirkon toimintaa?

Jälkikirjoitus

Jyväskylän seminaari synnytti nopeasti vilkasta keskustelua, jossa on jatkettu Collinsin tutkimuksen pohdintaa. Yhtäällä on esitetty huoli, että tutkimus turhentaa monien diakoniatyöntekijöiden ammatillisen identiteetin ja heidän työnsä arvon. Monen diakoniatyöntekijän huoli näyttää olevan, että jos sana diakonia ei viittaa sosiaalis-karitatiiviseen toimintaan, niin miten käy diakoniatyöntekijän ammatti-identiteetille. Arvelisin, että ei ole syytä huolestua, sillä myös Collins korostaa sosiaalis-karitatiivisen toiminnan keskeisyyttä kristillisessä uskossa. Hänen mukaansa diakonit kantoivat vastuuta kirkon asiasta ja olennaisista tehtävistä yhdessä muiden virkojen kanssa. Hänen mukaansa keskeistä kristillisessä uskossa oli jo Uudessa testamentissa ja alkukirkossa usko ja rakkaus. Tätä myös diakonit edistivät. Suomalaiselle luterilaisuudelle kristillisen uskon tiivistäminen uskon ja rakkauden käsitteisiin ei ole mikään uutuus. Uskon ja rakkauden käsitteiden avulla on myös pyritty ilmaisemaan luterilaisen diakonian teologian ydintä.

Toisaalla on pohdittu laajemmin myös viime vuosien diakonaattikeskustelua. Jos Raamatussa kuvattu diakonin virka tulisi ymmärtää laajemmin kuin vain sosiaalis-karitatiivista vastuuta kantavien kirkon työntekijöiden viraksi, niin eikö se jollain tavalla avaa suomalaista keskustelua, joka tuntuu juuttuvan keskusteluun eri työntekijäryhmien ammatti-identiteettien erityislaatuisuudesta? Diakonin virka voidaan selkein raamatullisin perusteluin ymmärtää laaja-alaisena virkana, johon kuuluu erilaisia tehtäviä, mutta niitä kaikkia yhdistää kirkolle olennainen pyrkimys uskon ja rakkauden edistämiseen. Mielestäni tämä on mahdollisuus, johon kannattaa tarttua.

Katsaus diakonisen hoitotyön tutkimukseen

Lea Rättyä

Diakonian tutkimuksen lisääntymiseen Suomessa vaikuttavat osaltaan Diakonian tutkimuksen seuran perustaminen, Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehittämistoiminta sekä muiden tieteenalojen kuin teologian lisääntynyt kiinnostus diakonian tutkimiseen. Diakonia on laaja-alainen käsite, jota voidaan tarkastella useista eri näkökulmista ja tieteellisistä lähtökohdista käsin. Tarkastelen tässä kirjoituksessa diakonisen hoitotyön tutkimusta Suomessa, mutta pohdin lyhyesti myös diakonisen hoitotyön linkittymistä kansainväliseen parish nursing -tutkimukseen.

Diakonisen hoitotyön käsite ja sisältö

Diakonisen hoitotyön käsitettä on määritellyt Marjatta Myllylä (2000, 2002), ja vuonna 2004 valmistuneessa väitöskirjassaan Myllylä rakentaa diakonisen hoitotyön mallin. Diakonisen hoitotyön mallissa hoitajan ja hoidettavan kohtaaminen ja vuorovaikutussuhde perustuu kristillisen ihmiskäsityksen pohjalta tapahtuvaan tasavertaiseen lähimmäisyyteen. Tässä kohtamisessa on läsnä jokin ihmistä korkeampi voima. Oleellista on ihmisen kokonaisvaltainen palveleminen, toivon välittyminen ja pelkojen hälveneminen, jolloin hoidettava ihminen voi kokea saavansa lahjomatonta hoitamista ja rakkauden tunnetta. Diakoninen hoitotyö on ammatillista palvelemista, ja siinä toteutetaan hoitotyön auttamismenetelmien lisäksi karitatiivisia, sosiaalisia, pastoraalisia, katekeettisia ja liturgisia auttamismenetelmiä (Myllylä 2004, 65–69).

Myllylän (2000, 2004) tutkimusten lisäksi diakonista hoitotyötä käsittelee lisensiaattityössään Hannele Tiittanen (2001) ja pro gradu -tutkielmia (Möttönen 1994, Rättyä 1998, Heikkilä 2002, Kotisalo 2002, Vuoti 2005, Jauhonen 2006) on aihepiiristä muutamia. Kotisaloon (2002, 42, 2005, 12–16) mukaan diakoninen hoitotyö on sisällöltään ensisijaisesti toivon mahdollistamista, sielunhoidollista keskustelemista, yksinäisyyden lievittämistä, yksilön ja perheen voimavarojen vahvistamista, moniammatillista yhteistyötä ja terveyteen liittyvää ohjaamista.

Tiittanen (2001, 79–81) kuvaa tutkimuksessaan diakonissan antamaa tukea yksinhuoltajaäidille. Tulosten pohjalta rakennetun alustavan mallin mukaan diakonissan toimintaa yksinhuoltajaäidin tukemisessa kuvataan kohdatuksi tulemisen, sopimusten tekemisen ja voimavarojen lisäämisen vaiheiden kautta. Mallin mukaan molemminpuolinen luottamus on edellytys kohdatuksi tulemiselle ja tuen antami-

selle. Kohdatuksi tuleminen edellyttää diakonissalta valmiutta ottaa aidosti vastaan äidin kokema hätä ja kykyä nähdä umpikujaan ajautuneen äidin elämäntilanne kokonaisvaltaisesti. Luottamuksellisen vuorovaikutuksen edellytys on äidin kokemus hyväksytyksi ja lohdutetuksi tulemisesta juuri sinä hetkenä. Kohtaamistilanteessa on läsnä samanaikaisesti tai limittäin sekä menneisyys, nykyisyys että tulevaisuus. Äidin menneisyyden ja taakse jääneiden elämäntilanteiden kokonaisuuden näkeminen on edellytys nykyisyyden ymmärtämiselle ja auttamiselle nyt – hetkessä, mutta se on edellytys myös äitiä tulevaisuudessa kannattelevien voimavarojen ja vahuuksien löytymiselle. Avun tarpeen loputtua on yksinhuoltajaäidin jaksamisen ja selviytymisen kannalta merkittävää se, että hän tietää voivansa tarpeen tullen palata diakonissan luokse. Tietoisuus avun mahdollisuudesta auttaa eteenpäin (ks. myös Rättyä 1998, 35).

Yksinhuoltajaäidin auttamisen prosessi rakentuu umpikujautuneen elämäntilanteen kohtaamisesta, ratkaisujen hakemisesta ja rinnalla kulkemisesta nykyisyydessä sekä elämää kantavien tekijöiden löytämisestä ja niiden tukemisesta. Keskeistä on kuunteleminen, keskusteleminen, toivon ylläpitäminen, elämänkysymysten ja tunteiden käsitteleminen sekä levon ja virkistykseen mahdollistaminen (Tiittanen 2001, 79). Myös Rättyän (1998, 33–34) tutkimus korostaa diakoniatyöntekijän merkitystä turvallisena rinnalla kulkijana, tilanteen todesta ottavana, välittävänä lohdun antajana, selviytymisen tukijana ja omien voimavarojen lähteille ohjaavana kannustajana (vrt. Vuoti 2005, 63–68). Diakoniatyöhön ja diakoniseen hoitotyöhön liitetään odotuksia ihmisläheisestä, sallivasta ja hyväksyvistä ilmapiiristä, ajan antamisesta, läsnä olosta, auttavaisesta suhtautumisesta ja hyvästä kohtelusta (Rättyä 1998, 32–39, ks. myös Heikkilä 2002, 43–51). Heikkilän (2002, 44–45) mukaan vanhukset odottavat saavansa apua ja tukea kotiin, jolloin kotikäyntien merkitys korostuu keskusteluavun, hengellisen tuen ja käytännöllisen avun antajana (ks. myös Vuoti 2005).

Konkreettisten hoitotoimenpiteiden vähennyttyä diakonissan työstä on työn keskeisimmäksi sisällöksi muotoutunut ihmisen eheyttävä kohtaaminen (Vuoti 2005). Diakonissojen erityisosaaminen liittyy taitoon rakentaa luottamuksellinen hoitosuhde potilaan tai asiakkaan kanssa ja taitoon vähentää potilaan pelon ja jännityksen tunteita. Hengellisessä tukemisessa on keskeistä muun muassa rukouksileminen, olemassaolosta ja mieltä painavista asioista keskusteleminen, hengellisen musiikin ja kirjallisuuden käyttäminen, hengellisen yhteisöllisyyden tukeminen ja läsnä oleminen, joka merkitsee ajan antamista ahdistuneelle, hiljaa vierellä olemista ja kädestä kiinni pitämistä (Jauhonen 2006, 30–31). Läsnä oleminen tarkoittaa tässä yhteydessä sekä hoitajan läsnä olemista potilaalle tai asiakkaalle

että Jumalan läsnäolon tiedostamista kohtaamistilanteessa (Rättyä 1998, 35–36, Myllylä 2004, 68, Pohjalainen 2005, 135–136, ks. myös Gothoni 2007, 267–268). Jauhosen (2006, 45–65) mukaan psykoemotionaalisisessa hoitamisessa yhdistyy samanaikaisesti ammatillista auttamista, tasavertaista vierellä kulkemista ja lähimmäisyyttä. Psykoemotionaalinen hoitaminen on diakonisen hoitotyön keskeisin sisältö, ja se merkitsee Jumalan käsinä toimimista hoitotyössä.

Diakoninen hoitotyö on apua tarvitsevan ja kärsivän ihmisen kokonaisvaltaista kohtaamista ja auttamista (Rättyä 1998, 2004, Myllylä 2000, 2004, Tiittanen 2001, Kotisalo 2002, 2005, Pohjalainen 2005, Vuoti 2005, Kinnunen 2009, vrt. Kiiski 2009, 154 ja Hakala 2007, 254255), ja se perustuu kristilliseen ihmiskäsitykseen. Siinä on keskeistä tasavertainen lähimmäisyys (Myllylä 2004, Jauhonen 2006, ks. myös Pohjalainen 2005), luottamus (Tiittanen 2002, Pohjalainen 2005, Jauhonen 2006), toivon ylläpitäminen (Rättyä 1998, Kotisalo 2002, 2005, Tiittanen 2001, Myllylä 2004), voimavarojen vahvistaminen (Rättyä 1998, Tiittanen 2001), keskusteleminen, kuunteleminen (Rättyä 1998, Tiittanen 2001, Heikkilä 2002, Rättyä 2004), hengellinen tukeminen (Rättyä 1998, Heikkilä 2002, Kotisalo 2002, Vuoti 2005, Jauhonen 2006) sekä ihmisen eheyden ja terveyden edistäminen (Rättyä 1998, Kotisalo 2002, 2005, Pohjalainen 2005, Vuoti 2005).

Diakoninen hoitotyö ja terveyden edistäminen diakoniatyössä

Diakoniseen hoitotyöhön sisältyy terveyteen liittyvää ohjaamista (Kotisalo 2005), joka voi olla muun muassa terveellisiin elämäntapoihin, unihäiriöihin, verenpainetaudin hoitamiseen, lääkehoitoihin ja hoidon saantiin liittyvää neuvontaa ja ohjausta (Rättyä 1998, 37). Hoitotyön osaamista tarvitaan myös sellaisissa tilanteissa, kun asiakkaan tai hänen läheistensä terveydentilassa tapahtuu muutoksia (Kotisalo 2005, 12–16). Diakonissojen tekemät hoitotoimenpiteet liittyvät verenpaineen ja verensokerin mittaamiseen, lääkkeiden jakamiseen, jalkojen hoitamiseen, pesuissa auttamiseen, hoidon tarpeen arvioimiseen (Rättyä 2004, 44), influenssarokotteen antamiseen, lääkkeiden viemiseen, haavan hoitamiseen ja leiri- ja retkiolosuhteissa tapahtuvaan ensiavun antamiseen ja sairaan hoitamiseen. Erityisesti maaseudulla ja harvaan asutuilla alueilla, missä terveydenhuollon palvelut ovat kaukana, on diakonissan sairaanhoidollisesta osaamisesta hyötyä. (Kinnunen 2009, 103–104.) Edellyttäähän ihmisen kokonaisvaltainen kohtaaminen myös ihmisen ruumiillisuuden huomioon ottamista ja hänen ruumiinsa terveyden edistämistä (Juntunen & Saarela 2009, 50).

Myllylän (2004, 79) mukaan diakonista hoitotyötä tekevät siihen koulutuksen saaneet sairaanhoitajat erityisesti seurakunnissa, mutta sitä tarvitaan nykyistä

enemmän myös sairaaloissa ja hoitolaitoksissa (ks. myös Pohjalainen 2005). Diakoninen hoitotyö on yhteiskunnallista ja kirkollista vaikuttamista (Myllylä 2004, 69). Se on etsivää työtä ja olemassa olevien epäkohtien korjaamista (Pohjalainen 2005, 135, Rättyä 2004, 48–49). Diakonisella hoitotyöllä on paljon annettavaa julkiselle sosiaali- ja terveydenhuollolle, mutta tietämys diakoniatyöstä ja diakonisen hoitotyön sisällöstä on vielä vähäistä. Tästä syystä työntekijöiden odotetaan tuovan työtään enemmän esiin ja toimivan nykyistä selkeämmin asiakkaiden puolestapuhujina suhteessa poliittisiin päättäjiin (Rättyä 1998, ks. myös Heikkilä 2002). Tiedottamiseen, toiminnasta informoimiseen ja kriittisenä äänenä olemiseen tulee kiinnittää nykyistä enemmän huomiota kaikessa kirkon toiminnassa (Pessi 2008, 103).

Kansanterveyslain voimaantumisen (1972) muuttaessa diakonissojen työn sisältöä (Pyykkö 2004, 110–139, Vuoti 2005, Salmesvuori 2008, 41) on sairaanhoidollisen ja diakonisen hoitotyön osaamisen hyödyntämiseen diakoniatyössä voitu suhtautua kriittisesti tai epäillen. Kettunen (2001, 211) nostaa tutkimuksessaan esiin diakonissakoulutuksen saaneiden diakoniatyöntekijöiden rajallisen mahdollisuuden hyödyntää työssään terveydenhoidollista osaamistaan, koska diakoniatyön sisältö on pääosin jotain muuta kuin mihin diakonissat ovat saaneet koulutuksen. Kyse on kuitenkin siitä, miten terveyden- ja sairaanhoidollinen osaaminen määritellään ja ymmärretään. Mistä näkökulmasta käsin diakoniatyötä tarkastellaan, ja mistä kontekstista käsin apua tarvitsevaa ihmistä autetaan? Gothonin (2006, 94–95) tutkimuksessa koulutuksen merkitys taloudelliseen auttamiseen liittyvässä kohtauksessa näkyi niin, että diakonit kiinnittivät huomiota selkeämmin toimeentulotukeen liittyviin seikkoihin, ja diakonissat puolestaan työttömyyden ja sairauden väliin yhteyksiin ja taloudellisten ongelmien aiheuttamaan psyykkiseen rasitukseen.

Diakonisen hoitotyön tarve lisääntyy tulevaisuudessa (Kinnunen 2009, 253), koska erityisesti vanhustenhuoltoon ja omaishoitajien tukemiseen sekä mielen-terveysasiakkaiden auttamiseen tarvitaan seurakunnalta suurempaa työpanosta (Hyttinen 1999, 104–105, Kinnunen 2009, 253, Ks. myös Pessi 2008, 105). Diakonialla on Hännisen (2009, 232) mukaan merkittävä tehtävä sellaisessa terveyden edistämisessä, sairauksien ehkäisemisessä, hoidossa ja seurannassa, missä huomioidaan ihmisen terveyttä ja elämäntilannetta kokonaisvaltaisesti.

Diakoninen hoitotyö – Parish nursing

Diakonisen hoitotyön käsitettä ei juuri löydy kansainvälisistä tutkimuksista (Myllylä 2004, 42), mutta parish nursing- ja faith community nursing -toimintaa käsitteleviä kansainvälisiä tutkimuksia on suhteellisen runsaasti. Parish nursing -toiminta alkoi Chicagossa vuonna 1984, kun kuusi sairaanhoitajaa palkattiin työhön seurakuntiin

eri puolille Illinoisin osavaltiota. Nykyisin parish nursing -koulutus on laajentunut eri puolille Amerikkaa, Australiaa, Uutta-Seelantia ja Kanadaa. Se on voimakkaasti lisääntyvä hoitotyön osa-alue Amerikassa (Solari-Twadell & McDermot 1999, Miller 2000, Hickman 2006). Seurakuntalaiset odottavat saavansa kirkolta apua ja ohjausta terveysongelmiinsa, sillä hengellisyys ja uskonnollisuuden nähdään vaikuttavan merkittävästi ihmisen terveyteen ja hyvinvointiin (Weaver ym., 1998, Swinney ym., 2001). Seurakunnassa tapahtuvassa sairaanhoidossa ja terveyden edistämistyössä on mahdollista yhdistää usko, terveys, ruumis ja sielu, jotta ihminen eheytyisi ja paranisi (Hickman 2006).

Parish nursing merkitsee holistista, kokonaisvaltaista lähestymistapaa asiakkaan ja potilaan hoitamiseen ja terveyden edistämiseen (Miller 2000, Swinney ym., 2001, Tuck ym., 2001, Weis ym., 2002). Seurakunnassa toimiva sairaanhoitaja (parish nurse) huolehtii seurakuntalaisten terveyden edistämisestä antamalla yksilö- ja ryhmäohjausta terveellisistä elämäntavoista, pitämällä erilaisia itsehoito- ja tukiryhmiä, tekemällä erilaisia terveydentilaan liittyviä seulontatutkimuksia, suorittamalla kotisairaanhoitoon liittyviä tehtäviä ja vieraillemalla sairaiden luona (Miller 2000). Työssä on tärkeää hengellisen tuen antaminen ja sielunhoito, jonka avulla voidaan auttaa ihmistä Jumalan yhteyteen, ja ”tuoda Jumala lähelle ihmistä”, silloin kun elämässä on omaa terveyttä ja hyvinvointia uhkaavia tekijöitä (Van Dover & Bacon Pfeiffer 2007, 218). Psyko-sosiaalisen ja hengellisen tuen antamisen ohella seurakunnassa toimivalla sairaanhoitajalla on hyvät mahdollisuudet puolustaa terveyttä tukevia ratkaisuja yhteisössä, tehdä terveyden edistämistyötä ja ennalta ehkäisevää hoitotyötä. Hän toimii linkkinä yhteisön ja sen jäsenten tarpeiden ja virallisen terveydenhoitojärjestelmän välillä (Weis ym., 2002, 112). Swinney ym. (2001) korostavat yhteisöllisyyden merkitystä seurakunnassa tapahtuvassa hoitotyössä, jolloin keskeistä on yhteisön terveysriskien, ongelmien ja terveyden edistämiseen liittyvien tarpeiden kartoittaminen.

Diakonisen hoitotyön tutkimus on päässyt hyvään alkuun Suomessa. Lisätutkimusta tarvitaan kuitenkin sekä hoitotyössä että diakoniatyössä toteutuvasta diakonisesta hoitotyöstä. Tärkeitä ja ajankohtaisia tutkimusaiheita on runsaasti. Kiinnostavia tutkimusmahdollisuuksia tarjoaa myös kansainvälinen yhteistyö diakonista hoitotyötä ja parish nursing -koulutusta tarjoavien yliopistojen ja oppilaitosten välillä. Onhan diakonisessa hoitotyössä ja seurakunnassa tapahtuvassa sairaanhoidossa (parish nursing) runsaasti samankaltaisia piirteitä työn perusteissa, periaatteissa ja sisällöissä. Sekä diakoninen hoitotyö että seurakunnassa tai uskonnollisessa yhteisössä tapahtuva sairaanhoito (parish nursing) ovat laaja-alaista, kokonaisvaltaista yksilöä, perhettä ja yhteisöä auttavaa ja heidän terveyttään edistävää toimintaa.

LÄHTEET

- Gothoni, Raiili (2006). Velat anteeksi? Akordirahastotoimintamallin arviointitutkimus. Suomen ev.lut.kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2006:1. Helsinki. 94-95.
- Gothoni, Raiili (2007). Sielunhoito – kohtaaminen Jumalan kasvojen edessä. Teoksessa Latvus Kari & Elenius Antti (toim.) Auttamisen teologia. Helsinki: Kirjapaja, 256-268.
- Hakala Pirjo (2007). Sielunhoidon suuntaukset ja diakonia. Teoksessa Latvus Kari & Elenius Antti (toim.) Auttamisen teologia. Helsinki: Kirjapaja, 231-255.
- Heikkilä Mirva (2002). Vanhusten hengellisen tuen tarpeet ja tuen saanti sekä odotukset diakoniselle hoitotyölle. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, Hoitotieteen ja terveystieteiden laitos.
- Hickman Janet S. (2006). Faith Community Nursing. USA: Lippincott Williams & Wilkins.
- Hyttinen Hanna (1999). Gerontologisen hoitotyön tietoperusta. Hoitotyön toimijoiden arvio gerontologisessa hoitotyössä tarpeellisesta tietoperustasta lähitulevaisuudessa. Acta Universitatis Ouluensis D Medica 531. Oulun yliopisto, Hoitotieteen ja terveystieteiden laitos.
- Jauhonen Anne (2006). Diakonisen hoitotyön ytimessä. Diakonissat tarkastelevat psyykoemotionaalista hoitamistaan. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, Hoitotieteen ja terveystieteiden laitos.
- Juntunen Elina. & Saarela Tiina (2009). Seurakuntadiakonian perustehtävä ja terveyden kysymykset. Teoksessa Kinnunen Kaisa (toim.) Sairas köyhyys, tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä, Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009:7. Helsinki: Kirkkohallitus, Helsinki, 36-50.
- Kettunen Paavo (2001). Leipää vai läsnäoloa? Asiakkaan tarve ja diakoniatyöntekijän työnäky laman puristuksessa. Kirkon tutkimuskeskus, Sarja A Nro 76, 2001, 211.
- Kiiski Jouko (2009). Sielunhoito. Helsinki: Edita Prima.
- Kinnunen Kaisa (2009). Terveysteen ja sairauteen liittyvän auttamisen muodot diakoniatyössä. Teoksessa Kinnunen Kaisa (toim.) Sairas köyhyys, tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009:7. Helsinki: Kirkkohallitus, 92-131.
- Kotialo Helena (2002). Diakoniatyön ja diakonisen hoitotyön toteutuminen Kuopion hiippakunnan diakonisojen arvioimana. Pro gradu -tutkielma. Kuopion yliopisto, Hoitotieteen laitos
- Kotialo Helena (2005). Diakonisen hoitotyön toteutuminen. Diakonian tutkimus 1, 5-18.
- Miller, Lynda, W. (2000). Continuing Professional Education: A Spiritually Based Program. New Direction for Adult and Continuing Education 2000 (6)85,49-57.
- Myllylä Marjatta (2000). Näkökulmia diakoniasta ja hoitotyöstä, kohti diakoninen hoitotyö -käsitettä. Licensiaattityö. Oulun yliopisto, Hoitotieteen ja terveystieteiden laitos.
- Myllylä Marjatta (2002). Kohti diakonisen hoitotyön käsitettä. Teoksessa Lahtinen Mikko & Toikkanen Tuulikki (toim.) Anno Domini 2002. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö, Lahden diakonian instituutti, 179-195.
- Myllylä Marjatta (2004). Diakonisen hoitotyön mallin rakentaminen, Väitöskirja. Oulun yliopisto, Hoitotieteen ja terveystieteiden laitos, www.herkules oulu.fi/isbn9514273567/isbn9514273567.pdf
- Möttönen Sirja (1994). Diakoninen hoitotyö diakonissakoulutuksessa. Opinnäytetutkielma. Kuopion yliopisto, Hoitotieteen laitos.
- Pessi Anne Birgitta (2008). Diakonian työnäky ja suhde hyvinvointivaltioon. Teoksessa Korpela, Salla (toim.) Rakkauten virassa. Diakonian ammattilaisten viisi vuosikymmentä. Helsinki: Minerva Kustannus Oy, 97-119.

- Pohjalainen Terttu (2005). Diakoninen hoitotyö – perinteikäs ja uusi hoitotyön ala. Teoksessa Lahtinen Mikko & Toikkanen Tuulikki (toim.) Anno Domini 2005. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö, Lahden diakonian instituutti, 120–143.
- Pyykkö Raija (2004). Valtion ja kirkon välissä: ammatillisen seurakuntadiakonian muuttuminen. Teoksessa Henriksson Lea & Wrede Sirpa (toim.) Hyvinvointityön ammatit. Helsinki: Gaudeamus, 110–143.
- Rättyä Lea (1998). Diakoniatuomistojen asiakkaiden kokemukset avun ja tuensaamisesta. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, Hoitotieteen laitos.
- Rättyä Lea (2004). Diakoniatyöntekijöiden kuvauksia työstään ja siinä jaksamisestaan. Lisensiaatintutkimus. Oulun yliopisto, Hoitotieteen ja terveystieteiden laitos.
- Salmesvuori Päivi (2008). 50 vuotta liiton historiaa, Sisarliitosta Diakoniatyöntekijöiden Liitoksi. Teoksessa Korpela Salla (toim.) Rakkauden virassa. Diakonian ammatilaisten viisi vuosikymmentä. Helsinki: Minerva Kustannus Oy, 11-80.
- Solari-Twadell Phyllis Ann & McDermott Mary Ann (1999). Parish nursing: Promoting whole persons health within faith communities (eds.). London: Sage Publications.
- Swinney Jean, Anson-Wonkka Cecilia, Maki Elizabeth & Corneau Jeannette (2001). Community Assessment: A Church Community and the Parish Nurse. *Public Health Nursing* 18:1, 40-44.
- Tiittanen Hannele (2002). Yksinhuoltajaäidin elämä umpikujassa? Alustava malli yksinhuoltajaäidin tukemisesta. Lisensiaatintutkimus. Kuopion yliopisto, Hoitotieteen laitos.
- Tuck Inez, Pullen Lisa & Wallace Debra (2001). A comparative study of the spiritual perspectives and interventions of mental health nursing and parish nurses. *Mental Health Nursing*, 22, 593-605.
- Van Dover Leslie & Bacon Pfeiffer Jane (2007). Spiritual care in Christian parish nursing. *Journal of Advanced Nursing* 57(2), 213-221.
- Vuoti Maire (2005). Sairaanhoidosta eheyttävään kohtaamiseen. Elämäkertatutkimus diakonissan työn muuttumisesta vuonna 1972 voimaan tulleen kansanterveyslain jälkeen. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, Hoitotieteen ja terveystieteiden laitos.
- Weaver, A.J., Flannely, L.T., Flannely, K.J., Koenig H.G. & Larson D.B. (1998). An analysis of research on religious and spiritual variables in three major mental health nursing journals, 1991–1995. *Mental Health Nursing* 19, 263-276.
- Weis Darlene, Schank Mary Jane, Coenen Amy & Matheus Rosemarie (2002). Parish Nurse Practice with Client Aggregates. *Journal of Community Health Nursing*, 2002, 19(2), 105-113.

Diakonian kommentoiva bibliografia 1989–2009

lus in necessitate non est [Hätä ei lue lakia]

Marja-Sisko Aalto

Johdanto

- 1 Käsikirjat, hakuteokset, oppikirjat, laajat yleisesitykset
 - 2 Diakonia ja Raamattu
 - 3 Diakonian historia
 - 4 Systemaattisteologiset esitykset
 - 4.1 Diakoniaa kirkon opin tai kirkkojärjestyksen mukaan tarkasteltuna
 - 4.2 Diakonia ja etiikka
 - 5 Empiiriseen aineistoon perustuvat käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteelliset tutkimukset ja selvitykset
 - 5.1 Strategiat
 - 5.2. Köyhyys ja hyvinvointivaltio
 - 6 Sielunhoito ja kriisityö
 - 6.1 Sielunhoito
 - 6.2 Kriisit, suuronnettomuudet, kärsimys
 - 7 Diakonian koulutus
 - 8 Ekumeeninen ja kansainvälinen diakonia
 - 9 Muita diakonian tutkimuksen teemoja
- Lyhenteet

Johdanto

Tämän kommentoivan bibliografian lähtökohtana on tarve saada kokonaiskäsitys siitä, minkä verran Suomessa julkaistaan diakoniaa koskevaa tai sivuvaavaa teologista tai väljästi käytännöllisen teologian alaan kuuluvaa kirjallisuutta sekä ketkä sitä julkaisevat. Bibliografiaan on pyritty saamaan edustavia ja painoarvoltaan merkittäviä kirjoja, tutkimuksia ja artikkeleita. Näkökulmana on se, ilmeneekö aineistosta diakonian reaktioherkkyys tai sen puute yhteiskunnan suurten muutosten (erityisesti lama) aikana ja sen jälkeen. Lisäksi kysytään, mitä 1990-luvun lamasta opittiin ja mitä pysyviä muutoksia siitä oli diakonian toimintamalleihin tai ymmärrykseen diakonian tehtävästä. Toisena näkökulmana onkin se, miten diakonia ja käsitys siitä ovat muuttuneet tarkasteluajankohtana 1989–2009.

Tästä kommentoivasta bibliografiasta on suurelta osin rajattu pois kansainvälisen diakonian ja ekumeeniset kysymykset, samoin suurin osa opinnäytetöistä. Mukaan on otettu muutamia opinnäytetöitä niiden painoarvonsa vuoksi. Lisäksi mukana on joitakin valitun ajanjakson ulkopuolella julkaistuja teoksia, koska niissä jo näkyy tärkeää taustaa tulevalle. Erilaiset kirjasarjat, aikakauskirjat ja lehdet olisivat ehkä ansainneet perusteellisemmän käsittelyn.

Komentointi on tietenkin paikoin subjektiivista ja valikoivaa, vaikka olen pyrkinyt tasapuolisuuteen ja teeman mukaisen aineiston esiin nostamiseen. Kaiken olen tehnyt bona fide ja uskoen, että bibliografia auttaa ja rohkaisee tutustumaan varsinaisiin teksteihin.

31.10.2009 Diakonian tutkimuksen seura ry:n toimeksiannosta

Marja-Sisko Aalto, TM

I Käsikirjat, hakuteokset, oppikirjat, laajat yleisesitykset

Anno Domini. *Diakoniatieteen vuosikirja 2001–2008.* Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonian instituutti.

Näistä vuosittain ilmestyneistä vuosikirjoista on **Kari Latvus** esittänyt arvionsa DT 1/2005, 38-42 ja DT 1/2007. Hän murehtii lähinnä aineiston sekalaisuutta. Varsinaista tiedettä on vähän, ja sekin supistuu loppua kohden. Aatteen palo ei korvaa puuttuvaa otetta, analyysia, teoreettista pohjaa. Kokonaiskuva on vahva, värikäs, monipuolinen – ja voimakkaan paatoksellinen. Latvuksen tavoin voi kuitenkin kiittää Lahden yksikön utteruutta ja tuotteliaisuutta esikuvana ja velvoitteena Diakonian ammattikorkeakoululle.

Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli & Veikkola, Juhani (toim). *Diakonian käsikirja.* 2002.

Tämä on ajanmukaisin, joskin osin jo tuoreeltaan ajan patinoima diakonian käsikirja, joka perusluonteensa takia on osin epäyhtenäinen ja sisältää toistoja. Osa kirjoittajista on sinänsä arvostettuja alan veteraaneja, joiden näkökulma väistämättä on osin jo menneessä. Heikki Kotila on arvioinut käsikirjaa TA 2/2004, s. 271-272. Kotilan mukaan perusongelma on 23 artikkelin epäyhtenäisyys, päällekkäisyys ja epätasaisuus. Käsi- ja oppikirjan tulisi olla linjauksiltaan selkeä ja ilmaisultaan tiivis. Diakoniatieteen vuosikirjassa Anno Domini 2003 on Marjaana Seppäsen lyhyt arviointi s. 163-164.

Diakonian tutkimus. Julkaisija DTS – Diakonian tutkimuksen seura. Aikakauskirjan tyyppinen julkaisu. Aikakauskirja on luettavissa internetissä (www.dts.fi). Tärkeimmät artikkelit, kirjoitukset ja pääkirjoitukset on arvioitu erikseen.

Diakonian vuosikirja. Julkaisijat Diakonia ry ja Kirkon diakonia ja yhteiskuntatyö. Vuosikirjat sisältävät toistakymmentä kirjoitusta, monet melko lyhyitä, ja usein ne kertaavat pääartikkeleissaan edellisen syksyn diakoniapäivien antia. Toisaalta vuosikirjat ovat myös olleet temaattisia: esim. vuonna 1992 keskityttiin ORLE-prosessin asiakirjoihin, vuonna 1995 suuronnettomuuksien hoitoon Estonia-katastrofin muistoissa, ja vuonna 2004 oli esillä jumalanpalveluksen ja diakonian suhde.

Kummel-Myrskog, Pia, Sarelin, Birgitta & Ekstrand, Sixten (toim.). *Där nöden är störst. En introduktion i diakoni ur finländsk synvinkel.* Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 2009:1. Helsinki 2009.

Kyseessä on tuore kokoomateos, joka käsittelee suomalaista diakoniaa ja sen tutkimusta vähän kuin ruotsinkielisin maustein. Artikkelien kirjoittajista Kjell Nordstokke on norjalainen, muut suomalaisia. Nordstokke käsittelee diakonian teologiaa lähinnä raamatullisista juurista ja kirkon opinkäsityksistä lähtien. Pia Kummel-Myrskog taas selvittää diakoniaa Porvoon hiippakunnassa, jolla on tunnetusti oma luonteensa kirkossamme. Muut artikkelit on niiden teologisen painoarvon takia käsitelty erikseen.

Henttonen, Kai. *Voiko sen tehdä toisinkin? Diakoniatieteen lähtökohdat ja valinnat.* Lahden ammattikorkeakoulun julkaisusarja C 1997:1.

Diakonian teologian yliopettaja Kai Henttonen laati kunnianhimoisen ja laajan oppikirjan, jota voi otteeltaan sanoa uudenlaiseksi. Onhan siinä mm. selkeästi pyrkimystä diakonian erilaisten teologisten ymmärrysten kuvailuun ja avara kädenojennus poikkiteollisuuden pitkine lukuineen sosiaalipolitiikasta ja hoitotieteestä. Diakoniatieteen (Henttonen lanseeraama käsite) luonteen on oltava integroiva ja poikkiteollinen. Diakonian teologia sinänsä on heikosti tutkittua. Eräs lähtökohta olisi nähdä diakoninen toiminta vastauksena konkreettiseen hätään, avun tarpeeseen ja kärsimykseen. Teologia voisi olla käytännössä todentuvan diakonian itseymmärrystä, tulkintaa ja perustelua. Henttonen esittää useita diakonian ohjelmallisia määritelmiä.

Henttonen esittää kuusi mallia diakonian teologiseksi ymmärtämiseksi. Tähän jaotteluun viittaa mm. Esko Ryökäs Diakonian käsikirjassa (2002).

- Paul Philippin Kristus-keskeinen diakonia. (Paul Philippiä on tutkinut erityisesti Matti Järveläinen, esim. Rakkaudessa elävä yhteisö. Paul Philippin käsitys diakoniasta kirkon uskon ja elämän ilmauksena (1955–1984).) Diss. STKS 161. Helsinki 1988.)
- Lutherin luomisteologinen diakonia. (Luther-tutkijoista mainittakoon Tuomo Mannermaa.)
- Reinhard Turre lähtee kärsimyksen todellisuudesta, ei teoriasta. Kiitollinen vastaus Kristuksen työhön on pyrkimys poistaa kärsimys.
- Jürgen Moltmannin Kristus- keskeinen Jumalan valtakunnan teologia perustelee, miten toivon tulee saada hahmo yhteiskunnan keskellä.
- Ulrich Bach lähtee heikkoudesta ja alhaisuudesta, jossa jokainen voi kantaa vastuuta. Olisi epäraamatullista väaristää vain voitokas ja kunniallinen jumalalliseksi ja heikko ja alhainen inhimilliseksi. (Tästä Lutherin korostuksesta lähemmin Tuomo Mannermaan kirjoituksissa.)
- Hermann Steinkamp asettaa köyhät ensisijaisiksi, diakoninen kirkko rakentuu sen vähimmäistä.

Inkala, Kerttu (toim.). *Hoivatkaa toinen toistanne. Diakonian teologian käsikirja.* Kirjaneliö Pieksämäki 1991.

Tämän diakonian teologian käsikirjan johdannossa todetaan, että diakonian teologiaa on tutkittu historian (myös raamatunhistorian) ja käytännöllisen teologian keinoin, mutta nyt on nousemassa systemaattisen teologian tutkimusote. Siinä selvitetään diakonian suhdetta uskoon, evankeliumiin ja kirkon oppiin. Kirjan kokonaisote on jotenkin jäsenyntyempi, kompaktimpi ja osin jopa ajanmukaisempi kuin 11 vuotta nuoremman laajan Diakonian käsikirjan (2002).

Latvus, Kari & Elenius, Antti (toim.). *Auttamisen teologia.* Kirjapaja Helsinki 2007.

Diakonian teologisia perusteita on perustasolla selvitetty jokseenkin kaikissa alan oppi- ja käsikirjoissa, mutta laajat yleisesitykset puuttuvat. Niin on myös Latvuksen ja Eleniuksen toimittaman KUA:n 60-vuotisjuhlavuoden kirjasarjaan kuuluvan sinänsä monin paikoin ansiokkaan teoksen jälkeen. Toki saadaan polunpäitä auki sieltä ja täältä, mutta teologinen kokonaiskuva hahmottuu vain työllä. Se toki johtuu artikkelikirjan luonteestakin. Lähtökohtana on auttamisen tarve ja halu diakonian lainsäädännöllisen vanhan perinteen mukaan siellä, missä hätä on suurin, eikä muuta apua ole. Auttaminen on ihmiskunnassa saanut lukemattomia muotoja, mutta myös huomattavan erilaisia perusteluja. Jos lähdetään siitä, että diakonia kuuluu kirkon perusolemuksen, on sen toki myös oltava teologisesti perusteltavissa yhteiskunnan nopeissa muutoksissa. Ymmärrettävästi kansainvälinen diakonia (auttaminen kansainvälisissä yhteyksissä) saa huomattavan painoarvon.

Kirjasta on **Paavo Kettusen** arviointi DT 1/2008, s. 95-97. ”Diakoniaa on enemmän tehty kuin sen teologiasta puhuttu.” Syyksi Kettunen arvelee diakoniatyöntekijöiden ja teologien eriytymisen. Diakoniatyöntekijät arastelevat puhua teologiasta, teologit taas tuntevat vierautta kentällä. Kettunen olisi kaivannut edes yhtä puheenvuoroa diakoniatyöntekijältä tai yhteiskunnan ja kirkon auttamistointen rajapinnalla työskentelevältä.

Tämän kirjan monet artikkelit (Malkavaara, Elenius, Latvus) on niiden teologisen painoarvon takia käsitelty erikseen.

Monikasvoinen kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2004–2007. s. 173-202 luku 7, Diakonia ja yhteiskunnallinen työ. KTK julkaisuja 103. Tampere 2008.

Kirkosta julkaistaan säännöllisesti nelivuotiskertomus, joista tuorein kattaa vuodet 2004–2007. Diakonian ja yhteiskunnallisen työn luku antaa kuin lihaa niiden

luiden ympärille, jotka ilmenevät kirkkohallituksen vuotuisista tilastoista. Kirjasta käyvät ilmi kertomuskaudella hyväksytyt ja voimassa olevat strategiset linjaukset. Koko kirkon strategia ”Läsnäolon kirkko” vakuuttaa kirkon kantavan erityistä huolta heikoimmista ja syrjäytyneimmistä etsimällä heidät ja toimimalla heidän puolestapuhujanaan. Tilastotiedoista mainittakoon, että diakonian asiakkaiden määrä väheni kertomuskaudella kolmanneksen, mutta asiakaskontaktit vain yhdeksän prosenttia. Vastaanotolle tulee 45 prosenttia asiakkaista. Yhä enemmän on sähköposti- ja puhelinkontakteja. Kontaktien syissä oli vähän muutoksia. Suurimmat syyt olivat taloudelliset kysymykset, terveys ja sairaus sekä ihmissuhteet, sen jälkeen hengelliset kysymykset, työ tai työttömyys ja muut syyt. Toimenpiteistä yleisin oli keskusteluapu, sitten taloudellinen avustaminen, sielunhoito tai hengellinen keskustelu ja elämäntilanteen selvittely. Terveystieteiden toimenpiteiden osuus jatkaa laskuaan ja oli nyt seitsemän prosenttia. Vapaaehtoisten määrä on kasvussa (8 %). Enemmistö suomalaisista katsoo diakonian suoriutuvan hyvin tehtävistään.

Ryökäs, Riikka & Kiessling, Klaus (toim.). *Spiritus – Lux – Caritas. International Congress in Deacony.* Lahden diakonian instituutti, Lahti 1999.

Lahdessa 23.–27.9.1998 järjestetyn kansainvälisen diakoniakongressin anti on koottu englanninkieliseksi kirjaksi, jonka otsikointi on mielenkiintoinen. Spiritus (Henki) viittaaakin käytäntöön, Lux (valo) tutkimukseen ja Caritas (laupeus) koulutukseen. Kirjaan on koottu tärkeimmät esitelmät ja pieni osa työryhmien tuotoksista. Yli puolet esitelmistä on pidetty ulkomaisin voimin. Kai Henttosen mukaan Suomessa diakoniatieteen (Deacony Science) käsite lanseerattiin vasta tämän kongressin valmisteluvaiheessa.

Vuola, Elina. *Köyhien Jumala. Johdatus vapautuksen teologiaan.* Jyväskylä 1991.

Vuola toi vapautuksen teologian julkiseen keskusteluun samoihin aikoihin Tapio Saranevan synodaalikirjoituksen kanssa. He olivat edellä aikaansa, sillä Suomi luuli (diakoniatyöntekijöitä ja eräitä muita kenttää lähellä olevia lukuun ottamatta) vielä selviävänsä kuivin jaloin ”pienestä taloudellisesta notkahduksesta”. Laman syvetessä puheet oikeudenmukaisuudesta, solidaarisuudesta, perusyhteisöistä ja kontekstuaalisesta raamatuntulkinnasta alkoivat saada uutta sisältöä.

2 Diakonia ja Raamattu

Dunderberg, Ismo. *Nöyrä auttaja vai välikäsi? Varhaiskristillisen diakonia-käsitteen uudelleen arviointia.* – DT 2/2005, 69-79.

Artikkeli perustuu laajempaan saksankieliseen artikkeliin, jossa Dunderberg selostaa mm. John N. Collinsin löytöjä, joista monia myös Kari Latvus on sittemmin tuonut esiin. Ap.t. 6 ”diakoni” ei ollut pöytäpalvelija, vaan seurakunnan köyhistä ja leskistä huolehtiva ja vastuullinen henkilö. Ne seitsemän toimivat sananjulistajina siinä missä apostolitkin. Collins käy läpi suuren määrän antiikin kirjallisuutta mm. Platonilta osoittaakseen, että diakoni oli ”välikäsi” eikä palvelija. Dunderbergin mukaan ero on usein hiuksenhieno ja tulkittavissa toisinkin. Toisaalta diakonos ei juuri missään ole nöyrä, hiljainen, pyyteeton palvelija eikä välttämättä kenenkään alainen.

Jolkkonen, Jari. *Diakonian tehtävä ja virka. Kari Latvuksen tutkimuksen arviointia.* – DT 2/2008, 170-178.

Jolkkonen viittaa Latvuksen artikkeliin ”Auttajan viran alkuperän uusi tulkinta” kirjassa Auttamisen teologia (2007). Hän antaa Latvukselle monin paikoin tunnustusta, mutta päätyy lähes saman aineiston pohjalta vastakkaiseen lopputulokseen: nykyisellä karitatiivisesti painottuneella diakonian viralla on vahva pohja Uudessa testamentissa ja kirkon traditiossa.

Latvus, Kari. *Arjen teologia. Johdatus kontekstuaaliseen raamatuntulkintaan.* Theologia Biblica. Kirjapaja Helsinki 2002.

Latvus pyrkii selvittämään, miten eri vapautuksen teologioissa ja kontekstuaalisen teologian jäsenyksissä on käytetty Raamatun tekstejä. Entä mikä on suhde eksegetiikkaan ja hermeneutiikkaan? Vapautuksen teologian alku on Latinalaisen Amerikan katolisissa kirkoissa. Vastaavia tai sukulaismiöitä ovat esim. USA:n ja Etelä-Afrikan musta teologia, erilaiset aasialaiset versiot kuten Intian dalit-teologia ja feministiteologiat. Brittiläinen Urban theology edustaa jo uusimman polven kehitysvaihetta. Kristillinen usko jäsentyy nykyhetkeen ja siihen ympäristöön ja tilanteeseen, sosiaaliseen paikkaan, kontekstiin, jossa eletään.

Eksegetikalle vapautuksen teologiat antavat haasteita uusiin näkökulmiin kuten sosiologiseen virittyneisyyteen. Perinteisesti on etsitty tekstien alkuperäistä asua, merkitystä ja paikkaa elämässä (Sitz im Leben), nyt taas on paineita ajankohtais-tavaan tulkintaan. Siirtymä Gennesaretin rannoilta Kalkuttaan tai Manchesteriin ei ole niin ongelmaton ja suora kuin monet haluaisivat. Lukijalla ja tulkitsijalla on aina tietty esiyymmärrys, joka vaikuttaa prosessiin.

Latvus kuvaa suhteellisen laajasti intialaista dalit-teologiaa ja brittiläistä kontekstuaalista teologiaa. Vapautuksen ja kontekstuaalisuuden ajatukset aktualisoituvat siellä, missä ilmenee eriarvoistumista ja syrjintää. Paikallinen teologia syntyy arjen tasolla ja siihen liittyvät yhdessä tekeminen ja oikeudenmukaisuuden tavoittelu. Hengellisyys on osallistuvaa ja toimivaa.

Latvus, Kari. *Diakonian viran alkuperän uudelleen arviointi.* – DT 2/2005, 80-97.

Tässä artikkelissa on kuin juuria Latvuksen myöhempään, perusteelliseen artikkeliin, ks. Latvus 2007, 2008, 2009 ”Auttajan viran alkuperän uusi tulkinta” ja vastaava artikkeli englanniksi ja ruotsiksi.

Latvus, Kari. *Auttajan viran alkuperän uusi tulkinta.* Teoksessa Auttamisen teologia. Toim. Latvus, Kari & Elenius, Antti. Kirjapaja Helsinki 2007, 52-82.

Erään perinteisen ja usein kritiikittä esitetyn tulkintaperinteen mukaan Ap.t. 6 kuvaa ensimmäisten diakonien valintaa ja 1. Tim. 3 edellyttäisi diakonien jo varsin vakiintunutta virkaa seurakunnissa. Erityisesti John N. Collinsin vuonna 1990 julkaistu tutkimus ”Diakonia. Re-interpreting the Ancient Sources” osoittaa kuitenkin, että diakonia-sanan nykyisessä merkityksessä käyttö on eräänlainen väärinkäsitys(!). Taustalla on saksalaisen 1900-luvun tutkimushistorian innokas projisointi Uuden testamentin teksteihin, joissa ”diakonos” tarkoittaa muuta tai muutakin kuin palvelijaa tai pöytäpalvelijaa. Collinsin mukaan usein oikeampi käännös olisi ”(suhteellisen arvoaltainen) viestin välittäjä”, suuremman auktoriteetin tehtävänsä asettama henkilö. Hänen tehtävänsä olisi englanniksi ”go-between”, välillä liikkuja.

Collinsin kanssa saman polun on samansuuntaisin tuloksin käynyt myös Anni Hentschel: *Diakonia im Neuen Testament. Studien zur Semantik unter besonderer Berücksichtigung der Rolle von Frauen.* WUNT 226, 2007. Siitä on Kari Latvuksen arviointi DT 1/2008, s. 97-98: ”Kreikan sana diakonia ei merkitse karitatiivista palvelua.”

Latvus kuvaa asiaa myös Vanhan testamentin kreikankielisen käännöksen Septuagintan (LXX) avulla. Siellä Esterin kirjassa mainitaan toistuvasti ”diakonit”, mutta merkitykseltään ja asemaltaan he ovat hovin virkamiehiä, joilla on merkittäviä hallinnollisia toimia. Karitatiivista ja sosiaalista avusta vastaaminen on Vanhan testamentin mukaan keskeinen ilmiö Jumalan luomassa maailmassa ja uskon-yhteisössä. Sen sijaan modernia diakonian virkaa tai sen esiasetetta Vanhassa testamentissa ei ole.

Uudessa testamentissa corpus Paulinum mainitsee verbin diakonein 14 kertaa, substantiivin diakonia 18 kertaa ja diakonos 11 kertaa. Paavali mainitsee

myös itsensä ”diakoniksi”. Ilmeisesti sanoilla on kuvattu monia ja monimuotoisia seurakunnan tehtäviä (virka-sanan kanssa on vielä oltava varovainen), mutta ne eivät liity erityisesti karitatiivisiin tehtäviin, vaan yleisesti ja laaja-alaisesti kaikkiin seurakunnan toimiin.

Paavalin jälkeisen ajan teksteistä Ap.t. 6 ei lainkaan mainitse sanaa diakonos. Luvussa ei anneta normatiivista perustaa ensimmäisten diakonien vihkimisenä työhönsä, vaan ratkaistaan etninen vastakkainasettelu kristikunnan sisällä. Kuten 1. Tim. 3 myös tässä tekstin yhteys karitatiiviseen diakoniaan on ohut tai täysin tulkinnanvarainen. Kyse on palvelutehtävistä ja työstä. Huomattakoon myös, että se, mitä tiedämme ”ensimmäisten diakonien” kuten Stefanoksen työstä, viittaa aivan muualle kuin laupeudentyöhön.

Tämän jälkeen Latvus kuvaa myöhempää kehitystä kohti varsinaisia virkoja, niiden eri muotoja eri puolilla kristikuntaa, ja tiettyjä uudelleentulkinnasta seuraavia ongelmia. Totutut ajatusmallit saavat kyytiä, mutta kriittisyyden motiivina ei ole auttajan viran perusteiden murentaminen, vaan kestävän ja pitävän perustelun hakeminen. Onhan selvää, että avun tarpeessa olevan näkeminen ja auttaminen kuuluu eittämättä kristilliseen uskoon, ja ne ovat myös osa seurakunnan virkaa, mikä nimike sitten onkin.

Latvus, Kari. *Vastauksia Jari Jolkkosen kirjoitukseen.* – DT 2/2008, 179-180.

Latvus myöntää, että eräissä kohdin kuten Matt. 25 diakonia-sanaa käytetään konkreettisesta palvelemisesta, mutta sillä ei ole Uudessa testamentissa yleisesti sosiaalis-karitatiivista perusmerkitystä. Ap.t. 6 ei käytetä nimikettä diakonos eikä seitsemää valittua kuvata leivänjakajiksi, vaan heillä on seurakunnan johtajien valtuutus tiettyihin tehtäviin.

Latvus, Kari. *Diakonian virka uusimman raamatuntutkimuksen valossa. Väärinkäsityksiä ja tosi rakkautta.* – DT 1/2009, 36-46.

”Auttamisen teologian” (2007) myötä Suomessa tuli lopullisesti ja selkeästi esiin perinteisestä poikkeava tapa ymmärtää UT:n ”diakonit” ja heidän virkansa/tehtävänsä erityisesti John N. Collinsin tutkimuksiin perustuen. Latvus kuvaa tutut päälinjat, mutta päivittää ne napakasti uusimmalla tutkimuksella. Latvus toteaa, ettei ole vain semanttinen ongelma, että UT:n termit diakonos ja diakonia eivät viittaa ilmiöön, jota me nimitämme diakonian viraksi ja diakoniaksi. On muistettava lähettiläs/viestinviejä -merkitys.

Nordstokke, Kjell. *Diakoniens teologi.* Teoksessa *Där nöden är störst. En introduktion i diakoni ur finländsk synvinkel.* Toim. Kummel-Myrskog, Pia, Sarelin, Birgitta,

Ekstrand, Sixten. Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 2009:1. Helsinki 2009, 9-29.

Norjalainen Nordstokke käsittelee diakonian teologiaa lähinnä raamatullisista juurista ja oppikäsitteistä lähtien. ”Collinsilaisiin” hän ei lukeudu. Diakonian raamatullisina perusteluina ovat erityisesti Kristuksen palveleva esimerkki, luomistyön jatkuminen, kristillinen ihmiskäsitys, vanhurskauttaminen ja sovitus.

Räisänen, Heikki. *Raamattu ja kristillinen usko diakonian perusteluna.* Diakin Studia generalia internet -luento 2005.

Sollamo, Raija. *Luotu lähimmäisyyteen. Diakonian juuret Vanhassa testamentissa.* Teoksessa Hoivatkaa toinen toistanne. Diakonian teologian käsikirja. Toim. Inkala, Kerttu. Kirjaneliö Pieksämäki 1991, 11-24.

Vanha testamentti ei tietenkään voi kuvata varsinaista diakoniaa, vaan sen juuria kuten lähimmäisajattelun kehitystä, suhtautumista muukalaisiin, köyhiin ja hädänalaisiin.

Sollamo, Raija. *Lunastettu lähimmäisyyteen. Diakonia Uudessa testamentissa.* Teoksessa Hoivatkaa toinen toistanne. Diakonian teologian käsikirja. Toim. Inkala, Kerttu. Kirjaneliö Pieksämäki 1991, 25-35.

Sollamon artikkelien otsikointi on kotimaisesta systemaattisesta teologiasta tuttu: luotu – lunastettu.

Veijola, Timo. *Diakonian juuret Raamatussa.* Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 13-34.

Veijola lähtee perinteisesti Ap.t. 6:sta, mutta jatkaa vastuun periaatteeseen, muukalaisiin, köyhiin, ylivelkaantuneisiin, sairaisiin, vanhuksiin – ja ehkä hieman yllättäen luontoon ja luomisen teologiaan. Artikkelit on julkaistu uudelleen kirjassa *Raamattu spiritualiteetin lähteenä. Kokoelma Timo Veijolan artikkeleita.* Toim. Salmi, Minna, Marttila, Marko, Mannermaa, Tuomo ja Niemelä, Pauli. Suomen Eksegeettisen seuran julkaisuja 98. Helsinki 2009, 252-271.

von Weissenberg, Hanne. *Osaako köyhä lukea Raamattua oikein?* – DT 2/2007, 160-165.

Kontekstuaalinen raamatuntulkinta ottaa vakavasti huomioon ihmisten paikalliset elinolosuhteet ja arkitodellisuuden. Sen eri muotoja ovat esim. vapautuksen teologia, musta teologia, feministiteologia ja urbaani tai poliittinen teologia. Kontekstuaalisen tulkinnan tarve syntyy yhteiskunnallisen tilanteen muutoksissa, joissa

kysytään esim. oikeudenmukaisuuden toteutumista. Historialliskriittinen eksegeesi ei ole ykkösasemassa, vaan nykyisyys ja sen konkreettiset haasteet. Toisaalta perinteistä eksegetiikkaa ei voi syrjäyttää, ettei esim. köyhä tule valinneeksi vain oikeudenmukaisuutta ja vapautumista koskevia tekstejä ja siten luoneeksi kaanonin kaanonin sisälle. Tarvitaan myös avarampaa kokonaisnäkemystä ja välineitä käsitellä tekstejä kriittisesti.

3 Diakonian historia

Ahonen, Risto A. *Diakonia ja lähetys kirkon uskon ilmauksina*. Teoksessa *Hoivatkaa toinen toistanne*. Diakonian teologian käsikirja. Toim. Inkala, Kerttu. Kirjaneliö Pieksämäki. 1991, 112-126.

Luterilaisen lähetysten katsotaan alkaneen vasta Hallen kristittyjen aloitettua toiminnan Tanskan Intiaan kuuluvassa Trankebarissa vuonna 1705. Siihen asti ja usein sen jälkeenkin kirkko käytännössä torjui lähetystyön omana toimintanaan. Niinpä vastuun ottivat lähetysseurat ja asialle syttyneet yksittäiset kristityt. Tambaramin lähetyskonferenssissa Intiassa 1938 oli ensi kertaa selvä korostus, että lähetys on osa kirkon olemusta eikä siis lähetysseurojen asia. Kirkko ei saa enää olla kriittinen sivustakatsoja (tai kuten aiemmin: torjuja), vaan varsinainen vastuunkantaja. Lähetysten ja diakonian teologiset perustelut muistuttavat toisiaan. Voidaan erottaa sekä keskihakuinen (kokoontuminen, kutsuminen, varustautuminen) että keskipakoinen (lähettäminen, lähteminen, muille jakaminen) aspekti. Ahonen palauttaa mieliin Stephen Neillin tunnetun pohdiskelun: ”Jos kaikki on lähetystä, mikään ei ole lähetystä.”

Antikainen, Marjo-Riitta. *Sääty, sukupuoli, uskonto. Mathilda Wrede ja yhteiskunnan muutos 1883–1913*. Bibliotheca historica 83. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) Helsinki 2003.

Suomalaisen vankeinhoidon tai kriminaaliryöstön historiaa ei voi kirjoittaa mainitsematta Mathilda Wredeä (1864–1928). Kuten Aurora Karamzin hänkin oli aatelinen – ehkä se tausta antoi rohkeutta ja itsenäisen mahdollisuuden etsiä omaa tietä ja linjaa. Hänen aktiivisimman toimintansa kolme vuosikymmentä kuvaavat samalla sääty-yhteiskunnan murrosta, jossa on myös liittymäkohtia valtiolliseen historiaamme, sortokausiin ja monenlaisen uuden etsintään. Wrede etsiytyi kutsumuksensa mukaan työhön yhteiskunnan pelätyimpien pariin. Tiukkoja tilanteita riitti, mutta ilmeisesti naiseus oli myös voimavara. Hän pukeutui yksinkertaisesti, ja kaulassaan näkyvä pieni kilpi ”armo ja rauha” kertoi hänen asiansa. Maine myös kasvoi

nopeasti. Sisar Mathiltaa tiedettiin odottaa, ja miesten perinteisesti hallitsemat vankilayhteisöt avautuivat. Vaikka häntä pidetään eräänlaisena protestanttisena pyhimyksenä, hän sai kokea myös sen, että viranomaiset lopulta sulkiivat häneltä vankiloiden portit. Hänet koettiin vaaralliseksi, koska hän hiljaisen päättävällä tavallaan ylitti luokka- ja sukupuolirajat, ja kun hänen katsottiin levittävän poliittisia passiivisen vastarinnan mielipiteitä, se havahdutti venäläiset ja venäläismieliset. Kakolan tirehtööri Vihtori Nybergh totesi vuonna 1906 Wreden uhkaavan toiminnallaan ja asenteillaan valtion arvovaltaa, ja kun hän oli yksityishenkilö ilman taustalla vaikuttavaa voimakasta organisaatiota, hänet pystyttiin torjumaan. Toisaalta hänen työnsä ei suinkaan päättynyt. Hänellä oli vielä keskeinen rooli pyrkimyksissä eheyttää punaiset ja valkoiset, sisällissodan repimä kansa. Antikainen tuntee aiheensa, sillä hän on tehnyt siitä myös kirkkohistorian lisensiaattityönsä. Kirjaan liittyy vaikuttava luettelo Mathilda Wredeä koskevista julkaisuista ja opinnäytetöistä. Maija-Stiina Tuloisela-Rutanen on arvioinut kirjaa vuosikirjassa Anno Domini 2004, s. 187-189.

Antikainen, Marjo-Riitta: *Suuri sisarpiiri. NNKY-liike Suomessa 1890-luvulta 1990-luvulle.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1075. Helsinki 2006.

Yhdistykset tarjosivat aikanaan naisille kanavan omaan järjestyneeseen toimintaansa miesten hallitsemassa yhteiskunnassa. NNKY on naisliike, joka pyrkii edistämään naisten asiaa ja yhteistä hyvää kristillisen arvomaailman pohjalta. Liikkeen muotoutumiseen ja muuttumiseen vaikutti yhteiskunnan kehitys, mm. demokratisoituminen, itsenäistyminen, sodat ja modernisaatio. Toisaalta NNKY oli ja on myös itse vaikuttaja. Se on tehnyt uraauurtavaa työtä esim. lapsi- ja nuorisotyön, ekumenian, retriitti-liikkeen ja feministiteologian saralla. Naiset ovat toimineet kotien puolesta, ajaneet raittiusaatetta ja etsineet ehdokkaita vaaleihin. On ehditty lähetys-, pakolais- ja kehitysyhteistyöhön, jopa ylläpidetty hoitolaitoksia lapsille ja vanhuksille.

Antikainen, Marjo-Riitta, Laine, Esko M. & Yeung, Anne Birgitta: *Kaupunkilaisten kirkko. Helsingkiläisten ja seurakunnan kohtaamisia kuudella vuosisadalla.* Helsingin seurakuntayhtymän julkaisu. Helsinki 2006.

Vuonna 1906 Helsingin seurakunta jaettiin kolmeen suomenkieliseen ja kolmeen ruotsinkieliseen seurakuntaan. Satavuotismuiston kunniaksi seurakuntayhtymä – nyt 24 + 6 seurakuntaa käsittävä – kirjoitti historiikin, josta ei tullut hallinto-organisaation kuvaus, vaan kuvaus seurakunnan ja tavallisten ihmisten kosketuspinnosta vuodesta 1550 lähtien. Mukana on tietenkin myös vahva diakoninen osuus, ei vain luku ”Diakonia yhteiskunnallisena auttamistyönä”, vaan monia

uusia avauksia kuten pullakirkot ja poliisipappi esitellen. Juhlakirja on suurikokoinen selailuteos, joka on runsaasti kuvitettu. Liitteenä on myös tilastomateriaalia.

Arffman, Kaarlo. *Auttamisen vallankumous. Luterilaisuuden yritys ratkaista köyhyyden aiheuttamat ongelmat.* Historiallisia tutkimuksia 236 (SKS). Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 205 (SKHS). Helsinki 2008.

Arffmanin tutkimus osoittaa, että uskonpuhdistus johti myös köyhäinhoidon renessanssiin. Se oli keskeinen osa Lutherin sanomaa vuodesta 1520 ja vaikutti merkittävästi luterilaisuuden leviämiseen. Luther työtovereineen ja kannattajineen uskoi oikean evankeliumin saarnan avaavan sydämet ja kukkarot. Hyvä ihminen ei sulje silmiään toisten hädältä. Köyhäinhoitoa kehitettiin kaikkialla vapaaehtoisten lahjoitusten varassa. Into oli aluksi suuri, mutta laantui erityisesti talonpoikaiskapinan myötä. Luther pettyi, ja se näkyy hänen saarnoissaan. Vähän ennen kuolemaansa hän suunnitelti jopa saarnatoimintansa lopettamista ja muuttoa Wittenbergistä. Luterilaisuudelta oli odotettu selvää ulkoisten olosuhteiden muutosta. Se jäi tapahtumatta, ja talonpoikaiskapinan koettiin jopa johtaneen jäykistymiseen. Ruhtinaat, aateli ja varakas porvaristo käyttivät tilaisuutta hyväkseen ja omivat sellaista kirkollista varallisuutta, mikä oikeastaan olisi pitänyt käyttää avustamiseen. Arffman ei tyydy vain Saksaan, vaan selvittää myös esimerkiksi Tallinnan, Riian ja Malmön tapahtumia.

Luther kaavaili Ap.t. 6 hengessä perustettavaa diakonian virkaa, joka jäi toteutumatta. Sen sijaan yhteisöllisyys toimi ainakin aluksi. Yksittäisen kristityn tuli auttaa vain lähipiiriään. Muu auttaminen oli seurakunnan asia ja yhteistä toimintaa. 1500-luvun Saksassa omaksuttiin laajalti käsitys, että kunkin paikkakunnan tuli huolehtia lähinnä omista köyhistään. Yhden seurakunnallisen rahaston käyttö oli ongelmallista, ja Johannes Bugenhagen kehittikin erillisen köyhäinhoitorahaston vuonna 1528. Apua ei jaettu kaikille tarvitseville, vaan täysimääräinen apu annettiin vain niille, joiden katsottiin sen elämällään ansainneen. Aineellisen avun lisäksi tahdottiin antaa hengellistä tukea. Aluksi avustukset annettiin messun jälkeen, sittemmin avun ehdoksi pantiin ahkera sanankuulossa käynti. Auttamisinnon laantuessa luterilaisuus tältä osin jähmettyi ja köyhäinhoidossa palattiin pääosin Lutheria edeltäneeseen tilanteeseen. ”Vallankumous” alkoi suurella innolla, mutta pettymykset söivät sen käytevoiman.

Arffman, Kaarlo: *Lutherin diakonialinjaukset.* Teoksessa Anno Domini. Diakonia-tieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonian instituutti 2007. (internet-versio ilman sivunumeroita)

Suppea internet-versio lähinnä esittelee, että tällainen artikkeli on olemassa.

Arffmanin tuotannon tuntien sen täytyy olla tutustumisen arvoinen.

Hissa, Pentti I. *Diakonian tiennäyttäjää*. Julkaistu rovasti Pentti I. Hissan täyttäessä 80 vuotta 13.3.1994. Diakonia ry. Helsinki 1994.

Pentti I. Hissa toimi vuosina 1955–1966 SKSK:n sosiaalisihteerinä ja Yhteisvastuukeräyksen keräysjohtajana sekä vuodesta 1966 eläkkeelle siirtymiseensä asti kirkon diakoniasihteerinä. Vuosien mittaan hän – suurelta osin itse toimittamassaan Diakonia-lehdessä – julkaisi kirjoituksia diakonian tiennäyttäjistä. Niissä hän yhdisti kaksi suurta rakkauttaan: diakonian ja filatelian. Kuvitus kun järjestyi postimerkein eri puolilta maailmaa. Liikkeelle ei lähdetä 1800-luvun Saksasta, vaan kymmenestä käskystä. Jeesus ja apostolit saavat osansa, ja historian saatto kattaa läpi vanhan kirkon ja keskiajan uuteen aikaan ja nykyaikaan asti. Viimeisinä esitellään afrikkalainen kansalaisoikeustaistelija Albert John Luthuli ja äiti Teresa. Diakonia sanan nykyisessä merkityksessä ei ehkä osu kaikkiin kuvattuihin, ja Hissa käyttääkin runsaasti muita epiteettejä kuten ahdistettujen ja kärsivien auttaja, laupeuden harjoittaja, köyhäin- ja sairaanhoidon kehittäjä, nuorison ja työväen olojen kehittäjä. Esim. pyhä Birgitta on ”kartanon ehtoisa emäntä, luostarin perustaja”. Painoteknisistä syistä merkit värikuvina on sijoitettu kirjan loppuun, mikä on kömpelöä.

Huhta, Ilkka. *Sisälähetys, diakonia ja kirkon yhteiskunnallinen asema*. – DT 1/2005, 19-28.

Huhta kuvaa lähinnä Sisälähetysseuran historiaa ja arvioi sen tarpeellisuutta nykyaikana. Loppukaneettina hän kysyy, satsaako kirkko diakoniaan samassa suhteessa kuin saa siltä myönteistä julkisuusarvoa.

Huhta, Ilkka & Malkavaara, Mikko. *Suomen Kirkon Sisälähetysseuran historia. Vuodet 1940–2004*. Kirkkopalvelut Helsinki-Pieksämäki 2005.

Erkki Kansanaho kirjoitti jo vuonna 1964 Sisälähetysseuran historian vuodesta 1905 Sortavalan ajan päättymiseen. Seuralla on ollut enimmillään 16 000 jäsentä, se on hoitanut laitoksissaan tuhansia yhtä aikaa, se on ollut työpaikka, koulutuslaitos ja hengellinen koti. Huhtan ja Malkavaaran historia tuo seuran nykyaikaan asti. Näkökulma on jäsentäminen osaksi kirkollista ja yhteiskunnallista kehitystä, ei niinkään henkilöhistoria. Vuosien 1940–44 osalta historiakirjat menevät päällekkäin. Uudempi tutkimus tarvisi taustakseen paitsi lyhyen Sortavala-katsauksen myös ne kipeät vaiheet, joissa koko seuran tulevaisuus tuntui uhatulta, piti etsiä uutta omaa profiilia ja elää niin sodan kuin jälleenrakennuksen oloissa. Ikäviäkin yllätyksiä tuli, kuten Kansan Raamattuseuran synty ja halu tunkeutua Sisälä-

hetysseuran perinteiselle alueelle Raamattujen levittämiseen paperi- ym. pulan vaivaamassa maassa.

Diakoniakoulutus saatiin uudelleen käyntiin, vaikka virallinen diakonissalaitoksen status viipyikin. Kansanopisto ja -korkeakoulu toivat opiskelijoita ja myös kipeästi kaivattua rahoitusta. Toisaalta maamme kehitysvammahuollon uranuurtaja Vaalijala pääsi jaloilleen uudessa ympäristössä. Seura auttoi myös alkoholiongelmaisia ja ylläpiti sekä lasten- että vanhainkotia. Seuran profiiliin kuului myös julistustoiminta. Pieksämäellä tapahtui merkittävä osa toiminnasta, mutta keskuspaikka oli yhä selvemmin Helsinki, jonne syntyi omia toimintojaan. Ajat muuttuvat, ja julistustyöstä siirryttiin seurakuntapalveluun. Kustannustoiminta kohtasi uusia haasteita, koulutuspolitiikkaa oli aktiivisesti seurattava ja huoltolaitosten asema edellytti myös jatkuvaa kehittämistä – ja vaikeitakin ratkaisuja. Vuonna 1975 oltiin apeissa tunnelmissa, kun Vaalijalan luovutuksen myötä työntekijämäärä oli pudonnut kolmanneksen ja rahavirta puolittunut. Kotikäyntiyö ja opintokerhotoiminta olivat siirtyneet pois vastuulta. Oli uudelleenarviointien ja uusien alkujen aika.

Yhteistyö SKSK:n (Suomen Kirkon Seurakuntatoiminnan Keskusliitto) kanssa johti aikanaan Kirkkopalveluiden syntyyn.

Hurskainen, Eeva. *Aurora Karamzin. Pietarin hovista köyhien auttajaksi.* Kirjapaja Helsinki 2002.

Aurora Karamzinin elämäntyön näkyvimmäksi muistomerkiksi sanotaan Helsingin diakonissalaitosta. Jo ennen sen perustamista hänellä oli soppakeittiö nälkäisille ja monenlaista huolenpitoa lapsista ja yleisestä terveydenhuollon tilasta. Taustalta löytyy suomalainen aatelisneito, josta kehittyi Pietarin hovin suosikki ja avioliiton kautta huomattavan varakas nainen. Kun elämä toi eteen raskaita menetyksiä, Aurora Karamzin alkoi pohtia kaiken tarkoitusta. Hänen oma ylellisyytensä oli räikeässä vastakohtassa kansan köyhimpien todellisuuden kanssa. Hän antoi omastaan tuhlaillen, mutta samalla pohtien sitä, miten maahamme saataisiin toimiva järjestelmä ilmeisten sosiaalisten epäkohtien korjaamiseksi.

Hurskainen on kirjoittanut vastaavantyyppiset teokset myös vankien ystävä Mathilda Wredestä (2004), Sisar Ceciliasta (2006) ja uudelleen Aurora Karamzinista (2008), nyt äidin tehtävää vasten peilaten.

Jääskeläinen, Ilkka. *Sisar- ja veljesyhteisöistä avoimiin oppimisympäristöihin. Diakoniatyöntekijäkoulutuksen vaiheet Suomessa.* Teoksessa Rakkauden virassa. Diakonian ammattilaisten viisi vuosikymmentä. Toim. Salla Korpela. DTL Helsinki 2008, 81-96.

Varsinainen diakoninen sairaanhoitajakoulutus alkoi Helsingin Diakonissalai-

toksessa v. 1867. Sisarkotijärjestelmässä oli hyvät ja huonot puolensa, viime mainittuja esim. ankarat säännöt, koulutuksen pituus ja keskeyttäneiden suuri määrä. Viipurissa koulutus oli lyhyempi, mutta ennen vihkimystä oli koeaika. Sortavalaan v. 1894 perustettu Diakonissakoti pyrki kasvattamaan ”yksinkertaisia diakonissoja etupäässä maaseurakuntia varten.” Koulutus oli lyhyempi, mutta ensimmäisen työpaikan järjesti 3–5 vuodeksi diakonissakoti. Sortavalassa aloitettiin myös miesten diakonikoulutus, jonka yhteydessä oli lukkari-urkuriosasto. Jo vuonna 1921 miesten koulutus täytyi lopettaa taloudellisten syiden vuoksi. Vuonna 1929 vakiinnutettiin lain tasolla diakonissojen sairaanhoitajakoulutus.

Sotien jälkeen puhalsivat uudet tuulet. Porin laitos aloitti toimintansa, ja vuonna 1953 Seurakuntaopisto Järvenpäässä alkoi kouluttaa diakoneja. ”Seurakuntasaisarista” puolestaan tuli diakonisen hoitotyön ammattilaisia. Vuonna 1972 aloitettiin seurakuntakuraattorikoulutus. Virat jäivät perustamatta ja koulutus lopetettiin. Koulutuksia pidennettiin, mutta alkoi myös ilmetä työttömyyttä. Vähitellen koulutus on kehittynyt AMK-tasoiseksi. Diakissa ylempään ammattikorkeakoulututkintoon johtavan koulutuksen laajuus on 90 opintopistettä. Tutkintonimikkeinä ovat sairaanhoitaja (YAMK) ja sosionomi (YAMK).

Kauppinen-Perttula, Ulla-Maija. *Kutsumus, palvelustyö ja jaksaminen.* – DT 1/2004, 45-49.

Kauppinen-Perttula toteaa, että aikanaan diakonissalaitokset pystyivät antamaan naisille mahdollisuuden muuhunkin kodin ulkopuoliseen työhön kuin palvelijattareksi tai piiksi. Se oli siis myös eräänlainen emansipaation väylä. Sosiaalityöstä väitellyt tutkija myöntää joutuneensa avaamaan ”uskontosokeat” silmänsä ja voittamaan monia ennakkoluuloja, mutta silti eräät entisaikojen diakonissojen kertomukset ahdistavat häntä esim. dikotomisella jumalakuvallaan. Diakonissaihanteet sallivat uupumuksen synnyn, mutta sitä ei saanut näyttää.

Kulhia, Ali. *Ihmisen puolustaja. Tampereen Kaupunkilähetys ry 100 vuotta.* Tampereen Kaupunkilähetys ry. Tampere 2007.

Kaupunkilähetystyöllä on vankat eurooppalaiset juuret. Ruotsalainen Fredrik Tiselius tiivisti vuonna 1878–1879 toimintaohjelman näin: ”Voitte pitää pyhäkoulua, järjestää ompeluseuroja, käydä sairaiden luona, muistaa vankeja.” Tampereella toimi noin vuonna 1900 Naisyhdistys, Pelastusarmeija ja parikymmentä lähinnä naisten käsissä ollutta hyväntekeväisyisyhdistystä. Helsingin kaupunkilähetys oli perustettu jo vuonna 1883 pitkälti diakonissa Cecilia Blomqvistin köyhälistön parissa tekemän kristillis-sosiaalisen työn innoittamana. Tampereella oli osin vastaavia toimintoja, jopa kaupunkilähetysten nimissä, mutta virallinen järjestäytyminen jäi

vuoteen 1907. Yhteistyössä seurakunnan ja sen diakonaattikassan(!) kanssa voitiin jopa palkata oma diakonissa vuonna 1897. Kun työn tukija, kaupunginsaarnaaja, sittemmin kappalainen ja vt. kirkkoherra K.O. Fontell siirtyi Espooseen, pelättiin kaupunkilähetyksen, diakonian ja pyhäkoulun puolesta. Seurasi kuitenkin tietty kiinteämpi organisoituminen ja toiminnan vahvistuminen. Taustalla vaikutti kirkkoneuvoston lokakuussa 1906 papistolle antama määräys ottaa nämä työalat hoitoonsa. Kaupunkilähetyksellä oli toisaalta itsenäinen yhdistys, toisaalta yhteistyössä seurakunnan kanssa. Seurakunta sai ensimmäisen diakonissansa vasta vuonna 1929, kun Katulähetyksellä heitä oli ollut jo vuosikymmenten ajan, toki seurakunnan tuella.

Kaupunkilähetyksen toiminta on moni-ilmeistä ja paikkakunnan olot huomioon ottavaa. Tampereella se johti mm. kesäisen naiskodin perustamiseen, aikaa myöten omaan vanhainkotiinkin. Monenlaista työtupaa ja tuon ajan kierrätystoimintaa syntyi ja sammui. Kaikella toiminnalla oli paitsi sosiaalis-karitatiivinen henki myös vahvasti kristillinen innoitus. Esimerkiksi evankeliointiin panostettiin, ja oma lehti oli paitsi toiminnan esittelyä myös sen hengellisen perustan selvitystä hartaudellista ainesta unohtamatta. Vaikeiden 1960-luvun vuosien jälkeen toiminta keskittyi vanhuksiin ja vammaisiin, ja lähemmäksi nykyaikaa tullessa nousevat yhä enemmän esiin perhetyö ja huomattavan laaja vapaaehtoistoiminta, joka erityisesti keskittyy lähimmäistyöhön. Monet palvelut ovat vapaaehtoistyön suuresta osuudesta huolimatta niin kalliita ylläpitää, että esimerkiksi asiointipalvelu Ahkera-Liisa jouduttiin lopettamaan RAY:n tuen loputtua. Nykyaikaa onkin etsiä rahoitusvirtaa vaikka pienistä puroista ja sitoutua määräaikaisiin projekteihin.

Latvus, Kari. *Etsivän diakonian historiaa ja uusia työmenetelmiä.* – DT 1/2004, 23-36.

Etsivän diakonian olemukseen kuuluu muutoksessa eläminen ja uuteen kurtottaminen. Siihen se tarvitsee välineitä havainnoida ja havaita nykykontekstissa tapahtuvia muutoksia. On ylitettävä myös menetelmällisiä kuiluja esim. poliittisen, yhteiskunnallisesti vaikuttamaan pyrkivän diakonian ja seurakuntadiakonian välillä. Erilaiset valottumis (exposure) -menetelmät ja kontekstuaalisen teologian jäsenykset saattavat tarjota uusia väyliä.

Latvus, Kari. *Kolme näkökulmaa vantaalaiseen diakoniatyön tutkimukseen.* (pääkirjoitus) – DT 2/2005, 67-68.

Julkaisu on tällä kertaa Vantaan seurakuntien diakoniatyön 90-vuotisjuhlaulkaisu. Se korostaa paikallisdiakoniaa siinä missä Timo Määtän ”Sinne missä hätä on

suurin” ja Hannu Mustakallion ”Palvelun poluilla”. Näkökulmat ovat Juuret ja henki (historia), Leipä ja viina (vantaalaisten arki karuimmillaan) ja Uudet tuulet.

Malkavaara, Mikko. *Diakoniajärjestöt.* Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 294-316.

Malkavaara luettelee ja kuvailee myös historian valossa maamme kuusi diakonian laitosta: Helsinki, Lahti (Viipuri), Pieksämäki (Sortavala), Oulu, Pori ja Järvenpää. Lyhyesti esitellään myös mm. Diak (Diakonia-ammattikorkeakoulu), SKSK (Yhteisvastuu), Kirkkopalvelut, KDY(K), kaupunkilähetykset, katulähetykset, päihdejärjestöt, merimieskirkko, KUA, setlementtiyhdistykset, Nuorten Ystävät ja Takuu-säätiö. Reagointiherkkyyttä ajatellen ilmenee ainakin resurssien monitahoisuus ja mahdollisuudet kosketuspintoihin.

Malkavaara, Mikko. *Diakonikoulutus Järvenpäässä 50 vuotta.* – DT 1/2004, 37-44.
Artikkelin nimi kuvaa hyvin sisällön.

Malkavaara, Mikko. *Mitä diakonia on tänään Suomessa?* – DT 1/2006, 32-38.

Malkavaaran tämän päivän kuvaus alkaa historioitsijalle sopivaan tapaan suomalaisen diakonian juurista kiertyen vuoden 1972 kansanterveyslain marginaaliin joutumisen kokemuksesta kohti uutta kysyntää ja tarjontaa, jota erityisesti 1990-luvun lama vauhditti. Kirkon nälkäryhmän asiakirja päättyi Lipposen II hallituksen ohjelmiin. Piispat vetosivat ”Kohti yhteistä hyvää.” Diakonia on löytänyt paikkansa ja hyvät suhteet yhteistyökumppaneihin, erityisesti sosiaalityöhön. Tulevaisuus on avoin eri suuntiin. Kaikkea hyvää ja tärkeääkään ei diakonialle voi sysätä. Joka tapauksessa on sopeuduttava muutoksiin ja pyrittävä työtä suunnittelemaan.

Malkavaara, Mikko. *Diakonian muutos alkoi jo ennen lamaa.* – DT 1/2007, 26-49.

Malkavaara kuvailee Suomen viime vuosikymmenten diakonian erityispiirteitä ja pyrkii hahmottamaan, mitkä eri yhteiskunnalliset, aate- tai oppihistorialliset sekä kirkon toimintaan ja asemaan liittyneet muutokset vaikuttivat osaltaan siihen kehitykseen, jonka perusteella diakonia pystyi niin nopeasti 1990-luvun lamassa muuttamaan ja muuttamaan orientaatiotaan. Ryökkään (1989), Kettusen (1999) ja diakoniapäivien osanottajille suunnatun kyselyn (2005) tulokset osoittavat muutoksia. Seurakuntadiakonia profiloituu aiempaa enemmän köyhien auttajaksi. Syrjäytyminen oli jo 1980-luvulla päivän sana, vaikka hyvinvointi näytti lisääntyvän. Kun yhteisvastuukeräyksen kohteiksi saatiin asunnottomat (1985), se herätti kipakkaa

keskustelua. Vielä enemmän keskustelua herätti ylivelkaantuneiden tukeminen. Mutta muutoksen tuulet olivat ilmassa, ja niistä esimerkkinä Malkavaara selostaa mm. Helsingin Diakonissalaitoksen linjauksia ja järjestelyjä vuodesta 1986.

Malkavaara, Mikko. *Den finländska diakonins historia och nuläge.* Teoksessa *Där nöden är störst. En introduktion i diakoni ur finländsk synvinkel.* Toim. Kummel-Myrskog, Pia, Sarelin, Birgitta, Ekstrand, Sixten. Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 2009:1. Helsinki 2009, 30-80. Julkaistu aiemmin nimellä *Suomalaisen diakoniatyön taustat ja nykytilanne.* Teoksessa *Auttamisen teologia.* Toim. Latvus, Kari & Elenius, Antti. Kirjapaja Helsinki 2007, 83-121.

Malkavaaran pitkä artikkeli on erinomainen historiallinen katsaus uskonpuhdistusajasta nykypäiviin. Pääpaino on suomalaisen ammatillisen diakonian historiassa ja kehityksessä, jossa vähemmälle huomiolle jää yksityisen kristityn harjoittama lähimmäisenrakkaus tai seurakunta diakonisena yhteisönä. Taustaa haetaan eurooppalaisen diakonian syntyjuurien esittelystä 1500-luvulta lähtien. Reformaatiosta, puhasoppisuudesta ja pietismistä edetään diakonissalaitosten syntyyn, sisälähetysliikkeeseen ja sen saapumiseen Suomeen. Kotimaisen diakonian nousu alkoi 1880-luvulla, ja ennen pitkää oli tarve kirkollistaa toiminta luoden yhteydet kirkon johdon, seurakuntien ja diakonissalaitosten välille. Viivähdetään Sortavalassa ja Otto Aarnisalossa, mutta nähdään linja seurakuntadiakonian vahvistumiseen. Vähitellen diakonian virka saatiin seurakunnissa pakolliseksi. Toisen maailmansodan jälkeinen kehitys toi mm. Kirkon Ulkomaanavun, jonka nimitys vakiintui vuonna 1965. Kansanterveyslaki vuonna 1972 ”unohti” kunnallisesta terveydenhuollon palvelujärjestelmästä diakonian ammatillaiset. Kirkossa ei silti unohdettu yhteiskunnallista vastuuta. Diakonia käsitettiin yhä selvemmin hengelliseksi työksi, ja 1980-luvulta lähtien on korostettu ihmisten kokonaisvaltaista kohtaamista ja sielunhoidollista diakoniaa.

1980-luku toi keskusteluun syrjäytymisen ja kansan jaon A- ja B-kansalaisiin. 1990-luvun lamassa ”Siperia opetti”. Esim. Takuu-Säätiön synty vuonna 1990 osui tilanteeseen, jossa ei pystytty ennakoimaan käsiin ryöpsähtävää velkaantuneiden määrää. Moni diakonian viranhaltija joutui pikakoulutuksella ottamaan vastuuta myös velkaneuvonnassa. Toisaalta kansanterveyslain myötä etäännyttä suhdetta kunnallisiin toimijoihin alettiin molemmin puolin lämmitellä, kun asiakkaiden ja heidän ongelmiansa havaittiin olevan yhteisiä. Kirkko nousi puolustamaan hyvinvointiyhteiskuntaa tai sen jäljellä olevia arvoja ja rakenteita. Diakoniakoulutusta uudistettiin, ja ammattikorkeakoulu sai väliaikaisen toimiluvan vuonna 1996 ja vakinaisen vuonna 2000.

Diakoniabarometriin mukaan yhteistoiminta kunnallisten toimijoiden, erityisesti

sosiaalitoimen, kanssa on lisääntynyt edelleen. Vaikka moni työntekijä väheksyy avustuksina jaettavia roposia, ylittävät kirkon antamat avustukset yhteismäärältään kuntien antaman harkinnanvaraisen toimeentulotuen määrän. Syynä ei tosin ole kirkon avokätisyys, vaan kuntien kiristynyt talous, jossa punakynä viuhuu kaikessa harkinnanvaraisessa.

Diakonian tulevaisuudesta Malkavaara pohtii, onko työ nähtävä osana julkishallintoa vai kolmatta sektoria. Ei ole teologisestikaan ongelmatonta esim. tilaaja-tuottaja-mallin mukaisesti myydä sopimuksiin perustuvia palveluita kunnille. Sopiiko se kirkon olemukseen ja menetetäänkö jotakin esim. itsenäisyydestä? Suurena haasteena on hyvinvointivaltion tuottaman palvelujärjestelmän edelleen purkaminen. Lähitulevaisuuden diakoniassa sielunhoitopainotteinen työ, aineellisen tuen antaminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen eivät ilmeisesti ole sulkemassa toisiaan pois, vaan lähentymässä, jopa yhdentymässä.

Malkavaara, Mikko. *Diakonian 140 vuotta Suomessa.* Puhe Viipurin/Lahden diakonialaitoksen 140-vuotisjuhlassa Lahdessa 14.3.2009. (internet-asiakirja)

Tämä luonteensa takia suppea katsaus on hyvä lähtökohta selvittää suomalaisen diakonian historiaa.

Mannermaa, Tuomo. *Diakonian teologiaa vanhasta kirkosta reformaatioon.* Teoksessa Hoivatkaa toinen toistanne. Diakonian teologian käsikirja. Toim. Inkala, Kerttu. Kirjaneliö Pieksämäki 1991, 39-47.

Vanhassa kirkossa diakonia oli koko seurakunnan asia konstantinolaiseen käänteeseen asti. Diakoni oli asemaltaan pappia (presbyteeri) ylempi. Vähitellen seurakunnan rooli diakonian subjektina häviää. Kultti ja diakonia, usko ja rakkaus menettivät elimellisen korporatiivisen yhteenkuuluvuutensa. Tilalle tuli esim. luostarilaitos.

Markkola, Pirjo. *Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS toimituksia 888). Helsinki 2002.

Teollistuminen, kaupungistuminen, sääty-yhteiskunnan merkityksen väheneminen ja eräät muut yhteiskunnalliset murrostekijät johtivat siihen, että 1800-luvun jälkipuoliskolla koettiin tilausta kristillissosiaaliselle työlle. Ajateltiin, että valvetu- neet keski- ja yläluokan naiset ryhtyisivät sisariksi langenneille naisille. Sukupuoliraja oli selvä: miehet kohtasivat miehiä, naiset naisia. Syntyi useita erityyppisiä yhdistyksiä. Markkola osoittaa, että kristillinen usko, usein herätyskristillisessä muodossaan, on monesti ollut selittävä, yhdistävä tekijä erilaisissa hyväntekeväi- syyss- ja uudistushankkeissa.

Langenneita naisia kehoitettiin ja lähetettiin takaisin kotiin, kotiseudulle tai sukulaisten luo. Toisaalta Emma Åhman avasi heille eräänlaisen turvakodin. Hartaudella, siisteydellä ja kurilla luotiin järjestystä ja turvallisuutta. Alba Hellman (1845–1894) mainittakoon niistä naisista, jotka kehittivät täysraittuutta, merimieslähetystä ja vankilähetystä. Työ ei aina tuottanut toivottua hedelmää. Erityisesti monet prostituoidut palasivat turvakodista ammattiinsa, koska se kuitenkin oli heille tuttua. Osa hakeutuikin turvakotiin vain lepäämään ja toipumaan, ei korjaamaan pysyvästi elämäänsä tai etsimään iankaikkista pelastusta. Naisliikkeet kaipasivat yleistä moraalista uudistusta. Siinä naiset huomasivat yllättäen saavansa huomattavia kirkonmiehiä vastustajikseen. Itse Gustaf Johansson jylisi, että naisen paikka on muualla kuin yhteiskunnallisia kysymyksiä hoitamassa, ja tasa-arvohaihatukset ovat kapinaa Jumalan säätämystä vastaan. Toki myös ymmärtäjiä löytyi, erityisesti niissä seurakuntapapeissa, jotka itse olivat kosketuksissa köyhien kurjuuteen. Otto Aarnisalo piti sosiaalista huoltotyötä paremmin kunnalle sopivana, koska mukana oli aina valvova, jopa rankaiseva aspekti, mikä ei sopinut kirkolle. Kirkon rooli oli auttaa, rohkaista ja tukea.

Naisaktivisti Alexandra Gripenberg totesi, että naisten tasa-arvo on kristinuskon hedelmä. Hänelle tasa-arvo ei ollut valtakysymys, vaan toimintamahdollisuus, ja hän myös korosti tasa-arvosta seuraavan yhtäläinen moraalinen vastuu. Sini- ja valkonauhaliitto sekä monet muut tahot edistivät raittiutta, mutta myös laajemmin sitä, mitä nyt sanotaan elämänhallinnaksi. Monet naiset ja yhdistykset saivat kokea suurta vastustusta. Toisaalta kirkko, kunnat ja valtio ovat sittemmin ottaneet vastatakseen monista noiden vapaaehtoisten hoitamista tehtävistä. Toisaalta Markkola huomauttaa, että esimerkiksi seksuaalisen hyväksikäytön uhrin ja perheväkivallasta kärsivät ovat edelleen lähinnä vapaaehtoistyön varassa. Osittain samaa aineistoa, mutta koko Pohjolan näkökulmasta Markkola kuvaa aiemmassa teoksessaan ”*Gender and vocation: women, religion and social change in the Nordic countries.*” (2000), joka liittyy yhteispohjoismaiseen tutkimushankkeeseen ”Kallelse och kön”.

Meriläinen, Juha. *Suomi ja Euroopan kirkollinen jälleenrakentaminen 1945–1948.* Bidrag till kännedom av Finlands natur och Folk 178. Societas Scientiarum Fennica. Helsinki 2009.

Meriläisen 312 tiheästi painettua suurta ja kovin niukasti kuvitettua sivua käsittävä kirja kuvaa sodanjälkeisiä vaikeita vuosia, jolloin Suomi ja muukin Eurooppa etsi itseään puutteellisissa oloissa raunioiden, väestösiirtojen ja uudelleenjärjestelyjen keskellä. Miljoonia pakolaisia asutettiin. Idän nouseva uhka kommunismi pelotti ja kristinuskon tulevaisuus Euroopassa koettiin vaaranalaiseksi. Atlantin takaa virtasi ns. Marshall-apua, mutta Suomen niukka poliittinen liikkumavara esti

sen vastaanottamisen. Sen sijaan maahamme virtasi merkittäviä määriä tavaraa ja rahaa kirkollisten avustusjärjestöjen kautta. Suomessa kirkko onnistui moninkertaistamaan niiden arvon ns. hyväntekeväisyyskaupoilla. Esimerkiksi kortilla ollutta kahvia saattoi saada seurakunnasta. Määrät olivat merkittäviä, koska pelkästään amerikkalaisen lahjakahvin myynnistä saatiin yhdeksänkertaiset tulot Kirkon keskusrahaston budjettiin nähden.

Monet tekijät ajoivat kirkot yhteistyöhön. Amerikan luterilaisten, kveekarien ja muidenkin lähinnä protestanttisten kirkkojen avulle oli ominaista kristillinen rakkaus, joka on helposti perusteltavissa teologisesti, mutta myös poliittisia spekulatioita-kaan ei voi noin vain sivuuttaa. Eräs avun motiiveista oli Euroopan varjeleminen kommunismilta. Varsin pian Suomen kirkko pääsi tärkeimpien avustettavien joukkoon. Kirjaan sisältyvät luettelot lahjoituksista kuvaavat yksityishenkilöiden opiskelijastipendejä, autoja, joilla vaihdettiin tiiliä ja muita rakennustarvikkeita, mutta myös suurempia kohteita kuten kirkkojen ja pappiloiden rakentamista.

Avustusvaroista päätti aluksi arkkipiispa Aleksi Lehtonen. Suomen Huolto ei saanut niitä valmiin organisaationsa kautta jaettavaksi, vaan Lehtonen halusi pitää avustustoiminnan kirkon käsissä. Niinpä varoja jaettiin tuomiokapitulien kautta seurakuntiin, joissa avustusten jaosta päättivät käytännössä diakonissat. Suomen kirkkojen jälleenrakentamiskomitealla (SKJK) oli merkittävä rooli isommissa hankkeissa. Rahaa riitti myös esimerkiksi Kirkkojen Maailmanneuvoston ja Luterilaisen Maailmanliiton jäsenmaksuihin, delegaatioiden matkoihin ja arkkipiispan autoon. Entä kierrätettiinkö kirkon kautta ns. poliittista rahaa? Meriläinen jättää sen auki, joskin pitäen sitä mahdollisena, eräin osin jopa todennäköisenä, mutta herkän tilanteen takia siitä toiminnasta varottiin tekemästä pysyviä kirjauksia.

Mustakallio, Hannu. *Palveluksen poluilla Pohjois-Suomessa. Oulun diakonissakoti 1896–1916.* Oulun diakonissalaitoksen tieteellisiä julkaisuja 2. Helsinki 2001.

Historian tutkija Hannu Mustakallio selvittää perusteelliseen tapaansa (672 sivua!) Oulun diakonialaitoksen ensimmäisten vuosikymmenten vaiheita ja niitä ajan ilmiöitä, jotka niihin vaikuttivat. Erityisesti hän paneutuu hiippakuntatasolla niihin tekijöihin, jotka vaikuttivat uuden laitoksen syntyyn ja perustamiseen. Tuolloisen Kuopion piispan Gustaf Johanssonin johdolla harjoitettu diakonia oli kaikkia pohjoismaitakin ajatellen poikkeuksellisen merkittävä esimerkki kirkon ja seurakunnan halusta vastata lähimmäisen hätään. Se erosi selvästi ajalle tyypillisestä laitoskeskeisestä diakonia-ajattelusta. Mustakallio osoittaa eräiden pohjalaisten selvästi vaikuttaneen laitoksen syntyyn. Taustalta löytyy myös halua nostaa naisen asemaa ja kohentaa Pohjois-Suomen maalaiskuntien terveydenhuoltoa. Kirjasta on Juhani Veikkolan arvio TA 5/2005, s. 472-473.

Määttä, Timo. ”Sinne missä hätä on suurin.” *Lakisääteinen diakoniatyö Kalajoen rovastikunnassa 1944–1982.* Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 192. Helsinki 2004.

Tästä 313-sivuisesta väitöskirjasta on prof. **Hannu Mustakallion** pitkä arviointi DT 1/2004, s. 52-56 ja dos. **Kari Vappulan** arviointi TA 5/2004, s. 493-496. Kohdealueelle on ominaista keskimääräistä alhaisempi elintaso ja herätysliikkeiden suuri vaikutus. Mustakallio kiittää erityisesti uutteraa perustutkimusta ja selkeää jäsentelyä. Hän olisi kuitenkin kaivannut kirjaan selkeämpää kuvausta sisarkotijärjestelmän suhteesta seurakuntien tarpeisiin 1950-luvulla, viittauksia eteläisen rovastikuntaryhmittymän toimintaan ja piirilääkäriarkistojen käyttöä valaisemaan diakonisojen sairaanhoitotoimintaa. Yleissävy resensiossa on kuitenkin erittäin myönteinen. Vappula taas luettelee suuren joukon uudempaa diakoniakirjallisuutta, jota tekijän olisi ollut hyvä käyttää esim. käsitelmäärittelyjen ja rajankäyntien apuna. Ne sisältyvät tähän bibliografiaan. Määttä on onnistunut suhteuttamaan Kalajoen rovastikunnan diakonian kehityksen yleiseen yhteiskunnassa tapahtuvaan sosiaali- ja terveydenhuollon kehitykseen. Tutkimuksen aikarajat nousevat kirkkolakiin tulleesta diakoniapykälästä (1944) ja siitä, kun viimeinenkin rovastikunnan seurakunnista sai diakonian viran (1982).

Pakarinen, Marja. *Rakkaudesta laitoksen tyttäriin: hengellinen ohjaus ja opetus kiertokirjeissä 1913–1969.* Teoksessa Anno Domini. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonian instituutti. 2002, 11-21.

Pakarisen artikkeli ei ole vain kurkistus menneeseen maailmaan, vaan samalla kuvaus siitä, miten mainittu ohjausjärjestelmä ajan mittaan kehittyi ja muuntui.

Probst, Pirkko (toim.). *Elämää sisarkodissa.* Helsingin Diakonissalaitoksen museon julkaisu. Helsinki 2002.

Tämä julkaisu ei ole laitoshistoria, vaan tarinoita yksittäisistä ihmisistä, heidän elämästään, miltä heistä tuntui, millaista oli elää ”suuressa kodissa” ja millaista kirjeenvaihtoa käytiin. Pienet *human interest* asiat saattavat olla kuvaavampia kuin sata sivua pöytäkirjoja tai tiukkaa tekstiä, riippuen tietysti tarkoituksesta. Jotenkin liikuttavaa on lukea vaikkapa sikojen kasvatuksesta, ensimmäisestä raitiovaunusta, joka kukitettiin, tai saksalaisten ja punaisten yhteenotosta keväällä 1918, jolloin lastensairaala oli tulilinjalla 3 päivää. Maaseudun sisarille hankittiin polkupyöriä, pidettiin ompeluseuraa, varustettiin Heponiemen kesäpaikkaa. Koesisaret lukivat sairaille, ja vanhuuden turva oli omassa vanhainkodissa ja sairaalassa.

Pyykkö, Raija. *Valtion ja kirkon välissä: ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen.* Teoksessa Hyvinvointityön ammatit. Toim. Lea Henriksson ja Sirpa Wrede. Gaudeamus Helsinki. 2004, 110-143.

Pyykkö hahmottaa ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumista ja sen työnjaollisen paikan siirtymiä hyödyntämällä Andrew Abbottin (1998, 2001) ammatillisen järjestelmän ja jurisdiktion käsitteitä. Pyykkö pyrkii selvittämään seurakuntadiakonian muotoutumista osana kunnan ja seurakunnan välistä työn- ja vastuunjakoa. Toinen pääkysymys on, miten diakoniatyöntekijöitä koskevat koulutusratkaisut suhteutuvat seurakuntadiakonian virkarakenteen kehitykseen ja heidän ammatillisen pätevyytensä rakentamiseen ja ylläpitämiseen.

Seurakuntadiakonian työnjaollinen alue on kautta historiansa ollut jännitteinen ja muutoksenalainen. Sosiaali- ja terveyspainotteisuutta on ajoittain paheksuttu. On haettu seurakunnallista identiteettiä. Kenttä on toisaalta hajanainen: 1990-luvun lamassa osa piti hyvänä taloudellisten asioiden korostumista, koska voitiin konkreettisesti auttaa hädänalaisia, osa taas piti sitä ajansyöjänä varsinaiselta hengelliseltä työltä.

Rinne, Heimo. *Diakoniatyö Porvoon hiippakunnan seurakunnissa, erityisesti litin ja Tampereen rovastikunnissa vuosina 1897–1923.* Diss. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 199. Helsinki 2006.

Kyseessä on kirkkohistorian väitöskirja, jossa selvitetään Porvoon hiippakunnan diakoniatyön historiaa erityisesti kahden rovastikunnan näkökulmista. Aikaraja perustuu hiippakuntajakoihin, toisaalta Savonlinnan hiippakunnan (1897), toisaalta ruotsinkielisen Porvoon hiippakunnan (1923) perustamiseen. Rinteen mukaan Tampereen ja litin seudut olivat tyyppiesimerkkejä nopeasti teollistuvista alueista. Tutkimusajankohtana näkyy jännite laitos- ja seurakuntakeskeisen diakonian välillä. Neljän poikkileikkavuoden avulla Rinne selvittää lähinnä työntekijämäärien perusteella, rakentuiko paikallinen diakoniatyö pääasiassa julkisen vai yksityisen rahoituksen pohjalle eli millaista diakonianäkemystä seurakunnassa toteutettiin. Tekijä osoittaa myös piispan ja tuomiokapitulin ohjeiden merkityksen diakoniatyön kehitykselle. Rinteeltä jäi virallisen lausunnon antaneen prof. Hannu Mustakallion mukaan huomaamatta, että esimerkiksi yhdistysmuotoisen Tampereen kaupunkilähetyksen toimintamuodot nousivat suoraan Porvoon hiippakunnan ohjeista kristillisen rakkautentoiminnan järjestämiseksi. Monet seurakunnat ottivat mallia Sortavalan diakonissakodin säännöistä. **Mustakallion** arviointi on TA 3/2007, s.273-275.

Rintaniemi, Riitta. *Suomalainen diakoniatoiminta vuosina 1879–1972.* Teoksessa Anno Domini. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonin instituutti. 2002, 44-75.

Artikkeli on suppea eikä yhtä antoisa kuin eräät muut, esim. Mikko Malkavaaran katsaukset.

Räisänen, Heikki. *Diakonia ja varhaisen kristinuskon leviäminen. Näkökulmia uusimmasta keskustelusta.* Teoksessa Anno Domini. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonin instituutti. 2002, 98-112.

Eräät epidemiat jouduttivat kristinuskon leviämistä 100- ja 200-luvuilla, koska kristityt ainoina huolehtivat sairastuneista ja kuolleista, muistakin kuin omistaan.

Salmesvuori, Päivi. *Sisarliitosta Diakoniatyöntekijöiden Liitoksi – 50 vuotta liiton historiaa.* Teoksessa Rakkauden virassa. Diakonin ammattilaisten viisi vuosikymmentä. Toim. Salla Korpela. DTL Helsinki. 2008, 11-78.

Suomen Kirkon Sisarliitto perustettiin vuonna 1958. Syitä oli monia, ei vähiten yleinen ammatillisen järjestäytymisen aalto. Sisarkotijärjestelmä oli murenemassa ja uudet laitokset olivat aloittaneet koulutuksensa. Ammatillista yhteenkuuluvuutta loivat sisarkokoukset, mutta varsinainen edunvalvonta etsi vielä muotoaan. Piek-sämäen Diakonissalaitoksen johtajatar Aira Railio ja ylihoitaja Ilmi Laitinen Oulusta olivat primus motoreina ja laativat yhdistykselle ensimmäiset säännöt. Perustava kokous pidettiin Loimaan Evankelisessa Kansanopistossa sisarpäivien yhteydessä. Railio valittiin ensimmäiseksi puheenjohtajaksi.

Toiminnasta huomattava osa oli alkuvuosikymmeninä ammattitaidon lisäämiseen tähtäävää koulutus- ja kurssitoimintaa esimerkiksi opintopäivien muodossa. Ne yhdistettiin vuosikokouksen yhteydessä. Tyypillisiä teemoja ovat olleet sie-lunhoito, perheterapia, ryhmätyö, tiedotus, kouluttajana toimiminen, seurakunta työyhteisönä, hoitotiede ja diakonia, naisena kirkossa ja yhteiskunnassa, nainen työelämän paineissa. Liitto on ollut alusta asti mukana toimittamassa vuonna 1960 perustettua Diakonia-lehteä. Tiettyä ennakkoluulottomuutta osoitti Heikki Räisäsen kutsuminen vuonna 1971 opintopäivien puhujaksi, minkä piispa Osmo Alaja kuitenkin esti. Opintomatkoja on tehty yhteistyössä esim. KDY:n ja Pappis-liiton kanssa.

Amerikan avulla oli 1940-luvun lopulla kokeiltu hiippakuntasisaren virkaa, ja sitkeän taistelun jälkeen niitä alettiin yksi kerrallaan perustaa 1960-luvulla. Edunvalvonnassa ongelmana olivat hurskaat jäsenet, joista osa piti esimerkiksi palkka- ja matkakorvausneuvotteluja sopimattomina. Naimattomuusihanteen väistyminenkin

vei aikaa. Vuoden 1972 kansanterveyslaki alleviivasi kehitystä, jossa sairaanhoidolliset tehtävät vähenivät ja sielunhoidolliset lisääntyivät. Kun diakonien koulutus käynnistyi uudelleen vuonna 1953, he aikanaan järjestäytyivät Suomen Diakonien Liitoksi. Nähtiinpä sekin ihme, että diakonissakoulutuksen läpäisi mies valmistuen vuonna 1976. Diakonikoulutukseen taas hakeutui myös naisia. Sisarliiton ja Diakonien liiton yhdentymisneuvottelut venyivät vuosien mittaisiksi, mutta lopulta vuonna 1990 Diakoniatyöntekijöiden Liitto hyväksyttiin yhdistysrekisteriin. Liitto on mm. hyväksynyt diakoniatyöntekijän eettiset ohjeet vuonna 2001.

Vappula, Kari. *Diakonissakoulutuksen aloittaminen suomalaisen naisen aseman muutosprosessin valossa 1860-luvun loppupuolella.* Teoksessa Anno Domini. Diakoniatieteen vuosikirja . Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonian instituutti. 2001, 60-70.

Naisen mahdolliset ammatit oman kodin ulkopuolella 1800-luvun puolivälin Suomessa on nopeasti lueteltu. Hän oli suurella todennäköisyydellä jonkin tason palvelijatar tai piika. Diakoniakoulutus toi uuden mahdollisuuden, joskaan määrällisesti se ei ollut merkittävä.

Vappula, Kari. *Rakkaudesta laitosiakoniaan: Suomen Diakonialaitosten liitto ry 50 vuotta 1951–2001.* Teoksessa Anno Domini . Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonian instituutti. 2002, 22-43.

Artikkelin nimi vastaa sisältöä.

Virtanen, Paavo. *Seurakunnan palvelutyötä 90 vuotta Vantaalla.* – DT 2/2005, 116-137.

Diakonian pienimuotoinen, mutta harkittu paikallishistoria.

4 Systemaattisteologiset esitykset

4.1 Diakoniaa kirkon opin tai kirkkojärjestyksen mukaan tarkasteltuna

Ahonen, Risto A. *Diakonaatin uudistus. Diakonian viran kehittäminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ja muissa luterilaisissa kirkoissa.* KTK sarja A Nro 56. Pieksämäki 1991.

Risto A. Ahonen toteaa diakonian viran kehittämisen olevan merkittävä osa kirkon laajaa uudistusprosessia. Diakonianteologista keskustelua on aiemmin rasittanut ja vaikeuttanut jäsentymättömyys kirkon opin ja uskon keskuksen.

Diakonaatti on nähty erillisenä palvelualueena, vaikka se voidaan oikein ymmärtää vain kirkon uskonkokonaisuudesta käsin. Diakonian viralla on annettavaa kirkon jumalanpalveluselämälle ja uskon ilmenemiselle. Ekumeenisissa keskusteluissa on todettu kaikissa kirkoissa puutteita diakonian viran ymmärtämisessä, ja on alettu etsiä viran alkuperäistä rikkautta ja ominaispainoa. Luterilaisessa teologiassa on korostettu esivallan vastuuta kansalaisten hyvinvoinnista. Siksi diakonian viranhaltijat ovat selvittäneet yhteistyötä valtion ja kuntien viranomaisten kanssa ottaen huomioon diakonian spesifisen vastuun ja tehtävän, ettei diakoniaa käsitettäisi vain sosiaalihuollon aukkojen paikkaajaksi, vaan se ohjautuisi omista perusteistaan itsenäiseen, joustavaan ja yhteistyökykyiseen palveluun.

Ahosen mukaan diakoniatyön ja sen viran ongelmia ei voi ymmärtää ottamatta huomioon historiallista kehitystä. Siihen ja ongelmien ratkaisuyritysten kuvaamiseen eri luterilaisissa kirkoissa hän käyttääkin huomattavan osan kirjasta. Diakonaatin uudistuksessa Ahonen korostaa viran laajaa, vanhakirkollista ymmärtämistä, jossa yhtyvät liturgia, karitatiivinen ja katekeettinen palvelu. Hänen mukaansa diakonaatti ymmärretään eri puolilla maailmaa yhä selvemmin osana kirkon kolmisäikeistä perusvirkaa, eikä se siis ole osa maallikkoutta.

Ahonen, Risto A. *Diakonia ja kirkon virka*. Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 71-86.

Ahonen perustelee kristologisesti, ekklesiologisesti, sananteologisesti ja pneumatologisesti diakonian viran. Hän muistuttaa, että länsimainen teologia ei ole koko totuus; Afrikassa, Aasiassa ja Latinalaisessa Amerikassa ei lähdetä virkateologisesta kysymyksenasettelusta, vaan vapautuksesta sortojärjestelmistä, asettumisesta köyhien rinnalle, marginaaliin työnnettyjen puolustamisesta ja ihmisoikeuksista. Siitä käytetään nimityksiä vapauden ja vapautuksen teologia. Siinä on myös diakonian missio. Edelleen Ahonen kuvaa, miten mission, diakonian ja Jumalan valtakunnan erottamaton yhteys selittää, miksi kirkko on olemassa. Kirkko on Jumalan valtakunnan merkki ja instrumentti todistaessaan sanoin ja teoin Kristuksesta ja palvellessaan lähimmäisiään.

Blennberger, Erik. *Diakonia ja diakonian teologia*. Teoksessa Anno Domini. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonian instituutti. 2002, 165-178.

Sisältää eräitä käsitelmäärittelyjä diakonian teologiasta.

Cantell, Risto. *Diakonian virka osana kirkon virkaa.* Teoksessa Hoivatkaa toinen toistanne. Diakonian teologian käsikirja. Toim. Inkala, Kerttu. Kirjaneliö Pieksämäki. 1991, 145-159.

Cantellin mukaan tuolloin (1991) virkateologiassa oli auki kaksi tärkeää kysymystä: naispappuus ja diakonaatti. Mikä on diakonian viran ja pappisviran suhde? Confessio Augustanan (CA) artikla V:n mukaan palveluvirka on asetettu vanhurskauttavan, pelastavan uskon saamiseksi. Ei ole kirkon virkaa ilman Kristusta. Kirkon viran osatekijöiksi voi mainita koinonian, diakonian ja martyrian. Diakonian virka luo rakenteellisia edellytyksiä kristillisen rakkauden ja palvelun toteutumiselle seurakunnassa ja yhteiskunnassa.

Diakin Studia Generalia -luennot 2005. *"Diakonian teologia"*. Internet -luentoja (siis elävä kuva ja puhe). Sisältää mm. seuraavat luennot:

- **Latvus, Kari:** *Johdanto diakoniaan ja diakonian teologiaan; lähtökohtia ja kysymyksiä.*
- **Elenius, Antti:** *Ihmisen hätä ja kohtaaminen diakonian perusteluna.*
- **Räisänen, Heikki:** *Raamattu ja kristillinen usko diakonian perusteluna.*

Djupsjöbacka, Stefan. *Diakoniutbildningen.* Teoksessa Där nöden är störst.En introduktion i diakoni ur finländsk synvinkel. Toim. Kummel-Myrskog, Pia, Sarelin, Birgitta, Ekstrand, Sixten. Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 2009:1. Helsinki 2009, 162-184.

Djupsjöbacka käsittelee diakoniakoulutukselle pohjaa luovia periaatteita moneksi jatkuvasti muuttuvien opetussuunnitelmien yksityiskohtiin. Opetussuunnitelmien lähtökohtia hän hahmottelee nelijakoisen mallin avulla. Näkökulmat ja perustelut ovat teologiset, sosiaaliset, terveydenhoidolliset ja pedagogiset. Teologisiin näkökulmiin kuuluvat dogmatiikka, etiikka, spiritualiteetti, moderni raamattuteologia ja sielunhoito. Diakonian teologian hän liittää kirkkohistorian opintoihin. Sosiaaliin ja yhteiskuntatieteellisiin näkökulmiin taas kuuluvat sosionomin ammattipätevyys, tiedot yhteiskunnasta ja sen tukirakenteista, käsitys sosiologian työskentely- ja tutkimusmenetelmistä sekä alan lainsäädännöstä. Terveystieteiden, hoiva- ja hoitotieteiden näkökulmista seuraa sairaanhoitajadiakonian ammattipätevyys, johon sisältyy myös hoitotieteen teologiaa ja etiikkaa. Pedagogisista perusteista päällimmäiset ovat ihmiskäsitys ja oppimisen mallit. Kaikki nämä neljä näkökulmaa on perusteellisesti esiteltävä jokaiselle opiskelijalle mieluiten jo opintojen alkupuolella.

Aluksi hän kuvaa lyhyesti diakoniakoulutuksen historian Suomessa. Hän painot-

taa sitä, että kun vuoden 1972 kansanterveyslaki teki terveydenhuollon kunnallisten toimijoiden vastuualueeksi ja heikensi siten diakonissojen ammatti-identiteettiä, on vuoden 2005 kansanterveyslain henki aivan toinen: kunnallisten virkamiesten suositellaan yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa edistävän terveyttä ja hyvinvointia yhteiskunnassa. Se antaa diakonissoille entistä tunnustettummat valtuudet toimia sairaanhoidollisissa tehtävissä tai perustaa alan yrityksiä. Lyhyesti hän kuvaa myös diakonikoulutuksen historian, erityisesti Lärkkullassa nykyisin tapahtuvan ruotsinkielisen koulutuksen, ja vuonna 1987 lopetetun seurakuntakuraattorikoulutuksen.

Djupsjöbacka esittelee ammattitaitomallin, joka koostuu neljästä osasta:

- Hengellisen työn ammattitaito
- Diakonisen asiakastyön ammattitaito
- Tiedot kirkon organisaatiosta ja yhteistyötaidot sen henkilöstön kesken
- Yhteisön ja yhteiskunnan ammattitaito

Edelleen hän esittelee tarkemmat ammattitaitokuvaukset (kompetensbeskrivningar) diakonissalle ja sosiaaliseen työhön. Diakoniatyöntekijöiden ydinosaamis-kuvaus 30.3.2007 löytyy internetistä www.evl.fi/kkh/to/kdy/ydinosaaminen.doc.

Elenius, Antti. *Ihmisen hätä ja kohtaaminen diakonian perusteluna*. Diakin Studia Generalia internet -luento 2005.

Elenius, Antti. *Avaran diakonian puolustus*. Teoksessa *Auttamisen teologia*. Toim. Kari Latvus & Antti Elenius. Kirjapaja Helsinki. 2007, 158-176.

Avaralla diakonialla tarkoitetaan sitä, että kaiken hyvän ja lähimmäisen parhaaksi suuntautuvan toiminnan voidaan tulkita olevan diakoniaa. Erik Blenbergerin mukaan ”Diakoniaa ovat kaikki historian kuluessa toteutuneet hyvään tähtäävät teot.” Suppeammassa malleissa diakonia olisi vain eriasteista kirkollista toimintaa tai kristittyjen ihmisten sosiaalista aktiivisuutta. Elenius kuvaa suomalaista Luther-tutkimusta ja sen helminä kahta rakkautta ja ristin teologiaa. Siinä on kuitenkin vaarana edellä kuvattu suppea diakonianäkemys, jossa (kärjistäen) aitoon, motiiveiltaan puhtaaseen hyvään tekoon pystyy vain sellainen ihminen, johon Jumala on vuodattanut uskon. Elenius haluaa korostaa avarampaa, luomisteologista näkemystä. Hänelle ”in ipsa fide Christus adest” ei merkitse seurakuntalaisten jaottelua eritasoiisiin uskoviin. Avara diakonianäkemys olisi sovitettavissa suomalaiseen kontekstiin ja vastaisi myös Lutherin intentioita.

Avaran diakonian mukaan Jumalan rakkautta voi välittää myös henkilö, joka ei juuri Jumalaa tunne. Tärkeää eivät ole auttajan moraaliset, uskonnolliset tai muut kvaliteetit, vaan lähimmäisen tarpeet, joihin vastaaminen on jokaisen tehtävä.

Auttaa voi myös muualla kuin suppeassa kirkollisessa tai kristillisessä kontekstissa. Eleniuksen mukaan avara diakonia on ehdoton myös ajatellen kirkon strategista kehittämistä, missä moniammatillisesti verkostoidutaan hyvin monenlaisiin yhteistyökuvioihin, ja missä diakonian raja muihin kirkon työmuotoihin ja myös eräisiin yhteiskunnan ja kolmannen sektorin toimijoihin päin yhä madaltuu, niin että diakoniasta tulee kaikkea kirkollista työtä läpäisevä ulottuvuus yksittäisen työmuodon sijaan.

Kirkon tehtävä ei ole tuottaa peruspalveluita, vaan olla herkkä mm. lähiyhteiskuntansa pahoinvoinnille. Tällaisen tiedon kokoaminen, analysointi ja välittäminen vuorovaikutuksessa yhteiskunnallisille toimijoille sosiaalipoliittisessa keskustelussa on kirkolle luontevasti avautuva tehtävä.

Avaraa diakoniaa on arvosteltu, mm. piispa Erkki Kansanaho Kuopion diakoniapäivillä vuonna 1972. Hän pelkäsi diakonian profiilittomuutta, sen yhteyden kirkon uskoon ohenevan tai katkeavan, eriytymistä jumalanpalveluselämästä ja identiteettiongelmia yhteiskunnan muutoksissa. Vaimeneeko kirkon ääni yhteiskuntakriittisenä omanatuntona liian avaran diakonian myötä? Näihin Elenius vastaa määrittelemällä uskon tarkkaa paikkaa diakoniassa. Hän muistuttaa, miten Lutherin (ja Raamatun) mukaan Jumalan rakkaus kohdistuu pahaan, liikaiseen, alhaiseen ja kaikin tavoin kelvottomaan. Näin Jumalan oma toiminta ohjaa meitä asettamaan lähimmäisen tarpeet omiemme edelle. Eleniuksen mukaan diakonian sijaan voidaan aikanaan alkaa puhua rakkauden teologiasta tai vielä osuvammin auttamisesta ja auttamisen teologiasta.

Helosvuori, Riitta. *Diakonia ja yhteiskuntatyö kirkon keskushallinnossa.* Teoksessa *Diakonian käsikirja.* Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 330-340.

Kirkossa moni asia on hoidettu järjestöjen kautta. Vuonna 1905 perustettiin Suomen Kirkon Sisälähetysseura. Sittemmin SKSK ja vastaava ruotsinkielinen järjestö saivat roolin ”kirkon sosiaalitoimikuntina”. KDY syntyi vuonna 1991 diakonian ja yhteiskuntatyön yhdistyessä. Helosvuoren mukaan kirkko näkee tehtäväkseen toimia kansalaisten tasa-arvoisuuden ja vähävaraisten ihmisten palveluiden turvaamiseksi ja elinolosuhteiden parantamiseksi. 1980-luvulla alkoi ORLE-prosessi (oikeudenmukaisuus, rauha, luomakunnan eheys). Kirkon keskushallintoon liittyvät myös diakoniapäivät, diakoniarahasto, katastrofirahasto, yhteiskunnallinen verkottuminen ja vaikuttamistoiminta sekä Takuu- ja Y-säätiöt.

Henttonen, Kai. *Diakoniaan kouluttaminen.* Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 363-393.

Nykyisin diakonian alalle koulutetaan vain ammattikorkeakoulun tasolla. DIAK vakinaistettiin vuonna 2000. Kaksoispätevyyksien (eli kelpoisuus sekä kirkon että muun yhteiskunnan tehtäviin) säilymistä pidetään edelleen tärkeänä. Henttonen kysyy, saavutetaanko laaja kaksoispätevyys kirkollisen erityisosaamisen kustannuksella ja minkälainen koulutus ja pätevyys takaa kirkon työntekijälle lujimman mahdollisen ammatti-identiteetin? Ammatillista ja persoonallista kasvua ei voi erottaa toisistaan. Tulevaisuuden näkymä on kirkon ja Diakin syvenevä yhteistyö. Henttonen kysyy, kuka vastaa diakonian ja diakoniakoulutuksen kehittämisen ja tutkimustyöstä? Saadaanko alalle jatkotutkintoja ja kansainvälistä koulutusta? Reagointiherkkyttä ajatellen työntekijöiden koulutus on avainasemassa. Heikki Kotila sanoo arvioinnissaan TA 2/2004, 271-272 Henttonen kirjoituksen olevan ”poleemisuuudessaan ja laveudessaan jotakin muuta kuin käsikirjaan sopiva asia-artikkeli.”

Henttonen, Kai. *Eurooppalaisia näkökulmia diakoniatieteeseen.* – DT 1/2005, 29-37.

Henttonen kuvaa ”diakoniatieteen” pitkää historiaa ja kansainvälisiä juuria. Terminologia on ajan mittaan muuntunut. Ominaista on ennen muuta selkeä poikkitieteellisyys, jossa metodologisina ja tiedollisina matkakumppaneina voivat olla esimerkiksi sosiologia, psykologia, sosiaalipedagogiikka, talous- ja oikeustiede sekä etiikka. Diakoniatiede tulisi vapauttaa teologian yksipuolisesta herruudesta ja liittää lähemmin sosiaalitieteisiin.

Hiilamo, Heikki. *Diakonaatti ja teologia.* (pääkirjoitus) – DT 2/2008, 105-106.

Hiilamo kuvaa kriittisesti virkarakenneyöryhmän 2004 ajautumista umpikujaan. Piispainkokous asettui vastustamaan työryhmän välimietinnön teologisia linjauksia asettaen oman työryhmänsä, joka ei halunnut yhteistyötä. Hiilamo kysyy, kuka oikeastaan määrittelee ”oikean” teologian ja onko teologia oikeastaan vallankäyttöä kirkossa?

Hirstiö-Snellman, Paula. *Kirkon katastrofirahaston toiminnan vaikuttavuus.* Kirkon Tutkimuskeskus Sarja C Nro 56. Helsinki 2000.

Kirkon katastrofirahasto perustettiin vuonna 1967 nopean avun antamiseksi hätätilaan tai onnettomuuden uhreiksi joutuneille yksityishenkilöille tai yhteisöille. Avustukset liittyivät aluksi tulipaloihin, onnettomuuksiin, jopa tulviin, siis klassisiin

katastrofiaineksiin. Vähitellen ja 1990-luvulla nopeutuen avun tarve ja luonne muuttuivat. Nyt apua haetaan velkaantumisen tai rästilaskujen hoitoon. Muutoksen myötä rahaston nimi muutettiin vuonna 1999 kirkon diakoniarahastoksi.

Avustuksista noin joka kuudes johti perhekohtaisessa maksusuunnitelmassa pysymiseen tai sellaisen laadintaan. Huomattavan moni avunsaajista katsoi rahallisen avustuksen vaikuttaneen henkiseen hyvinvointiin. Lähes joka toiselle keskustelu diakoniatyöntekijän kanssa johti muutoksiin omassa elämänhallinnassa. Saatiin uutta voimaa jatkaa ponnisteluja, lisää toivoa selviytymisestä ja selkeyttä kokonaistilanteeseen. Rahankäytön muutokset olivat tavallisia. Vaikeassa velkatilanteessa rahasto pystyi auttamaan pysyvästi joka kolmatta hakijaa.

Myönteistä muutosta edistää, jos ongelma on selvärajainen ja avustus kertaluonteinen. Rahan ohella annetaan neuvontaa ja tukea. Avunsaaja itse herää huomaamaan oman vastuunsa ja pyrkii vähentämään menojaan ja lisäämään tulojaan. Henkiset valmiudet ovat tärkeitä. Huonompi ennuste on tapauksissa, joissa kriisin syy on työttömyys tai ylivelkaantuminen, joissa avun saaja odotti vain rahaa ja muiden toimia ja joissa avunsaajan omat selviytymisstrategiat olivat toimimattomia tai puuttuivat kokonaan.

Hirstiö-Snellman esittää, että avustettaviksi valittaisiin ne, joiden elämäntilanteen pysyvä tai pitkäaikainen kohentuminen on todennäköistä. Mahdollisesti näiden selviytyjien lisäksi voitaisiin avustaa potentiaalisia selviytyjiä. Rahanjaon ohella erittäin tärkeä on diakonian tarjoama henkilökohtainen tuki ja neuvonta, johon liittyy koko ihmisen kohtaaminen.

Jolkkonen, Jari. *Onko köyhyys kohtalo vai valinta? Diakonian teologisia perusteita.* – DT 2/2006, 112-132.

Jolkkosen lähtökohtia on tarkastella diakoniaa palvelun ja erityisesti hädänalaiden auttamisen näkökulmasta. Auttaminen ei näytä perustuvan ihmiskunnan yhteiseen luonnolliseen järkeen, koska esimerkiksi hindulainen kastilaitos, Kreikan ja Rooman mytologiat ja gnostilaisuus pitivät köyhyyttä kohtalona. Heidän osaansa ei voi muuttaa eikä heitä tarvitse sääliä. Yhteinen moraalilakikaan ei näytä ohjaavan köyhiin samastumiseen tai heidän auttamiseensa. Tästä Jolkkonen johtaa, että kirkon diakoniatyötä on vaikea perustella ilman uskonsisäisiä perusteita. Diakonia on kirkon välttämätön funktio eikä sitä voi erottaa liturgisesta palvelemisesta.

Jumalanpalvelus ja diakonia. Diakonian vuosikirja 2004. Toim. Veikkola, Juhani ja Suviranta, Raili. Diakonia ry. ja Kirkon diakonia ja yhteiskuntatyö 2004.

Tutun sanonnan mukaan diakonia lähtee alttarilta ja palaa sinne. Diakonian viralla on historiassa ja eri kirkkojen käytännöissä ollut merkittävä osa jumalanpal-

veluksessa, ei vain avustajana, vaan myös toteuttajana. Myös Suomessa diakonian viranhaltijat ovat vaihtelevasti mutta lisääntyvästi alkaneet näkyä seurakunnan edessä. Diakonian vuosikirja on kooste kirjoituksista, joissa asiaa valotetaan eri puolilta. Kirjoittajista mainittakoon **Kai Vahtola, Heikki Kotila, Raimo Karvonen ja Kari Latvus.**

Järveläinen, Matti. *Rakkaudessa elävä yhteisö. Paul Philippin käsitys diakoniasta kirkon uskon ja elämän ilmauksena (1955–1984).* STKSJ 161. Helsinki 1988.

Syntyjään romaniansaksalainen Paul Philippi toimi vuodesta 1954 Heidelbergissa diakonian tutkimuslaitoksen johtajana. Hänen pääteoksensa oli ”Christozentrische Diakonie. Ein theologischer Entwurf” (1963, 1975). Järveläisen väitöskirja kuvaa, miten Philippi murehti diakonian teologisen pohjan selvittelyn puutetta ja syytti siitä pietistejä, reformaation jälkeistä tulkintaperinnettä ja teologista tutkimusta yleensä. Puutetta hän korjasi juuri ”Kristus-keskeisellä diakoniallaan”. Diakonia on kirkon asia eikä sitä voi delegoida. Teologisesti hänen konseptionsa on pelastushistoriallinen, jossa polttopisteinä ovat kristologinen, ekklesiologinen ja eskatologinen näkökulma. Jumalasuhteet ja ihmissuhteet ovat erottamattomat. Kristuksessa ei voi olla vaihtoehtoa Jumalan palvelemisen ja ihmisen palvelemisen välillä. Hänen ehtoollisopissaan ydin ei ole asetussanoissa tai aineissa, vaan Kristus-keskeisessä relaatioissa. Toisaalta Jumalan valtakunta ja maailma erotetaan regimentteinä. Kristuksen lakia ja diakonista elämäntapaa ei voi toteuttaa Jumalan valtakunnan elämänyhteyden ulkopuolella. Hedelmistä (Kristuksen työ) pääsee nauttimaan vain se, joka on ollut mukana istuttamassa puuta (metanoia). Kirkon ja maailman todellisuus ei kuitenkaan ole täysin vastakkaista, vaan rinnakkaista (Koexistenz). Diakonia on uskonyhteisön työtä omiensa joukossa (opus ad intra), martyria eli todistus taas ulospäin suuntautuvaa (opus ad extra).

Järveläinen, Matti. *Seurakunta diakonisena yhteisönä.* Teoksessa Hoivatkaa toinen toistanne. Diakonian teologian käsikirja. Toim. Inkala, Kerttu. Kirjaneliö Pieksämäki 1991, 89-98.

Järveläinen viitta tuolloin ajankohtaisiin Kirkko 2000 -asiakirjoihin ja kirkon yhteisöluonnetta korostuvaan asemaan. Funktionaalinen suositus on panostaminen pieniin toiminnallisiin yksiköihin. Diakonian jumalanpalvelusluonne korostuu, ehtoollisesta lähdetään liikkeelle rakkauden palveluun.

Järveläinen, Petri. *Luovuuden filosofia ja innovatiivinen diakonia. – Innovatiivinen työote diakoniassa.* Teoksessa Diakonian vuosikirja 2006. Toim. Kimmo Saares ja Raili Suviranta. Diakonia ry. ja Kirkkohallitus, kirkon diakonia ja yhteiskuntatyö. 2006, 8-17.

Luovuuden lähtökohtia Järveläinen etsii Aristoteleen runsauden periaatteesta asti. Jokainen aito mahdollisuus toteutuu joskus. Fransiskaani-filosofoista erityisesti Johannes Duns Scotus nosti esiin päinvastaisen: on myös mahdollisuuksia, jotka eivät toteudu. Gadamerin ja Wittgensteinin kautta Järveläinen päätyy toiseen luovuuden lähteeseen: jos tahdot tietää enemmän, kuvittele maailma toisenlaiseksi. Yleiset argumentaation säännöt kelpaavat totuuden puntarointiin. Argumentointihan voi epäonnistua, jos se perustuu väärään tietoon, auktoriteettiin, henkilökohtaisuuksiin tai vaikkapa uhkailuun. Luovuudella on sekä sääntönsä että ekstaattiset ulottuvuutensa. Diakonian teologiaa hän luonnehtii viime vuosikymmenten ”ei paraatiiheeksi”. Se olisikin luonnosteltava rohkeasti uusiksi. Pitäisi siivilöidä uusista kysymyksistä esille vaikein. Avuksi hän esittää spiritualiteetin teologiaa, jumalanpalveluksen teologiaa, teologianhistoriaa ja sen liittymistä aate- ja filosofianhistoriaan.

Kallunki, Valdemar. *Yhteistyötä herätyskristillisen ja kansankirkollisen jännitteessä – uskonnollinen ja yhteiskunnallinen toimintakenttä kuntayhteistyössä.* – DT 1/2009, 5-35.

Tutkimuksessa hahmotetaan liberaalisti suuntautuva sosiaalinen diakonia ja konservatiivisempi perinteinen diakoniatyö ja vertaillaan niiden kuntayhteistyötä. Toiminnan yhteys uskonnolliseen tehtävään tuntuu tukevan yhteistyötä. Kansankirkolliseen laaja-alaistamiseen liittyvä sosiaalisen diakonian kuntayhteistyö osoittautuu heikommaksi kuin herätyskristilliseen ajatteluun viittaava perinteisen diakonian yhteistyö. Yhteiskunnallisille kentille osallistuminen ei aina hyödytä kirkon uskonnollista tehtävää. Kuntapuoli tuntuu arvostavan enemmän uskonnollisuutta kuin laaja-alaista avaruutta.

Karttunen, Tomi. *Dietrich Bonhoefferin teologia sosiaalietiikan ja diakonian teologian kannalta. Suomalainen näkökulma.* – DT 2/2008, 137-162.

Dietrich Bonhoefferin (1906-1945) ”ajatus kirkon persoonayhteisöllisestä luonteesta ja Kristuksen todellisesta läsnäolosta ruumiissaan, seurakunnassa, yhdistyneenä maallisen ja hengellisen välisen suhteen inkarnatoriseen tulkintaan sopi suomalaisen uskankirkollisen teologian korostuksiin ja myös inspiroi niitä”. Bonhoeffer varoi hengellistä individualismia ja pyrki rakentamaan yhteisöllisyyden teologiaa. Karttunen viittaa monesti kirjaan ”Auttamisen teologia” (2007) todeten, että Bonhoefferin muotoilema ”toisia varten olemisen teologia” on hänen versionsa ”avarasta diakoniasta” (vrt. Antti Elenius).

Kettunen, Paavo. *Leipää vai läsnäoloa? Asiakkaan tarve ja diakoniatyöntekijän työnäky laman puristuksessa.* Kirkon Tutkimuskeskus Sarja A Nro 76. Jyväskylä 2001.

Paavo Kettusen tutkimus on osa Suomen Akatemian rahoittamaa, 1990-luvun laman vaikutuksia selvittänyttä projektia. Kettusen tutkimus perustuu viiden Helsingin hiippakunnan seurakunnan diakonian kaikkiin asiakaskontakteihin lokakuussa 1999. Uutta on se, että työntekijöiden ohella vastaajina olivat myös asiakkaat. Lomakkeen täytön ohella käytettiin haastatteluja.

Tutkimus osoitti, että työntekijöiden omat tavoitteet ja ihanteet työssä eivät täysin kohdanneet asiakkaiden odotuksia ja tarpeita. Työntekijät olivat myös pessimistisempiä arvioidessaan työn tuloksia kuin mitä asiakkaat kokivat. Kettunen arvioi, että työntekijät kaipaavat enemmän tukea, esimiehen kiinnostusta ja tunnustusta, arvostusta ja yhteisen linjan kokemista työssä. Heidän minäkuvansa, käsityksensä ammatillisesta osaamisesta ja itsearvostuksensa eivät olleet kovin korkeita.

Työntekijät kokivat erääksi keskeiseksi ongelmaksi sielunhoidon aseman suhteessa taloudelliseen auttamiseen. Kettunen erottelee hengellisen ja intentionaalisen sielunhoitotähtämyksen. Edellisen mukaan sielunhoito on rajattavissa sen mukaan, mitkä asiat ovat esillä, ja sen osatekijöitä ovat esimerkiksi hartauskirjallisuus, Raamatun sana, virret ja rukous. Intentionaalinen sielunhoitotähtämys taas lähtee siitä, että kaikki asiat, joiden vaikutuksesta asiakas kokee tullessaan autetuksi, voivat merkitä sielunhoitoa. Tähän tarvitaan autettavan elämäntilanteeseen osallistumista sekä työntekijän aitoa läsnäoloa siinä, mikä on asiakkaalle vaikeaa. Asiakkaan kannalta olennaista on kokea, että hänestä välitetään ja hän on ihmisyyksilönä tärkeä. 15:sta työntekijästä vain kaksi edusti perinteistä hengellistä sielunhoitotähtämystä. Kettunen pitää intentionaalista käsitystä laman uhrien hoidossa parempana, mutta varoittaa, ettei pidä unohtaa hengellisen elämän tarpeisiin vastaamista eikä toisaalta saa laiminlyödä niitä, jotka eivät pääse vastaanotolle.

Huomattava osa työntekijöistä näki sielunhoidon ja taloudellisen auttamisen vaihtoehtoisina tai jopa vastakkaisina. Kettunen tulkitsee toisin pastoraaliteologian näkökulmasta. Viranhaltijan turhauttavana kokema ostopäätöksen kirjoitus tai ruokakassin antaminen voi olla kohtaamista aidon elämäntuskan kanssa. Toisaalta aineellisen avun pikainen tarjoaminen voi olla työntekijän pakoreaktio, jolloin toisen ihmisen hätää ei tarvitse syvemmin kohdata. Viranhaltija voi ottaa nopean toimenpiteisiin ryhtyjän roolin (actor) tai passiivisemmän, mutta ihmisen elämäntilanteen ääressä viipyvän roolin. Molemmat roolit ovat tarpeellisia, ja niissä tulee pystyä joustamaan tarkoituksenmukaisesti. Voisi arvioida Kettusen viilaavan kirjansa otsikon muotoon Leipää JA läsnäoloa.

Kettusen tutkimus osoittaa diakonian reagoineen 1990-luvun lamaan nopeasti ja osaavasti, vaikka alan työntekijät eivät itse riittävästi arvosta tai tunnista osaamistaan. Kirjasta on Maaria Pätsin arvio vuosikirjassa Anno Domini 2002, s. 282-283.

Kettunen, Paavo. *Spiritualiteetti syällisyyden ja häpeän puristuksessa*. – DT 1/2004, 9-22.

Sielunhoidon tutkija Kettunen toteaa, että syällisyyden ja anteeksiantamuksen korostaminen jumalasuhteessa on ollut liian yksipuolista. Monen ongelma ei ole syällisyys, vaan häpeä ja riittämättömyden tunne. Kettunen nostaisi syällisyyden ja anteeksiannon akselin rinnalle ja selvästi näkyviin häpeän ja armon akselin. Diakonian ulottuvuutena se ei korosta suuria sanoja, vaan merkittävää läsnäoloa.

Kotila, Heikki. *Diakoninvirka. Kirkkohallituksen asettama diakonaattiryhmä jätti mietintönsä 1.9.2008*. – DT 2/2008, 163-169.

Itse mietintö on luettavissa myös internetissä. Kotila kuvaa Hiilamoaa (DT 2/2008 pääkirjoitus) rauhallisemmin työskentelyvaiheita ja vaadittua piispainkokoukselle kelpavaa teologiaa. Nyt ei puhuta kirkon virasta vaan ”erityisistä viroista”, piispan, papin ja diakonaattiin kuuluvista virasta, joihin jokaiseen on oma vihkimyksensä. Mietintö varoo kytkemästä diakonaattia Confessio Augustanan V artiklaan tai papin tehtäviin. Diakonaatti on ”erillinen ja omaleimainen”.

Kvist, Hans-Olof. *Onko luterilainen sanan ja sakramentin virka laajennettavissa?* Teoksessa *Palvelijoiksi vihityt. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2000 asettaman virkarakennekomitean mietintö. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto. Sarja A 2002:1.* (myös internet-asiakirjana), 276-289.

Kvist pohtii luterilaista virkateologiaa diakonaattiin liittyen.

Latvus, Kari. Diakoniaa on tutkittava. (pääkirjoitus) – DT 1/2004, 3-7.

”Jos diakonia merkitsee rajalla olemista, niin olkoon diakonian tutkimus sitä myös: monitieteisenä, etsivänä ja uusia näkökulmia tarjoavana.” Kyseessä oli aikakauskirjatyyppisen lehden (internet-julkaisu) ensimmäinen numero.

Latvus, Kari. Johdanto diakoniaan ja diakonian teologiaan; lähtökohtia ja kysymyksiä. *Diakin Studia Generalia internet -luento 2005.*

Latvus, Kari. *Diakonian viran teologisesta perustelusta.* Teoksessa Anno Domini 2007. (internet-versio ilman sivunumeroita)

Suppean internet-version perusteella on mahdollon tehdä todellista kommentointia.

Latvus, Kari & Elenius, Antti. *Auttaminen, diakonia ja teologia.* Teoksessa Auttamisen teologia. Toim. Latvus, Kari & Elenius, Antti. Kirjapaja Helsinki. 2007, 11-33.

Tässä kirjan johdantoluvussa on muiden ansioiden lisäksi selkeä katsaus suomalaisiin diakonian teologian jäsenyyksiin.

Mannermaa, Tuomo. *Kirkon uudistus, rakkaus ja luterilainen perintö.* Teoksessa Purjeena perinne. Juhlakirja Arkkiepiispa John Vikströmin täyttäessä 60 vuotta 1. lokakuuta 1991. Turun arkkihiippakunnan vuosikirja XLI. Pieksämäki. 1991, 74-79.

Tuomo Mannermaa kuvaa tässä lyhyesti Lutherin kahden rakkauden, jumalallisen ja inhimillisen, opetusta, mutta viittaa myös ruotsalaisen Anders Nygrenin eros-agape -distinktion. Kirkon uudistuksen edellytyksenä Mannermaa pitää Jumalan reaali-presenssiä evankeliumin saarnassa.

Mannermaa, Tuomo. *Paralleeleja. Lutherin teologia ja sen soveltaminen.* STKSJ 182. Helsinki 1992.

Mannermaa kuvaa teoksessaan kultaista sääntöä (Matt. 7:12) ja rakkauden kaksoiskäskyä (Mark. 12:28-34 par., Room. 13:9 ym.) ja niiden tulkintaa historiassa. Vanhalla ajalla diakonia ei ollut vain yksittäisten seurakunnan jäsenten solidarisuustehtävä, vaan itse kirkon ja sen johdon vastuuseen olennaisesti kuuluva ulottuvuus. Diakonin ja arkkihiippakunnan virka oli selvästi korkeampi vanhimman eli presbyterin virkaa, josta papin viran katsotaan kehittyneen. Diakonaatti oli osa episkopaattia, ja diakoni edusti piispaansa jakaessaan ehtoollista ja rakkauden lahjoja puutteellisille. Konstantinolainen käänne vakiintuneempine virkoineen alkoi tehdä eroa maallikkouden ja virkarakenteen väliin. Seurakunnan kultti, jumalanpalveluselämä, irtautui välittömästä sosiaalisesta ja diakonisesta jäsenymisestäään. Vähitellen diakonia keskittyi laitosten perustamiseen ja ylläpitämiseen. Keskiajalla koko seurakunnan rooli diakonian subjektina hävisi. Kultti ja diakonia, usko ja rakkaus menettivät elimellisen korporatiivisen yhteenkuuluvuutensa. Luther palautti kultaisen säännön sille kuuluvaan asemaan ja opetti kirkon olevan uskon ja rakkauden yhteisö. Luterilainen kirkko valitettavasti unohti pian Lutherin teologian tältä osin, ja vallitsevaksi tulkinnaksi tuli Sovinnon kaavan vanhurskauttamisoppi, jossa vanhurskauttaminen ja pyhitys ongelmallisesti erotetaan ja kristologinen yhteys ohentuu.

Mannermaa asettaa lähtökohdakseen voimakkaan väitteen, että diakonia ei vain seuraa Jumalan sanaa ja uskoa, vaan sisältyy niihin. Sana itse on diakoniaa ja siitä nousee se, minkä tunnemme diakonian työmuotona. Hän kuvaa peruslöytöä Lutherin teologiasta, kahdenlaista rakkautta. Jumalan rakkaus (toisin kuin ihmisten rakkaus) ei etsi, mitä rakastaisi, vaan luo kohteensa ei-mistään ja tyhjästä. Hänen rakkautensa ei etsi ihmisessä olevaa hyvää, vaan antaa ja jakaa hyvää. Ihmisen rakkaus suuntautuu ylös, siihen mikä on suurta, näyttävää, kaunista ja viisasta. Jumalan rakkaus puolestaan suuntautuu alas, ei-olevaan, alhaiseen, häpeälliseen, heikkoon, kuolleeseen, ihmissilmissä arvottomaan. Kristuksessa tuo Jumalan rakkaus on tullut lihaksi. Tähän kahdenlaisen rakkauden kuvaukseen Mannermaa liittää Lutherin opetuksen kunnian ja ristin teologiasta. Kunnian teologia ihmettelee ja ylistää Jumalan suuruutta, valtaa ja kaikkia hänen majesteettisia ominaisuuksiin. Ristin teologia sen sijaan löytää Jumalan ihmisyydessä, sen heikkoudessa ja hulluudessa. Diakonia voidaan ymmärtää kristittyjen tulemiseksi Kristuksen muotoisiksi toisilleen. Se tapahtuu ristin teologian kautta. Kultainen sääntö ohjaa elämää, ja diakonisesti ymmärrettynä Jumala on antanut itsensä ihmisen sijaan ja ihminen antaa itsensä toisen ihmisen sijaan tehdäkseen, mitä hän tarvitsee. Uskossa ja rakkaudessa on kaikki mitä kristillisessä uskossa ja elämässä on.

Mannermaa muistuttaa, että kristillistä rakkautta on vain uskon kokonaisuudessa, ei siitä tai Kristuksesta irrallaan. Lutherille keskeisimpiä raamatunkohtia oli esimerkikertomus Laupiaasta samarialaisesta (Luuk. 10:25-37). Sen hän katsoi pitävän sisällään muut kirkkovuoden tekstit. Näin kristityn elämä on sitä, että opetellaan huomaamaan lähimmäinen ja hänen todellinen tarpeensa. Rakkauden kaksoiskäskey on ns. luonnollinen laki, jonka Jumala on luomisessa kirjoittanut jokaiseen sydämeen. Kristus on kirkastamassa lain hienomman sisällön ja idean, toimivan rakkauden.

Mannermaa, Tuomo. *Pieni kirja Jumalasta.* Kirjapaja Helsinki 1995.

Tässä kirjassa Mannermaa kertoo ajatuksiaan mm. kahdesta rakkaudesta, luonnollisesta moraalillaista ja kultaisesta säännöstä asettumisena toisen sijaan ja hänen hyvänsä vapaasti järjen ja tunteen avulla etsien. Lähimmäisyys löytyy Jumalasta lähtien: kun uskomme hänet hyväksi ja otamme vastaan hänen lahjansa, hyvyiden ja rakkauden, on meillä lähimmäinen ja lähimmäisellä meidät. Toisaalta Jumala kätkeytyy vastakohtaansa ja kirkkauteen kuljetaan pimeän yön kautta.

Martola, Yngvil. *Diakoni och diakonat.* Teoksessa *Där nöden är störst. En introduktion i diakoni ur finländsk synvinkel.* Toim. Kummel-Myrskog, Pia, Sarelin, Birgitta, Ekstrand, Sixten. Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 2009:1. Helsinki 2009, 102-125.

Diakonian virkaa selvittäessään Martola muistuttaa, että nykyisessä diakonaatitikeskustelussa mukaan on varsinaisten diakonian viranhaltijoiden ohella otettava lehtorit, nuorisotyönohjaajat, lähetyssihteerit ja kanttorit. Historiallisessa katsauksessa hän painottaa diakonos-käsitteen liittymistä palveluun, palvelutehtävään ja jumalanpalvelukseen. Virka on kolmisäikeinen (piispa, presbyteeri, diakoni), mutta tämä ei ainakaan ensisijaisesti ole hierarkkinen järjestys, enemmänkin saman viran kolme erilaista funktiota. Martola selvästi tuntee John N. Collinsin teesit, koskapa luonnehtii diakonia henkilöksi, joka ”går emellan” (vrt. go-between). Hän oli myös sanansaattaja/julistaja, agentti (toimija) ja huolehtija (omsorgsperson), joka mm. kokosi ihmisten hätää ja tarpeita yhteiseen esirukoukseen.

Suomessa kirkolliskokouksen hyväksymässä kirkon virkarakennekomitean mietinnössä vuodelta 2002 diakonaatti katsottiin tieksi pappisvirkaan. Onhan luterilaisuudessa aina korostettu yleistä pappetta, ja Luther itse piti kastetta varsinaisena pappisvihkimyksenä. Näin ordinaatio ei ole sakramentti, vaan eräänlainen vahvistus kasteessa jo saadulle. Lisäksi on tietysti oltava ”rite vocatus”, seurakunnan virkaan oikein kutsuma. Virkaan vihitty on Kristuksen maailmassa toimimisen työkalu tai väline (instrument), mutta henkilönä hän ei edusta Kristusta sen enempää kuin muut kristityt. Ordinaatio diakonian virkaan antaa periaatteessa oikeudet myös sakramenttien jakamiseen, mutta käytännössä kirkko on järjestänyt asian pappisviran tehtäväksi.

Kun piispainkokous otti kantaa virkarakennekomitean mietintöön (2002), se näki piispuuden olevan osa pappetta, mutta diakonaatti ei sitä olisi, vaan ”sen rinnalla” (vid sidan av det), eikä siis osana Jumalan asettamaa virkaa. Martola muistuttaa, että piispainkokous vuosina 1993 ja 1999 perusteluissaan virkarakennetta tutkivan komitean asettamiseksi korosti viran kolmisäikeistä olemusta, siis että kyse on samasta virasta. Samoin hän arvioi, että viimeisten parinkymmenen vuoden aikana on mm. roomalaiskatolisten ja anglikaanisten vaikutteiden ansiosta piispuuden painoarvon katsottu kohonneen, mutta vastaavasti viran kolmannen säikeen asema on jäänyt epätasapainoon.

Luterilaisuudessa diakonian luonne nähtiin pitkälti ensisijaisesti karitatiiviseksi. Viimeaikainen kehitys on rakentanut uudelleen yhteyksiä jumalanpalvelukseen, mikä on jo Raamatun ja varhaiskristillisen tradition mukaista. Martolan mukaan diakoni voisi hyvin hoitaa jumalanpalveluksen lopuksi lähettämisen. Diakonin tulee käyttää albaa ja stola. Juhlavissa tilaisuuksissa myös dalmatika tulee kysymykseen. Diakonaattikomitea esitti vuonna 1994, että diakonian viranhaltija voisi toimittaa sairaan ehtoollisen messusta yli jääneellä konsekroidulla leivällä ja viinillä. Tätä vastaan on huomautettu, että kirkossamme ei ole tapana viettää ennalta pyhitettyjen ehtoollisaineiden messua, ja ajatus Kristuksen reaali-presensistä voi

hämärtyä transsubstantiaation suuntaan.

Viran tulevaisuuden Martola näkee mielenkiintoisena ja täynnä mahdollisuuksia. Cyntia Moe-Lobedan suulla hän toteaa, että Kristus oli radikaali. Meidän ei tule viedä oman yhteiskuntamme arvostuksia ainoina oikeina ympäri maailmaa, vaan etsiä akkulturaatiota. Diakonian virka on palvelua, mutta ei alistumista. Kristus itse oli palvelija ja maailman hallitsija samassa persoonassa. Tarvitsemme profeetallista diakoniaa, joka ottaa kantaa ihmisoikeuksiin, oikeudenmukaisuuteen, rauhaan, vapauteen, suvaitsevuuuteen ja solidaarisuuteen. Liturgian kehittämisessä on oltava rohkea ja vähintäänkin nähtävä diakonian viranhaltija usein kokoamassa seurakunnan yhteinen esirukous. Porvoon sopimus ei ole tunnustuskirja, mutta se voidaan nähdä tärkeänä askelena kohti todellista ordinaatiota ja kolmisäikeisen viran toteutumista maassamme.

Palvelijoiksi vihityt. *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2000 asettaman virkarakennekomitean mietintö.* Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto. Sarja A 2002:1. (myös internet-asiakirjana)

Diakonaatin uudistuksessa selvitetään mahdollisuutta koota yhteen diakonian, musiikin ja kasvatuksen virat. Yhteisnimitykseksi kaavailtiin erityisen palvelun virkoja, mutta päädyttiin lopulta käsitteeseen diakonaatti. ”Palvelijoiksi vihityt” ei ole ainoa aiheesta annettu mietintö, mutta se on perusteksti, johon jatkuvasti muualla viitataan. Se kävi myös laajan lausuntokierroksen. Edelleen mietinnöstä löytää edustavan katsauksen asian etenemiseen tai etenemättömyyteen 1990-luvulla.

”Palvelijoiksi vihityt” kuvaa ansiokkaasti virkarakenneuudistuksen tarvetta ja teologista taustaa. Mietinnössä lähdetään Raamatusta ja vanhakirkollisesta taustasta, selvitetään luterilaisen virkakäsityksen pääpiirteet ja seurataan virkarakennekehitystä kansainvälisesti. Näistä asioista on suurelta osin yksimielisyys. Vaikeammaksi asia muodostuu, kun edetään uudistuksen toteuttamissuosituksiin. Sitä ennen on selvittävä koulutusten vertailukelpoisuus, vihkimykseen liittyvät kysymykset ja yhteisen viran yhteiset tehtävät. Suomessahan esim. diakonian virassa pääpaino oli pitkään sosiaalis-karitatiivisessa toiminnassa, kun taas katekeettiset, liturgiset ja sielunhoidolliset toiminnot olivat sivummalla. Jumalanpalvelusuudistus kokoaa diakonaatin liturgisiin tehtäviin. Mietintö vastaa kirkolliskokouksen sille tekemiin kysymyksiin ja kokoaa tarvittavat lainmuutokset.

Mietinnössä on antoisia liitteitä: Uudessa testamentissa ja Apostolisilla isillä käytettyjä virkanimikkeitä sekä neljä artikkelia:

- **Ahonen, Risto A.:** *Diakonian virka eri kirkoissa*
- **Erkkilä, Lasse:** *Musiikin virka kirkon virkana*
- **Kvist, Hans-Olof:** *Onko luterilainen sanan ja sakramentin virka laajennettavissa?*

– **Toiviainen, Kalevi:** *”Pappisvirasta erillinen virka” ekumeenisena haasteena*

Virkarakennetta ja diakonaattia selvittäviä komiteamietintöjä on julkaistu useita, tuorein vuonna 2008: **Diakoninvirka**. Kirkkohallituksen 15.8.2007 asettaman työryhmän mietintö. Kirkkohallituksen mietinnöt, sarja C 2008:9. (myös internet-asiakirjana) Sen arvioinnista ks. esim. **Martola, Yngvil**, 2009.

Pessi, Anne Birgitta. *Diakonia eilen, tänään, huomenna.* (pääkirjoitus) – DT 1/2009, 3-4.

Pessi selostaa lyhyesti tuoretta kirkon nelivuotiskertomusta diakonian osalta sekä tuoretta tutkimustaan (& Saari, Juho:) ”Suomalaisen auttamisen asenteet ja rakenteet”. Maassamme on tilausta hyvän tahdon instituutiolle, joka puhuu ja peräänkuuluttaa lähimmäisyyttä ja oikeudenmukaisuutta.

Pihkala, Juha. *Yhteinen vastuu.* Teoksessa Hoivatkaa toinen toistanne. Diakonian teologian käsikirja. Toim. Inkala, Kerttu. Kirjaneliö Pieksämäki. 1991, 129-144.

Pihkala pohdiskelee viran ja seurakunnan suhdetta Paavalista alkaen. Luterilaisuuteen kuuluu yleinen pappeus. Ordinaation pohja on kasteessa. Vastuu kuuluu siis kaikille. Maallikolla vastuu ilmenee ja todentuu siinä elämän verkostossa, jossa hän kristittynä liikkuu.

Pyykkö, Raija. *Yhdessä kirkon virassa? Diakoniatyön paikan määrittely kirkon virkarakennekustelussa.* – DT 2/2007, 109-136.

Pyykkö käy diakonaattikeskustelua lähinnä diakoniatyöntekijän ja papin virkojen kesken. Onko kirkossa vain yksi ja kolmisäikeinen hengellinen virka vai useampia erillisine vihkimyksineen? Hän löytää kiintoisia rinnastuksia keskusteluista sairaanhoitajan ja lääkärin tai sosiaalityöntekijän ja sosionomin työnjaosta. Rajankäynti jatkuu vielä pitkään. Pyykkö lienee tulkittavissa skeptiseksi siinä, millaiseksi diakonian toimialue muovautuu käytännön työnjaossa.

Pyykkö, Raija. *Kamppailuja ja rajatyötä diakonaattia rakennettaessa.* – DT 2/2008, 107-136.

Pyykkö tarkastelee diakonaatin kehittämistä osana kirkon virkarakenteen kehittämistä. Ketkä pääsevät diakonaattiin mukaan, ketkä jätetään ulkopuolelle, millä perusteella ja kuka päättää? Nykyisellään kirkon hierarkiassa piispat ja papit ovat ainoita ns. kirkon virkaan kuuluvia ja heillä on siihen vihkimys. Diakoniatyöntekijöiden saaman vihkimyksen asema on epäselvä. Yksimielisyys diakonaatista on vielä kaukana. On ainakin neljä erilaista mallia: korkeakoulutettujen diakonaatti, hengellisten työntekijöiden diakonaatti, varhaiskirkon diakonian virka ja ekumeeni-

nen diakonaatti. Ammattiryhmien lausunnoissa on käyty rajaa pappeuteen, mutta ei muihin ammattiryhmiin. Ann Witzin (1990, 1992) kaksoissulkeuman käsitteellä Pyykkö kuvaa, miten diakoniatyöntekijöille halutaan perinteisesti papistolle kuuluvia oikeuksia kirkon hallinnossa ja tiettyihin tehtäviin. Toisaalta uutta toimialuetta vartioidaan sulkemalla ammattiryhmiä sen ulkopuolelle perustellen ulossulkemista koulutuksella, työn hengellisellä luonteella, ekumenialla ja historiallisilla syillä.

Raunio, Antti. *Kristityn elämä Jumalassa ja lähimmäisessä. Usko ja rakkaus Lutherin mukaan.* Teoksessa Hoivatkaa toinen toistanne. Diakonian teologian käsikirja. Toim. Inkala, Kerttu. Kirjaneliö Pieksämäki. 1991, 48-65.

Raunio on ehkä liian vähän esillä pidetty suomalainen Luther-tutkija, jonka monet löydöt, kuten kultaisen säännön ratkaiseva asema etiikassa ja Lutherin korostukset kahdenlaisesta rakkaudesta, ovat tulleet tutuiksi Tuomo Mannermaan teksteissä. Mannermaa hänet toki mainitsee. Raunio korostaa, miten Lutherin teologiassa uskon ja rakkauden suhde avautuu uskossa läsnä olevan Kristuksen ajatuksesta käsin. Tämähän on lähes Mannermaan erään kirjan otsikko: In ipsa fide Christus adest, Uskossa itsessään Kristus on läsnä. Maailman jättäminen uskossa johtaa lähimmäisenrakkauteen. Kristityllä on uskossa osallisuus Jumalan olemukseen eli lahjoittavaan rakkauteen. ”Tätä on olla Jumala: ei ottaa, vaan antaa hyvää.” Kultainen sääntö opettaa lähimmäisenrakkaudesta ennen muuta asettumaan toisen sijaan. Kristus on tässä lahjana ja esimerkkinä.

Raili Suviranta. *Diakoniatieteen puolestapuhuja.* Diakonia kuvassa. Diakonia 5/2004, 9-11. (myös internetissä)

Artikkeli on diakoninen henkilökuva yhteiskuntatieteiden tri, fil.lis. Mikko Lahtisesta. Hän ilmoittautuu käsitteen diakoniatiede kannattajaksi. Diakonian tutkimuksen tieteellisyys rakentuu siitä, että sillä on oma, diakoniatieteellinen näkemyksensä todellisuuteen. Haastateltu Lahtinen toteaa, että diakoniatieteen ohella puhutaan diakonian tutkimuksesta, mutta diakoniatiede ei ole tehnyt itsestään epäuskottavaa.

Ryökäs, Esko. *Diakonianäkemyksemme.* KTK sarja B nro 62. Tampere 1990.

Katso Ryökäs, Esko: Kohti johdonmukaista diakoniakäsitystä (1991).

Ryökäs, Esko. *Kohti johdonmukaista diakoniakäsitystä.* Teoksessa Hoivatkaa toinen toistanne. Diakonian teologian käsikirja. Toim. Inkala, Kerttu. Kirjaneliö Pieksämäki. 1991, 175-190.

Ryökkään mukaan diakoniakäsityksen perusongelmia voi olla, että diakonia käsitetään työksi eikä elämäntavaksi. Ryökäs selostaa tutkimustaan diakonianäke-

myksistä (Ryökäs, Esko. *Diakonianäkemyksemme*. KTK sarja B nro 62. Tampere 1990).

Teologiasta ei ole suoraan johdettavissa toimintatapoja, joita tämän hetken (1990) yhteiskunnassa tulisi seurata. Teologinen työ rajaa, mitä ei ainakaan tule suosia, ja toisaalta korostaa, missä ainakin pitää olla mukana. Teologialla ei valita toimintatapaa, vaan sisältöjä eri toimintatapoihin. Diakonianäyn selventämiseksi tarvitaan siis:

- tietoisuutta siitä, mitä diakonian teologia on
- tietoisuutta siitä, mitä asioita teologia voi johtaa, mikä on teologian rooli käytännön toiminnassa
- diakonisen tietoisuuden levittämistä seurakunnissa.

Haaste on saada luottamushenkilöt ymmärtämään, että Jumala vanhurskauttaa jumalalattoman ja ettei meidän tarvitse ensin olla jotakin, jotta Jumala rakastaisi meitä. Suurin muutoksen tarve on uskaltaa iloita evankeliumista. Ryökäs haluaa avauksia hoitotieteen suuntaan (yhteys sielunhoitoon).

Ryökäs, Esko. *Ylhäältä vai alhaalta – diakoniamäärittelyn kehitys*. Teoksessa Anno Domini. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonian instituutti 2002, 196-220.

Diakonian käsitteiden määrittely on jossakin määrin auki. Ryökäs tarjoaa apuaan, mutta ei lopullisia ratkaisuja.

Ryökäs, Esko. *Diakonian tutkimus*. Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 394-418.

Vanhastaan diakonia on rajattu teologisten disipliinin sisään. Sen paljon käytetty nelijako on eksegetiikka, kirkkohistoria, systemaattinen teologia ja käytännöllinen teologia. Sven Erik Brodd kokoaa diakonian historian perustermeiksi koinonia (yhteys), caritas (laupeus), parokia (koti, paikallisuus), societas (yhteisö, yhteiskunta) ja sacramentum (sakramentti, messuyhteys). Tukeeko diakonia valtion sosiaalipoliittista tilannetta ja linjauksia vai erottuuko se niistä tietoisesti? **Risto A. Ahonen** toteaa (1991), ettei diakonian viranhaltijaa enää yleisesti ole syytä pitää maallikkouden, vaan kirkon viran edustajina. Ryökäs viittaa **Kai Henttosen** teokseen ”Voiko sen tehdä toisinkin?” (1997) ja siinä esitettyihin kuuteen malliin diakonian teologiseksi ymmärtämiseksi. Edelleen Ryökäs kuvaa omia kirjoituksiaan kuten *Diakonianäkemyksemme* (1990). Hän pitää erityisen onnistuneina eräitä oppiainerajojen ylityksiä, kuten em. Henttosen kirjassa laajoja jaksoja sosiaali- ja terveystieteistä, Lahden kansainvälisen diakoniakongressin 1998 julkaisua *Spiritus – Lux – Caritas*, eräitä selvityksiä köyhyydestä ja turvattomuudesta (Kirkonkirjat

köyhyydestä, Diakoniabarometrit) sekä Lahden Diakoniasäätiön vuonna 2001 aloittamaa Anno Domini diakoniatieteen vuosikirjaa. Ryökkään mukaan pitäisi tutkia diakonian kirkollisuuden laatua, diakonian olemusta (ääripäinä kristittyjen uskonelämän spontaani purkautumistie, toisaalta pakko rakastaa lähimmäistä). Hän kysyy, mikä on nimikkeeltään diakoniaa, mikä sisällöltään? Diakonian tutkimuksen tasoa on nostettava ja pyrittävä ymmärtämään, miksi on olemassa niin erilaisia tapoja tulkita diakonian sisältö. Reagointiherkkyyttä ajatellen diakonian tutkimus riittävän tasokkaana ja oikein kohdennettuna voi antaa hyvät eväät ajan haasteisiin vastaamiseen – edellyttäen, että tutkimustulokset osataan oikein sanan myönteisessä merkityksessä popularisoida ja markkinoida. **Heikki Kotilan** arvion TA 2/2004, 271-272 mukaan ”Esko Ryökkään selvitys diakonian tutkimuksesta jää kaoottiseksi”.

Ryökäs, Esko. *Kokonaisdiakonia. Diakoniakäsityksen opilliset liittymät.* Diakoniammattikorkeakoulu A tutkimuksia 14. Tampere 2006.

Ryökkään mukaan viime vuosina on julkaistu ilahduttavan paljon diakoniaa koskevaa tieteellistä aineistoa, mutta keskustelua ei ole ohjannut diakonian teologinen ymmärtäminen, vaan funktionaalisuus. Johdonmukaisista ja teologisesti perustelluista diakoniakäsityksistä vallitsee pula. Ongelman Ryökäs arvioi ilmenevän myös siinä, että alan opiskelijoilla on positiivinen kuva diakoniatyöstä, mutta selvästi vähemmän positiivinen kuva seurakuntatyöstä. Valopilkkuna hän mainitsee ruotsalaisen Sven-Erik Broddin tutkimuksen ”Diakonitet. Från ecklesiologi till pastoral praxis” (1992) – tosin muistuttaen, että hänen näkökulmansa on toinen. Kun Brodd näkee diakonian kirkko-opin lähtökohdista, ”kyrkan som sakrament för världen”, Ryökäs haluaa nähdä diakonian mahdolliseksi myös kirkon ulkopuolella. Laupias samarialainen toimii myös ilman institutionaalisia kytköksiä.

Diakoniakäsityksen tulee olla dogmaattinen kannanotto rakkaudentäyteiseen kristilliseen toimintaan. Tarvittaessa näkökulmaa voi rajata esim. määreillä karitatiivinen ja missionaarinen, viime mainittu tosin avarammin ymmärrettyä kuin perinteisesti. Ryökäs toteaa liikkuvansa käytännöllisen ja systemaattisen teologian analyysien rajamailla. Sivuutan pääosin hänen historiaosionsa maininnalla, että myös Ryökäs on John N. Collinsinsa lukenut. Diakonos on ”go-between”, (valtuutettu) lähettiläs. Ryökkään mukaan ”Lähimmäisenrakkautta korostavan diakonian perusta on ihmisen terveessä järjessä. Sen avulla ymmärrämme, mikä on hyvää. Usko antaa vahvistusta ja lisävoimaa toteuttaa niitä rakkauden tekoja, jotka järki osoittaa tarpeelliseksi ja jotka järki kykenee organisoimaan.” Tämän historiaosion tietty helmi on jatkuva keskustelu nimenomaan teologisen ymmärtämisen näkökulmasta eri tutkijoiden näkemyksiä peilaten.

Kirkkolain pykälää 1:2 Ryökäs tulkitsee siten, että kirkko on se toimija, joka toteuttaa lähimmäisenrakkautta suomalaisessa yhteiskunnassa. Se antaa kirkolle integroituneen selkeän paikkansa yhteiskunnallisessa työnjaossa. Diakonian hän katsoo professionalisoituneen eli toteutuvan yhä enemmän pätevien ammattilaisten kautta. Diakonian viran asemaa on vuoden 1993 kirkkolakiuudistuksessa olennaisesti nostettu, mutta tiettyä epäjohtonmukaisuutta on esim. vaitiolosäännöksissä ja puuttuvissa kytkennöissä hiippakuntatasoon.

Suomalaisesta keskustelusta Ryökäs toteaa lähimmäisenrakkaudesta kumpuaavan diakonianäkemyksen olevan voimakkaasti vallalla, mitä ilmentää myös KL 1:2. Ekumeenisessa ekskursiossa hän nostaa esiin toisenlaisia näkemyksiä. Koottuaan taulukon muotoon diakonian kehitysmuodot ja niihin liittyvät opilliset kysymykset hän toteaa joutuvansa käytännössä selvittämään kaikki kolme uskonkappaletta. Riskeinä ja mahdollisuuksina hän pohtii diakonian institutionaalisuutta, hengellistämistä ja ihmiskäsitystä. Myös kirkkokäsitykseen hän palaa tuon tuostakin.

Kootessaan ”kokonaisdiakoniaa” Ryökäs esittelee neljä perusmallia: lähimmäisenrakkausperusteisen (karitatiivinen), virkapainotteisen, sananteologisen (jossa sananjulistuksen ohella on myös teoiksi muuttuva sana) ja legalistisen (lain kolmas käyttö, kristitty Jumalan lain toteuttajana). Kokonaisdiakonia edellyttää, että

- diakonia kattaa koko ihmisen
- myös kaikki diakoninen toiminta kirkollisen organisaation ulkopuolella on analysin kohteena
- tulosten esittelyssä pyritään kokonaiskäsitykseen, jossa kaikki relevantit opilliset näkökulmat ovat mukana

Nykyistä keskustelua luonnehtii hänen mukaansa kysymys siitä, onko diakonia ymmärrettävä karitatiivisena tehtävänä vaiko sisälähetysävytteisenä, missionaarisenä virkana. Loppupäätelmä on sikäli alakuloinen, että Ryökäs toteaa, ettei ole olemassa yhtä yksimielistä käsitystä diakoniasta. Rohkaisevaa sen sijaan on, että on paljon tarvetta ja tilaa uudelle tutkimukselle.

Tästä kirjasta on **Antti Eleniuksen** arvio DT 2/2007, s. 174-178.

Ryökäs, Esko. *Mitä diakonian pitäisi olla.* – DT 1/2007, 57-67.

Ryökäs kuvailee näkemysten muutosta suurten nimien tai julkaisujen avulla. Otto Aarnisalo, Eino Sormunen, Arvo J. Laajarinne, Erkki Kansanaho, Diakonia tänään (1988), Diakonian teologian käsikirja (1991) ja siinä erityisesti Antti Raunio, Diakonian käsikirja (2002) ja kirkon lakikirja. Hän viittaa kirjaansa Kokonaisdiakonia (2006) ja toteaa sen käsitysten aktualisoituneen. Alun herkullinen Julianus Apostata -sitaatti ei kierry viimeiseksi sanaksi, vaan diakonian tulisi olla ”vapautettuna kristittynä elämistä”.

Ryökäs, Esko. *Diakonian opillinen analyysi.* Teoksessa Anno Domini 2007. (internet-versio ilman sivunumeroita)

Ryökäs, Esko. *Forskning inom ämnet diakoni.* Teoksessa Där nöden är störst. En introduktion i diakoni ur finländsk synvinkel. Toim. Kummel-Myrskog, Pia, Sarelin, Birgitta, Ekstrand, Sixten. Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 2009:1. Helsinki 2009, 126-161.

Tämä artikkeli perustuu Ryökkään jo Diakonian käsikirjassa (2002) julkaisemaan artikkeliin ”Diakonian tutkimus”. Mikko Malkavaara ja Kari Latvus ovat auttaneet häntä aineiston päivityksessä. Hän kuvailee eri tieteenalojen tutkimusten antamaa panosta diakonian tutkimukseen: eksegetiikka (unohtamatta Timo Veijolaa ja John N. Collinsia), kirkkohistoria (monet päivitykset 2000-luvulle), systemaattinen teologia, käytännöllinen teologia ja muut alat.

Diakoniassa tulisi Ryökkään mukaan erityisesti tutkia käsityksiä diakonian kirkollisuuden laadusta, käsityksiä diakonian perusolemuksesta, realismin ja idealismin jännitettä sekä sitä, millä teologisella tasolla diakoniaa tutkittaessa liikutaan.

Räisänen, Heikki. *Armon teologiaa monoteistisissä uskonnoissa.* Teoksessa Anno Domini. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonian instituutti. 2005, 91-106.

Räisänen vertaa armokäsitteen yhtäläisyyksiä ja eroja kolmessa monoteistisessä uskonnoissa: kristinuskossa, juutalaisuudessa ja islamissa.

Tirri, Kirsi. *Eettinen kasvatus ja diakoniatyö.* Teoksessa Anno Domini. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonian instituutti. 2004, 91-103.

Vuosikirjan teemoina olivat kutsumus ja kasvatus. Tämän rinnalla kannattanee lukea Tapio Puolimatkan ja Mia Salon artikkeli Diakonia ja omantunnon kasvatus. Eettisyyteen, oikeudenmukaisuuteen, empatiaan ja vastuullisuuteen voidaan kasvattaa.

Vahtola, Kai. *Jumalanpalveluksen diakoniset elementit.* Teoksessa Hoivatkaa toinen toistanne. Diakonian teologian käsikirja. Toim. Inkala, Kerttu. Kirjaneliö Pieksämäki. 1991, 99-111.

Vahtola kuvailee tuolloin vuodesta 1988 alkaen aktiivisessa vaiheessa olutta käsikirjauudistusta. Hänen korostuksensa on liturgian ja diakonian yhteys. Jumalanpalveluksen kautta ilmenee Jumalan puhuttelu ja seurakunnan uskossa siihen vastaaminen. Seurakunnan liturgis-diakoninen elämä on lähettämistä ja

kutsumista takaisin. Jumalanpalveluksen ja diakonian yhtymäkohtia on laajasti käsitelty Diakonian vuosikirjassa 2004, toim. Veikkola, Juhani ja Suviranta, Raili. Diakonia ry. 2004. Siinä on mm. Vahtolan oma artikkeli *Jumalanpalveluksen diakoninen ulottuvuus*.

Varto, Juha. *Uuden tieteenalan ongelmat.* – N & N filosofinen aikakauslehti 4/96. (internet-asiakirjassa ei sivunumeroita)

Varto ottaa esimerkikseen diakoniatieteen, mitä hän ei nimityksenä pidä täysin onnistuneena. Hän pyrkii toisaalta kuvaamaan, kuinka uusi tieteenala kanonisoidaan ja perustellaan, ja kuinka myös kritiikki on kestettävä. Miten tieteenala tunnustetaan? Mikä on sen identiteetti? Mitä ja miten se tutkii? Mitkä ovat sen ihmiskäsitys, maailmankäsitys ja ideologia? Ainakin tutkimuskohde on määriteltävä tarkasti. Tutkimusala viittaa konkreettiseen kohteeseen, tieteenala myös siihen, mitä voisi olla.

Veikkola, Juhani. *Tarjoilijana Jumalan pöydässä kolmannelle vuosituhanella. Diakonian painopisteet muutoksessa.* Teoksessa Diakonian näköaloja kolmannelle vuosituhanelle. Diakonian vuosikirja 2001. Toim. Veikkola, Juhani ja Lappalainen, Lea. 2001, 79-91.

Veikkola kuvaa lähihistoriaa ja sen opetuksia, mutta suuntaa pian katseensa tulevaisuuteen. KDYK:n strategia oli valmistumassa, ja siitä materiaalista hän nostaa esiin arvokeskustelun ja yhteiskuntavastuun lujittamisen, diakoniaseurakunnan kehittämisen, osallisuuden vahvistamisen, yhteistyöverkostot ja kestävä kehityksen tukemisen. Hän korostaa, että diakonia on osa yhteiskunnan sosiaaliturvajärjestelmää eikä vain sen täydentäjä. Hän peräänkuuluttaa huumestrategiaa, kehottaa varautumaan väestön ikääntymisen seurauksiin ja haastaa pohtimaan poliittisen diakonian mahdollisuuksia. Lopuksi hän kehottaa auttamaan pois häpeästä: ”Kirkon tulisi olla se paikka, jossa myöskin oman typeryytensä tai holtittomuutensa takia elämänsä pilannut saa tuntea olevansa ihminen eikä häneltä kielletä apua ja arvoa, paikka, jossa arvotonkin voi löytää uudelleen arvon.”

Veikkola, Juhani. *Diakonian perustehtävä, visiot ja tavoitteet.* Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 107-128.

Veikkola palauttaa mieliin vuodelta 1972 Kansanahon ja Hissan oppikirjan määritelmän diakoniasta: ”Kristillisellä diakoniolla tarkoitetaan Uuden testamentin rakkaudenkäskyyn perustuvaa palvelutoimintaa kaikkien hädässä olevien aut-

tamiseksi, mutta erityisesti niiden, jotka ovat vaikeimmassa asemassa. Apu on luonteeltaan hengellistä, ruumiillista ja aineellista.”

4.2 Diakonia ja etiikka

Hallamaa, Jaana. *Lopun ajan sosiaalietiikka – hyvinvointivaltiosta rahan teologiaan?* Teoksessa Rahan teologia ja Euroopan kirkot. Lopun ajan sosiaalietiikka. Puheen- vuoroja. Toim. Hallamaa, Jaana. Atena Kustannus Oy Jyväskylä. 1999, 199-225.

Eurooppalaisissa demokratioissa elää voimakkaana käsitys, että yhteiskunta perustuu sen jäsenten solmimaan sopimukseen. Juuria voi etsiä Vanhasta testamentista, missä Jumala teki liiton kansansa kanssa. Kristinuskon peruskertomukseen kuuluu erottamatta kultainen sääntö, joka kehottaa vastavuoroisuuteen ja toisten tarpeiden huomioon ottamiseen. Kristinuskon asema on horjunut, koska se ei yleisesti ole enää ainoa ja oikea tapa tulkita maailmaa, vaan arvovalintoja edellyttävä maailmankatsomus, jolla on kilpailijoita.

Sopimusajattelu edellyttää, että osapuolilla on käyttäytymissäännöt ja moraaliperusta. Monet lausutut tai lausumattomat arvot perustuvat kristinuskoon, esimerkiksi oikeudenmukaisuus, yhteisöllisyys ja jäsenten yhteys. Toisaalta, mitä avoimempi yhteiskunta on, sen helpompi on osoittaa myös ongelmat. Markkinatalous osoittautui sosialismia kestävämmäksi pohjaksi, mutta demokratian kannalta ongelmallista on, että sen mekanismeihin ei juuri voi vaikuttaa äänestämällä. Markkinataloudessa ei tavoitella kaikkien hyvinvointia, vaan tuottoa ja taloudellista menestystä. Sosiaalisesti valveutuneet ajattelevat näin syntyvän aineellisen hyödyn antavan resursseja yhteiskunnan tarpeisiin. Automaattisia mekanismeja siihen on vähän, lähinnä verotus. Jos talous ei ole kunnossa, ei sosiaalietuuksia voi maksaa. Hallamaan mukaan järjestelmä pyrkii varjelemaan talouden etuja jopa ihmisten hyvinvoinnista tinkien. Ei ole asetettu rajaa, jossa talousjärjestelmää olisi riittävästi suojeltu ja voitaisiin keskittyä ihmisten suojeluun ja hyvinvointiin.

Markkinatalous luo yhteisöjä, joissa jäsenet hyötyvät toisistaan. Jäsenten arvo määräytyy hänen suhteistaan ja tuottavuudestaan, miten paljon hänellä on annettava muille. Syrjäytyvä ihminen on silloin kiusallinen kuluerä. Tämä on Hallamaan mukaan täysin vastoin luterilaista ajattelua työstä, kutsumuksesta ja ihmisarvosta. Luther arvosti työntekoa, mutta se ei ollut välttämättä palkkatyötä. Ihmisen arvo ei muodostu hänen suorituskyvystään tai varallisuudestaan. Markkinatalous taas suosii pohdiskelua, joissa ihmisen arvo mittautuu hänen tuottavuudellaan.

Hyvinvointivaltion ideaa ei yleensä vastusteta. Sen kimppuun käydään epärealismista syyttäen ja taloudellisuuden perustein. On parempi investoida teknologiaan kuin tuottamattomaan ihmiseen. On liian kallista antaa hyvinvointi kaikille. Sosi-

aaliturvan väärinkäyttäjiä vaaditaan tuomiolle samaan aikaan kun kasvottomiksi jäävät tahot rikastuvat täysin laillisesti keinottelemalla muiden rahoilla. Hallamaa muistuttaa, että eurooppalaisuutta ei voi ymmärtää ilman kristinuskoa. Olisiko sosiaalietiikassa syytä tarkistaa kurssia sen periaatteiden suuntaan?

Juntunen, Elina. *”Koska se on muutakin kuin osto-osoitus.” Diakoniatyöntekijöiden kokemuksia taloudelliseen avustamiseen motivoivista tekijöistä.* — DT 2/2007, 87-108.

Juntusen artikkelissa on useita selkeitä kaavioita, esim. aineellisen, henkisen ja hengellisen avun suhteista. Motivaatiotekijöitä hän selvitti empiirisesti itsemääräytymisteorian ja työmotivaatiokategorioiden valossa. Motivaatiota tukevat tekijät ovat kokonaisvaltaisessa ja prosessimaisessa suhteessa toisiinsa. Itsemääräytymisteorian mukaan työntekijän autonomialla on myönteisiä vaikutuksia työmotivaation kehittymiselle.

Laulaja, Jorma. *Diakonia uskon ja rakkauden risteyksessä.* Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 59-70.

Laulaja selostaa kultaisen säännön Matt. 7:12 etiikkaa. Siinä korostuu ensiksi ihmisten yhteys, sitten asettuminen toisen asemaan, ajatteleminen hänen kannaltaan, ja myös nivoutuminen yhteisön kokonaisuuteen. Etiikkahan ei ole vain yksilön asia. Laulaja kyselee, voidaanko vielä nyky maailmassa tavoittaa kohtuulliseen elämään tähtäävä etiikka. Ns. luonnollinen etiikka kun saattaa olla pakonomaista, ja siinä toisten etu pääsee esiin vain minimissään.

Malkavaara, Mikko (toim.). *Ei etsi omaansa. Tutkimuksia altruismista ja yhteisvastuusta.* Pieksämäki 2000.

Altruismi-teemasta on 2000-luvun alussa julkaistu useitakin kirjoja, joista ehkä tunnetuin on Altruismi. Antamisen lahja Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa, (Saari, Kainulainen, Yeung, 2005). Mikä saa ihmisen toimimaan hyvän ihmisen tavoin, ottamaan toisen huomioon, antamaan omastaan? Miksi ihminen on joskus itsekäs, joskus taas sosiaalinen? Mitkä tekijät lisäävät yhteisvastuullisuutta, ja voiko siihen kasvattaa? Kirja on artikkelikooste. Mukana on esim. **Antti Raunion** artikkeli ”Ihminen elää pelkästään toisille eikä itselleen.” Se on uudelleen muokattuna Raunion kirjan ”Järki, usko ja lähimmäisen hyvä” (2007) 6. luvun ”Luterilainen käsitys altruismista ja egoismista ihmisen toiminnan motivaatioperusteina” runkona.

Malkavaara, Mikko & Yeung, Anne Birgitta. *Altruismi – moraalinen ideaali vai käytännön arkea.* — DT 1/2007, 50-56.

Kirjoituksen juurina ovat Malkavaaran puhe omaishoitajaliiton 15-vuotisjuhlassa ja Yeungin artikkeli *Duodecim* 2/2006. Laajempi altruismin pohdiskelu on kirjassa ”Altruismi. Antamisen lahja Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa” (Saari, Kainulainen, Yeung, 2005). Artikkelissa pohditaan itsekkyyden ja toisaalta antamisen ja auttamisen ilmenemistä esimerkkinä omaishoito. Miksi toinen auttaa ja toinen ei? Voiko altruismiin opettaa? Miten vastuullisuus kasvaa? Sosiaalistavassa siirtymässä tekijät näkevät kirkon ja sen diakoniatyön suurimmat mahdollisuudet.

Pessi, Anne Birgitta. *Onko ihminen altruistinen vai itseks olento?* – *DT* 1/2009, 58-59.

Pessi (ent. Yeung) pohdiskelee kolumnissaan ihmismielen ihmeitä, ennen muuta tahtoa auttaa muita. Hän selostaa samalla Andrew M. Flescherin ja Daniel L. Worthen kirjaa *Altruistic Species. Scientific, philosophical, and religious perspectives of human benevolence* (2007).

Raunio, Antti. *Luonnollinen laki ja jumalallinen rakkaus. Lutherin tulkinta Kultaisesta säännöstä 1522–1523.* Teoksessa *Usko ja rakkaus. Luterilaisen teologian mahdollisuudet tänään.* Toim. Simo Peura. Helsinki. 1989, 117-135.

Tässä Raunio kuvaa etiikan perusteisiin kuuluvan kultaisen säännön ohella erityisesti Lutherin ajatusta kahdenlaisesta rakkaudesta, jumalallisesta ja inhimillisestä.

Raunio, Antti. *Die Goldene Regel als theologisches Prinzip in der Theologie Luthers 1510–1516. Unter besonderer Berücksichtigung der patristischen und mittelalterlichen Auslegungen der Goldener Regel.* Ekumeniikan lisensiaattitutkimus 1990.

Kultaisen säännön etiikka on huomattavan monen diakonian ja etiikan suhdetta pohtivan teologin keskeinen tutkimusalue. Antti Raunio on alan merkittävä suomalainen tutkija, jolla on painavaa sanottavaa myös maamme tasokkaassa Luther-tutkimuksessa.

Raunio, Antti: *Järki, usko ja lähimmäisen hyvä. Tutkimus luterilaisen etiikan ja diakonian teologian perusteista.* STKSJ 252. Helsinki 2007.

Raunio on paneutunut urallaan erityisesti kultaisen säännön etiikkaan ja Luther-tutkimukseen. Hän on myös julkistanut tutkimuksiaan luterilaisesta sosi-aalietiikasta ja osallistunut erityyppisiin keskusteluihin ja työryhmiin. Käsillä oleva tutkimus on eräänlainen ”summa”, kooste, joka perustuu moniin artikkeleihin ja esitelmiin. Raunion linja on pitää usko ja etiikka yhdessä. Etiikka on uskoa enemmän kiinni historiallisessa käyttäjäyhteisössään. Kultaisen säännön päämääränä

on jumalallisen agape-rakkauden toteutuminen. Kristuksen itsensä antaminen muodostuu esikuvaksi ihmisten väliselle antamiselle, eettisesti oikealle toiminnalle. Kultaisen säännön ydin ei siis ole sen näkeminen yleisenä kansanviisautena tai globaalietiikkana, vaikka säännöllä onkin vastineitaan eri kulttuureissa, vaan se on ennen muuta kristityille annettu Jumalan erityinen lahja. Toisaalta Raunio ei suinkaan kiistä yleistä, luonnollista moraalilakia. Raunion kirja peilaa monia uskon ja teologian osa-alueita, mm. diakoniaa, juuri kultaisen säännön etiikkaan. Kirjasta on prof. **Risto Saarisen** arvio TA 1/2008, s. 79-81.

Saari, Juho, Kainulainen, Sakari & Yeung, Anne Birgitta. *Altruismi. Antamisen lahja Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa.* Helsinki 2005.

Tutkijakolmikron empiirinen osuus kohdistuu 2000-luvun alun Suomen ev.lut. kirkkoon ja siinä yhteisvastuukeräykseen, diakoniamenoihin ja kolehtivaroihin. Tekijät pahoittelevat, että tsunamikatastrofi 26.12.2004 ja sen herättämät reaktiot eivät valitettavasti ehtineet kirjaan. Missä määrin altruismi ja siihen kytkeytyvä antamisen lahja näkyy kirkon linjauksissa ja käytännön toiminnassa? Onko seurakuntien välillä merkittäviä eroja?

Tutkimuksessa päädytään osittain kirkkoa mairitteleviin tuloksiin. 1990-luvun lamavuodet siirsivät sekä kirkon että sosiaalipolitiikan huomion köyhyyteen ja sosiaaliseen syrjäytymiseen. Kirkko oli näistä kahdesta nopeampi toimija. Ylivelkaantumisongelma kohdattiin välittömästi ja varsin varhain eli vuosina 1991–1992 kirkko selvästi aktivoitui työttömien kanssa tehtävässä työssä.

Tutkimus osoittaa, että diakoniatyöhön käytetään eniten varoja maaseutumaisissa seurakunnissa, joissa on suhteellisen paljon ikääntynyttä väestöä. Diakonia näyttää kohdentuvan hyvin, sillä kuntien henkeä kohti lasketut sosiaalimenot, jotka indikoivat sosiaalisia ongelmia, korreloivat selvästi samojen kuntien alueella toimivien seurakuntien diakoniatyön nettomenojen kanssa. Diakoniaa siis painotetaan seurakunnissa, joiden alueella on muutenkin nähty tarpeelliseksi tuottaa väestölle keskimääräistä enemmän sosiaalipalveluja. Diakoniamyönteisimpiä seurakuntia voidaan muutenkin luonnehtia altruistisimmiksi, mikä näkyy myös yhteisvastuukeräyksen tuotossa ja kolehdeissa, erityisesti kun kyseessä on selkeästi perusteltu konkreettinen kohde, esim. tietyn katastrofin uhrien hyväksi toiminta.

Kolehtituotot ovat suurimmat maakunnista Etelä-Pohjanmaalla, Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla. Keskimääräistä tuottoa näyttäisi nostavan suuri ruotsinkielisen väestön osuus ja asumisen tiheys. Kolehtituottoa taas laskevat väestön tulotason nousu, koulutustason nousu ja vilkas muuttoliike. Lapsiperheiden, työttömien ja pitkäaikaistyöttömien keskimääräistä suurempi osuus väestöstä näyttäisi myös laskevan kolehteja. Erityisesti yhteisvastuukeräyksen yhteydessä on näyttöä siitä,

että altruistinen antaminen korreloi negatiivisesti vaurauden kasvuun. Annetaan siis vähästä, ei paljosta. Altruismi on aivan eteläisimmässä Suomessa sekä Itä- ja Pohjois-Suomessa luonteeltaan institutionaalista, kun taas Imatran, Oulun ja Merikarvian väliin jäävässä kolmiossa luonne on yksilöllinen.

Kun kolehtituotot polkevat paikallaan (em. poikkeuksin) ja yhteisvastuun tuotto tuntuu vakiintuneen, ei niihin juuri voi vaikuttaa kirkon organisatorisin ratkaisuin. Silti tekijät pitävät kirkkoa edelleen maassamme keskeisimpänä altruismin opin ja tekojen instituutiona.

Sihvola, Juha. *Toivon vuosituhhat. Eurooppalainen ihmiskuva ja suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuus. Puheenvuoroja.* Atena Kustannus. Jyväskylä 1998.

Sihvola nostaa antiikista kolme keskeistä lähtökohtaa länsimaiselle ihmiskuvalle: Sokrateen ja järjen kriittisen käytön, Aristoteleen ja pyrkimyksen hyvään elämään sekä stoalaisen tasa-arvon ja kosmopoliittisuuden. Lääkkeeksi tämän hetken ongelmiin hän tarjoaa ”hyvän elämän mallia ja kriittistä järjen käyttöä valituksen hengessä.” Valtiota ja markkinoita tulee kehittää kansalaisyhteiskunnan arvoperustalta. On oltava tilaa yksilön erilaisuudelle, mutta myös vastuulliselle yhteisöllisyydelle. Sihvolalle tuntuu olevan olennaista myös jännitteisyyden käsite. Helppoja ratkaisuja ei läheskään aina ole. Aiskhyloksen Agamemnon oli sankari, joka joutui valitsemaan tilanteessa, jossa kaikki vaihtoehdot johtivat korvaamattomiin menetyksiin. Sofokleen Antigone taas kuvaa tilanteen, jossa perheeseen ja valtioon kohdistuvat velvollisuudet ovat traagisesti ristiriidassa keskenään.

Sokrates tekeytyi tietämättömäksi tehden keskustelukumppanilleen kiusallisia kysymyksiä. Mitä esim. on rohkeus, kohtuullisuus tai oikeudenmukaisuus? Hän ittiesi vain luulevansa, kun muut luulivat tietävänsä. Moraalitieto kasvaisi vasta kun tiedettäisiin, että ainakaan kaikkea ei voi koskaan tietää. Aristoteles taas kehotti tavoittelemaan hyvää elämää, mutta kaikki hänen ohjeensa eivät istu nykyaikaan. Suurisieluisuuden hyvettä ilmentäisi henkilö, joka kävelee hitaasti, jonka ääni on syvä ja joka puhuu rauhallisesti. Olennaista ei olekaan, mitä yksityiskohtia hän opetti, vaan perusintentio, tässä tapauksessa hyvään elämään kasvaminen.

Toki Sihvola etenee nykyaikaan asti. Teologeja mukaan pääsee Augustinus ja Tuomas Akvinolainen. Marxit, Nietzschet, Freudit ja kumppanit esitellään, mutta päätösluku kokoaa hyvää elämää toivon vuosituhannella eli 2000-luvulla. Globaalitrendeistä päästään kotikutoisiin ongelmiin, markkinataloudesta valtion olemukseen ja työyhteiskunnan tulevaisuudesta kansalaisyhteiskuntaan. Tutkimusjohtaja Antti Hautamäki sanoo esipuheessaan Sihvolan huolellisella työllä onnistuneen kansanomaistamaan abstrakteja filosofisia ajatuskulttuureja.

5 Empiiriseen aineistoon perustuvat käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteelliset tutkimukset ja selvitykset

5.1 Strategiat

Karhumaa, Veikko. *Suomen ev-lut. kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön käsitys ihmisestä.* Helsingin yliopisto, teologinen tiedekunta, systemaattisen teologian laitos. Pro gradu -tutkielma 24.9.2007. Internet-asiakirja.

Opinnäyte selvittää kirkon vuosina 2003–2005 julkaisemien diakonialinjausten perusteella systemaattisesti analysoiden diakonia- ja yhteiskuntatyön ihmiskäsitystä. Lähteitä ovat kirkon vammaispoliittinen ohjelma ”Kirkko kaikille”, kirkon päihdestrategia, kirkon vanhustyön strategia ”Usko, toivo, rakkaus” sekä diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010 ”Vastuun ja osallisuuden yhteisö”. Karhumaan mukaan linjauksille on yhteistä ihmisen määräytyminen Jumalasta käsin. Jumalan kuvana ihminen on myös yhteisön, koinonian, jäsen. Ihmisarvo on ehdoton. Ihmisellä on vastuu itsestään, toisista ja ympäristöstä. Koinonian ihanteessa jako diakonian subjekteihin ja objekteihin katoaa, sillä ihmiset auttavat vastavuoroisesti toisiaan.

Kirkko kaikille. Kirkon vammaispoliittinen ohjelma. Hyväksytty kirkkohallituksen täysistunnossa 13.8.2003. (internet-asiakirja)

”Kirkko kaikille” pyrkii olemaan käsikirja seurakuntien työntekijöille, luottamushenkilöille ja seurakuntalaisille. Tarkoitus on auttaa kirkkoa ja vammaisia itseään tiedostamaan ja kehittämään vammaisten mahdollisuuksia osallistua seurakuntien toimintaan. Ohjelma tahtoo osaltaan lisätä vammaisten tasavertaisuuden toteutumista koko yhteiskunnassa. Asiakirjan ensimmäinen luonnos esiteltiin Jyväskylässä helmikuussa 2002 kirkon neljännessä vammaissympposiumissa. Tavoitteiden ja toimenpide-ehdotusten taustana ovat YK:n vuonna 1993 antamat yleisohjeet vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaistamisesta. ”Kirkko kaikille” suosittaa yhteistyötä paikallisten vammaisneuvostojen kanssa. Siinä korostetaan, että esimerkiksi tulkki-, tiedotus- ja liikunta-apupalveluiden lisäksi on hyvä saada vammaiset itse päätöksentekoon, subjekteiksi. Seurakunnat voivat myös työllistää heitä.

Kirkon maaseutustrategia. Kirkkohallituksen hyväksymä Kirkon maaseutustrategia ja Kirkon maaseututoimikunnan loppuraportti 22.4.2008. (internet-asiakirja)

Maaseutustrategia liittyy kokonaiskirkon strategian ”Läsnäolon kirkko” käynnistämään eri alojen strategiatyöskentelyyn. Maaseutustrategian lähtökohtaiseksi arvoksi toimikunta nostaa pyhän kunnioituksen. Se tarkoittaa mm., että:

- jokainen ihminen on arvokas Jumalan kuvana
- ihmiset kantavat vastuuta toisistaan
- työn tekeminen ja ponnistelu kuuluvat ihmisen kutsumukseen
- maaseudulla sekä maaseudun ja kaupungin välisissä suhteissa pyritään sosiaaliseen ja taloudelliseen oikeudenmukaisuuteen
- luomakunnalla on luovuttamaton arvo, ja sitä tulee viljellä ja varjella
- uskomme ja elämme niin kuin opetamme.

Maaseutustrategia korostaa paikallisen suunnittelun merkitystä ja kirkon läsnäoloa myös harvaan asutulla syrjäseudulla.

Kirkon päihdestrategia. Kirkkohallituksen 17. elokuuta 2005 hyväksymä. (internet-asiakirja)

Kirkon päihdestrategian peruslöytö on kehittää päihdetyön subjektiksi salliva ja armollinen seurakuntayhteisö, joka kutsuu mukaan kaikki alueen ihmiset. Yhteisöllinen sitoutuminen luo sosiaalisen tukiverkoston ja tuo sellaisia ystäviä, jotka vähentävät päihteiden käytön halua ja mahdollisuutta. Kirkon on tärkeää pitää esillä fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten tekijöiden ohella hengellisyys merkitystä päihdeongelmasta vapautumisessa. Raittiustyöstä on siirrytty ehkäisevään päihdetyöhön, missä tavoitteeksi hyväksytään myös päihteiden käytön vähentäminen ja ns. kohtuukäyttö. Toisaalta kirkko tukee täysraittiutta elämäntapana. Päihdehaitat ovat usein yhteydessä köyhyyteen, syrjäytymiseen ja väkivaltaan. Läpäisyperiaatteella kaikki seurakunnan toiminnot voivat osallistua ennaltaehkäisevään päihdetyöhön ja varhaiseen puuttumiseen. Kirkon ja seurakuntien tulisi asettaa tavoitteeksi olla savuttomia ja päihdeettömiä yhteisöjä.

Läsnäolon kirkko. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon missio, visio ja strategia 2010. Kirkon keskusrahaston rahoittaman toiminnan painopisteet. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto Sarja C 2002:5. (myös internet-asiakirjana)

Kokonaiskirkon strategiamäärittely on tarkoitettu pohjaksi seurakunta- ja työalakohtaiselle työskentelylle. Esimerkiksi Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön strategia ”Vastuun ja osallisuuden yhteisö” ja vuonna 2006 valmistunut vuoteen 2015 ulottuva ”Kirkon erityisnuorisotyön strategia” tukeutuvat tähän.

Läsnä oleva kirkko tunnustetaan kirkkohallituksen strategia-asiakirja mukaan seuraavista ominaisuuksista:

- Kohtaa ihmiset henkilökohtaisella tasolla.
- Liikkuu sinne, missä ihmiset ovat.
- Tukee perheiden hyvän elämän edellytyksiä.

- Puolustaa oikeutta lapsuuteen ja nuoruuteen.
- Ei jätä yksin isovanhempien sukupolvea.
- Etsii heikot ja syrjäytyneet.
- Taistelee heikkojen ja syrjäytyneiden puolesta.
- Madaltaa muureja ihmisryhmien väliltä.
- Seuraa aktiivisesti yhdentyvän Euroopan ja maailman kehitystä.
- Ohjaa monipuoliseen jumalanpalveluselämään.
- Pitää tärkeänä henkilökohtaista vuorovaikutusta.
- Tukee jäseniään heidän kutsumuksessaan kristittyinä arkielämän keskellä.
- Hakeutuu eri tahojen yhteistyökumppaniksi.
- Huolehtii työvoiman rekrytoinnista ja varustamisesta kirkon palvelukseen.

Niemelä, Jorma. *Unelmoida saa ja pitää – myös vastuun ja osallisuuden yhteisöstä.* – DT 1/2005, 43-47.

Niemelä kommentoi diakonian strategiaa "Vastuun ja osallisuuden yhteisö. Diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010." (2003).

Romanit ja kirkko. Opas seurakuntien työntekijöille ja luottamushenkilöille. Kirkkohallituksen julkaisuja 2005:2. (myös internet-asiakirjana)

Tämä opaskirja on helppolukuinen rautaisannos Suomen romaniväestön historiasta ja nykypäivästä, tapakulttuurista ja asioista, jotka on hyvä ottaa huomioon valtaväestön ja vähemmistön kohdatessa. Kirjassa kuvataan myös lainsäädäntöä, koulutusta ja osallistumisen mahdollisuuksia. Huomattava osa Suomen romaneista kuuluu kirkkoon, mutta hengellinen osallistuminen kanavoituu usein ns. vapaisiin suuntiin. Yhteistyö myös kirkon kanssa on mahdollista ja siitä on hyviä kokemuksia, mutta se vaatii sillanrakennusta ja yhdessä paneutumista. Opaskirjassa on myös neuvoja tapakulttuurin oikeasta huomioon ottamisesta seurakunnan tilanteissa.

Salmi, Pontus. *Seurakuntien strategiat eivät tavoita muuttuvaa toimintaympäristöä.* – DT 2/2005, 193-202.

Salmi murehtii sitä, että seurakuntien strateginen suunnittelu lähtee usein status quon säilyttämisestä – vieläpä status quon, jota ei enää pitkään aikaan ole ollut. Kirkollinen kulttuuri on jo tietystä mielessä vähemmistökulttuuri. Hän kysyy, onko seurakunnilla aitoa halua tavoittaa niitä, joihin kosketuspintaa ei enää juuri ole? Kirkon ei tule olla huolissaan taloudestaan tai asemiansa säilyttämisestä. Sen tulisi olla huolissaan ihmisistä.

Vastuun ja osallisuuden yhteisö. Diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010. Helsinki. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto 2003:9. (myös internet-asiakirjana)

Pitkän aikavälin strategia katsottiin tarpeelliseksi tilanteessa, jossa kirkossa oli juuri siirretty kolmivuotisen suunnittelun sykliin. Valtakunnallisen linjauksen toivottiin innostavan paikallisiin ja yksikkökohtaisiin strategisiin linjauksiin, joissa otetaan huomioon paikallinen toimintaympäristö. Yli puolet asiakirjasta on diakonian ja yhteiskuntatyön raamatullisten ja teologisten lähtökohtien selvittelyä sekä kuvausta työalojen tilanteesta 2000-luvun alussa. Strategisten määrittelyjen, toimintaympäristön muutosten kuvauksen ja kipupisteiden ja kehittämistarpeiden tunnistamisen kautta päästään itse strategiaan. Se on jaksoteltu otsikoin perustehtävä, arvot, visio, yleiset tavoitteet ja kehittämistavoitteita.

2000-luvun tilannekuvauksissa ja haasteissa muistetaan sekä seurakuntadiakoniaa että alan laitoksia, säätiöitä ja järjestöjä.

Kirkon tulevaisuuden rooli sosiaaliturvan kentässä voi rakentua ainakin kolmen eri mallin pohjalta:

- Sosiaalisen markkinatalouden suuntauksessa sopeudutaan siihen, että yhteiskunta siirtää vastuutaan kolmannelle sektorille kuten vapaille kansalaisjärjestöille tai suorastaan liiketalouden periaatteen toimiville yrityksille.
- Vastarintasuuntauksessa kirkko korostaa profeetallista tehtäväänsä ja suhtautuu kriittisesti yhteiskunnassa ilmeneviin epäkohtiin. Etsitään vallitseviin nähden vaihtoehtoisia malleja ja yhteyksiä vaihtoehtoliikkeisiin.
- Sosiaalisen inklusion suuntauksessa kirkko näkee tehtäväkseen vahvistaa keskinäisen huolenpidon verkostoja. Diakonia ja yhteiskuntatyö jäsenyvät yhä selvemmin osaksi seurakuntatyön kokonaisuutta.

Kirkon avaintehtäviä olisivat:

- tukea lähimmäisenrakkauden ja keskinäisen huolenpidon toteutumista
- auttaa ja tukea erityisesti niitä, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta
- edistää ihmisarvon, oikeudenmukaisuuden, rauhan ja ympäristövastuun toteutumista
- tukea ihmisiä kutsumuksensa löytämisessä ja toteuttamisessa työelämässä ja sen ulkopuolella.

Yleisinä tavoitteina ovat lähimmäisvastuun ja yhteiskuntavastuun syventäminen, diakoniaseurakunnan rakentaminen, osallisuuden vahvistaminen, turvaverkkojen rakentaminen ja lujittaminen sekä kestävä kehityksen tukeminen. Erityisiä kehittämistavoitteita asetetaan kymmenen, joista ensimmäinen osuu reagointiherkkyyden ytimeen. Sen mukaan vahvistetaan diakonia- ja yhteiskuntatyön kykyä reagoida

ihmisten tarpeisiin yhteiskunnallisen tilanteen ja sosiaaliturvan muotojen muuttuessa. Tätä edistetään laatimalla joka seurakuntaan diakoniastrategia, lisäämällä työntekijöiden analyttistä valmiutta, tuottamalla alan ajankohtaista tutkimusta, kehittämällä tietoverkkojen käyttöä ja käynnistämällä uusien toimintatapojen kehittämiseen tähtääviä projekteja.

Porvoon hiippakunnan diakonian strategia on jossakin määrin päivitetty hiippakunnan erityisolot huomioon ottaen, ks. *En finlandssvensk gemenskap av ansvar och delaktighet. En strategi för diakoni- och samhällsarbetet i Borgå stift 2010*. Kyrkans central för det svenska arbetet. Helsingfors 2005. (myös internet-asiakirjana)

5.2 Köyhyys ja hyvinvointivaltio

Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki. *Diakonian resurssit ja alueellinen tarve. Panostetaanko diakoniaan kunnan huono-osaisuuden mukaan?* – DT 2/2005, 98-115.

Grönlund ja Hiilamo toteavat, että seurakunnat ovat panostaneet diakoniatyöhön erityisesti niissä kunnissa, joissa on suhteessa eniten taloudellista huono-osaisuutta. Vastaavaa yhteyttä ei löydetty sosiaalisten ongelmien ja diakoniapanostuksen välillä. Mahdollinen selitys on, että eräät vakavista ongelmista kärsivät kuten päihdeongelmaiset ja asunnottomat eivät hakeudu diakonian avun piiriin. Tutkimus on osa projektia, joka johti sittemmin kirjaan ”Viimeisellä luukulla” (Juntunen, Grönlund, Hiilamo 2006).

Heikkilä, Matti & Vähätalo, Kari (toim.). *Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos*. Gaudeamus Helsinki 1994.

Kirja koostuu artikkeleista, joissa selvitetään suomalaisen huono-osaisuuden tutkimusta, huono-osaisuutta historiallisena jatkuvuutena ja köyhyyden kuvan muuttumisesta vuosina 1966–1990. Erityiskysymyksinä selvitetään 1980-luvun syrjäytymiskeskustelua, prostituutiota, nuoren aikuisen sosiaalista selviytymistä, perheongelmia ja asiantuntijakäytäntöjä sekä hyvinvointivaltion suojaverkkoa toimeentuloriskinä. Kirjoittajilla on teräviä huomautuksia, kuten että näemme köyhyyden mutta emme köyhiä, tai että sosiaalityöntekijä voi joutua törmäyskurssille huono-osaisen asiakkaan kanssa.

Subjektiiiviset köyhyyden kriteerit lähtevät ihmisten omista arvioista ja tuntemuksista. Objektiiiviset kriteerit taas perustuvat siihen, täytyvätkö tietyt köyhyyden ulkoiset arvioperusteet. Huono-osaisuus jatkuu, jopa periytyy sukupolvesta toiseen, mutta ei suoraan köyhyytenä, työttömyytenä tms. ilmiönä, vaan sosiaaliisiin

yhteisöihin liittyvien prosessien kautta (Raimo Parikka). Huono-osaisuuden muuttuvia osatekijöitä säätelevät monet tekijät. Erilaiset selviytymismallit ja tukitoimet kuvaavat, miten ”paremmat päivät” usein jäävät lyhytaikaiseksi ja nousuprosessi vaikeuksista on haavoittuva.

Yhteiskunnan suojaverkon puutteista lama-aikana Pentti Rönkkö mainitsee esimerkkinä vuoden 1992, jolloin neljäsosa kaikista kotitalouksista ja kolmasosa asuntovelkaisista joutui maksuvaikeuksiin. 120 000 kotitaloutta neuvotteli lainaehdoistaan ja 50 000 katsoi, että yhtälö ei toimi, vaan tarvitaan ulkopuolista apua. Uudemmat köyhyyden muodot eivät perustu niinkään ansiotulojen vähäisyyteen, vaan pysyväisluonteisten, välttämättömiksi koettujen menojen suhteeseen käytettyihin tuloihin ja tiettyyn ekonomisen elämänhallinnan horjuntaan.

Vähätalon mukaan huono-osaisuus on muuttumassa viidellä tapaa. Ensiksi, työttömyys ja erityisesti pitkäaikaistyöttömyys kasvaa. Kun yhteiskunta purkaa turvaverkkojaan, huono-osaisten määrä kasvaa. Lama on kehittänyt uudentyyppistä huono-osaisuutta, joka liittyy esim. asuntopolitiikkaan ja opintolainajärjestelmään vastavalmistuneiden työnsaantiongelmiseen. Uhkakuvaksi nousee huono-osaisuuden pysyväistyminen. Viidenneksi, köyhyys ja siihen liittyvät ongelmat koskevat yhä laajemmin niitä, joiden ennen katsottiin kuuluvan keskiluokkaan.

Tällainen ajankohtaisteos vanhenee nopeasti, mutta se on yhä hyvä ajankuvaus lähes 20 vuoden taakse. Eräät silloiset termit kuten A- ja B-kansalaiset ovat enää vähän käytössä.

Heikkilä, Matti & Uusitalo, Hannu (toim.). *Leikkausten hinta. Tutkimuksia sosiaaliturvan leikkauksista ja niiden vaikutuksista 1990-luvun Suomessa.* STAKES Sosiaali- ja terveystalouden tutkimus- ja kehittämiskeskus raportteja 208. Helsinki 1997.

Vuodesta 1992 alkaen Esko Ahon ja Paavo Lipposen johtamat hallitukset ovat leikanneet sosiaalimenoja. Erityisesti on puututtu työttömyysturvaan ja perheiden tukemiseen. Asiantuntija-artikkelien mukaan suomalainen hyvinvointivaltio suoriutui sille asetetusta tehtävästä estää suurien väestöryhmien ajautuminen köyhyyteen työttömyyden ja markkinatulojen hupenemisen takia. Se ilmenee kotitalouksien tulonjaon ja tulorakenteen muutosten analyyseista. Toisaalta tarvittiin paljon tulo-siirtoja, mikä merkitsi valtioriippuvuuden selvää kasvua. Valtio haki säästöjä siellä, missä menojen kasvu oli suurinta ja missä muutosten läpiviemisen esteet katsottiin vähäisimmiksi. Tutkijoita yllätti, että lama leikkauksineen ei juuri heikentänyt pienituloisimpien kulutusmahdollisuuksia ja todellista kulutusta, joskin toimeentuloturkiipuvuus kasvoi massiivisesti. Yli 65-vuotiaat selvisivät lamaleikkauksista vähimmin vaurioin, kun taas alle 35-vuotiaisiin ne kohdistuivat kipeimmin. Epäviralliset apua

antavat organisaatiot, esimerkiksi EU:n ruoka-avun jakokanavat, kokevat itsekin täydentävänsä virallista apua kuvittelemattakaan pystyvänsä sitä korvaamaan. Organisaatioilla on jossakin määrin huolta siitä, että esim. ruoanjakelu syrjäyttää niille ominaisempia työmuotoja.

Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (toim.). *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros.* Gaudeamus. Helsinki 2000.

Kirjan artikkelista käy ilmi sekä virallinen että epävirallinen kuva Suomesta, maamme tulonjakorakenteista, osattomuudesta, köyhyydestä, ylivelkaisuudesta, syrjäytymisestä, asunnottomuudesta ja riskiryhmistä. Kirjassa selvitetään myös alan tutkimuksia ja pohditaan, millaisia julkisia ohjelmia mahdollisesti tarvitaan ongelmien ratkaisemiseksi tai lieventämiseksi. Kirjan rakenne on kuin Heikkilän ja Vähätalon (toim.) "Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos" (1994), mutta artikkelit ovat kuutisen vuotta tuoreempia ja niiden teemat osin toiset, joskin teoksessa tehdään paikoitellen näiden kirjojen välistä vertailua.

Yhden kansainvälisen määritelmän mukaan köyhiä ovat ne, joiden kotitalouden käytettävissä olevat tulot OECD-kulutussyksikköä kohden jäävät alle puoleen mediaanivuositulosta. Köyhyysraja täytyy kuitenkin määritellä joka maassa erikseen paikalliset olot huomioon ottaen. Tulonsiirtojen määrän ja osuuden bruttokansantuotteessa ohella on syytä painottaa tutkittua tietoa siitä, minkä tyyppiset tulonsiirrot vaikuttavat tehokkaimmin ja toivotuimmin. Tulojen lisäksi on selvitettävä esimerkiksi palvelujärjestelmät ja paikallinen jakamisen ja yhteisöllisen avun kulttuuri tai sen puute. Sosiaalisten tulonsiirtojen uudelleen jakava vaikutus muodostuu volyymi-vaikutuksesta (tulonsiirtojen osuus BKT:sta) ja kohdennuksesta (missä määrin ne menevät pienituloisille).

Suomalaisten toimeentulon jakaantuminen säilyi jokseenkin entisellään vuosina 1985–1994, mutta laman jälkeen tuloerot ovat kasvaneet, ja suurituloisin kymmenesosa väestöstä on kasvattanut osuuttaan. Suurena selittävänä tekijänä ovat omaisuustulot. Silti myös pienituloisimpien ostovoima on kasvanut vuosina 1995–1998.

Hallitusohjelmissa erilaiset aloitteet ja avaukset köyhyiden, syrjäytymisen, työttömyyden ja turvattomuuden hoitoon toistuvat. Halutaan lisätä yhteiskunnan kiinteyttä (koheesio) ja kaikkien osallisuutta. Uudehkon näkemyksen mukaan voimakaskaan taloudellinen kasvu ei ratkaise työttömyyttä eikä syrjäytymisongelmia, koska ne liittyvät yhä useammin yhteiskunnan kulttuuriseen muutokseen ja rakenteisiin, ja toisaalta veronhuojennukset ja eräät muut ratkaisut heikentävät julkisen vallan rahoitusta. Syrjäytymisen taustalla ei ole vain köyhtyminen, vaan

myös sosiaalisen koheesion rapautuminen, jota yhteiskunta saattaa edistää.

Teoksessa tuodaan esille kolmitasoinen syrjäytymisen torjunnan perusrakenne (Reijo Väärälä):

- Hyvin toimiva kansalaisyhteiskunta ja arjen rakenteet, jotka luovat elämään ennustettavuutta.
- Hyvin toimiva sosiaaliturva ja palvelut, jotka auttavat elämän riskeissä.
- Valikoidut, kohdistetut toimet suurimmassa vaarassa oleville.

Jouko Karjalainen on Sakari Hännisen kanssa lanseerannut käsitteen ”toinen tieto”, joka kuvaa vapaaehtoistyössä kertyvää tietoa, joka voi olla toisenlaista kuin ns. virallisten tahojen välittämä tieto. Kirjassa on muutenkin painoarvoa siinä, kenen tiedosta ja kuinka virallisesta tai oikeasta tiedosta kulloinkin on kysymys. Sinänsä oikeilla tiedoilla voi vääristää kokonaiskuvaa tai niitä voi käyttää tarkoitushakuisesti valikoiden.

Perustoimeentuloturva näyttää pysyvästi vuotavan eräiden ihmisten kohdalla. He ovat entistä useammin yksinäisiä, he ovat saaneet toimeentulotukea jo pitkään ja heillä on pienet tulot. Moni turvautuu myös epävirallisiin avunlähteisiin (diakonia, ruokapankit, SPR). Näiden ”tuloköyhien” lisäksi joukossa on ”menoköyhiä”, joille ajoittain ehkä tuntuvatkaan tulot eivät kerta kaikkiaan riitä päivittäiseen selviytymiseen. Osa on ns. nopeasti pudonneita, joista auttajatahojen käsitys on ylioptimistinen, esimerkiksi että kertaluonteinen tai lyhytaikainen apu riittää.

Heikkilä, Matti, Karjalainen, Jouko & Malkavaara, Mikko (toim.). *Kirkonkirjat köyhyydestä.* Kirkkopalvelujen julkaisuja 5. Helsinki 2000.

Kirja on vuoden 1997 Yhteisvastuukeräyksen tuotolla toteutetun ruokapankkiprojektin päätösjulkaisu. Se kuvaa havainnollisesti niitä ristiriitaisia tuntemuksia, joita kirkon toiminta 1990-luvun laman aikana ja sen jälkeen on herättänyt seurakuntien työntekijöiden keskuudessa. Kirjan pääluvut on otsikoitu Hyvinvointivaltion tilasta, Kirkon sosiaalietiikasta, Seurakuntien ruokapankit kanavana ja toimintavälineenä, Kirkon sosiaalieettiset kannanotot. Viime mainittuja ovat hallitusohjelmaan saatu *Nälkärühmän raportti* (1998) ja *Kohti yhteistä hyvää* (1999), jotka kummankin olen arvioinut erikseen.

Kirjassa painotetaan toistuvasti sosiaalieettisen keskustelun tärkeyttä ja kiitetään kolmea peräkkäistä arkkkipiispaa, Martti Simojokea, Mikko Juvaa ja John Vikströmiä rohkeudesta keskustelun käynnistämiseen ja ohjaamiseen sekä kirkon äänen käyttöön. Yhteiskunnan muutos heijastuu väistämättä diakoniaan, teologiaan ja diakonian teologiaan. Malkavaara tiivistää teologisen murroksen ytimen lundilaisen Luther-tutkimuksen opetukseen siitä, että koko luotu maailma on Jumalan

valtaapiiriä. Kristillisuus kuuluu muuhunkin kuin ns. hengelliselle alueelle. Bonhoeffer ja monet muut opettavat kristinuskon tämänpuoleisuutta ja kirkkoa, joka on olemassa ihmistä ja maailmaa varten. Maallisen ja hengellisen raja himmenee.

Pauli Niemelä, Matti Heikkilä, Pauli Forma ja Elsa Keskitalo analysoivat hyvinvointivaltiomme tilaa osin murheellisin tuloksin. Suojaverkot vuotavat, eikä mihimitoimeentuloturvalta tulla toimeen. Köyhällä on periaatteessa oikeuksia, mutta hän ei pysty niitä käyttämään.

Kirkon sosiaalietiikasta painokkaan puheenvuoron käyttää emeritus-arkkipiispa John Vikström. Hänen pitkän kautensa loppupuolella korostui määrätietoinen uustai markkinaliberalististen arvojen vastustus. Hän liittyy kirkon diakonian ja yhteiskuntavastuun luomisajatukseen. Seija Parviainen analysoi piispojen kannanottoja taustoineen ja Matti Heikkilä avaa diakoniabarometriä 1999 eli työntekijäkentän ääntä yhteiskunnan kehityssuunnasta. Kirkon sosiaalietiikasta kirjoittavat myös Heikki Kaikkonen, Maisa Kuikka ja Paula Rintatalo.

Ruokapankeissa näkyy köyhyyden arki. Niitä on kritisoitu, niitä on yritetty lopettaa – ja kuitenkin niiden toiminta nähdään tarpeelliseksi. Tietenkin ruokapankissa asioi myös niitä, jotka eivät apua oikeastaan tarvitse, mutta oireellista yhteiskuntamme kannalta on se, miten ollaan valmiit pitkiinkin jonoihin matkojen päässä pienen muovikassillisen takia. Aiheesta kirjoittavat Antti Lemmetyinen, Pietari Jääskeläinen, Matti Heikkilä, Jouko Karjalainen ja Juhani Iivari, viime mainittu lähinnä diakonia- ja kriisirahastoista.

Hiilamo, Heikki. *Diakonistatistiken som hjälp att utveckla diakoniarbetet.* Teoksessa *Där nöden är störst. En introduktion i diakoni ur finländsk synvinkel.* Toim. Kummel-Myrskog, Pia, Sarelin, Birgitta, Ekstrand, Sixten. Suomen ev.kut. kirkon julkaisuja 2009:1. Helsinki 2009, 185-199.

Moni työntekijä tuskailee tilastolomakkeiden kanssa. Hiilamon artikkeli pyrkii osoittamaan, miten diakonian tilastot ovat apuna työtä kehitettäessä. Kansainvälisessä vertailussa Suomen seurakuntadiakonia on omaa luokkaansa, kun ajatellaan työntekijöiden määrää, asiakaskontakteja, monitahoisia työmuotoja ja projektien määrää. Esimerkiksi Saksassa, USA:ssa ja Unkarissa tehtäviä hoitavat instituutiot, joilla on vähän liittymäkohtia seurakuntiin.

Tilastoinnin juuret ovat 1750-luvun määräyksissä kirkonkirjoista, joiden tietoanniksi eivät enää riittäneet henkilökohtaiset tiedot, joissa erityisesti arvioitiin ripillä käynnin aktiivisuutta. Nyt käskettiin tarkkaan kirjaamaan syntyneet, vihityt ja kuolleet. Syntyi ansiokas väestötietojärjestelmä. Diakonian tilastoinnin alku oli kotisairaanhoidon potilasluettelo. Seurakunnat kyselivät vuotuista kertomusta siitä,

mitä diakonissa oli vuoden mittaan tehnyt. Kirkkohallitus alkoi koota diakoniatilastoja vuonna 1964. Tilastoista näkyy esimerkiksi suuntautuminen ryhmätoimintoihin vuoden 1972 kansanterveyslain jälkeen sekä 1990-luvun laman aiheuttama panostus taloudellisiin kysymyksiin ja avustuksiin.

Kirkkohallituksen mukaan tilastointi palvelee kirkon ja seurakuntien toiminnan ja talouden suunnittelua, johtamista, valvontaa ja analysointia. Niitä tarkataan myös toiminta-avustuksista päätettäessä. Informaatio suunnataan myös kirkon rakenteiden ulkopuolelle. Diakoniaa ajatellen tilastot osoittavat, kuinka monin eri tavoin diakoniaa seurakunnissamme toteutetaan. Toisaalta ne kertovat maamme köyhistä ja heidän oloistaan. Tilastojen avulla voidaan tehdä työtä näkyväksi ja esim. salassapitosäännöksiä rikkomatta kuvata myös arkoja asioita. Tilastolomakkeet on jälleen uudistettu vuoden 2009 alusta.

Hiilamo esittelee Helsingin Yliopiston tutkimusprojektin ”Viimeisellä luukulla”, joka merkittävästi hyödynsi tilastomateriaalia ja herätti ansaittua huomiota.

Tilastojen ikuinen ongelma on niiden luotettavuus, mitä Hiilamo pohtii. Työntekijät esittävät ajoittain kritiikkiä liiasta tilastoinnista, mutta ovat toisaalta valmiita sitä edelleen kehittämään. Ongelmaksi on koettu esim. se, että hengellisen työn työajattomuus helposti johtaa siihen, että vain osa työstä näkyy kirjatuissa selvityksissä. Myöskään vapaaehtoistyön ja verkottuneen työn osuus ei näkyne oikealla painoarvolla nyky materiaalissa.

Hiilamo, Heikki, Karjalainen, Jouko, Kautto, Mikko & Parpo, Antti. *Tavoitteena kannustavampi toimeentulotuki. Tutkimus toimeentulotuen lakimuutoksista.* STAKES tutkimuksia 139. Helsinki 2004.

Tästä tutkimuksesta on **Sakari Kainulaisen** ansiokas arviointi DT 1/2004, 57-59. Kainulainen moittii tekijöitä liiankin hienotunteisiksi ja varovaisiksi kritiikissään ja kehittämisehdotuksissaan. Iso hyvinvointivaltio tekee intervention pienen ihmisen elämään, mutta todellinen aktivointi tai kannustavuus on näennäistä. Käytännön esimerkkinä toisen vanhemman työllistyminen saattaa nostaa perheen tulotasoa 100 euroa kuukaudessa, mutta hintana on hänen kolminkertainen poissaoloaikansa perheen luota. Lakiuudistukset ovat täynnä hyviä tavoitteita, mutta villat ovat usein jääneet vähäisiksi. Järjestelmän yksinkertaistamispyrkimys on usein johtanut päinvastaiseen tulokseen.

Hiilamo, Heikki. *Diakoniatyön haasteet lamassa.* 2009. (internet-asiakirja)

Hiilamo aloittaa kuvailemalla 1990-luvun lamaa, siihen reagointia ja muuttunutta tilannetta. Hänen varsinaiset helmensä löytyvätkin artikkelin loppupuolelta hänen

ensimmäisten joukossa analysoidessaan nykyistä lamaa ja tehdessä vertailuja. Hän löytää mm. nämä kaksi eroa:

- 1990-luvun alussa köyhyys ja syrjäytyminen olivat marginaalisia ilmiöitä verrattuna vuoden 2008 tilanteeseen. Köyhiä ja syrjäytyneitä on nyt paljon enemmän, ja kehitys jatkuu.
- 1990-luvun alussa perusturva suhteessa yleiseen tulotasoon oli selvästi parempi kuin tällä hetkellä.

Hiilamon mukaan edellisen laman jälkeistä sosiaalipoliittista keskustelua on hallinnut yhteiskunnan kahtiajakautuminen. Edellinen lama jätti jälkeensä ihmisiä, jotka eivät vieläkään ole saaneet työn syrjästä kiinni. On pätkätyöläisiä, pitkäaikaistyöttömiä ja niitä, jotka eivät ole saaneet ensimmäistäkään työpaikkaa. Köyhyys ja eriarvoisuus ovat kasvaneet. Sosiaaliturvauudistuksissa valtio siirtää vastuuta heikoimmassa asemassa olevista ihmisistä kunnille, joiden talustilanne ei ole hyvä. Mikäli nykyinen lama edelleen syvenee tai pitkittyy, sen vaikutukset kohdistuvat kipeimmin jo ennestään heikoilla oleviin ihmisiin. Hiilamon mukaan seurakuntien ei tule kohdistaa kriisiapua ensimmäisen tai toisen vuoden työttömiin, jotka vielä ovat muiden tukitoimien, piirissä vaan toisaalta kriisityöpaikoille pelkojen ja epävarmuuden keskelle, toisaalta sinne, missä eletään laihan työmarkkinatuen tai muiden ns. ensisijaisten perusturvaetuuksien varassa. Heidän hätänsä on näkymättömämpää ja vaikeammin lähestyttävää. Tarve diakonian interventioon alkaa, kun ansiosidonnaiset etuudet päättyvät.

Hiilamo peräänkuuluttaa diakonian asiakkaiden oikeuksien puolustamista. Ihmisen todellinen kohtaaminen sekä siihen sisältyvä henkinen ja hengellinen tuki ovat diakonian vahvuuksia. Työn kehittämissuunnista hän mainitsee yksilökeskeisen, professionaalisen työn ja ryhmätoiminnot, joissa voi käyttää myös vapaaehtoisia. Verkostojen rakentaminen ja vapaaehtoisten, esimerkiksi vertaisryhmän vetäjien ohjaaminen edellyttää monilta uutta työtettä. Avustaminen eri muodoissaan on kehittymässä yhteisöllisempään suuntaan. Voimavaroja kolmannen sektorin kanssa on syytä yhdistää.

Hyvinvointivaltion arvopohja. KDYK Helsinki 1994.

Kirjanen korostaa, että luterilainen sosiaalietiikka asettuu kannattamaan pitkälle vietyä lakisääteistä järjestelmää, joka takaa kaikille kohtuullisen osan luomakunnan antimista. Yksityistä hyväntekeväisyyttä tarvitaan, mutta se on liian sattumanvaraista.

Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.). *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta.* STAKES Helsinki 2005.

Tästä tutkimuksesta on **Mikko Niemelän** arvio DT 2/2006, 171-174. ”Toinen tieto” viittaa vapaaehtoistyössä ja ruohonjuuritasolla kertyvään tietoon, joka voi olla huomattavan toista kuin ns. virallinen tieto. Edellä siihen on jo viitattu Heikkilän ja Karjalaisen kirjassa ”Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros” (2000). Niemelä kritisoi käsitettä todeten, etteivät ainakaan johdantoartikkelit pysty sitä riittävästi avaamaan tai uskottavasti perustelevaan vastakkaisuutta virallisen tiedon kanssa. Liikaa jää mielikuvituksen varaan, kunnes 300 sivun jälkeen päästään Jouko Karjalaisen selkeämpään esitykseen.

Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko, Lehtelä, Kirsi-Marja & Silvasti, Tiina (toim.). *Toisten pankki – ruoka-apu hyvinvointivaltiossa.* STAKES Helsinki 2008.

Kirja kuvaa ruokapankkitoiminnan historiaa ja nykypäivää. Kirkon diakoniatyö on ollut mukana EU:n ruoka-avun jaon alusta asti eli vuodesta 1995. Ihmisten nälkään pyritään reagoimaan nopeasti antamalla ruokaa. Toisaalta toiminta on näkyvyydessään herättämässä keskustelua sosiaaliturvasta ja sosiaalietiikasta. Diakonia on monilla paikkakunnilla pyrkinyt ottamaan etäisyyttä toimintaan, mutta sen tarve ei tunnu vähentyneen. Kirjasta on **Jukka-Pekka Fabrinin** Arviointi DT 1/2009, 61-62.

Iivari, Juhani. *Osattomuudesta rangaistavaksi. Nuorista rikoksentehtävistä nuoruuden alakulttuuriteorian valossa.* Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 2/1996. Edita Helsinki 1996.

Jo paljon aiemmin Juhani Iivarilta ilmestyi kirja ”*Köyhät ja kurinpalautus. Raportti vankilan tehtävästä.* Otava Helsinki 1982.” Hänen teesinsä on, että ihmiset joutuvat tekemisiin poliisin ja vankeinhoidon kanssa, vaikka heidän varsinainen avuntarpeensa kohdistuisi aivan muualle. Ei ole erikseen rikollista ainesta tai ihmistyyppiä, vaan tietyt ongelmat ja olosuhteet ajavat herkästi rikoksiin. Tukemalla ihmisen arkipäivässä selviämistä voidaan merkittävästi ehkäistä hänen riskiään sortua rikoksiin.

Iivari, Juhani & Karjalainen, Jouko. *Diakonian köyhät. Epävirallinen apu perusturvan paikkaajana.* STAKES raportteja 235. Helsinki 1999.

Iivari ja Karjalainen tutkivat diakoniatyöntekijöiden sosiaalityötä. 1990-luvun muutokset olivat lähtökohtana avuntarvitsijoiden perusturvan sekä avun toimivuuden ja tason selvittämiseksi. Diakonian avustusasiakas edustaa tyypillisesti työikäistä väestöä. Hän on (60 % todennäköisyydellä) turvautunut myös toimeentulotukeen, mutta se ei riitä. 47 % avustusasiakkaista on ylivelkaisia. Ylivelkaantumisen tyypillisiä syitä ovat kulutusluotot ja rästivelat. Muilla kuin avustusasiakkailla

sosiaalinen asema on parempi, mutta heillä on vastaavasti tarve henkiseen ja hengelliseen tukeen. Pääkaupunkiseudulla taloudellinen avustaminen leimaa keskeisesti diakoniaa. Toisin kuin sosiaalityössä, diakonia ohjaa asiakkaitaan ryhmätoimintoihin. Julkisten ja epävirallisten suojaverkkojen suhde ei aina ole selkeä. Avustusasiakkaan perusturva näyttää vuotavan, ja tekijöiden mukaan se osoittaa, että perusturvajärjestelmä ei kykene läheskään aina reagoimaan tarkoituksenmukaisella tavalla nopeasti vaihtuviin tilanteisiin. Se kertoo myös siitä, että diakonian avustusasiakkaiden joukossa on ryhmä erityisen vaikeassa asemassa olevia. Ei ollut yllätys, että avustusasiakas on usein pitkäaikaistyötön, ylivelkaantunut ja talousvaikeuksissa. Kolmannen sektorin eräs rooli on koota ja välittää ”toista tietoa” kuin ns. viralliset tahot.

Isola, Anna-Maria, Larivaara, Meri & Mikkonen, Juha (toim.). *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä.* Avain 2007.

Kirja on syntynyt kirjoituskilpailun (2006) tuloksista. Tuoretta on, että asialla ovat köyhät itse. Kirjoituksia tuli noin 850, ja niistä julkaistiin alle kymmenesosa. Ainutkertaisissa tarinoissa ei näy teoreettisia viitekehyksiä, vaan ne ovat ruohon juuresta, leipäjonosta tai pankkimatkalta. Moni kirjoittajista kuvaa väsymystään ongelmien pitkittyessä, samoin häpeää. Usko, uskonto ja Jumala ovat rivien välissä, mutta läsnä. Kirjasta on Kari Latvuksen arvio DT 1/2008, 100-101.

Julkunen, Raija. *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa.* Vastapaino Tampere 2001.

1990-luvun laman ja sitä seuranneiden vuosien sosiaalipoliittikkaa leimasivat muutokset, joiden eräs peruslähtökohta oli julkisen talouden suuri rahoitusvaje, jota ei loputtomiin katsottu voitavan lisätä velkaa ottamalla. Uutta ajattelua on myös arvioitu hyvinvointiyhteiskunnan ainakin osittaiseksi purkamiseksi. Tyypillistä oli esimerkiksi omavastuun lisääminen sekä avustusten ja tulonsiirtojen rajaaminen ja määrien uudelleen arviointi.

Juntunen, Elina, Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki. *Viimeisellä luukulla.* Kirkkohallituksen julkaisuja 2006:7.

Tutkimus selvitti diakonian suhdetta paikalliseen huono-osaisuuteen ja syitä, miksi ihmiset hakeutuvat diakoniatyöntekijän vastaanotolle. Suuria yllätyksiä ei ilmennyt. Alueellinen huono-osaisuus näkyy seurakuntien diakoniassa. Varoja käytetään eniten siellä, missä huono-osaisuutta on eniten, erityisesti työttömiä, velkaantuneita, asunnottomia, toimeentulon saajia ja pienituloisia. Diakonian asiakasmäärä näyttää korreloivan korkeaan työttömyyteen, ja diakonian taloudel-

linen apu toimeentulotuen saajiin paikkakunnalla. Diakoniatyö näyttäisi selkeästi paikkaavan julkisen avun jättämiä aukkoja. Se on ”viimeinen luukku”, johon turvaudutaan, kun muu tuki ei riitä. Taloudellinen huono-osaisuus oli yleisintä Oulun, Mikkelin ja Kuopion hiippakunnissa. Huono-osaisuus näyttää muuttuvan rakenteelliseksi ja periytyvän sukupolvesta toiseen. Asiakkaiden kyky elämänhallintaan on alentunut. Tekijät toivovat sosiaaliturvajärjestelmää yksinkertaistettavaksi siten, että kaikki asiakkaalle kuuluva tuki tulisi samalta luukulta. Kun diakonia keskittyy taloudelliseen avustamiseen, on syytä muistuttaa sen erityisosaamisesta ihmisen kokonaisvaltaisesta kohtaamisesta myös henkisen ja hengellisen auttamisen alueilla. Tästä kirjasta on Kelan yhteiskuntatutkimuksen päällikön **Jouko Kajanojan** arvio DT 2/2007, s. 168-171.

Kainulainen, Sakari. *Mitä haasteita yhteiskunnan kehitys tuo diakonialle lähitulevaisuudessa? Arvojen, rakenteiden ja yhteiskunnallisten ongelmien näkökulmat.* Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 173-191.

1990-luvulla tapahtui suuri käänne turvaa tuottavien julkisten instituutioiden ja markkinoiden keskinäisessä suhteessa. Taloutta ja sen kasvua on painotettu lieveilmiöistä huolimatta. Uusi sukupolvi ei enää ole terveempi ja vauraampi kuin edellinen. Diakonian ja kirkon rooli muuttuvassa maailmassa on haasteellinen. Rakenteellisia haasteita ovat talouskehitys, globalisaatio, teknologia, työllisyys sekä väestöllinen ja alueellinen kehitys. Ihmiset voidaan pian jakaa kolmeen ryhmään: työmarkkinoilla menestyjiin, sinnittelevään keskiluokkaan ja työmarkkinoilta putoaviin. Yhä selvemmin näkyviä ongelmia ovat rakennetyöttömyys ja tuloerot (kansalaisten koheesio vähenee). Huono-osaisuus muuttuu yhä pysyvämmäksi, sosiaalituen tarve kasvaa ja ongelmat monitahoistuvat. Kainulainen maalaa lukijan eteen suuren joukon ongelmia: maaseutu tyhjenee, kaupunginosat leimautuvat ja eriytyvät, lapsiperheet köyhtyvät, yhteiskunta etsii kevyempiä ja halvempia ratkaisuja kuten psyykkisesti sairaiden avohoito ja –huolto, huumeongelma pahenee, maahanmuutto lisääntyy jne. Kainulainen pystyy tiivistetysti kuvaamaan useita teeman kannalta keskeisiä haasteita, mutta hänen otteensa on deskriptiivinen, ei muutoksiin ohjaava.

Kallunki, Valdemar, Pesonen, Heikki & Yeung, Anne Birgitta. *Kirkon paikka paikkaajana? Diakonian kuntayhteistyö kirkon aseman osoittajana.* Teologinen Aikakauskirja (TA) 5/2006, s. 449-467.

Artikkelin lähtöoletus on, että maallisen ja hengellisen hallinnon historiallinen yhteys ja eriytymisprosessi näkyvät yhä seurakuntien toiminnan asennoitumisessa

suhteessa kuntaan, mutta myös suhteessa kansalaisyhteiskuntaan ja valtioon. Asetuksin v. 1865 (maaseutu) ja v. 1873 (kaupungit) luotiin perusta kunnalliselle itsehallinnolle. Yhteistoiminnallisten piirteiden tietty pohjakosketus saavutettiin vuoden 1972 kansanterveyslaissa, joka lähes lopetti kuntien sosiaali- ja terveystointien ja diakonian yhteyden. Kunnat ovat sijoittuneet mieluummin valtiolliseen kontekstiin kuin kansalaisyhteiskuntaan (John Locken käsite), kirkko taas näyttäisi 1980-luvulta alkaen pyrkineen kansalaisyhteiskunnan suuntaan höllentäen siteitä valtioon.

Kirkon strategiassa ”Läsnäolon kirkko”, eräiden hiippakuntien strategioissa sekä kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön linjauksissa näkyy selvästi uutta yhteistyöhakuisuutta. Verkottumisen ohella tavoitellaan seurakuntien lisääntyvää yhteistoimintaa alueellisesti. Se on sekä taloudellinen välttämättömyys että kansankirkollinen linjaus. 1990-luvun lama johti puolin ja toisin arvostuksen kasvuun ja yhteyshakuisuuteen. Kirkkoa, sen eri työaloja kuten lapsi- ja nuorisotyötä, mutta erityisesti diakoniaa, tarvittiin paikkaamaan kuntien niukkenevien resurssien takia syntyviä aukkoja ja kantamaan yhteistä yhteiskuntavastuuta.

Artikkeli selostaa tapaustutkimuksia Lahden seurakuntayhtymästä ja Mikkelin hiippakunnasta. Lahdessa kirkon työntekijöillä oli selkeämpi kuva yhteistyöstä, kaupungin lausunnot taas olivat ylimalkaisia. Mikkelin hiippakunnassa taas yhteistyö oli vahvinta lapsityössä, nuorisotyössä, perhetyössä ja vanhustyössä. Mitä pienempi ja köyhempi kunta ja seurakunta, sitä enemmän oli valmiutta yhteistyöhön. Lahdessa paikallisviranomaisten luottamuksen ja arvostuksen kirkkoon katsottiin kasvaneen. Mikkelin hiippakunnan maaseudulla taas korostuvat talouden realiteetit. Molemmissa tapaustutkimuksissa korostui tasapuolisuuden ja tasa-arvoisuuden vaatimus. Lahdessa osoittautui, että kaupunki ei ollut pitänyt sitoumuksiaan esim. perheneuvonnan osarahoituksesta. Asetelma on sellainen, että seurakunta on kiitollinen, kun kunta arvostaa. Kunta taas arvostaa sitä, että kirkko hoitaa osaa sen tehtävistä ja helpottaa talouspaineita. Kärjistyneimmissä tapauksissa ilmeni, että kunta pyrki selvästi siirtämään tehtäviään seurakunnan vastuulle. Kunnat myös pyrkivät säästösyistä irti vakiintuneista yhteistoiminnoista kuten kehitysvammaisten leireistä, päihdetyöstä tai lapsityöstä. Haasteena onkin luoda ja ylläpitää toimintoja, jotka yhtä lailla hyödyttävät molempia osapuolia. Erikoista on sekin, että kunnan puolella seurakuntayhteistyö ei yleensä juuri lainkaan näy asiakirjoissa. Kunta ei näytä myöskään aina ymmärtävän seurakunnan resurssien huomattavaa kokoeroa kuntaan nähden.

Kirkon arvopohja ja spiritualiteetti koettiin sekä vahvuutena että rajoitteena joidenkin ei-uskonnollisten kannalta. Käytännön ongelmia oli vähän, joskin seurakuntaosapuoli murehti Lahdessa sitä, että heitä ei enää aina mielletä hengelliseksi yhteisöksi. Kirkko kelpaa hyvinvointipolitiikan täydentäjäksi, mutta sävy muuttuu

varovaksi, kun puhutaan arvopohjasta. Myös paikallisen yhteisöllisyyden ja itsetunnon ylläpitäjänä seurakunnalla voi olla tärkeä rooli.

Kananoja, Aulikki, Niiranen, Vuokko & Jokiranta, Harri. Kunnallinen sosiaalipolitiikka. PS-kustannus 2008.

Diakonia ja kunnallinen sosiaalitoimi ovat lähentyneet 1990-luvun laman aikana ja sen jälkeen. Siksi kirkon puolella on hyvä olla perillä kunnallisesta toimintaympäristöstä ja erilaisista muutostrendeistä. Kunnallisen sosiaalipolitiikan sisältö jaennetaan kolmeen tehtäväalueeseen:

- sosiaalitoimen laaja-alaiseen yhteistyöhön kunnan muiden toimialojen sekä kolmannen ja yksityisen sektorin kanssa
- palvelujen tuottamiseen
- kumppanuuteen kansalaisyhteiskunnan eri toimijoiden kanssa.

Kirja painottaa verkottumista ja yhteistoimintaa, mutta kirkon diakonian maininta saa tikulla hakea. Lähinnä mainitaan, miten vaivashoito, sittemmin köyhäinhoito siirtyi monen muun toiminnan ohella seurakunnilta kuntien tehtäväksi. Kirjasta on Raija Pyykön arvio DT 2/2008, 190-191.

Kantanen, Marja. *Yhteiskunnallinen vastuu.* Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 144-156.

Kantasen mukaan seurakunnan tulee paneutua etsimään inhimillisen hädän syitä ja opettaa, että rakkaus merkitsee kohtuullista elämää ja yhteisöllistä vastuuta. Hän selostaa laajasti piispojen puheenvuoroa ”Kohti yhteistä hyvää” (1999). Kantanen näkee hyvinvointiyhteiskunnan puolustamisen tärkeäksi. Diakonian on käytävä taisteluun syrjäytettyjen ihmisten sosiaalisen hyvinvoinnin puolesta.

Karjalainen, Jouko. *Montako köyhää Suomessa on?* – DT 1/2004, 50-51.

Karjalaisen mukaan lukumääräarvioita tai tulorajojen asettelua mielenkiintoisempaa on yrittää saada kiinni köyhyyttä aiheuttavista mekanismeista ja siitä, miten köyhät oikeasti elävät ja miten he ovat oppineet selviytymään

Karjalainen, Jouko. *Läsnäolon kosketus – kohtaamisia leipäjonossa.* – DT 2/2005, 156-167.

Karjalainen kuvaa kokemuksiaan erilaisista ruoka-avun jakeluista. Osa väestä seisoi mieluummin ulkona viimassa kuin osallistui hartauteen. Jonossa oltiin hiljaa. Pääkaupunkiseudulla köyhistä huomattava osa asuu itäisissä kaupunginosissa. Apua jakavat järjestöt ja yhteisöt tarvitsevat lahjoituksia ja niitä varten säännöllistä julkista huomiota.

Karjalainen, Jouko. *Valtio, markkinat ja diakonia.* (pääkirjoitus) – DT 1/2006, 3-5.

Karjalainen toteaa, että on retorinen silmäkääntötempu sanoa hyvinvointivaltio on eläneen vain pysähtyneessä tilassa, mistä elvytään. Realistisempaa esimerkiksi sosiaaliturvan säädösviidakon muutoksia tarkastellen on sanoa, että pohjoismainen malli on Suomessa kehittynyt uuteen ja väärään suuntaan 1990-luvun alusta lukien. Useaan kertaan on nähty, että ”tuottavuustalkoot” tarkoittaa lisää töitä, jotka tehdään vähemmällä väellä. Globalisaatio puree ja päätösvalta etäännyy.

Kautto, Mikko (toim.). *Suomalaisten hyvinvointi 2006.* STAKES Helsinki 2006.

Tästä tutkimuksesta **Heikki Hiilamo** on esittänyt perusteellisen arvion DT 2/2006, 165-169. Stakesin ”vuosiraportti” sai julkisuutta, kun sen väitettiin esittävän, että Suomessa on puoli miljoonaa köyhää. Oikeammin kyse on köyhyysriskissä elävistä ja suhteellisesta köyhyydestä. Tutkimukset eivät tavoita kaikkein huono-osaisimpia kuten osaa maahanmuuttajista, vangeista, asunnottomista, laitospangeista tai mielisairaista. Niinpä toistettu ajatus, että suomalaisilla menee keskimäärin aika hyvin, ansaitsee tietyn kritiikin. Tietty kolmikanta näyttää toistuvan: alhainen koulutustaso, työttömyys ja pienet tulot tai köyhyys liittyvät usein yhteen. Sosiaaliturvaa eniten tarvitsevat luottavat vähiten sitä saavansa. Hiilamo moittii Stakesin tutkimusotetta valtio- ja kuntakeskeiseksi peräänkuuluttaen kansalaisyhteiskunnallista otetta.

Kinnunen, Kaisa (toim.). *Sairas köyhyys. Tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakonityössä.* Kirkkohallituksen julkaisuja 2009:7.

Tämä tutkimus on jatkoa Elina Juntusen, Henrietta Grönlundin ja Heikki Hiilamon vuonna 2006 julkaisemalle tutkimukselle ”Viimeisellä luukulla”. Nyt tarkasteltavana ovat sairauden ja huono-osaisuuden yhteys ja huono-osaisten terveyspalveluiden ongelmakohtat. Sosioekonomiset terveyserot ja kuolleisuuserot ovat kasvussa. Julkisen vallan pitäisi turvata kaikille riittävät terveys- ja sosiaalipalvelut, silti niitä etsitään diakonialta. Mitä viimeinen luukku voi tehdä, se johon turvaututaan, kun asiakas kokee, etteivät muut auta? Näkökulma on diakonian ja taustalla empiiriset kokemukset. Huono-osaisuudella, sairastavuudella ja syrjäytymisriskillä näyttää olevan yhteyksiä. Kinnusen ohella kirjoittajina ovat Heikki Hiilamo, Sakari Hänninen, Elina Juntunen, Tiina Saarela, Sakari Kainulainen ja Jouko Karjalainen.

Diakonian apua sairauksiin hakevat erityisesti väliinpuotoajaryhmät kuten eräät ylivelkaantuneet, moniongelmaiset ja pitkään perusturvan varassa eläneet. Useilla avunhakijoilla on mielenterveysongelmia. Naiset ovat asiakkaina miehiä useammin

ja yksineläjät useammin kuin perheelliset. Joukossa on myös asunnottomia ja joukko työikäisiä yksin eläviä miehiä, joilla on huomattavan epäterveet elämäntavat. Monet muutkin asiakasryhmät ovat kokeneet, että he eivät saa kunnalta riittävää toimeentulotukea sairauskuluihinsa. Lääkkeitä ei ole varaa ostaa tai hoitoon ei voi mennä, kun ei ole, millä maksaa. Jo matkakulu voi olla ylivoimainen este. Näiden ihmisten mielestä julkinen järjestelmä ei tue heitä riittävästi, tai jopa käännyttää heidät pois.

Diakoniatyössä toteutetaan vähän konkreettisia hoitotoimia. Taloudellisesti tuetaan tyypillisimmin lääkkeiden hankintaa. Tärkeitä ovat henkinen ja sosiaalinen tuki sekä monenlainen opastus ja neuvonta, unohtamatta asiakkaan rohkaisua. Diakonisen hoitotyön tarvetta kasvattavat vanhusten määrän ja mielenterveysongelmaisten määrän kasvu. Alan täydennyskoulutusta on mietittävä tästä näkökulmasta. Tutkijat suosittavat myös panostusta palveluohjaukseen, masennuksen ja uupumisen varhaiseen hoitoon sekä kotikäyntityöhön. Vapaaehtoiset voivat auttaa hädän löytämisessä ja tunnistamisessa. Leiri- ja retkitoiminnalla voitaneen jossakin määrin ennalta ehkäistä ongelmia. Diakonialla on 1990-luvulta vakiintuneet hyvät suhteet kunnalliseen sosiaalitoimeen, mutta perusterveydenhuoltoon yhteys ei ole yhtä kiinteä ja luonnollinen.

Terveydenhoitojärjestelmässämme on oikeudenmukaisuuden ja legitimitiitin suhteen merkittäviä rakenteellisia ongelmia. Työterveydenhuollon piiristä pääsee helpommin erikoissairaanhoidon. Kaikki eivät saa samoja palveluita. Tutkijat ehdottavat perusterveydenhuoltoon rakenteellisia uudistuksia ja uusia voimavaroja. Julkinen ja kolmas sektori kaipaavat käytännön yhteyksiä. Diakonialla on näytön paikka.

Kohti yhteistä hyvää. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen puheenvuoro hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta. Piispainkokous Helsinki 1999. (Internet-asiakirja). Sisältyy myös kirjaan Heikkilä, Matti, Karjalainen, Jouko, Malkavaara, Mikko: *Kirkonkirjat köyhyydestä*, 2000, s. 313-342.

Piispojen yhteistä julkilausumaa on pidetty hyvinvointiyhteiskunnan ja sosiaalisen vastuun puolustuspuheenvuorona, vaikka siinä on myös arvostelevia äänenpainoja ja realismia sen suhteen, että hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusmalli jatkuvan talouskasvun ja hyvän työllisyyden kautta on vaikeuksissa. Julkisen valtion rahahanat ehtyvät. Kriittisesti suhtautuvat ovat nähneet kirjassessa menneen maailman haikailua. Piispojen puheenvuoro herätti ansaittua huomiota, mutta todellista vaikuttavuutta on vaikea mitata tai todentaa. Piispojen mukaan yhteiskunnan nykyinen arvopohja nousee yhä vähemmän moraalien tai tieteen piiristä ja

saa kasvavassa määrin vaikutteensa yritysmaailmaa hallitsevasta olemassaolon taistelusta. Tarkoituksenmukaisuus on voittanut oikeudenmukaisuuden ja vallalla ovat markkinatalouden tehokkuusarvot. Demokratialle olennainen kriittinen ja vastuullinen kansalainen on häviämässä. Yksilö sitoutuu heikosti toisen auttamiseen. Niinpä yhteisöllä on velvollisuus asettua itsekkyyttä vastaan ja huolehtia syrjäytyneistä. On luotava globaali etiikka, jonka lähtökohtia voisivat olla – eduskunnan tulevaisuusvaliokuntaa mukailen – kristilliset arvot ja eräät antiikin filosofian oivallukset. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus voi lyhyellä aikavälillä tuntua taloudellisen toiminnan esteeltä, mutta se voi osoittautua ajan mittaan kestäväen talouden perusedellytykseksi.

Laurinkari, Juhani. *Köyhyys ja syrjäytyminen suomalaisessa arkitodellisuudessa. – Diakonia muutosvoimana.* Teoksessa Diakonian vuosikirja 1996–1997. Toim. Veikkola, Juhani ja Petrelius, Päivi. Diakonia ry. Helsinki 1997, 18-32.

Tämä, kuten monet Diakonian vuosikirjan artikkelit, on edellisten diakonia-päivien esitelmä. Laurinkari kuvaa syrjäytymisen käsitettä, muotoja ja prosessiin vaikuttavia osatekijöitä. Eri tasoilla ihminen voi syrjäytyä työelämästä ja taloudesta, ihmissuhteista ja perhe-elämästä, osallistumisesta ja edunvalvonnasta, koulutuksesta ja harrastuksista – pahimmillaan näistä kaikista.

Lehtinen, Sanna. *Projektityhteiskunnan verkostoissa: seurakunnat Euroopan sosiaalirahaston hankkeissa.* – DT 2/2007, 137-159.

EU:n julkishallintoajattelussa tavoitellaan byrokratian poistamista, asiakasläh-töisyyttä ja hallinnon tehostamista. Aluepolitiikkaa komissio toteuttaa erityisten rakennerahastojen kautta. Rahastoja on neljä, ja diakonian kannalta merkittävien on Euroopan sosiaalirahasto. Se taistelee pitkäaikaistyöttömyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä vastaan. Seurakunnat ovat jossakin määrin tulleet mukaan eri projek-teihin. Sitoutuneisuuden astetta Lehtinen mittasi sillä, onko seurakunnan edustaja ohjausryhmän jäsen. EU määrittelee seurakunnan kolmannen sektorin yhteistyö-kumppaniksi kunnille, niiden yhteistoimintaelimille ja valtiolle. Projektien myötä seurakunnilla on mahdollisuus merkittävään paikallis- tai lähialueyhteistyöhön.

Mäkinen, Virpi (toim.). *Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä.* Atena-kustannus. Jyväskylä 2002.

Kirja on eräänlainen köyhyyden historia, jota selvitetään teologian, historiantutkimuksen ja sosiaalietiikan keinoin. Tarkastelun alla on erityisesti kristinuskon ja kirkon rooli köyhiä ja yhteiskunnallisesti syrjäytyviä ajatellen. Liikkeelle lähdetään varhaiskristillisyydestä. Risto Uro ja Sakari Häkkinen osoittavat aatehistoriallista

taustaa vasten, miten kristinusko ei luonut yhteiskunnallista ohjelmaa, vaan pyrki Paavalin ohjeita kansanomaistaen ”elämään ihmisiksi” maailmassa, jossa on sekä rikkaita että köyhiä. Bysantin aikaa kuvaa Jarmo Hakkarainen. Jussi Hanska ja Virpi Mäkinen kuvaavat Länsi-Euroopan kristillisen ajattelun köyhyyseeetosta, reformaation kautta taas Antti Raunio ja Kaarlo Arffman. Tämän selkeän historiallisen jaksottelun jälkeen artikkelien ote vaihtuu enemmän käytännön ongelmien ja niiden ratkaisupraksiksen kuvauksiin, joskin Hannu Mustakallio kokoaa kehityskulkua 1940-luvulle ja Mikko Malkavaara sodan jälkeistä aikaa. Heidän otteensa on selvästi historiallinen. Malkavaaralla on myös eräänlainen kommenttipuheenvuoro 1990-luvun kokemuksista, jotka kirjan ilmestyessä olivat hyvin tuoreita. Laaja, artikkeleista koostuva kirja on väistämättä jossakin määrin epäyhtenäinen ja punainen lanka ajoittain hakusessa. Kirjasta on dos. **Panu Pulman** arvio TA 1/2004, s. 89-90 ja **Maaria Pätsin** lyhyt arvio vuosikirjassa Anno Domini 2002, s. 281. Internetistä löytyy myös STAKES-johdaja **Matti Heikkilän** arvio haulla ”Kirkko köyhän asialla.”

Nälkäryhmän raportti 1998. Sisältyy kirjaan Heikkilä, Matti, Karjalainen, Jouko, Malkavaara, Mikko: *Kirkonkirjat köyhyydestä*, 2000, s. 343-388. Kirkon sosiaalieuhteinen kannanotto. ”*Köyhyysohgelman ratkaisua hakemassa. Nälkäryhmän kannanotto ja selvitys suomalaisesta köyhyydestä.*”

Laaja-alainen työryhmä puheenjohtajanaan piispa Eero Huovinen pyrki hahmottamaan nälän kasvot, käynnistämään arvokeskustelua köyhyysohgelmaasta, tekemään ehdotuksia köyhyyden vähentämiseksi ja pitämään julkisuudessa näkyvissä köyhyysohgelmaa. Hallitusohjelmaan tarjottiin keskeiseksi painopistealueeksi edistää toimia, joilla ehkäistään ja vähennetään vakavia köyhyysohgelmia, syrjäytymistä ja huono-osaisuuden kasautumista. Vakavaa huomiota on kiinnitettävä seuraaviin ohgelmiin ja niiden korjaamiseen:

- Pitkäaikaistyöttömien kasautuvat työllisyys-, toimeentulo- ja elämänhallintaohgelmat. Tämä on köyhyyden suurin selittävä tekijä maassamme. Ikääntyvän pitkäaikaistyöttömän heikko asema työmarkkinoilla.
- Kouluttamattomien ja syrjäytyvien nuorten työllistymisohgelmat. Pitkittyvän ja periytyvän köyhyysohgelmaan vaarat.
- Talous- ja muissa vaikeuksissa olevat lapsiperheet. Valtaosa perusturvattomista on heitä. Heikosti selviytyvien lasten kouluolot (tukiohpetus, luokkakoot, iltapäivähohito jne.).
- Toimeentulo-rajoiille joutuneiden ylivelkaantuneiden kohtuuton asema.
- Erytisyryhmien kuten mielenterveysohgelmaisten vaikeutuneet elinmahdollisuudet.

- Verotuksen ja sosiaaliturvan päällekkäisyyksien aiheuttamat vakavat perusturvaongelmat tulo- ja kannustinloukkuineen.
- Asumisen kalleuden ja asuntojonojen vuoksi kestävämmään asemaan joutuneet.

1990-luvulla nälkä ei johtunut ruoan totaalisen puuttumisesta eikä sen aiheuttamasta aineellisesta kurjistumisesta. Sen sijaan nälkä ja köyhyys ovat hyvinvoinnin vastakohtia tai sen puutostilaa. Yhteiskunta on kyvytön täysin estämään tai hoitamaan jäsentensä taloudellisia ja sosiaalisia ongelmia. Kuntien sosiaali- ja terveysmenot ovat kasvaneet merkittävästi, kun valtion rooli on vähentynyt. Muutosta pehmentää kuntien yhteisövero-osuuden kasvattaminen. Köyhyysohjelman periaatteissa ja tavoitteissa on joitakin itsestäänselvyyksiltä tuntuja, kuten jo hallitusmuodossa taattu kansalaisten yhdenvertaisuus lain edessä. Oireellista, että se pitää erikseen mainita tavoitteena! Ohjelmaan liittyy asiantuntijaryhmän laatimia yksilöityjä toimenpide-ehdotuksia.

Paajanen, Taina. *Diakonia ja sosiaalityö kumppaneina sosiaalisen työn kentällä. Diakonia- ja sosiaalityöntekijöiden konstruoimana.* Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Joulukuu 2008. (Internet-asiakirja)

Teologi ja sosiaalityöntekijä Taina Paajasen pro gradu -tutkielman aiheena on kunnallisten sosiaalityöntekijöiden ja diakoniatyöntekijöiden kokema kumppanuus haastatteluhetkellä. Hän haastatteli viittä työntekijää kummastakin ammattiryhmästä. Kuvauksista hän poimi onnistumisia ja epäonnistumisia, samoin kuin toiveita toiselle ammattiryhmälle ja yhteistyön esteitä. Jossakin määrin nousi esiin työalojen yhteinen historia, mutta keskeisimmin se suurelta osin yhteinen työkenttä, jolla nämä ammattiryhmät nyt työskentelevät. Metodina hän käyttää diskurssianalyysia, ja haastatteluista hän etsii työntekijäryhmien itselleen ja toisilleen puhumia positioita.

Perustulos tutkimuksesta on, että diakoniatyöntekijä kaipasi sosiaalityöntekijästä kumppania itselleen. Sosiaalityöntekijä taas kaipasi diakoniatyöntekijästä kumppania asiakkaalleen. Sosiaalityöntekijä piti tarkan rajan viranomaisen ja ei-viranomaisen välillä. Tietty ammatillisuus korostui. Sosiaalityöntekijä oli mieltynyt ehdoin valmis ottamaan vastaan diakoniatyöntekijän avun työssä, mutta ei henkilökohtaisella, inhimillisellä tasolla, vaan ammatillisesti paikkaamassa sosiaalityöntekijän työtä. Paajanen tulkitsee sosiaalityön keskittyvän yhä enemmän ns. byrokraatiatyöhön, jolloin vastaavasti muut sosiaalityön perinteiset ulottuvuudet jäävät vähemmälle tai heiltä tekemättä. Erityisesti palvelutyön ja psykososiaali-

sen työn alueilla kaivattiin diakoniatyötä tekemään niitä sosiaalityön osa-alueita, joihin sosiaalityössä ei nyt panosteta. Taustalla on Jorma Sipilän (1989) tapa jakaa sosiaalityö byrokratiatyöhön, palvelutyöhön ja psykososiaaliseen työhön. Byrokratiatyölle on ominaista viranhaltijakeskeisyys. Työskennellään asiakirjojen, virastonormien ja lainsäädännön kanssa, ja asiakas kohdataan hallinnon vaatimuksesta käsin. Säädökset ja raha tuovat mukanaan kontrollin, ja kontrollin keskeinen väline on normi. Palvelutyössä taas lähdetään siitä, että työntekijä on asiakasta varten ja häntä palvelemassa. Psykososiaalinen työ taas on lähellä diakoniassa usein korostettua koko ihmisen kohtaamista, jossa hermeneuttis-terapeuttisetkaan ulottuvuudet eivät ole kaukana.

1990-luvulta lähtien diakonia on Paajasen mukaan palannut juurilleen ja löytänyt luontevan yhteistyön sosiaalityön kanssa. Jotakin kertoo myös virkakehitys. Vuonna 1999 seurakunnissa oli 1085 diakonian ammattilaista, vuonna 2003 heitä oli 1432. Vastaavana aikana sosiaalityöntekijöiden määrä laski 3200:sta 3050:een. Paajasen mukaan diakoniatyön sosiaalinen panos on aina vahvistunut kansallisissa kriiseissä. Sosiaalityöntekijät kadehtivat diakonian tiettyä vapautta ja harkintavaltaa, jonka kokivat itseltään menneen. Diakoniatyöntekijät näkivät itsensä mielellään rinnalla kulkijoiksi ja hiljaisiksi asiakkaan ymmärtäjiksi, sosiaalityöntekijät taas päättäjien sitomiksi.

Ritakallio, Veli-Matti. *Köyhyys ei tule yksin. Tutkimus hyvinvointipuutteiden kasautumisesta toimeentulotukiasiakkailla.* Sosiaali- ja terveyshallitus tutkimuksia 11/1991. Helsinki 1991.

Ritakallion kirja kokoaa vuonna 1985 käynnistyneen toimeentuloasiakkaiden elinoloja ja sosiaalisia ongelmia kartoittaneen tutkimushankkeen keskeiset tulokset. Se valmistui juuri ennen 1990-luvun laman syvimpiä vaiheita ja kuvaa siis tilannetta, joka jossakin määrin muuttui pian tutkimuksen jälkeen, mutta eräät muutokset ovat jo nähtävissä. Ritakallio ei tutki ongelmia sektoreittain, vaan kokonaisvaltaisesti, siis panostaen ongelmien kasautumiseen, sen laajuuden selvittämiseen ja riskiryhmien paikantamiseen. Haastattelulaineistoa kertyi noin 500 toimeentulotukiasiakkaalta. Näkyvissä oli jo toimeentuloasiakkaiden nuortuminen: puolet oli alle 35-vuotiaita. Köyhyys ilmeni lähinnä kulutusmahdollisuuksien puutteena. Ulkoiset puitteet kuten asumisjärjestelyt olivat pääosin kunnossa. Köyhyyden selittävinä tekijöinä näkyvät mm. epävakaa asema työmarkkinoilla ja elämänhallinnan ongelmat. Kasautumisriski kasvaa, jos toimeentuloasiakas on perheetön, yli 35-vuotias ja ollut pitkään asiakkaana. Pelkkä raha ei heitä auta.

Samassa veneessä. Suomalaisen hyvinvointimallin moraalinen perustelu. Kirkon sosiaalifoorumin puheenvuoro. Kirkkopalvelujen julkaisuja 12. Helsinki 2005. (myös internet-asiakirjana)

Kirkon ensimmäinen sosiaalifoorumi pohti pohjoismaisen ja suomalaisen hyvinvointimallin haasteita ja tulevaisuutta. Kirjanen on joiltakin osin kuin keskusteleva päivitys piispojen vuonna 1999 julkaisemaan kannanottoon ”Kohti yhteistä hyvää”. Puheenvuorossa on kritiikkiä lunastamattomista lupauksista ja sosiaalisen turvajärjestelmämme puutteista, mutta siinä on kuvattu myös askelia kohti kansalaisyhteiskuntaa. Kun pyritään hyvään elämään, on ymmärrettävä, mikä on päämäärä, ja mikä taas keino. Yhteiskunnallisten voimavarojen hankkiminen edistämällä toimeliaisuutta, yrittäjyyttä ja avoimia markkinoita on keinona erinomainen, koska tuotoilla voidaan rahoittaa myös heikkojen auttaminen. Tällöin keino tukee oikeaa päämäärää. Mutta jos politiikan päämääräksi asetetaan liike-elämän etujen ja kilpailun edistäminen ja keinoksi auttamisen vähentäminen, ovat keinot ja päämäärä menneet sekaisin, vaihtaneet paikkaansa.

Yeung, Anne Birgitta. *Diakonia hyvinvointivaltion puolustajana? Terveisiä diakoniatyöntekijöiden perspektiivistä.* – DT 1/2006, 39-42.

Yeung selvittää kirkon diakoniapäivillä 2005 julkistettua barometritutkimusta, josta vastasi Diakonian tutkimuksen seura.

Yeung, Anne Birgitta. *Diakonia ristipaineiden aallokossa – Diakonian työnäky ja suhde hyvinvointivaltioon.* – DT 1/2007, 5-25.

Artikkeli vastaa kysymykseen siitä, mikä on diakonian kentän näkemyksen ja kokemuksen mukaan diakonian tehtävä, työnäky ja suhde hyvinvointivaltioon. Sähköpostikyselyllä selvitettiin työnkuvan muutosta, yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa, diakonian tämän päivän perustehtävää, sen suhdetta hyvinvointivaltioon ja diakonaatti-uudistusta.

Työssä eniten ovat lisääntyneet yhteistyö kunnan sosiaalitoimen kanssa (70,2 % vastaajista), hallinnollinen työ, sielunhoito, vapaaehtoistoiminnan järjestäminen, diakoninen perhetyö, kriisityö ja messussa avustaminen. Vastaajien oli vaikeampi kertoa, mikä työ oli vähentynyt. Yhteistyö kuntasektorin kanssa on lisääntynyt (68,9 %), mutta myös järjestösektori on yhä tutumpi kumppani (62 %). Järjestöistä tyypillisiä ovat sairaus- ja vammaisjärjestöt, MLL ja SPR, mutta mukana ovat myös Martat, kristilliset yhdistykset, urheiluseurat, hoitokodit. Diakoniatyöntekijät näkivät ajankohtaiseksi perustehtäväkseen kristillisen viitekehyksen mukaisen ihmisen kokonaisvaltaisen auttamisen sekä evankeliumin ja lähimmäisenrakkauden levittämisen käytännössä. Useimmat (90 %) kokivat, että oma näky perustehtävästä saa

toteutua työssä. Työntekijät kokivat puolustavansa hyvinvointivaltiota ja olevansa sen jatke ja paikkaaja. Diakoniatyöntekijät pelkäsivät sosiaalitoimen leikkaavan niiden toimintojen menoja, joissa diakonia toimii vahvasti.

6 Sielunhoito ja kriisityö

6.1 Sielunhoito

Gothóni, Raili. *Pitkäaikaissairaana vanhuksen maailma ja uskonnollisuus.* Diss. STKSJ 149. Helsinki 1987.

Raili Gothónin väitöskirjassa kuvataan, miten sairaalasielunhoitaja haastatteli 26 iäkästä pitkäaikaissairasta selvittäen mm. heidän suhdettaan uskontoon, elämään ja kuolemaan. Mukana on selvitys vanhuudesta elämänjaksona, rooliteoreettinen näkökulma sekä vanhuuden ja uskonnollisuuden arviointia. Pitkäaikaissairaana rooli tuo esiin sairaalan sosiaalisena ympäristönä, potilaan roolin ja sairaalassaolon kriisivaiheet. Tietynlainen tähtäyspiste on väistämättä edessä oleva kuolema ja siihen suhtautuminen. Moni oli tyytyväinen, mutta ei siksi, että asiat olisivat hyvin, vaan koska ne voisivat olla huonomminkin. Haastateltavat arvioivat omia rajojaan ja mahdollisuuksiaan uudelleen. Uskonnolliset arvot korostuivat niillä, jotka olivat jo aiemmin pitäneet niitä tärkeinä. Pitkäaikaissairas vanhus on monella tapaa marginaaliryhmässä, josta noustakseen hänen tulee saada arvokkuutta ja arvostusta sekä mahdollisuus rakastaa ja tulla rakastetuksi. Monelle on tärkeää jakaa elämäkokemustaan. Hän ei ole vain potilas, vaan ainutkertainen ihminen. Gothóni korostaa erityisesti asenteiden tarkistamista ja eettistä lähimmäisvastuullisuutta.

Hakala, Pirjo. *Ihmisen kokonaisvaltainen auttaminen.* Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 233-266.

Pääosin Hakala käsittelee diakonian suhdetta sielunhoitoon.

Nissinen, Leena. *Auttamisen rajoilla – Myötätuntuupumisen hoito ja ehkäisy.* Edita Helsinki 2007.

Auttamistyö kuormittaa tekijäänsä eikä uupuminen ole merkki ammattitaidottomuudesta. On normaalia ja inhimillistä reagoida asioihin, jotka aiheuttavat kärsimystä. Uupumisella ja kirjaa ajatellen erityisesti myötätuntuupumisella on useita syitä ja syntymekanismia. Uupumuksen syntyyn vaikuttavat työn luonne, sen julkiset ja kirjoittamattomat vaatimukset, työyhteisö ja sen ilmapiiri, henkilökohtainen elämänpiiri, ominaisuudet ja suhde työhön. Kirja ei syyllistä, vaan ohjaa

tervehtymään. Näkökulma on yhteisöllinen. Kirjaa on arvioinut **Asta Turtiainen** DT 1/2009, 60.

Nurminen, Juhani. *Sielunhoidon näkökulmia diakoniatyöhön.* – DT 2/2005, 138-148.

Nurminen lähtee Martti Lindqvistin osallisuuden käsitteestä. Pauli Niemelään (ks. Diakonia ja ihmiskäsitys) hän korostaa ihmisen kokonaisuutta sekä kehollisuuden, tajunnallisuuden ja toiminnallisuuden tarpeita. Uusia haasteita hän löytää kirkon diakoniatyön strategiasta ja Henri J.M. Nouwenin teksteistä. Erityisesti yksinäisyys nousee monen muun ongelman selittäväksi tekijäksi. Lindqvistin, Nouwenin ja Owe Wikströmin välineet ja mallit sielunhoidon uusien haasteiden kohtaamiseen vaativat paneutumista ja aikaa. Ihminen hyväksytään myös pahimmillaan ja hauraimmillaan.

6.2 Kriisit, suuronnettomuudet, kärsimys

Castrén, Maaret, Ekman, Simo, Martikainen, Martti, Sahi, Timo & Söder, Jouko (toim.). *Suuronnettomuusopas.* Duodecim Helsinki 2006.

Opaskirja neuvoo, miten suuronnettomuuksien varalle voi varautua ja miten tosi paikan tullen tulee toimia. Esitystapa on kaavamainen, mutta tehokas: kirjassa kuvataan onnettomuustyyppi, siihen varautuminen ja tarvittavat toimenpiteet jälkihoitoa ja uutta varautumista unohtamatta. Tarkoituksena on varautua mahdollisimman hyvään onnettomuustilanteen hallintaan ja turvata loukkaantuneiden hoitoketju. Kirkko ja paikallisseurakunnat ovat osa avustusjärjestelmää vakiintuneina yhteistyökumppaneina.

Henkisen huollon toimintaohje seurakunnille. Kirkkohallituksen julkaisuja 2005. (internet-asiakirja)

Opas kehottaa paikallisesti suunnittelemaan ja koordinoimaan toimia ja valmiutta suuronnettomuuden varalle. Oppaassa määritellään ja kuvaillaan erityyppisiä suuronnettomuuksia, henkisen huollon tehtäviä, henkilöstöä ja hälytysjärjestelmiä sekä neuvotaan kouluttautumaan ja annetaan ohjeita paikallisiin valmistaviin toimiin. Seurakuntien työntekijät toimivat näissä tehtävissä virkamiehinä omassa työssään ja ovat oikeutettuja normaaleihin matkakorvauksiin, vakuutusturvaan jne. Toimintavalmius on kirkkoherran vastuulla. Toiminnassa tulee varautua yhteistyöhön hälytyskeskusten, sosiaali- ja terveysturvaorganisaatioiden ja poliisin kanssa paikalliset olot huomioon ottaen.

Honkasalo Marja-Liisa, Utriainen Terhi & Leppo Anna (toim.). *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä.* Vastapaino Tampere 2004.

Tästä kirjasta on **Kati Turtiaisen** laaja arvio DT 1/2005, 56-59. Kirjan lähtökohtana on, että kärsimys ei ole vain teologis-metafyysinen kysymys, vaikkakin se on myös sitä, vaan kärsimystä voi ja pitää tutkia myös oman yhteiskuntamme kontekstissa. Kirjassa mm. seurataan viljelijäsuvun vaiheita, joissa koetaan kaikki menetetyksi elinkeinoa ja jatkuvuutta myöten sekä tutustutaan maahan muuttaneisiin somalinalaisiin, abortin kokeneisiin ja sairastaviin.

Karppanen, Eetu. *Kirkon rooli kollektiivisissa kriiseissä.* KTK www-julkaisuja 13. 2007. (internet-julkaisu)

Karppasen tutkimus keskittyy lähinnä kirkon toimintoihin tapaninpäivän 2004 tsunamikatastrofiin liittyen sekä arvioi, miten suomalaiset kokevat kirkon työn ja mitä siltä odotetaan tulevien kriisien ja suuronnettomuuksien yhteydessä. Suomalaiset pitävät kirkon kriisi- ja katastrofityötä tärkeänä. Erityisesti arvostetaan uhrien muistamista (esim. muistohetket ja hartaudet), konkreettista apua (taloudellinen ja aineellinen apu, terveydenhuollon palvelut) sekä keskustelua ja terapeutista kriisiapua, jossa ihminen kohdataan kokonaisvaltaisesti. Tsunamin uhrien omaisille Palveleva puhelin osoittautui tärkeäksi. Myös sielunhoitoa ja kristillistä sanomaa kaivattiin. Kirkon merkitys näyttää korostuvan kollektiivisissa kriiseissä.

Kirkon valmiussuunnittelun yleiset perusteet. Kirkkohallituksen julkaisuja 2005. (internet-asiakirja)

Tämä ohjekirja lähti seurakuntiin alkuvuodesta 2006 samaan aikaan kuin ”Henkisen huollon toimintaohje seurakunnille”. Kirjassa lähdetään liikkeelle yleisistä asioista kuten varautumisen ja valmistautumisen tärkeydestä, erilaisista uhkakuvamalleista ja suunnittelun perusteista. Teoksessa ehdotetaan erityisiä valmiustoimen johtoryhmiä ja seurakuntien yhteistoimintaa sekä selvitetään ero kirkon tehtävistä normaalioloissa ja erilaisissa häiriötiloissa ja poikkeusoloissa. Perustehtävä on sama, mutta joustoa tarvitaan, ja erityisesti on huolehdittava kriisinsietokyvystä, henkisestä tasapainosta ja perusasioiden turvaamisesta. Oppaassa viitataan ohjekirjaseen ”Onnettomuuden tapahduttua – Suruhartauden toteuttaminen” (Kirkkohallituksen julkaisuja 2004:1). Opas korostaa debriefingin merkitystä ja antaa kaiken varalta ohjeita vainajien huollosta, evakuoinnista, kirkon rakennuksista ja esineistöstä, väestökirjanpidosta ja tiedotuksesta.

Latvus, Kari. *Jumala kriisissä.* Teoksessa *Sielunhoidon aikakauskirja* 19 (2006). Toim. Aalto, Kirsti, Tiihonen, Anna-Leena, Virtaniemi Matti-Pekka, Ylikarjula, Simo. Helsinki 2006, 193-243.

Aikakauskirjan vuositeemana on toivo. Latvuksen artikkeli korostaa, että tulevaisuus ja toivo ovat läsnä silloinkin, kun Jumala on käsittämätön. Hän analysoi tsunamikatastrofiin liittyen kriisityötä ja ennen muuta median jumalakuvaa. Jonkin verran ilmeni Mooseksen kirjoista tuttua syy-seuraus asettelua ja ihmettelyä, missä Jumala oli ja miksi hän sallii pahan. Enemmistö näki asian terveemmin ilman tarvetta löytää varoitusta tai rangaistusta ihmisten synneistä. Yleinen kokemus oli, että Jumala on läsnä surussa ja että hänen kanssaan voi surra. Kirkko on luontainen suremisen ja kokoontumisen paikka, ja kun sanat loppuvat, voi sytyttää kynttilän. Jumalakuvista keskustellaan maassamme kovin vähän, ja jos hänet koetaan etäiseksi, kohtaamattomaksi, on hän merkityksetön elämän kriiseissä. Jobin kirjan ajatuskulkujen mukaan kaikkea ei voi ymmärtää, mutta Jumalan edessä voi valittaa ja surra. Elämään täytyy mahtua myös epävarmuutta ja tuntematonta.

Pohjolan-Pirhonen, Carita, Poutiainen, Kirsti & Samulin, Helena (toim.). *Kriisityön käsikirja. Käytännön opas äkillisen kriisin kohdatessa.* Kirjapaja Helsinki 2007.

Käsikirja lienee ensisijaisesti tarkoitettu äkillisessä, traumatisoivassa kriisitilanteessa itse toimiville. Siinä on kaavioittain ja tietoisuina tuettuina eteneviä toimintaohjeita, tiedotusohjeita ja ohjeistus myös siitä, miten ehkäistä toimivan henkilöstön sijaistraumatisoituminen. Kirjaa käytetään hakusanojen avulla. Niitä ovat esimerkiksi kirkon toiminta kriisitilanteissa, valmiussuunnitelmat, henkinen huolto, puhelimella ja verkossa annettava kriisiapu, kriisit koulussa, kuolinviestin vieminen ja sururyhmät. Mukana on esimerkinomaisia kertomuksia, jotka liittyvät tsunamikatastrofiin ja Konginkankaan bussiturmaan.

Psykososiaalinen tuki ja palvelut suuronnettomuudessa. Asiantuntijatyöryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:81. (internet-asiakirja)

Tämän asiakirjan anti on mm. siinä, että se selvittää, miten muu yhteiskunta tukee ja palvelee suuronnettomuudessa. Esimerkiksi Aasian tsunamikatastrofiin liittyen kuvataan kuntien, Kelan, Suomen Punaisen Ristin, ev.lut. kirkon ja Suomen Mielenterveysseuran toimia ja palveluita. Kirkon panoksessa ei ole häpeämistä. Työryhmän suosituksukset ovat erilaisista valmiussuunnitelmista tuttuja: valmiusjärjestelmän kehittäminen, oikea viestintä, tietosuojakysymykset, psykososiaalinen tuki ja palvelut eri-ikäisille, ensilinjan auttajien ja muidenkin työsuojelu, koulutus ja työnohjaus, tutkimus- ja kehittämistoiminta.

Veikkola, Juhani & Lappalainen, Lea (toim.). *APUA Mutta miten? Kriisityö ja sielunhoito onnettomuuksissa ja vaaratilanteissa.* Teoksessa Diakonian vuosikirja 1995. Diakonia ry. Helsinki 1995.

Tämän Diakonian vuosikirjan teemaan on ratkaisevasti vaikuttanut Estonian traaginen uppoaminen edellisen vuoden syksyllä. Uhreista pääosa oli ruotsalaisia ja virolaisia, mutta tapahtuma järkytti kaikki kolmea kansakuntaa ja laajemminkin. Samalla jouduttiin opettelemaan, miten uhreja ja heidän läheisiään ja yhteisöjään hoidetaan. Tekninen pelastustyö on harjoiteltua ja sujui lähes suunnitellusti, mutta kaikissa kolmessa maassa piti järjestää monenlaista henkistä ja hengellistä huoltoa. Debriefing on tärkeä, mutta työ ei lopu siihen. Traumot vaativat aikaa, asiantuntemusta ja kärsivällisyyttä. Siinä ev.lut. kirkko ja seurakunnat antoivat aktiivisen panoksensa. Artikkeleista mainittakoon **Merja Munnukka-Dahlqvistin** *Selviytyminen ja henkinen tuki suuronnettomuuksissa*, **Salli Saaren** (psykologi ja jälkihoidon ”puhemiehenä” aikansa valtakunnallinen julkkis) *Psykologisen työn organisointi ja ammatillinen psykologinen työ suuronnettomuuksissa* sekä **Kimmo Sainion** *Mitä Estonia-onnettomuus opetti kirkolle*. Sainio korostaa yhteistyön tärkeyttä, Estonian tapauksessa Merimieskirkon, seurakuntien, kirkon keskusten ja lukemattomien viranomaisten. Kirkoissa pidettiin hartauksia joka puolella maata. Muisto- ja siunausjumalanpalvelus oli itseoikeutetusti Utön vesialueella merellä. Suomen, Viron ja Ruotsin kirkot löysivät yhteistoiminnan muotoja. Valmiussuunnittelua alettiin merkittävästi kehittää.

7 Diakonian koulutus

Kotila, Heikki. *Maistereita Diakonia-ammattikorkeakoulusta.* – DT 2/2006, 143-148.

Kotila selostaa maisterin arvoon tähtäävää diakonian ylempää ammattikorkeakoulututkintoa. Hän on tarkka nimityksestä, koska ”jatkotutkinto” akateemisesti viittaisi lisenssiaatin ja tohtorin tutkintoihin.

Latvus, Kari. Diakonian maisterit. – DT 2/2006, 141-142.

Diakonia-ammattikorkeakoulussa aloitetaan uusi koulutusohjelma ”Sosiaalialan koulutusohjelma. Diakonia ja kristillinen kasvat. (90 opintopistettä).” Se rinnastetaan ylempään korkeakoulututkintoon (maisterit).

Lahtinen, Mikko. *Tyvestä puuhun mutta latvaan saakka. Ehdotuksia suomalaisen diakoniatieteen kehittämiseksi.* Teoksessa Anno Domini. Diakoniatieteen vuosikirja.

Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonian instituutti. 2001, 42-59.

Lahtinen pohtii diakoniatieteen akateemis-institutionaalista uskottavuutta. Tarvitaan rohkeutta ja paljon kommunikaatiota. Tieteen maine saavutetaan vain korkeatasoisella tutkimustoiminnalla.

Pohjolainen, Terttu. *Diakoniatiede Lahden ammattikorkeakoulun Diakonian instituutin opetuksen perustana.* Teoksessa Anno Domini. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonian instituutti. 2001, 11-27.

Pyykkö, Raija. *Diakonian tutkimuksella edellytykset monipuolistua.* (pääkirjoitus) – DT 2/2006, 91-92.

Diakonia-ammattikorkeakoulussa aloitetaan uuden ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opetus ja opiskelu. Se painottuu diakoniaan ja kristilliseen kasvatukseen.

Ryökäs, Esko. *Oppiiko diakonian? Vuosina 1986 ja 1987 hyväksytyjen diakonian koulutusohjelmien onnistuneisuus.* KTK sarja B nro 79. Jyväskylä 2000.

Suomalainen diakoniakoulutus yhtenäistettiin 1980-luvulla. Ryökkään tutkimus arvioi, miten uudistus onnistui ja miten koulutus antaa valmiuksia diakoniatyöhön ja kirkolliseen ajatteluun. Sivujuonteena hän pohtii, onko hengelliseen työhön jotakin omintakeista didaktiikkaa. Hän etsii kriteereitä tutkinnon onnistuneisuuden mittaamiseen. Koulutus ei ole irrallinen saareke, vaan samalla osa yhteiskuntaa, jonka tilanne vaikuttaa niin koulutukseen kuin koulutettaviin ja heidän työvalmiuksiinsa ja urakehitykseensä. Ryökäs osoittaa vastauksia, mutta hän avaa myös monia uusia keskustelulinjoja alkaen juuri koulutuksen onnistuneisuudesta, yhteiskuntavaikutuksista, työntekijöiden urakaaresta ja kokemuksista, diakoniakoulutuksen ongelmista ammattikorkeakoulu-uudistuksissa sekä jatkotutkimusten haasteista.

Ryökäs osoittaa, että opiskelijoiden ja vastavalmistuneiden käsitykset ja kokemukset eroavat paikoin selvästi jo pitkään diakonian virassa toimineista. Työelämässä punnitaan, miten hyvin koulutuksen antamat ideat työstä on opittu ja sisäistetty. Vastavalmistuneella on korkea tekninen osaaminen, mutta ymmärrettävästi vielä matkaa kokemuksenkin ohjaamaan sisäistyneeseen ajatteluun. Otsikon kysymykseen Ryökäs vastaa tavallaan sekä kyllä että ei. Diakonian todellista sisäistämistä ja hengelliseen työhön kasvamista ei sellaisenaan voi opettaa eikä oppia, mutta prosessia voi tukea ja siinä avoimin mielin kasvaa. Ryökäs kysyy, keskittykö koulutus liikaa sinänsä tärkeään tekniseen osaamiseen jättäen liian vähälle lähimmäisenrakkauteen havahtumisen ja sen avulla toimimisen.

Ryökäs, Esko. *Diakoniatiiede ja teologia – yhdessä vai erikseen?* Teoksessa Anno Domini. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonian instituutti. 2001, 28-41.

Ryökäs ottaa jo huomioon John N. Collinsin tutkimukset diakoniatermien raamattupohjasta. Ryökäksen mukaan diakoniatiiedettä, sikäli kun sellaista on olemassa, pystyy yhtäältä harjoittamaan miltei kaikissa ihmis- ja yhteiskuntatieteissä, ja toisaalta diakoniatieteessä pystyy harrastamaan lähes kaikkia ihmis- ja yhteiskuntatieteitä. Tarvitaanko sitten erillistä diakoniatiiedettä lainkaan? Diakoniatieteen olemassaolon oikeutuksen hän löytää seuraavasti: Diakoniatiiede voisi tieteenä olla ykköstarasolla eräänlaista sosio-karitatiivista, laaja-alaista teologiaa ja kakkostasolla analyysia eri puolilla ilmenneistä diakonian teorioista ja niiden lähtöedellytyksistä.

Ryökäs, Esko. *Mitä olisivat diakonian syventävät ammattipinnot.* – DT 2/2006, 149-153.

Ryökäs löytää suunnitelluista opinnoista puutteita mm. diakonian vähäisestä osuudesta. Myöskään kirkolliseen elämään johdattavaa kirjallisuutta suunnitelmissa ei juurikaan ole. Kirjallisuutta ei tietysti ole julkaistu kovin paljon, ja merkittävimmät on ehkä jo sisällytetty perustutkintoon. Ryökäs myös pohtii, vastaako tutkinto työelämän tarpeita.

8 Ekumeeninen ja kansainvälinen diakonia

Addy, Tony. *Diaconal issues in Europe: Challenges to and from Finland.* – DT 2/2005, 182-192.

Addy on säännöllisesti vierailut maassamme noin 15 vuoden ajan, ja hän katsoo ensi käynnin osuneen "kultaisen hyvinvointivaltion" viimeisiin loiston ja kunnian päiviin. Hän pelkää Euroopan talouselämän luisuvan 1800-luvun kapitalismiin. Kirkoilla on haaste osoittaa solidaarisuuden ja jakamisen merkitys.

Ahonen, Risto A. *Diakonian virka eri kirkoissa.* Teoksessa Palvelijoiksi vihityt. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2000 asettaman virkarakennekomitean mietintö. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto. Sarja A 2002:1. (myös internet-asiakirjana), 261-269.

Ahtisaari, Martti. *Köyhyyden vähentäminen on kansainvälisen yhteisön yksi kaikkein tärkeimpiä tehtäviä.* – DT 1/2008, 63-66.

Entisen presidentin puheenvuoro vastaa otsikkoa.

Antola, Marketta. *Kiinan kirkon diakoniset haasteet.* – DT 1/2008, 50-55.

Manner-Kiinan kirkko pyrkii vakiinnuttamaan ulkoisen asemansa erilaisten diakonisten ja sosiaalisten projektien avulla. Antola kuvaa lähinnä protestanttisten kirkkojen liittoa Kiinassa. Perinteinen kiinalainen ajattelu korostaa perheen, suvun ja oman kansan merkitystä. Puolue taas opettaa rautaista riisikulhoa: kaikille työtä ja työtä tekeville ruokaa kulhoon. Artikkeliiin liittyy linkkejä moniin internet-sivustoihin.

Askola, Irja. *Kansainvälinen vastuu.* Teoksessa *Diakonian käsikirja.* Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 157-169.

Askolan mukaan diakonian on kehitettävä osaamistaan sellaisten yhteisöjen tukijana, joissa erilaisuudesta ei rangaista. Monikulttuurinen avoimuus ei synny käskemällä, vaan luomalla mahdollisuuksia erilaisten ihmisten vuorovaikutukselle. Toisaalta hän ei edusta epärealismia, jossa esimerkiksi maahanmuuttajissa ja heidän kulttuureissaan kaikki voisi olla vain kivaa ja kiehtovaa. On oltava oikeus sanoa myös se, että jokin asia pelottaa tai ujostuttaa. Silti erilaisten kanssa elämistä on opeteltava ja erilaisuuden arvostamiseen pyrittävä.

The Diaconal Ministry in the Lutheran Churches. *LWF global consultation on "The Diaconal Ministry in the Lutheran Churches", Saõ Leopoldo, Brazil, 2-7 November, 2005.* – DT 1/2006, 74-81.

Artikkeli selostaa otsikossa mainitun maailmanlaajan neuvottelukokouksen näkemyksiä.

Diakonian vuosikirja 1992. *Vedenpaisumuksen ja sateenkaaren välissä. Ekumeenisen "Oikeudenmukaisuus, rauha ja luomakunnan eheys"-prosessin päätösasiakirjat.* Toim. Veikkola, Juhani & Kemppi-Repo, Eeva. Diakonia ry. 1992.

Vuosikirja sisältää päätösasiakirjan Basel 15.–21.5.1989 Euroopan ekumeenisesta yleiskokouksesta "Rauha ja oikeudenmukaisuus", otteita LML:n yleiskokouksen paimenkirjeestä "Rauha ja oikeudenmukaisuus" Curitibasta 1990, Loppuasiakirjan ja valikoiman tekstejä Soul 1990 ORLE:n maailmankokouksesta sekä KMN:n Canberran yleiskokouksen 1991 jaostoraportit I ja II "Tule Pyhä Henki – uudista koko luomakunta."

Edström, Jan. *Diakonia Suomen muissa kristillisissä kirkoissa.* Teoksessa *Diakonian käsikirja.* Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 341-359.

Suomen ekumeenisen neuvoston asiantuntemuksella Edström lyhyesti kuvaa diakoniaa eri kirkoissamme. Ortodoksisuudessa on vanha periaate, että alttarin sakramentti johtaa lähimmäisyyden sakramenttiin. Katolinen kirkko on aina arvostanut laupeudentyötä (Caritas). Anglikaanit, metodistit, adventistit, Pelastusarmeija ja helluntailaiset eivät välttämättä puhu diakoniasta, mutta itse työmuoto tai jotkin sen keskeiset osat ovat tuttuja ja käytössä. Sosiaalisen vastuun näkökulmaa ei unohdeta. Edström muistuttaa myös yhteiskristillisistä sosiaalisen vastuun toimijoista. Reagointiherkkyyttä ajatellen pienet vähemmistöt osoittavat, miten toimintaa syntyy ilman suurta organisointia, kun asia sattuu sydämelle.

Grönlund, Henrietta. *Kirkon Ulkomaanapu: läheinen, luotettava ja asiantunteva – entä hengellinen.* – DT 1/2008, 56-62.

KUA:n tietty imago-ongelma liittyy sen hengellisyyteen. Onko se vain aineellisen jakaja ja rahan kerääjä?

Haas, Hanss-Stephan. *Valtio, markkinat ja diakonia: saksalainen näkökulma.* – DT 1/2006, 43-51.

Haasin artikkeli liittyy Saksan tilanteeseen pohdittaessa diakonian asemaa markkinavoimien ja valtion uusissa haasteissa ja ratkaisuisa.

Huotari, Voitto. *Kansainvälinen diakonia vai lähetys.* – DT 1/2008, 78-80

Kysymyksenasettelu on klassinen, niin myös vastaus: kyseessä ei ole joko-tai vaan sekä-että. ”Ne kumpuavat yhtäläisesti kirkon olemuksesta.”

Häkkinen, Vesa. *Kolehti – uskon ja rakkauden lahja.* – DT 1/2008, 43-49.

Vuonna 2006 Kirkon Ulkomaanapu ja kirkon lähetysjärjestöt saivat seurakunnilta varoja noin 46 miljoonaa euroa, josta noin puolet oli vapaaehtoisuuskannatusta eli tuloja kolehdeista ja erilaisista tapahtumista, myyjäisistä jne. Häkkinen kokoaa vanhan kirkon ja keskiajan opetuksia almujen antamisesta, uskonpuhdistusajan pohdintaa uskon ja hyvien tekojen suhteesta sekä suomalaisen jumalanpalvelus-uudistuksen vaikutuksia kolehtikäytäntöön. Häkkinen mukaan kolehti voi parhaimmillaan tuoda sanan ja ehtoollisen yhteyden selkeän diakonisen ja missionaarisen ulottuvuuden.

Häkkinen, Vesa. *Kansainvälisen diakonian ydinsisällöstä.* – DT 1/2009, 47-49.

Häkkinen vastaa Auli Vähäkankaan yhteisöllisyyttä korostavaan ajatuskulkuun DT 2/2008. Häkkinen kritisoi tekojen kutsumista julistukseksi. Kristuksen sovitus-työ ja hänen ”missionsa” ovat kaiken kirkon työn lähtökohta, ja siksi myös suhde uskonyhteisön ja (kansainvälisen) diakonian kesken syntyä alttarilta.

Junttila, Reino. *Käännynnämyytit.* – DT 1/2008, 81-85.

Jos KUA:a joskus epäillään hengellisyden puutteesta, lähetystyo saa vastaa-vasti niskaansa syytteitä ”käännynnämisestä”. Junttila korostaa, että auttajalla ja autettavalla on kummallakin tausta, joka on otettava huomioon.

Kopperi, Kari. *Ekumeeninen näkökulma diakoniaan: Porto Allegre, Brasilia 14.–23.2.2006.* – DT 2/2006, 133-140.

Kopperi kuvaa otsikossa mainitun neuvottelukokouksen ajatuskulkuja.

Kumpula, Kristiina. *Humanitaarisen avun moninaisuus antaa äänen hiljaisille.* – DT 1/2008, 67-69.

Kumpula osoittaa, että kansainvälisten katastrofien apu ei ala vasta silloin, kun länsimaat havahtuvat ja ensimmäiset työntekijät ja kuormat lähtevät. On kuunnel-tava paikallisia ihmisiä ja nähtävä heidän kanavansa ja toimintatapansa. Katastrofi voi lisätä epätasa-arvoa, jos auttaja on taitamaton.

Latvus, Kari. *Kansainvälisen diakonian jännitteinen asema.* (pääkirjoitus) – DT 1/2008, 3-4.

DT kunnioittaa teemanumerolla Kirkon Ulkomaanapua, joka juhli edellisen vuoden 60-vuotista taivaltaan. Latvus viittaa kirkkolainsäädäntöön ja toteaa, että siinä on käsitteellisiä puutteita kansainväliseen diakoniaan liittyen.

Leskinen, Tapio. *Apua ääritilanteissa.* – DT 1/2008, 35-42.

Avun pitäisi olla puolueetonta, mutta erilaisia valtiollisia, ideologisia ja kaupal-lisia intressejä pyrkii mukaan. Kehitysyhteistyön ja humanitaarisen avun haasteet Leskinen pelkistää kahteen: ensin ymmärrykseen, tarpeiden oikeaan arviointiin ja tuntemiseen, ja toiseksi oikeiden toimintatapojen valintaan.

Leskinen, Tapio. *Globaalin auttajan arvot ja moraali. Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoiseen kehitysyhteistyöhön.* Diss. Yhteisvastuukeräyksen julkaisuja. Yhteisvastuukeräys ja Kirkkopalvelut. Helsinki 2003.

Leskisen väitöskirja selvittää 15–74 -vuotiaiden suomalaisten arvoja ja kehitysyhteistyöasenteita sekä osallistumista käytännön toimintaan ja keräyksiin. Näkökulma on globaalisuuteen pyrkivä. Maailmanlaajuinen yhteistyö ja vastuu yli rajojen ovat auttamisen ja omastaan antamisen haasteita. Tässä mielessä Leskisellä on yhtymäkohtia altruismitutkimuksiin. Leskinen löysi neljä suomalaista perusarvojen ulottuvuutta: egoistisuus, altruismi, sovinnaisuus ja yhteisöllinen altruismi. Kehitysyhteistyön tärkeimmäksi arvoksi nähtiin globaali ihmisyys, johon liittyy suvaitsevuus. Muita kärkipään arvoja olivat globaali kumppanuus ja uskonnollisuus. Kehitysyhteistyön keinoista tärkein taas oli globaalin talouden muutos, jossa olennaista on se, että kehitysmaat saavat tuotteista oikeudenmukaisemman hinnan. Suhtautumisessa kehitysmaihin näkyi kolme linjaa: huolestuneisuus, avoimuus ja sulkeutuneisuus. Puolet vastaajista ilmoitti lahjoittavansa alan keräyksiin. Suhteellisesti suurimmat lahjoitukset annettiin köyhistä talouksista, absoluuttisesti suurimmat taas varakkaista. Auttamisen tärkeimmät motiivit olivat auttamisen halu (48 %) ja lähimmäisenrakkkaus (39 %). Alan kansalaisjärjestöt kertovat, että auttamisväsymystä ei juuri ilmene. Järjestöjen tunnettuus ja niiden tukeminen kulkivat käsi kädessä. Järjestys oli SPR, Unicef, KUA, MLL (Mannerheimin lastensuojeluliitto) ja YV-keräys.

Leväniemi, Pekka. *Suomen Vapaakirkko uudistaa diakoniatyötään.* – DT 1/2009, 50-56.

Suomen Vapaakirkolla on noin 100 seurakuntaa ja 14.000 jäsentä. Se on uudistamassa diakoniatyötään, jota on tutkittu hyvin vähän ennen vuonna 2007 Diak Etelä Järvenpään opinnäytetyönä syntynyttä tutkimusta. Vapaakirkolliset pitävät diakoniaa kaikkien seurakunnan jäsenten tehtävänä, ei vain siihen erityisesti palkattujen. Yleisesti ajatellaan, että työn tulee kohdistua jäseniin. Vaihtoehtoisesti muihin suuntautuvana sillä tulee olla missionaarinen ulottuvuus. Oman diakoniatyön laajuuteen ollaan tyytymättömiä. Toivotaan palkattua työvoimaa työn jäntevöittämiseksi. Seurakuntien johto ei katso ehtivänsä esimerkiksi suunnitella ja organisoida työtä riittävästi. Vapaakirkkoon onkin luotu yhteisiä rakenteita ja valtakunnallinen kattojärjestö ViaDia ry, johon kuuluu 56 seurakuntaa ja kahdeksan yhdistystä.

Malkavaara, Mikko. *Intialainen dalit-teologia. Vapautuksen teologiaa ja ihmisoi-keuskamppailua.* KTK sarja A nro 73. Jyväskylä 1999.

Intialaiset dalitit ovat yhteiskuntansa pohjalla, ylempien luokkien mukaan arvottomia, kastittomia, vain alimpiin palvelijan tehtäviin kelpaavia. Heidän parissaan on noussut vapautuksen teologian muoto, jossa köyhät puhuvat omalla äänellään ja tulkitsevat itse niin Raamattua kuin kristillistä dogmaa kontekstuaalisesti eli

omaan sosiaaliseen tilaansa soveltaen. Omaleimaista on dalit-teologian synty ja alkuvaiheen kehitys vuorovaikutuksessa teologisten seminaarien ja korkeakoulujen kanssa. Ainakin jossakin määrin suunta on ollut teologisista ylärakenteista ruohonjuuritasolle.

Malkavaara, Mikko. *Lähetystyötä, kehitysyhteistyötä vai kansainvälistä diakoniaa.* – DT 1/2008, 5-34.

Otsikossa mainitut asiat liittyvät osin toisiinsa ja kuitenkin niillä on kullakin oma tehtävänsä ja profiilinsa. Malkavaaran mukaan selkeä käsitelmärittely on tarpeen, ettei kansainvälisen diakonian oma identiteetti jää epäselväksi, ja että sen asema kirkon tehtäväkentän kokonaisuudessa olisi ymmärrettävä. Rajaa käydään diakoniaan, ekumeniaan, lähetykseen ja kehitysyhteistyöhön, jotka ovat pysyviä yhteistyökumppaneita ja "reunailmiöitä" kansainväliselle diakonialle.

Pentikäinen, Antti. *Siltoja rakentamaan – matkakuvaus Somaliasta.* – DT 1/2008, 76-77.

Matkakuvauksen ohella arvioidaan Somalian oloja ja tulevaisuutta, kysellään, kenen ääntä kuunnellaan, ja kuvataan kansainvälisen yhteisön mahdollisuuksia.

Rauma, Kaisa. *Ystävät, käykää kylässä.* – DT 1/2008, 88-92.

Lyhyt artikkeli liittyy kokonaisuuteen "naiset muuttavat maailmaa". Rauma kuvaa kokemuksiaan El Salvadorista. Paikan päällä vierailu avaa silmiä ja panee ajatukset liikkeelle. Hän toivoo vastavuoroisuutta.

Raunio, Antti (toim.). *Kansainvälinen solidaarisuus ja sosiaalietiikka.* Vuosikirja 1998. STKS:n symposiumissa marraskuussa 1997 pidetyt esitelmät. STKSJ 212. Helsinki 1998.

Kirja sisältää STKS:n symposiumin esitelmät, jotka keskittyvät kansainväliseen solidaarisuuteen ja sosiaalietiikkaan.

Repo, Matti. *Ekumeeninen diakonaattikeskustelu etenee.* – DT 1/2006, 52-73.

Repo toteaa vihkimyksen olevan ekumeenisesti avainkysymyksiä diakonaattikeskustelussa. Porvoon julistus oikeastaan sisältää sitoumuksen edelleen kehittää diakonaattia. Repo selostaa monia kansainvälisiä neuvotteluja. Suomen kannalta hän näyttää pitävän selvänä kolmisäikeistä virkaa. Siihen tulee ordinaatio, joka oikeastaan edellyttää myös vokaation.

Riekkinen, Wille. *USA ja muut länsimaat myyvät köyhän kenkäparista.* – DT 1/2008, 70-75.

Riekkinen viittaa VT:n profeettojen usein terävään ja osuvaan yhteiskuntakritiikkiin, jonka ilmaukset ovat edelleen kuvaavia. Kaikki ihmiset pystyvät moraaliseen päättelyyn, mutta se on historia- ja kulttuurisidonnaista. Ei ole objektiivista globaalia omaatuntoa. Vaurailta ja vaikutusvaltaisilla G 8 –mailla on erityisen suuri vastuu.

Rusama, Jaakko. *Kirkkojen vastauksia palvelun ja diakonian haasteisiin. Ekumeeninen näkökulma.* Teoksessa Hoivatkaa toinen toistanne. Diakonian teologian käsikirja. Toim. Inkala, Kerttu. Kirjaneliö Pieksämäki. 1991, 66-85.

Suomen kirkko ei ole erillinen saareke, vaan osa kirkkojen ja kristittyjen perhettä. Diakonian virka meillä tutussa muodossaan on lähinnä Keski- ja Pohjois-Euroopan protestanttien tuntema. Katolisuudessa se on eräänlainen esiaste papputeen, ortodoksiassa hiukan eri tavoin liturginen palvelun virka. Kirkoissa, joissa virkarakenne on ohuempi, on moni asia ratkaistu maallikkotoiminnan, järjestöjen ja sääntökuntien avulla.

Saraneva, Tapio. *Kirkon Ulkomaanapu (KUA).* Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 317-329.

Saraneva kuvaa kotimaista kansainvälisen diakonian lippulaivaa, Kirkon Ulkomaanapua, sen historiaa, nykypäivää ja tulevaisuuden haasteita.

Toiviainen, Kalevi. *"Pappisvirasta erillinen virka" ekumeenisena haasteena.* Teoksessa Palvelijoiksi vihityt. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2000 asettaman virkarakennekomitean mietintö. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto. Sarja A 2002:1.(myös internet-asiakirjana), 290-312.

Tunnustettu teologi ja emeritus-piispa Toiviainen pohtii virkarakennekysymystä ekumeenisena haasteena. Diakonaattiratkaisua kohti edetessä on hyvä ottaa huomioon keskustelu perusteluineen ja ratkaisut muissa kirkoissa.

Vepsäläinen, Anni. *Naiset talouden moottoreina.* – DT 1/2008, 86-87.

Naiset ovat kehitysmaiden hyödyntämättömin voimavara. Vepsäläinen viittaa siihen, mitä kuitenkin on tehty, esim. Naisten Pankkiin. Perinteinen rooli- ja työnjako sitoo naisten voimat kotiaskareisiin. Siksi esimerkiksi kaivoprojekti (kilometrien vedenhakumatkat jäävät pois) tai naisten lukutaidon lisääminen voivat mullistaa kyläyhteisön.

Vähäkangas, Auli. *Kansainvälisen diakonian ydinsisältö.* – DT 2/2008, 180-186.

Vähäkangas toteaa, että maassamme halutaan ymmärtää diakonian teologiaa ja kansainvälistä diakoniaa nyt yhteisöllisemmästä näkökulmasta, mikä näkyy myös kirkon strategialinjauksessa (2007) Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö. Hän viittaa mm. Malkavaaran määrittelyihin DT 1/2008, mutta myös moniin muihin. Yhteisöllisyys murtaa tietyt kansainvälisen vastuun raja-aidat. Diakoniassa teoria ja käytäntö yhtyvät uskon kautta.

9 Muita diakonian tutkimuksen teemoja

Enemmän kuin työmuoto – vapaaehtoistoiminta kirkossa. Kirkkohallituksen julkaisuja 2006:3.

Ensimmäiset seurakuntien vapaaehtoistyön valtakunnalliset neuvottelupäivät järjestettiin vuonna 2005. Niillä paneuduttiin auttamisen eettisiin kysymyksiin, kartoitettiin työtehtävien moninaisuutta ja keskusteltiin vapaaehtoisten vastuista ja velvollisuuksista. Osittain päivät olivat myös tuottamassa materiaalia tähän ohjekirjaseen, jossa kuvataan vapaaehtoistyön käynnistämistä ja organisointia sekä vapaaehtoisten kouluttamista ja tukemista.

Erkkilä, Lasse. *Musiikin virka kirkon virkana.* Teoksessa *Palvelijoiksi vihityt.* Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2000 asettaman virkarakennekomitean mietintö. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto. Sarja A 2002:1. (myös internet-asiakirjana), 270-275.

Kirkkomuusikoita on ajateltu osaksi diakonaattia.

Helne, Tuula & Laatu, Markku (toim.). *Vääryyskirja.* Kelan tutkimusosasto Helsinki 2006.

Yhteiskunta- ja sosiaalitieteiden tutkijat ovat kirjoittaneet tässä teoksen, jossa ns. systeemiä arvostellaan. Järjestelmäkeskeinen, arkielämälle vieras retoriikka saa kyytiä. Kirjassa todetaan, että taloudellinen laskelmointi on vain yksi järjen käytön muoto eikä suinkaan suvereeni tai kiistaton. Entä voiko yhteisyyden, inhimillisyyden, lähimmäisenrakkauden tai hyvän elämän elementtien arvoa mitata? Vääjäämättä talouden ja sosiaalisuuden arvot kolahtavat vastakkain. Toisaalta sosiaalisesti valveutuneiden on hyvä ymmärtää jotakin myös talouden lainalaisuuksista ja päinvastoin. Kirja tahtoo rohkaista kansaa todella käyttämään kansanvaltaa ja puuttumaan epäkohtiin. Kirjasta on **Mikko Lahtisen** arvio vuosikirjassa Anno Domini 2006, 424-426.

Hiilamo, Heikki ja Kirsi. *Apua? Lähimmäisyyden perusteet.* Kirjapaja Jyväskylä 2007.

Tämä kirja on syntynyt tavallisten ihmisten pyydetyistä kirjeistä kirjoittajille. Perusajatus on löytää kokemuksia ja niiden kautta ehkä yleisempiäkin malleja lähimmäisyyden toteuttamiseen yhteiskunnassa. Kirja jää kuitenkin enemmän kuvauksiksi ja tapauskertomuksiksi. Toki siinä selvitetään eräitä peruskäsitteitä, kuten luonnollinen moraalilaki eli se käsitys oikeista elämäntavoista ja eettisistä perusteista, joka perustuu järkeen ja on ihmiskunnalle yhteinen. Suorastaan hauska on pohdiskelu siitä, miksi laupias samarialainen ei sovellu yleiseksi etiikan malliksi: siitä seuraisi lisää matkustelua vaarallisen alueen kautta, se lisäisi rosvojen määrää, olisipa vaarana sekin, että majatalonpitäjät tulisivat ahneiksi... Toki vakavampaakin asiaa on, enimmäkseen hyvin yleisellä tasolla. Hiilamot kuvaavat, miten palvelut ja tulonsiirrot eivät auta kaikkia. Hyvinvointivaltion kultaiset vuodet olivat jo 1970- ja 1980-luvuilla. Silloin kunnat ja valtio ottivat paljon vastuuta kansalaisten hyvinvoinnista ja tämä turvaverkko on sittemmin jossakin määrin ohentunut. Tästä kirjasta on **Lea Rättyän** arvio DT 2/2007, 172-173.

Hirvonen, Ritva. *Hiippakunnallinen ja rovastikunnallinen diakoniatyö.* Teoksessa *Diakonian käsikirja.* Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 281-293.

Hiippakunnallisen ja rovastikunnallisen diakonian perustehtävä on tukea ja kehittää seurakuntien diakonia- ja yhteiskuntatyötä sekä vahvistaa diakoniaviranhaltijoita ja diakoniateologeja tehtävissään.

Honkkila, Antero. *Seurakuntadiakonia.* Teoksessa *Diakonian käsikirja.* Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 269-280.

”Seurakuntadiakoniasta diakoniaseurakuntaan” -tavoite. Diakonia on koko seurakunnan asia. Diakoniatyöntekijä on yhä enemmän organisaattori, kouluttaja, sie-lunhoitaja sekä viranomaisten ja järjestöjen suuntaan verkottunut ammattilainen.

Hyypä, Markku T. *Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys.* PS-kustannus. Keuruu 2002.

Hyypän peruslöytö on, että ruotsinkielisen Pohjanmaan rannikkoväestö voi paremmin ja on terveempää kuin saman tai lähialueen suomenkielinen väestö. Hyypä löytää selittäväksi tekijäksi yhteisöllisyyden, jossa avainkäsitteenä on sosiaalinen pääoma. Sosiaalinen pääoma ei ole vastakkaista esimerkiksi valtion kollektiivisille ratkaisuille, vaan jos sosiaalinen pääoma on vahva, silloin valtiokin

toimii paremmin. Eräs sosiaalisen pääoman mittari on naapuriapu. Sitä antava henkilö on yleensä vanhempaan väestöosaan kuuluva, pitkään maaseudulla asunut ja naimaton. Sosiaalista yhteenkuuluvuutta, yhteisöllisyyttä ja pääomaa voidaan edistää konkreettisella yhteistoiminnalla, edistämällä sosiaalista tunnetta ja solidaarisuutta sekä ylläpitämällä ilmapiiriä, jossa tuntuvat luottamukseen ja välittämiseen ohjaavat arvot.

Inkala, Kerttu. *Diakoniaseurakunta.* Teoksessa *Hoivatkaa toinen toistanne.* Diakonian teologian käsikirja. Toim. Inkala, Kerttu. Kirjaneliö Pieksämäki. 1991, 191-206.

Kirjoittajan unelmana on, että ihmiset palvelevat toisiaan luonnollisissa yhteyksissään. Yhteisen kokeminen auttaa kasvamaan. Jumalanpalvelus liittyy pyhään ja arkeen ja diakonialla on yhteys kirkon tunnustukseen ja oppiin. Avainasia seurakunnassa ovat pienryhmät.

Jääskeläinen, Ilkka. *Diakoniatoiminnan muodot.* Teoksessa *Diakonian käsikirja.* Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 192-232.

Nykyajan ja lähitulevaisuuden mahdollisuutena Jääskeläinen kuvaa integroitua toimintatapaa, jossa seurakuntalaisia kutsutaan ja valmennetaan vastuuseen lähipiirissään ja seurakunnassa. Kansalaisyhteiskuntaa vahvistetaan tukemalla yksilöiden ja yhteisöjen suhteiden toimivuutta. Diakonian muotoina hän kuvaa perhe- ja lapsidiakonian, mielenterveystyön, vanhustyön, kehitysvammatyön, näkövammaistyön, kuurot ja huonokuuloiset, muut vammaisryhmät, palvelevan puhelimen, vankilatyön ja vapautuvien tukemisen, tukiasuntotoiminnan, päihdetyön, maahanmuuttajatyön, yhteisvastuukeräyksen, yhteiskunnallisen työn, asunnottomien auttamisen, naistyön ja taloudellisen avustustoiminnan. Kohde- tai asiakasryhmät ja yhteistoimintakumppanit ovat siis pääosin perinteisiä, mutta toimintaan voi saada uutta sisältöä.

Kauppinen-Perttula, Ulla-Maija. *Kutsumus ja uupumus.* Teoksessa *Hyvinvointityön ammatit.* Toim. Lea Henriksson ja Sirpa Wrede. Gaudeamus Helsinki. 2004, 20-40.

1800-luvun jälkipuoliskolla tyypillisin naisen ammatti kodin ulkopuolella oli palvelijatar tai piika. Diakonissakoulutus antoi mahdollisuuden sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviin lisättyinä uskonnollisella ihanteella naisen palvelustyöstä. Helsingin diakonissalaitoskin perustettiin ”palveluspiikalaitokseksi”. Koulutus kesti jopa 7–8 vuotta: vuosi oppilaana, sitten 3–5 vuotta koesisarena ja sen jälkeen vielä

1–2 vuotta ennen vihkimystä ”kypsymistä rakkauden työhön ja omistautumiseen diakonissan työlle”. Vuoteen 1908 mennessä viisi kuudesosaa otetuista 271 oppilaasta oli eronnut laitoksesta. Koulutus oli vaativaa ja sitouttavaa. Kauppinen-Perttula kuvaa, miten laitoksen ihanne oli paradoksaalinen. Diakonissan tuli olla täynnä laupeutta ja kestävyyttä. Diakonissa työskenteli heikkoja lähellä, mutta ei itse saanut olla heikko. Sisar Annan kuvatussa kamppailussa se näkyy. Diakonissaihanteet sallivat uupumuksen synnyn, mutta kielsivät sen näkymisen. Piti olla Marita ja Maria, kestää kaikki raskaudet ne ilona pitäen. Uupumusta pidettiin uskon puutteena. Toisaalta laitokseen ei päässyt ”vain omaa uskoaan hoitamaan”, tuli olla kutsumus palvella yli voimiensa.

Kirkon ympäristödiplomin käsikirja. Handbok för kyrkans miljödiplom. Uudistettu laitos. Helsinki 2005.

Tämä on kirkon ja ympäristökypsymysten suhteen selvittelyssä perusteos. Teoksessa ymmärrettävästi korostuvat ne asiat, jotka tähtäävät kirkon ympäristödiplomin edellytysten täyttämiseen, mutta ne liitetään laajemmin pohdiskeluun ympäristövastuusta. Väistämättä diplomipisteitä kerätään seurakunnissa ulkopuolisin silmin joskus huvittavallakin lillukanvarsikikkailulla, mutta diplomijärjestelmä auditoituneen on toisaalta käytännön malli ohjaamassa ympäristöajatteluun ja vastuuseen pienissä ja suurissa asioissa.

Koskenvesa, Esko. *Diakonia kirkon elämässä ja toiminnassa.* Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 35-58.

Koskenvesa on tunnustettu asiantuntija ja auktoriteetti, mutta tässä artikkelissaan ehkä liikaa kiinni mennessä eikä katsomassa tulevaisuuden haasteisiin ja mahdollisuuksiin.

Koskiaho, Brita. *Vapaaehtoistyön ehdot ja edellytykset.* Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 446-464.

Koskiaho selvittää yhteiskunnan eri toimintasektorit. Julkinen sektori tarkoittaa lähinnä valtiota ja kuntia sekä niiden yhteistoimintamuotoja. Toinen sektori on talous, mikä viittaa markkinoihin ja yrityselämään. Vapaaehtoistyön kannalta esiin nousee ns. kolmas sektori eli kansalaisyhteiskunta, vapaaehtoiset, järjestötoiminta. Järkevä vapaaehtoistoiminta edellyttää kriittistä rationalismia. Solidaarinen, toisen huomaava ja hänen hyväkseen toimiva kansalainen on useammin nainen kuin mies. Vapaaehtoinen on usein lainkuuliainen kansalainen. Hän on osanottaja, järjestö-

aktiivi, puuhaihminen. Erikoiselta tuntuu, että Koskiahon mukaan seurakunnissa vapaaehtoistyö voi vahvistaa perinteisiä sukupuolirooleja.

Kotisalo, Helena. *Diakonisen hoitotyön toteutuminen diakoniassa.* – DT 1/2009, 5-18.

Vuonna 2004 Marjatta Myllylä teki väitöskirjan diakonisen hoitotyön mallin rakentamisesta. Kotisalo tutki hoitotyötä Kuopion hiippakunnassa diakonissojen kokemuksiin pohjautuen. Diakonissat käyttivät työajastaan noin puolet (48 %) asiakas- ja perhetyöhön. Diakonissoilla on asiantuntemusta. Vastaavasti voisi harkita myös diakonisen sosiaalityön (diakonit) tutkimista samaan tapaan.

Kuronen, Marjo, Granfelt, Riitta, Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.). *Sukupuoli ja sosiaalityö.* Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja 2004. PS-kustannus Juva 2004.

Tästä kirjasta on **Ulla-Maija Kauppinen-Perttulan** laaja arvio DT 1/2005, 59-62 "Sosiaalityöntekijän ei tarvitse olla nainen." 100 vuotta sosiaalityötä on merkinnyt sitä, että ala on edelleenkin naisten ja palkkataso keho. Miehiä odotetaan, mutta samalla heidän pelätään entiseen tapaan siirtyvän hallintoon ja johtotehtäviin. 11 artikkelin kokonaisuus on hajanainen feminismistä naiseuden yleiseen kokemiseen, väkivallasta hoiva-alan yleiseen naisvaltaisuuteen, tyttökodin kirjoittamattomista säännöistä sukupuolisokeuteen.

Kyllä Jumala on armokas. *Kirkon kehitysvammaistyön vaiheita ja erityiskysymyksiä.* Diakonia ry Helsinki 2000.

Kyseessä on lukuisten lyhyiden artikkelien kokonaisuus, jossa erottuu neljä pääosaa. Ensin historiakatsaus kirkon kehitysvammaistyöhön, sitten käytännön työn kuvauksia sekä teologiasia ja eettisiä kysymyksiä, viimeiseksi henkilökohtaisia kokemuksia. Liitteessä luetellaan kirjoitusajankohdan kehitysvammaistyön virat erityishuoltopiireittäin.

Lappalainen, Kaarina. *Ammatillinen vastuu.* Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 129-143.

Käsittelee mm. diakoniaa sivuavaa lainsäädäntöä, asetuksia ja ohjeistusta.

Lehmuskallio, Sakari. *Diakonianäkyjen etsimisestä yhteisöllisyyden löytämiseen.* Teoksessa Diakonian vuosikirja 1991. Toim. Lehmuskallio, Sakari ja Lappalainen, Lea. KDYK ja Diakonia ry. 1991, 45-55.

Lehmuskallio painottaa suunnittelun tärkeyttä. Erityisesti hän kehottaa yhteiskunnan murroksen (lama) keskellä hakeutumaan verkostotyöskentelyyn. Miten vaikuttaa virallisissa, kaupallisissa ja siviiliyhteisön verkostoissa? Kolmannen verkoston (sektorin) tehtäviksi hän mainitsee inspiroinnin ja käynnistyksen, sitten virallisen järjestelmän tukemisen ja osin korvaamisen, ja viimeisenä – vaan ei vähäisenä – välittäjän ja sillanrakentajan roolin.

Lehtinen, Tuula (toim.) ja työryhmä Raija Korhonen, Sini-Tuulia Lehtinen & Tuija Lindqvist. *Kasvu ja uudet mahdollisuudet. Työttömien omaehtoisen toiminnan tukeminen seurakunnissa*. Kansalaisareena ry. Omaehtoisen kehityksen julkaisuja. Sarja A, Uudistuva yhteiskunta 2/97. Tampere 1997.

Tämä kirja on joiltakin osin jo ehtinyt vanhentua, mutta eräät sen perusasiat pätevät yhä. Työttömyys ei tarkoita avuttomuutta eivätkä työttömät ole vain työn kohteita, vaan kumppaneita ja omaehtoisia toimijoita. Monen seurakunnan yhteistoiminta työttömien kanssa oli 1990-luvun lamassa aluksi hapuilevaa, mutta hyvä tahto vei eteenpäin. Hyvin tyyppillisiä ovat ruokailupalveluiden järjestäminen ja opinto- ja toimintaryhmät.

Lehto, Juhani. *Juoppojen professionaalinen auttaminen. Tutkimus lääkärin, sosiaalityöntekijöiden ja poliisien juoppouteen kohdistamasta työstä ja siihen kohdistuvien professionaalisuusodotusten vaikutuksesta*. Diss. Sosiaali- ja terveyshallituksen tutkimuksia 1/1991. Helsinki 1991.

Lehdon väitöskirja valikoi juoppojen ammattiauttajiksi kolme ryhmää: lääkärin, sosiaalityöntekijän ja poliisin. Kaikilla on ekspertiisissään ongelmia. Lääkäriltä voi puuttua erityisasiantuntemus, sosiaalityöntekijällä voi olla ylioptimistisen kokonaisvaltainen käsitys kyvyistään, poliisi taas mielellään näkee roolinsa tekniseksi (juoppokuski, putkaan tai kotiin selviämään, ehkä ensiavun kautta) pyrkien siitäkin tehtävästä eroon. Diakoniatyöntekijöitä ei mainita juoppojen ammattiauttajien roolissa.

Lemmetyinen, Antti. *Diakoniaravat*. Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 435-445.

Lemmetyinen kuvaa varainkäyttöä diakonian yhteydessä. Velkaneuvonta on yhä suhteellisen uutta. Laman seurauksena taloudellisen avun tarve on lisääntynyt. Diakonian kohtaama hätä on usein yhteydessä taloudelliseen ahdinkoon ja toimeentulovaikkeuksiin. Lemmetyinen kuvaa avustavia tahoja: Takuu-säätiö, vuokratakuurahastot, Kirkon diakoniarahasto, hiippakuntien diakonia rahastot ja

ruokapankit (ensimmäinen kirkon ylläpitämä aloitti Tampereella 1995). Diakonia-työntekijöiden toive on, että perustoimeentulotasoa korotettaisiin, jolloin ruokapankit voitaisiin lopettaa.

Martikainen, Tuomas & Laihia, Marja-Liisa. *Maahanmuuttajat kirkossa ja islam-dialogi.* Helsinki 2006.

Seurakunnissamme on noin 47 200 ulkomailla syntynyttä jäsentä. Suurimmat ryhmät ovat inkeriläiset, venäläiset ja virolaiset. Myös pakolaistaustaiset osallistuvat joihinkin toimintoihin, mutta erityisesti islamista kristinuskoon tie on kivinen. Maahanmuuttajia kutsutaan erityisesti jumalanpalveluksiin, leireille, rippikouluun, perhetyöhön ja kirkollisiin toimituksiin. Kohderyhmänä on selvimmin työikäinen aikuisväestö. Työlle kaivataan tukea, koska se on yhä kirkossa jäsentymätöntä ja seurakuntien väliset erot suuria. Kansainvälisiä tilaisuuksia järjestetään erityisesti suurimmilla opiskelijapaikkakunnilla. Varsinaista uskontodialogia tai monikulttuurisuuteen liittyvää koulutusta on vielä vähän. Kirkon ulkoasiain neuvostolla on kirkko ja islam -työryhmä, johon mm. Martikainen ja Laihia kuuluvat. Internetistä löytyy sen materiaalia, esimerkiksi raportti tutustumisesta Ranskan islamilaisuuteen 25.–28.4.2007.

Mattila, Kati-Pupita. *Lapsidiakonian käsikirja.* Sininauhaliitto yhteistyössä Päiväosakeyhtiön kanssa. Jyväskylä 2003.

Teologian tohtori Mattila on laatinut maassamme ensimmäisen lapsidiakonian kokonaisesityksen. Lapsidiakonian keskeinen tehtävä on vastata lapsen toivoon tulla nähdyksi. Lasta ei voi auttaa tukematta myös vanhempia, mutta lapsi itsekin voi tarvita suoraa tukea, erityisesti, jos turvalliseen vanhemmuuteen ei pystytäkään. Lapsen turvallisuutta voi lisätä ja hänen persoonaansa vahvistaa käytännön tilanteissa. Tästä kirjasta on **Heikki Hiilamon** kriittinen arvio DT 1/2004, s. 60-62. ”Käsikirjan nimellä kulkeva pamfletti.” Hiilamon mukaan se on keittiöpsykologiaa ja perusteettomia yleistyksiä. Puuttuu teologinen analyysi, puuttuu diakoniatyöntekijöiden eli käytännön ääni, eikä teoksessa näy juuri lainkaan esimerkiksi lastensuojelulain tai sosiaalihuoltolain tuntemusta.

Mattila, Kati-Pupita. *Arvostava kohtaaminen arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä.* PS-kustannus Jyväskylä 2007.

Tämä helppolukuinen opaskirja voidaan ohittaa kevyesti, mutta siitä löytyy myös mielenkiintoisia helmiä, vaikkapa päihdetyön eettiset laatukriteerit tai toimintamalleja työkaverin tukemiseen vaikeassa elämäntilanteessa.

Murto, Lasse. *Halpa viina ja haittataakan kantajat.* – DT 2/2005, 149-155.

Vuonna 2003 suomalaiset joivat keskimäärin 9,3 litraa puhdasta alkoholia henkilöä kohti. Alkoholin reaalihintaa laskee edelleen. Väkivallanteoista kaksi kolmasosaa oli alkoholiehtoisia. Henkirikoksista tyypillisin on keski-ikäisen, työelämästä syrjäytyneen ja alkoholisoituneen tekemä. Murto perää sosiaalisen vastuun kantajia, ei vain pohdiskelua siitä, minkä verran alkoholisteja yhteiskunta sietää. Päihderiippuvuus näyttää usein jatkuvan suvussa, kun on jo varhain nähty ja opittu elämänmalli.

Myllylä, Marjatta. *Kohti diakonisen hoitotyön käsitettä.* Teoksessa Anno Domini. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonian instituutti. 2002, 179-195.

Myllylä teki sittemmin (2004) väitöskirjansa diakonisen hoitotyön mallista.

Myllylä, Marjatta. *Diakonisen hoitotyön mallin rakentaminen.* Diss. Acta universitatis Ouluensis D Medica 786. Oulu 2004.

Myllylä on kehittänyt mallin, jossa diakonia ja hoitotyö yhdistyvät diakoniseksi hoitotyöksi uskonnon kulttuurisen tason kautta. Sitä ilmentää tutkimustulos, jonka mukaan diakoniaan koulutautuneet ja kouluttautumattomat sairaanhoitajat puhuvat eri käsittein diakonisesta hoitotyöstä. Diakoninen hoitotyö on ammattiosaamista, jota toteuttavat siihen koulutautuneet sairaanhoitajat hoitotyön toimintaympäristöissä ja seurakunnissa. Ammatillisessa osaamisessa on ammatillisen palvelemisen henki. Hoitotyön tavanomaisten menetelmien lisäksi käytetään karitatiivista ja liturgista osaamista. Kristillinen ihmiskäsitys tekee hoitosuhteesta ammatillisen lähimmäissuhteen. Tästä väitöskirjasta on **Eila Jantusen ja Helena Kotisalonen** laaja arvio DT 1/2004, 62-65 ja **Tuulikki Toikkasen** arvio vuosikirjassa Anno Domini 2004, 191-192.

Mäkelä, Hilka. *Diakoniatyössä jaksaminen.* Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002, 419-434.

Nuorilla työntekijöillä on parempi koulutus, ja valmiudet yhdessä tekemiseen. 76,6 % diakoniatyöntekijöistä kokee kuormittavuuden lisääntyneen. Työtyytyväisyys on muuten kuten muussa hengellisessä työssä. Mäkelä kuvaa jaksamisen apuvälineitä: työkyky, työhyvinvointi, työn suunnittelu, arviointi ja rajaaminen, johtajuus voimavarana (kehityskeskustelut), työterveyshuolto, kuntoutus, työsuojelu ja työturvallisuus perehdyttäminen ja mentorointi (uran alkuvaiheen tukea antava toiminta), työnohjaus, työkonsultointi, työyhteisön kehittäminen, hengellinen ohjaus ja retriittitoiminta.

Niemelä, Pauli. *Diakonia ja ihmiskäsitys.* Teoksessa Diakonian käsikirja. Toim. Helosvuori, Riitta, Koskenvesa, Esko, Niemelä, Pauli, Veikkola, Juhani. 2002,87-103.

Kristillisen ihmiskäsityksen mukaan olemme Jumalan kuvia, koko ihmisinä hänen luomiaan ja lunastamiaan. Siitä on luonteva johtaa, että jokainen on myös arvollinen saamaan apua sitä tarvitessaan. Tilanne on aivan toinen, jos tehdään jyrkkiä jakoja esimerkiksi me – muut.

Nyman, Margit. *Lupa näkyä. Kontekstuaalisuus vaikeimmin kehitysvammaisten rippikoulussa.* – DT 2/2006, 154-162.

Nyman pitää tärkeänä, että kirkko on kaikille ja kasteopetusta annetaan myös vaikeasti kehitysvammaisille. Tukihenkilöistä ja rituaaleista voi olla suuri apu, mutta viitekehyyksi hän ja muut kehitysvammaisten parissa työskentelevät kirkon työntekijät ovat löytäneet kontekstuaalisuuden ja jopa vapautuksen teologian. Päästään sanojen ja käsitteiden taakse. Ollaan sijaiskantajia ja eläydytään ruumiin kieleen.

Näe väkivalta. Kristinuskosta nousevia pohdintoja perhe- ja lähisuhdeväkivallan vastustamiseksi. Kirkkohallituksen julkaisuja 2007:2.

Kirkossa on menossa vuoteen 2010 jatkuva kampanja ”Väkivallasta sovintoon”. Kirjan artikkelit sisältävät kristinuskosta nousevia näkökulmia perhe- ja lähisuhdeväkivallan vastustamiseen. Kirjassa kuvataan myös tuon väkivallan ilmenemismuotoja, auttamisen kanavia ja annetaan vinkkejä lisätiedon ääreen. ”Näe väkivalta” oli teemana myös lähimmäisen päivässä 2.9.2007 ja 14.–20.10.2007 vietetyllä väkivallattomalla viikolla ”Vahva ei lyö”.

Pesonen, Heikki. *Vihertyvä kirkko – Suomen evankelis-luterilainen kirkko ympäristötoimijana.* Diss. Suomen Tiedeseura. 2004.

Pesosen mukaan ympäristötietoisuus on juurtumassa kirkon kaikilla toiminnan tasoilla. Se noudattaa samantapaista aaltoliikettä kuin yleinen suomalainen ympäristöliikehdintä ja ympäristötietoisuus. Kirkko on ekologisen suursiivouksen vaiheessa, jossa kestävän kehityksen periaatteita on alettu toteuttaa seurakuntatasolla. Seuraava vaihe olisi rakennemuutos, jossa ympäristötietoisuus on läpäissyt organisaation kaikki tasot. Ympäristödiplomijärjestelmän Pesonen näkee hyvänä keinona edetä.

Pohjolainen, Terttu. *Diakoninen hoitotyö. Perinteikäs ja uusi hoitotyön ala.* Teoksessa Anno Domini. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonian instituutti. 2005, 120-143.

Diakonisen hoitotyön käsite ja sisältö saivat vauhtia Marjatta Myllylän väitöskirjasta (2004). Pohjolainen esittelee alaa todeten, ettei se tietenkään ole yhtäkkiä tyhjästä esiin tullut.

Puolimatka, Tapio & Salo, Mia. *Diakonia ja omantunnon kasvatusta.* Teoksessa Anno Domini. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonian instituutti. 2004, 73-90.

Vuosikirjan 2004 teemoina olivat kutsumus ja kasvatusta. Aihepiiriin liittyy myös Kirsi Tirrin artikkeli Eettinen kasvatusta ja diakoniatyö.

Pyykkö, Raija. *Tietoa ja valtaa.* (pääkirjoitus) – DT 1/2005, 3-4.

Pyykkö pohtii syitä kirkkomme linjattomuuteen terveystieteissä, vaikka diakoniasäätöillä on melkoinen osaamispotentiaali. Hän mainitsee diakoniatieteen (Henttonen) mahdollisuutena luoda diakonialle omaa itsenäistä tiedepohjaa.

Roivainen, Irene, Nylund, Marianne, Korkiamäki, Riikka & Raitakari, Suvi (toim.). *Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla?* PS-kustannus 2008.

Voiko yhteisöllisyys palata aiemman yhteiskunnan sosiaalisissa rakenteissa olleeseen rooliinsa, kun aikamme toisaalta korostaa yksilöllisyyttä ja yksilön tietosuojaaja? Toisaalta yhteisöllisyyden perään kysytään, vaikka se lisäksi esimerkiksi valvontaa. Keskustelu sosiaalisesta pääomasta (esim. Hyypä, 2002) on nostanut esiin kansalaisryhmien ja epävirallisten verkostojen merkityksen luottamuksen ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Yhteisö voi olla voimavara lähde, mutta myös tukahduttava yhteenliittymä. Kirja on Sosiaalityön tutkimuksen seuran artikkeleista koostuva vuosikirja, joka etsii yhteistyön mahdollisuuksia asiakastyön ja kansalaisyhteiskunnan välimaastossa. Kirjasta on **Juhani Veikkolan** arvio DT 2/2008, 193-196.

Sennett, Richard. *Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa.* Vastapaino Tampere 2004.

Tästä kirjasta on Raili Gothónin arvio DT 2/2005, 207-208. Kirjan kuvaama kunnioitusvaje syntyy, kun erilainen ihminen – esimerkiksi köyhä – leimaantuu ja joutuu maksamaan siitä kovan hinnan. Jopa ammattiauttajat voivat kohdella osaa asiakkaistaan oman elämänsä sivustakatsojina ja toisen järjestämisen avun kuluttajina. Kunnioitusvaje tekee ihmisestä näkymättömän.

Siivonen, Teuvo. *Työnjako ja yhteistyö.* Teoksessa Hoivatkaa toinen toistanne. Diakoniatieteen vuosikirja. Toim. Inkala, Kerttu. Kirjaneliö Pieksämäki. 1991, 160-171.

Siivonen kuvailee seurakunnan johtamisjärjestelmiä ja diakonian jäsentymistä niihin.

Suhonen, Katri. *Mitä hiljainen tieto on hengellisessä työssä? Kokemuksellinen näkökulma hiljaisen tiedon ilmenemiseen, siirrettävyyteen ja siirrettävyyden merkitykseen ikääntyneiden diakoniatyöntekijöiden ja pappien työssä.* Diss. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 358. Jyväskylä 2009.

Hiljainen tieto on subjektiivista, tilanteeseen ja toimintaan sitoutunutta kokemuksellista tietoa, jota on vaikea tuoda esiin sanallisesti tai jakaa muiden ihmisten kanssa. YTM Katri Suhosen psykologian väitöskirja osoittaa, että yli 55-vuotiailla diakoniatyöntekijöillä ja papeilla on arvokasta hiljaista tietoa, joka on siirrettävissä. Se edellyttää, että asiaa on pohdittu ja käsitelty vuorovaikutuksellisesti muiden kanssa. Kirkkoyönantaja voisi nykyistä paremmin ja organisoidusti tukea hiljaisen tiedon siirtämisen mahdollisuuksia, koska sillä voidaan vaikuttaa työn mielekkyyden kokemiseen, välttää virheitä, säästää aikaa ja vaikuttaa myönteisesti työyhteisöön, työkuultuuriin ja työhyvinvointiin.

Suomi, Asta & Hakonen, Sinikka (toim.). *Kuluerästä voimavaraksi – sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin.* PS-kustannus 2008.

Kirja on opettelemista uuteen ajattelutapaan ja kielenkäyttöön. Ikääntyvä ihminen ei ole ongelma, rasite, rajoittava tekijä, kuluerä tai yhteiskunnan taakka. Kirjoittajat haastavat voimavaraiseen puhetapaan. Sukupolvilla tulee olla yhteys ja tiettyjen asioiden ratkaisumalleja on etsittävä yhdessä. Tekijät ovat ikääntymisen tutkijoita ja toimintojen kehittäjiä, joilta on kirjaan riittänyt esimerkkejä onnistuneista senioriohjelmista ja toimintamalleista. Kirjasta on **Eila Jantusen** arvio DT 2/2008, 192.

Tervonen-Goncalves, Leena. *Kirkollista terveyden edistämisen diskurssia etsimässä.* – DT 1/2006, 7-31.

Kirjoittaja analysoi Suomen, Englannin ja Portugalin enemmistökirkojen työryhmien tuottamia ohjelmallisia asiakirjoja hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen tähtäävästä toiminnasta. Kirkot ovat omaksuneet holistisen terveystieteiden, joka on eräänlainen kritiikki biolääketieteen dualistiselle ja reduktionistiselle terveystieteelle.

Thitz, Päivi. *Yhteisöllisyys diakoniatyössä.* – DT 2/2006, 93-111.

Yhteisöllinen diakonia rakentuu tietyistä vuorovaikutussuhteista. Henkilökohtaisissa kohtaamisissa rakentuu läheisyys. Vuorovaikutus ja yhteistoiminta ylläpitävät sosiaalista elämää ja yhteisössä jaetaan elämän merkityksellisyyden kokemus. Halu kantaa vastuuta lisääntyy ja laajenee yhteisöllisyyden tunteen kasvamisen myötä myös seurakuntayhteisön ulkopuolelle. Thitz pitää diakonian monialaisuutta

ja joustavuutta erilaisten haasteiden edessä voimavarana, mutta myös vaarana perustehtävän hämärtymiseen sekä seurakunnassa että yhteistyökumppanien taholla.

Valve, Katri. *Exposure-valottumismenetelmä tiedon tuottamisen ja toiminnan strategisena työvälineenä.* – DT 2/2005, 168-181.

Exposure-valottumismenetelmä on syntynyt Hollannin Rotterdamissa. Se pyrkii kehittämään diakoniatyötä käyttäen tilanteiden, sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kulttuurisesti muodostuneiden rakenteiden (kuten rakennetun ympäristön) havainnointia ja analysointia.

Vanhuus marginaalissa. Kirkon sosiaalifoorumin kannanotto. Kirkkopalvelujen julkaisu nro 15. Helsinki 2007. (myös internet-asiakirjana)

Kirkon toinen sosiaalifoorumi liittyi Kirkon vanhustyön strategiaan ja vuoden 2006 Yhteisvastuukeräyksen kotimaiseen erityiskohteeseen, seurakuntien diakonista vanhustyötä kehittävään Anna & Arvo-hankkeeseen. Kirjanen korostaa, että hyvä vanhustenhuolto on enemmän arvovalinta kuin talouskysymys. Ihmisarvo ja yhteisöllisyys kuuluvat kaikille, eikä ketään tule sysätä marginaaliin. Sosiaalifoorumi kehotti perustamaan paikallisia foorumeita viemään terveisiä myös kunnallisille päättäjille.

Vehmas, Simo. *Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan.* Gaudeamus Helsinki 2005.

Tästä kirjasta on **Kari Latvuksen** arvio DT 2/2007, 173-174. Kirja on kolmijakoinen: ensin vammaisuuden historiaa, sitten vammaisuuden ja sen tutkimuksen erityiskysymyksiä ja loppuosassa eettisiä pohdiskeluja. Vehmakselle vammaisuus on lähinnä sosiaalinen ilmiö. Hän osoittaa monien perinteisten ajattelumallien asenteellisuuden. Vammaiset on kohteistettu ja ulkopuolistettu sen sijaan että yhteiskunnan ja yhteisöjen ratkaisut olisivat tukeneet vammaisten tasavertaista elämää.

Yeung, Anne Birgitta. *Individually together. Volunteering in Late Modernity: Social Work in the Finnish Church.* Diss. The Finnish Federation for Social Welfare and Health. Helsinki 2004.

Anne Birgitta Yeungin englanninkielinen väitöskirja kuvaa vapaaehtoistyötä erityisesti kirkkomme sosiaalisessa työssä. Perusideana on ymmärtää kirkon vapaaehtoistyön dynaamista yhteyttä sosiaalisen riippumattomuuden ja riippuvuuden

näkökulmasta. Esiin tulee myös sosiaalisten siteiden ja uskonnollisuuden yhteys. Vapaaehtoistoiminta on kansalaistoimintaa (civiness), ja länsimaissa enemmän kasvussa kuin vähenemässä. Väitöskirja koostuu artikkeleista, joista useimmat on jo aiemmin julkaistu arvostetuissa ulkomaisissa aikakauskirjoissa. 1990-luvun arvioinnissaan Yeung päätyy korostamaan kirkon kasvanutta ja merkittävää roolia laman hoidossa. Uskonnollisuuden, vapaaehtoistoiminnan ja sosiaalisen pääoman hän katsoo tukevan toisiaan. Kirjasta on tukholmalaisen prof. **Eva Jeppson Grassmanin** englanninkielinen arvio TA 4/2007, 367-368.

Yeung, Anne Birgitta. *Seurakuntien vapaaehtoistoiminta – rakennuselementtejä kohtaamiseen ja yhteisöllisyyteen.* Teoksessa Anno Domini. Diakoniatieteen vuosikirja. Lahden Diakoniasäätiö ja Lahden Diakonian instituutti. 2005, 45-58.

Artikkelin eräät teemat toistuvat Yeungin väitöskirjassa (2004) ja eräissä artikkeleissa.

Lyhenteet

Kirjoista, kirjasarjoista ja aikakauskirjoista on käytetty tavanomaisia lyhenteitä, joista keskeisimmät selvitetään ohessa:

VT = Vanha testamentti

UT = Uusi testamentti

CA = Confessio Augustana, Augsburgin tunnustus, tärkein tunnustuskirjamme

Diss. = dissertatio, väitöskirja

DT = Diakonian tutkimus (aikakauskirja)

DTL = Diakoniatyöntekijöiden Liitto

DTS = Diakonian tutkimuksen seura

KDYK = Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskus (teksteissä näkyy myös lyhenne KDY)

KTK = Kirkon tutkimuskeskus

SKHS = Suomen kirkkohistoriallinen seura

SKS = Suomalaisen kirjallisuuden seura

STAKES = Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus (nyk. THL)

STKSJ = Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisu

TA = Teologinen aikakauskirja

THL = Terveysten ja hyvinvoinnin laitos

Diakonian tutkimus ja ammatillisuus

Sirpa Wrede

Luterilaisen diakonian syntyä viritti 1800-luvulla uudenlainen tulkinta kristillisen uskon luomasta velvoitteesta. Kristityn velvollisuus auttaa lähimmäistään sai yhteisöllisen merkityksen ja yhteisössä tämän tehtävän hoitajiksi valikoituvia alettiin kouluttaa diakonissalaitoksissa. Kolmannen vuosituhannen kynnyksellä syntyneellä diakonian kehittämistä tukevalla tieteellä on toisenlainen legitimaation lähde. Tiede on maallinen, ihmisjärjen korostamiselle perustuva moderni projekti, jonka merkitys nykyajassa on jälleen muuttumassa. Epävarmuuden ajassa varmat tieteelliset totuudet saavat väistyä refleksiivisen, pohdiskelevan, kyseenalaistavan ja traditionaaliset tieteenrajat ylittävän tieteen tieltä. Diakonian tutkimuksen kehitys omaksi tieteelliseksi keskustelukseen on tapahtunut tässä kontekstissa.

Varhaisin diakonian tutkimus oli lähinnä kirkkohistoriallista, lisäksi diakoniaa tutkittiin teologisista lähtökohdista. Viime aikoina diakonian tutkimus on lähentynyt uusia tieteenaloja, kuten sosiaalityön tai hoitotieteen tutkimusta. Paitsi että näillä tieteenaloilla tutkitaan osin samoja ilmiöitä kuin diakonian tutkimuksessa, voisi niiltä ajatella tulevan myös ammatillisia vaikutteita. Kumpaakin siivittävät pyrkimykset kehittää ammatillista tietoa ja ammatti-identiteettien pohjaa.

Historiallisesti ajatellen sosiaalityön tutkimuksella ja hoitotieteellisellä tutkimuksella on tuettu ”omien ammattiryhmien” ammatillisia projekteja. Sosiaalityöntekijöiden ja sairaanhoitajien tekemän työn tietopohjan kehittäminen on usein tapahtunut professionalistisessa, ammatillisuutta korostavassa viitekehelyksessä. Ammattiryhmän erityinen, muille saavuttamaton asiantuntemus on tämän näkökulman keskiössä. Ammattiryhmällä ajatellaan olevan tietyn työpaikan kontekstista riippumatonta asiantuntemusta, jonka rajat ja mahdollisuudet vain ryhmän edustajat itse pystyvät täysin ymmärtämään. Tällä perusteella monet toimijat ovat vaatineet omalle ammattiryhmälleen ainakin tietyn ammatinharjoittamisen alueen sisällä autonomiaa päättää itse omaan ammattialaansa liittyvistä asioista, mm. määrittelemällä hyvän ammatinharjoittamisen kriteerit.

Professionaalinen autonomia on perinteisesti liitetty yhteiskunnallisesti erityisen arvostettuihin ammatteihin, kuten lääkärin tai asianajajan ammatteihin. Sosiaalityöntekijöiden ja sairaanhoitajien ammattikuntien pyrkimykset ovat esimerkkejä siitä, miten yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisumallien monimutkaistuminen on tuottanut uusia asiantuntemuksen muotoja. Lisäksi yleinen koulutustason

nousu ja lukuisat muut yhteiskunnalliset muutokset ovat tehneet mahdolliseksi myös perinteisten naisammattien edustajille esittää ammattiaan koskevia vaateita suuremmasta yhteiskunnallisesta tunnustuksesta.

Miten tämä yleinen kehitys soveltuu tulkintakehykseksi mietittäessä diakonian tutkimuksen nousua? Siinäkin voidaan nähdä perinteisen ”puoliprofession” pyrki- myksiä. Toisaalta kyse on myös monisyisemmästä asiasta, koska ammatillinen projekti tapahtuu osin uskonyhteisön sisällä, mutta myös yhteiskunnallisilla peli- säännöillä. Niinpä, samaan aikaan kun diakonian tutkimus rakentaa tietopohjaa ammatillisuudelle, ammatillisen diakonian kehittäjien täytyy ottaa huomioon dia- koniatyön asema kirkossa. Kirkon sisällä diakonian ammattilaisten rinnalla työ- kentelee maallikoita, joiden panos kirkossa ja seurakunnissa on tärkeä. Piirtämällä terävän rajan ammattilaisten ja maallikoiden väliin kirkon sisällä menetetään jotakin sellaista, jota kirkon arvomaailman valossa ei olisi varaa menettää.

Tätä taustaa vasten diakonian tutkimuksen harjoittamiseen liittyy riski, jos sitä harjoitetaan professionalistisista lähtökohdista. Diakoniatyön asiantuntemuksesta muodostuisi suljettu tiedekenttä, jolla saavat toimia vain nimenomaan diakonian tutkimukseen pätevöityneet asiantuntijat. Ammatillisuuden tutkimuksen valossa tämä ei kuitenkaan ole ainoa tapa ajatella ammatillisen toiminnan tietopohjan rakentamista. Uumajan yliopiston sosiaalisen hoivan tutkimuksen professori Stina Johansson haluaa nähdä oman tutkimusalansa avoimena, monitieteisenä kenttänä, jolle ovat tervetulleet sosiaalista hoivaa eri tieteenalojen lähtökohdista tutkivat tutkijat. Toki vuorovaikutukseen tarvitaan yhteisiä käsitteitä, mutta sekä sosiaalinen hoiva yhteiskunnallisena toimintana ja myös sen tutkimus tarvitsevat Johanssonin mielestä eri näkökulmista nousevaa ymmärrystä, jota pelkkä amma- tillinen näkökulma ei pystyisi tuottamaan.

Johanssonin näkemykset ovat sopusoinnussa sosiaalityön tutkimuksen uudis- tajana tunnetun italialaisen Bolzanon vapaan yliopiston sosiaalityön professorin Walter Lorenzin näkemysten kanssa. Hänen mukaansa sosiaalityön tutkimus on historiallinen, yhteiskunnallisessa kontekstissa syntynyt tieteenala, ei universaali tiede. Hänen mielestään sosiaalityön tutkimuksen tulisi ottaa lähtökohdakseen kulttuurinen erityisyys ja erityisesti vertailujen avulla pyrkiä ymmärtämään sosiaa- lityön muotoutumista tietyssä ajassa ja paikassa. Paitsi vertailu myös historiallinen tarkastelu on siis tärkeätä.

Epävarmuuden ajan tieteen sosiologian näkökulmasta perinteisten profes- soiden – lääkäreiden, juristien, jne. – tietomonopoliin purkautuminen on paitsi väistämätöntä myös demokraattisessa yhteiskunnassa toivottava kehitys. Tästä näkökulmasta nykyasiantuntijoiden auktoriteetin tuleekin olla rajattua ja perusteltua,

eikä ammattiryhmän yhteiskunnalliselle asemalle perustuvaa. Näin ollen ammattilaisten ja maallikoiden välisen suhteen uudelleen määrittäminen tasavertaisempaan suuntaan on kaikkia asiantuntijaryhmiä koskeva yhteiskunnallinen kehityssuunta, jota voisi kutsua vaikkapa demokraattiseksi ammatillisuudeksi. Sosiaalityön, hoitotyön ja diakonian tutkimuksen kannalta kyse on siis tarpeesta tarkastella oman toiminta-alueen käytäntöjä refleksiivisesti, pohdiskellen ja kyseenalaistaen. Kyse on orgaanisesti yhteiskunnan muutoksen myötä muuttuvista toiminta-alueista, joiden toimijat tarvitsevat tuekseen navigointiapua, ei valmiita reittejä.

Diakonian tutkimuksen kehittäjät ovat näiden haasteiden edessä onnekaassa asemassa. Vaikka monilla alan tutkijoilla on ja kuuluukin olla ammatillinen tausta, kenttä on monitieteinen ja keskusteleva, joten diakonian tutkimuksen kehittäminen tuskin tuottaa kapeasti ymmärrettyä diakoniatyötä. Parhaimmillaan odotettavissa on päinvastainen kehitys, jolloin diakonian tutkimus voi avata uusia ovia diakonialle ja siinä toimiville ihmisille. Monitieteiseen agendaan sitoutunut oma tieteellinen aikakauskirja on tässä työssä oiva tukipilari. Viisivuotista aikakauskirjaa ja sen julkaisijaseuraa on syytä onnitella!

Ohjeita kirjoittajille

Diakonian tutkimus ottaa vastaan artikkeleita ja erilaisia diakonian tutkimukseen liittyviä kirjoituksia. Toimitukselle voi lähettää myös uutisia ja tiedotteita. Diakonian tutkimus ei ennalta sitoudu julkaisemaan mitään aineistoa, ei edes tilattua. Julkaistuista kirjoituksista ei makseta tekijänpalkkioita. Kirjoittajien tulee liittää kirjoituksen alkuun mukaan toimitukselle seuraavat tiedot: nimi, oppiarvo, ammatti, työpaikka ja yhteystiedot.

Tutkimusartikkelit ovat tutkimukseen perustuvia kirjoituksia. Niissä ilmaistaan selkeästi selvitetävä tutkimuskysymys, tutkimuksen lähdeaineisto sekä käytetty tutkimuskirjallisuus. Toimitus pyytää niistä referee-käytännön mukaisesti asiantuntija-arviot, joiden perusteella toimitus päättää tarvittavista korjauksista ja kirjoituksen julkaisemisesta. 30 000 merkkiä laajemmista teksteistä on neuvoteltava toimituksen kanssa erikseen.

Käsitteilykirjoitukseen on liitettävä noin sadan sanan mittainen englanninkielinen tiivistelmä tekstistä.

Kirjoituksia on paikka esseille, katsauksille, hiljaisen tiedon ja uusien näköalojen esittelyyn. Kirjoituksissa voi olla viitteitä tutkimuskirjallisuuteen, mutta se ei ole julkaisemisen edellytys.

Kirja-arvostelut arvioivat ja esittelevät uusia kotimaisia ja kansainvälisiä julkaisuja. Mukaan liitetään kirja-arvostelun otsikko sekä kirjan/kirjojen osalta kirjoittajan nimi, kirjan nimi, kustannuspaikka, kustantaja, julkaisuvuosi sekä sivumäärä. Laajuus lyhyissä esittelyissä on enintään 1500 merkkiä ja laajemmassa kirja-analyysissä enintään 8000 merkkiä.

Ajankohtaiset koostuu lyhyistä uutisista, hanke- tai tutkimusesittelyistä.

Käytännölliset ohjeet

Tekstit lähetetään sähköpostilla tallennettuna mieluiten rtf-muodossa. Kirja-arvostelut lähetetään DT:n toimittaja Raija Pyykölle, muut tekstit DT:n päätoimittaja Kari Latvukselle.

Kaikki halutut erityiskorostukset, kuten kursiivi tai lihavoitu teksti, tulee ilmaista myös paperiversiossa, joka liitetään mukaan korjattuun ja toimituksen hyväksymään viimeiseen versioon. Tekstin vasen laita on suora ilman sisennyksiä, teksti on tavuttamatta ja oikea laita tasaamaton. Kappaleet ilmaistaan rivinvaihdolla ja tyhjällä rivivälillä. Otsakkeet ovat omilla riveillään.

Kirjallisuusviitteet esitetään tekstissä siten, että sulkeisiin merkitään tekijän nimi ja julkaisuvuosi sekä viittaus sivunumeroon (Hyväri 2001, 276). Mikäli viitataan useampaan lähteeseen, merkitään ne vanhimmasta uusimpaan. Jos viitteen tekijöitä on kaksi, merkitään molempien sukunimet (Stenman & Toljamo 2002, 5-10) ja jos useampia, vain ensimmäinen sukunimi ja ym. (Oranta ym. 2002, 17-20). Jos viitteen tekijä on yhteisö, merkitään yhteisön nimi ja painovuosi (STAKES 2001, 55). Alaviitteitä tulee käyttää vain erityisestä syystä. Taulukot ja kuvat kirjoitetaan erillisille sivuille kirjallisuuden jälkeen. Tekstiin on kuitenkin merkittävä selvästi taulukon ja kuvion ehdotettu paikka. Dataan pohjautuvat diagrammit lähetetään Excel –muotoisina.

Lähteet merkitään kirjallisuus- ja lähdeluetteloon ensimmäisten tekijöiden sukunimen mukaan aakkosjärjestyksessä sisältäen seuraavat tiedot: tekijän suku- ja etunimi, julkaisuvuosi, teoksen nimi, kustannuspaikka ja kustantaja. Esimerkiksi: Davey Andrew (2001). Urban Christianity and Global Order. Theological Resources for an Urban Future. London: SPCK.

Sihvo Jouko (1994). Kirkon virka ja siihen vihkiminen, asettaminen, siunaaminen. Teoksessa Ryökäs Esko (toim.) Yksi virka – monta tehtävää. Kirkollisen virkakeskustelun taustoja ja rinnaksia. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Julkaisuja 79. Helsinki, 83–97.

Aikakauslehtiartikkeleista ilmoitetaan tekijän suku- ja etunimi, julkaisuvuosi, artikkelin nimi, aikakauslehden nimi, vuosikerta, ja artikkelin sivunumerot. Esimerkiksi: Heikkilä Matti (2001). Lama, nälkä ja sosiaaliturvan väärinkäyttö. Yhteiskuntapolitiikka 66, 545-551.